



УКРАЇНСЬКИЙ

1981

КАЛЕНДАР



ЗМІСТ

Календарна частина 1—27

25 РОКІВ УСКТ

М. Королько: Громадська активність членів УСКТ	29
Б. Мацівчич: Художні колективи в діяльності УСКТ	35
Р. Галан: Міжгуртковий огляд-подія	45
М. Щирба: Цінна допомога	52
А. Б.: Уескатівці — передові рільники	53
Я. Залітач: Праця з дітьми в Катівницях	55
Р. Галан: Григорій Боярський	57
І. Зінич: Його пристрасть — танець	60
І. Матвійчина: Остап Місевич	61
Б. Радванецький: Лауреатка воєвільської нагороди	62
І. К.: Богдан Фіцак	64
Л. К.: Хроніка важливіших подій УСКТ у 1979 р.	65
Постанова VII з'їзду УСКТ	70
Склад Головного правління УСКТ	72

ЮВІЛЕЇ

Т. Пачовський: Академік Михайло Возняк	74
П. Ротач: Олександр Котлярєвський	77
Ф. Неуважний: Степан Чарнецький	79
М. Іванек: Іван Кочерга	80
В. Т.: Марійка Підгірянка	82
П. Ротач: Прихильник кобзарєвої музики	84
А. Верба: Михайло Драгоманов у Польщі	86
М. Мушинка: Володимир Гнатюк	88
Листи Володимира Гнатюка до Івана Зілинського	90
В. Т.: Кирило Студинський	92
Ф. Неуважний: Олександр Білецький	95
М. Байій: Тетяна Голинська	96
А. Верба: Мазовецька україністка	98
М. Білинська: Ференц Ліст і Україна	101
В. П.: Популярність Вальтера Скотта на Україні	104
В. П.: Павел Шафарик і Україна	106

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ

М. Щирба: Вирішальні бойові операції у Великій Вітчизняній війні	110
В. Кульчицький: Масове вбивство у Бабиному яру	114
В. Кульчицький: Українські творчі культури і науки, які загинули у війні з фашизмом	117

КУЛЬТУРНІ ПОДІЇ

П. Ротач: У променях Шевченкової зорі	121
М. Чубук: Ансамбль Вірського	124
М. Лесів: Інститут мовознавства АН УРСР	126
І. Машенко: Виднокола українською телебачення	130
Н. К. і В. П.: Музей народного мистецтва Гуцульщини	132
А. С.: Альманах «Ластівка»	134
А. Вігорний: Рідна школа	136
М. Косар: Журнал «Світ»	139

НАУКА І МИСТЕЦТВО

З. Т. Вєжбіцький: Екологічна криза і саботи протидіяння	142
В. Кульчицький: Міста-побратими	148
М. Рошенко: Клішелівські говірки	149
Г. Капелуєс: Ц. Нейман — польський дослідник української пісні	153
Е. Анчевська-Вісневська: Творчі паралелі	155
Е. Горнопа: Створення соціал-демократичної партії Східної Галичини	158
С. Бень: Бані Мазурські	160
Я. Залітач: Композиторська творчість А. Лемішко	162
А. Починайло: Майбутнє вугілля	164
А. С.: Матеріали до бібліографії	168

ЛІТЕРАТУРА

З російських поезій про Т. Шевченка	164
Б. Залеський: Десь в Канівській	172
Б. Дроздовський про Т. Шевченка	172
І. Златокуд: Кобзарєві	173
К. Качала: Сонце не заходить	173
Т. Szewczenko: Mijają dni..., Du-mu moje..., Wolno...	173
N. Styka: Taras Szewczenko	174
Ц. Норвід: Злагода; Хвилина роздумів	174
Є. Ukrainka: Z cyklu Chwile	175—176
С. Е. Бурій: Моя стежка до Лесі	176
Я. Грицьков'ян: Сучасна українська поезія в Польщі	178
А. Верба: Срібне весілля	183
А. Васькевич: Шляхом світла; Відхилення; Посеред	186
A. Waśkiewicz: Równoległe	187
Уескатівські поети в перекладах М. Ку-жель і А. К. Васькевича	187—189
П. Галицький: Моральний авторитет	189
Т. Ружевич: Лозанська лірика; Трава	192—193
Вірші О. Лапського:	193
Вірші Є Самохваленка	193—195



УКРАЇНСЬКЕ
СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ТОВАРИСТВО
ВАРШАВА



Склад редакції:

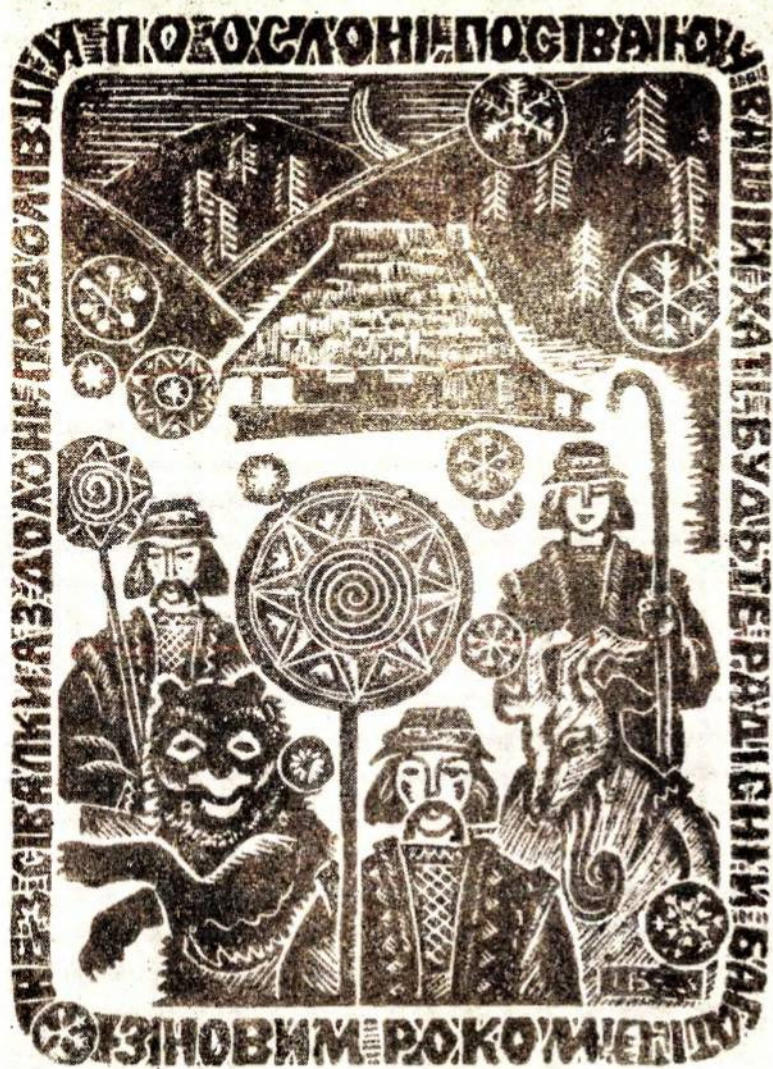
Головний редактор: *Антін Середницький*
Літературний редактор: *Галина Майстренко*
Обкладинка і графічне оформлення календарної частини: *Онуфрій Борсук*

Гуцульські композиції: *Іван Пантелюк*
Технічна редакція: *Анна Ціханович*

Коректа: *Ірина Фуглевич, Зіновія Невуліс.*

Рецензент: *Роман Галан*
diasporiana.org.ua



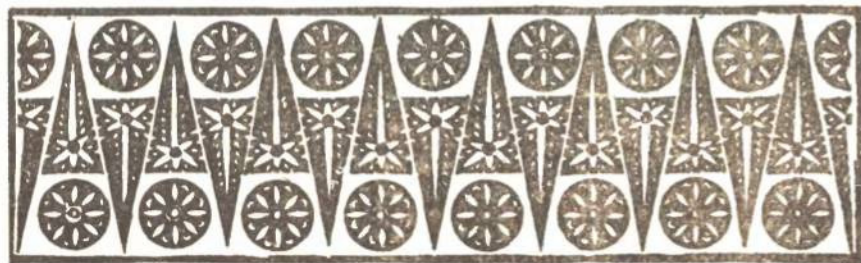


З НОВИМ ЩАСТЯМ!

*З новим щастям на майбутнє
- Богдан Назарови*

ПОДІЇ

- 1.1 1931 помер український фольклорист і літературознавець Андрій Лобода
2.1 1841 народився український мовознавець Костянтин Михальчук
3.1 1931 народилася український літературознавець Ярослава Погребенник
3.1 1661 вийшла перша польська газета «Меркуріуш польський»
5.1 1921 народився німецько-швейцарський письменник Фрідріх Дюренайт
6.1 1901 народився український ботанік Микола Гришко
7.1 1901 народився український поет Василь Чумак
8.1 1911 народився український поет і літературний критик Степан Крижанівський
10.1 1901 помер український фольклорист Степан Ніс
12.1 1861 в Петербурзі вийшов перший номер українського журналу «Основа»
15.1 1871 народився український письменник і філолог орієнталіст Агатангел Кримський
17.1 1901 народився український письменник Григорій Епік
21.1 1911 народився український літературознавець Ілля Стебун
21.1 1921 народився український хімік Леонід Литвиненко
21.1 1881 народився український поет Степан Чарнецький
22.1 1921 народився польський поет Кшиштоф Бачинський
22.1 1561 народився англійський філософ-матеріаліст Френсіс Бекон
23.1 1921 вбито українського композитора Миколу Леонтовича
25.1 1831 народився український письменник Петро Кузьменко
27.1 1891 народився російський письменник Ілля Еренбург
28.1 1891 народився український поет Павло Тичина
28.1 1911 народився український радіофізик Семен Браузе



СТУЕНЬ

1	Ч	Nowy Rok	Боніфата
2	П	Makarego	Гната
3	С	Genowefy	Юлії
4	П	Eugeniusza	Анастасії
5	П	Edwarda	Наума
6	В	Andrzeja	Євгенії
7	С	Lucjana	Різдво Христове
8	Ч	Seweryna	Собор Пресв. Богородиці
9	П	Juliana	Степана
10	С	Jana	Доброслава
11	П	Honoraty	Марка
12	П	Benedykta	Онисії
13	В	Weroniki	Маланки
14	С	Jerzego	Нов. Рік. Василя
15	Ч	Pawła	Сильвестра
16	П	Marcelego	Малафії
17	С	Antoniego	Зосими
18	П	Piotra	Миха
19	П	Henryka	Богоявлення, Йордан
20	В	Fabiana	Івана Хр.
21	С	Agnieszki	Юрія
22	Ч	Wincentego	Полі'євкта
23	П	Marii	Григорія
24	С	Tymoteusza	Феодосія
25	П	Pawła	Тетяни
26	П	Polikarpa	Якова
27	В	Jana	Агнії
28	С	Piotra	Павла
29	Ч	Franciszka	Петра
30	П	Macieja	Антоня
31	С	Ludwika	Панаса

ПОДІЇ

9. II 1881 помер російський письменник Федір Достоєвський
11. II 1841 народився польський художник Юзеф Брандт
12. II 1871 народився український письменник Лесь Мартович
12. II 1901 народився український письменник Іван Сенченко
13. II 1921 народився український письменник Володимир Вільний
14. II 1956 розпочався XX з'їзд КПРС
15. II 1781 помер німецький письменник Готвальд Лессінг
18. II 1931 народився український графік Володимир Ольшанський
18. II 1951 помер український геофізик Володимир Сельський
20. II 1651 згинув герой національно-визвольної війни полковник Данило Нечай
24. II 1941 згинув у концтаборі польський поет Еміль Зегадлович
24. II 1921 народився український художник Антін Кашпай
25. II 1861 народився український письменник Яків Жарко
25. II 1871 народилася українська письменниця Леся Українка
27. II 1901 народився український співак-баритон Михайло Гришко-Чехосло-
вацький
28. II 1921 народився український — чехословацький письменник Юрій Бородин



ЛЮТНІЙ

1	Н	Ignacego	Макарія
2	П	Marii	Юхима
3	В	Błażeja	Євгена
4	С	Andrzeja	Тимофія
5	Ч	Agaty	Климентя
6	П	Doroty	Оксани
7	С	Romualda	Григорія
8	Н	Jana	Закхєя, Ксєвофонта
9	П	Cyryla	Івана
10	В	Jacka	Єфрема
11	С	Olgierda	Гната
12	Ч	Juliana	Трьох Святитєлїв
13	П	Katarzyny	Кира, Івана
14	С	Walerego	Трифона
15	Н	Faustyna	Стрітєння Господєс
16	П	Julianny	Сємена і Аннї
17	В	Franciszka	Сидора
18	С	Konstancji	Агафїї
19	Ч	Konrada	Вукола
20	П	Leona	Парфєна
21	С	Feliksa	Теодора
22	Н	Piotra	Блудного сина, Никифора
23	П	Damiana	Харлампа
24	В	Macieja	Всєволода
25	С	Wiktora	Мєлєтєя
26	Ч	Aleksandra	Мартинїана
27	П	Gabriela	Овксєнтїя
28	С	Romana	Памфіла

ПОДІЇ

- | | | |
|---------|------|--|
| 1. III | 1901 | народився український письменник Павло Байдебуря |
| 2. III | 1631 | помер український освітній діяч Іов Борецький |
| 3. III | 1811 | народився український поет Антін Могильницький |
| 6. III | 1881 | народився український художник Порфирій Жалко-Титаренко |
| 8. III | 1791 | народився польський поет Казімеж Бродзінський |
| 10. III | 1861 | помер Тарас Шевченко |
| 16. III | 1871 | народився український маляр Микола Бурачек |
| 18. III | 1871 | виникнення Паризької комуни |
| 18. III | 1911 | народився український письменник Любомир Дмитерко |
| 18. III | 1911 | помер український мовознавець Павло Житецький |
| 19. III | 1911 | народився польський сатирик Єжи Юрандот |
| 20. III | 1911 | народився український поет Іван Коляшник |
| 27. III | | міжнародний день театру |
| 27. III | 1871 | народився німецький письменник Генріх Манн |
| 28. III | 1891 | народився український письменник Олекса Слісаренко |
| 28. III | 1931 | народився український архітектор і мистецтвознавець Сергій Кілессо |
| 29. III | 1881 | народилася українська поетеса Марійка Підгірянка. |



БЕРЕЗЕНЬ

1	П	Albina	Мисоп. Намфілія
2	П	Heleny	Маріанні
3	В	Kunegundy	Льва
4	С	Kazimierza	Архипа
5	Ч	Wacława	Агафона
6	П	Róży	Тимофія
7	С	Tomasza	Маврикія
8	П	Międz. Dzień Kobiet	Сироп. Мізан, день жінок
9	П	Franciszki	Івана
10	В	Marcelego	Тараса
11	С	Konstantego	Мирослава
12	Ч	Grzegorza	Прокопа
13	П	Krystyny	Василя
14	С	Matyldy	Євдокії
15	П	Klemensa	Феодота
16	П	Hilarego	Зенона
17	В	Gertrudy	Герасима
18	С	Edwarda	Леоніда
19	Ч	Józefa	Аркадія
20	П	Eufemii	Сфрема
21	С	Benedykta	Теофілакта
22	П	Bogusława	Кесарія
23	П	Pelagii	Кіндрата
24	В	Gabriela	Софрона
25	С	Agaty	Теофана
26	Ч	Emanuela	Ростислава
27	П	Lidii	Венедикта
28	С	Jana	Агапія
29	П	Eustachego	Сивана
30	П	Anieli	Олексія
31	В	Balbiny	Кирила



ПОДІЇ

- | | | |
|------|------|--|
| 3.V | 1791 | схвалення Конституції 3 травня у Варшаві |
| 7.V | 1861 | народився індійський письменник Рабіндранат Тагор |
| 7.V | 1921 | народився український літературний критик і публіцист Юрій Мельничук |
| 12.V | 1921 | народилася українська скульпторка Олена Кальницька |
| 14.V | 1871 | народився український новеліст Василь Стефаник |
| 18.V | 1921 | народився український художник Михайло Курилич |
| 19.V | 1931 | народився український різьбар Аркадій Мацієвський |
| 19.V | 1881 | помер український письменник Ксенофонт Климкович |
| 21.V | 1841 | помер польський письменник Юліан Урсин Немцевич |
| 21.V | 1891 | народився український різьбар Іван Севера |
| 21.V | 1921 | декрет Уряду УРСР про ліквідацію неписьменності |
| 21.V | 1471 | народився німецький художник Альбрехт Дюрер |
| 22.V | 1871 | кінець Паризької комуни |
| 24.V | 1871 | загинув командуючий військами Паризької комуни Ярослав Домбровський |
| 24.V | 1881 | народився український вчений патофізіолог Олександр Богомолець |
| 25.V | 1841 | народилася польська письменниця Еліза Ожешко |
| 25.V | 1891 | народився український художник Адальберт Ерделі |
| 31.V | 1921 | народився український художник Петро Бабах |

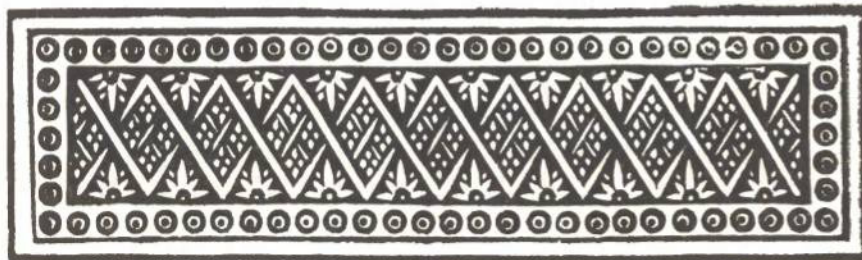


ТРАВЕНЬ

1	П	Święto Pracy	Свято праці
2	С	Zygmunta	Христофора
3	П	Aleksandra	Томива, Гаврііла
4	П	Floriana	Януарія
5	В	Ireny	Луки
6	С	Jana	Юрія
7	Ч	Ludmiły	Сави
8	П	Stanisława	Ярослава
9	С	Dzień Zwycięstwa	День перемоги
10	П	Izydora	Мироносиць, Симона
11	П	Franciszka	Максима
12	В	Pankracego	Артема
13	С	Serwacego	Якова
14	Ч	Bonifacego	Яреми
15	П	Zofii	Афанасія
16	С	Andrzeja	Феодосія
17	П	Weroniki	Розслабленого, Пеларії
18	П	Feliksa	Ірини
19	В	Piotra	Йова
20	С	Bernarda	Акакія
21	Ч	Wiktora	Івана
22	П	Heleny	Миколи
23	С	Michała	Симона
24	П	Joanny	Самарійські, Кирила
25	П	Urbana	Епіфанія
26	В	Filipa. Dzień Matki	Гликерії. День матері
27	С	Jana	Сидора
28	Ч	Augustyna	Пахома
29	П	Teodozji	Федора, Модеста
30	С	Feliksa	Славомира
31	П	Petroneli	Сліпородж. Христини

ПОДІЇ

- 2.IV 1891 народився український біолог Тит Демиденко
4.IV 1961 помер український мовознавець Леонід Булаховський
6.IV 1941 гітлерівська Німеччина напала на Югославію
9.IV 1911 народився український художник Степан Кириченко
9.IV 1821 народився французький письменник Шарль Бодлер
12.IV 1961 запуск космічного корабля «Восток» на борту з Ю. Гагаріном
13.IV 1891 народився польський літературознавець і письменник Станіслав Гольштинський
14.IV 1861 початок громадянської війни в США
14.IV 1901 народився український письменник Юрій Мокрієв
15.IV 1881 страчено українського революціонера Миколу Кибальчича
21.IV 1871 народився український фольклорист і етнограф Володимир Гнатюк
23.IV 1911 народився український письменник Олександр Гаврилюк
24.IV 1901 народився український письменник Сава Божко





КВІТЕНЬ

1	С	Hugona	Хризонта і Дарії
2	Ч	Franciszka	Сергія
3	П	Ryszarda	Якова
4	С	Izydora	Василя
5	Н	Ireny	Никола, Лідії
6	П	Celestyna	Захара
7	В	Rufina	Благовіщення П. Д. Марії
8	С	Dionizego	Лариси
9	Ч	Marii	Мотрони
10	П	Michała	Іларіона
11	С	Filipa	Марка
12	Н	Juliana	Зосима
13	П	Hermenegildy	Іпата
14	В	Justyny	Марії
15	С	Anastazji	Тятя
16	Ч	Benedykta	Микити
17	П	Roberta	Йосипа
18	С	Apolinarego	Теодула
19	Н	Wielkanoc	Квітня, Святих
20	П	Pon. Wielkanocny	Григорія
21	В	Anzelma	Родіона
22	С	Łukasza	Вадима
23	Ч	Jerzego	Терентія
24	П	Grzegorza	Антипа
25	С	Marka	Василя
26	Н	Marii	Великдень
27	П	Teofila	Світл. Понеділок
28	В	Pawła	Світл. Вівторок
29	С	Piotra	Агафії
30	Ч	Katarzyny	Семена

ПОДІЇ

- 8.VI 1881 помер український фольклорист і історик, Микола Мізко
10.VI 1791 народився чеський письменник Вацлав Ганка
11.VI 1811 народився російський літературний критик і публіцист Віссаріон Бєлінський
13.VI 1891 помер український поет Василь Мова
15.VI 1921 народився український художник Михайло Антонич
17.VI 1956 заснування УСКТ в ПНР
21.VI 1891 помер український поет Трохим Зінківський
22.VI 1941 напад фашистської Німеччини на СРСР
22.VI 1941 від гітлерівської бомби загинули Олександр Гаврилюк і Степан Тудор
22.VI 1941 Італія оголосила війну СРСР
22.VI 1941 народився польський письменник Андрій Васькевич
26.VI 1861 помер словацький славіст Павел Шафарик
26.VI 1871 народився український фольклорист Андрій Лобода
27.VI 1941 Угорщина оголосила війну СРСР
28.VI 1911 помер український письменник Архип Тесленко
29.VI 1681 народився український письменник Теофан Прокопович
29.VI 1941 помер польський піаніст і композитор Ігнаци Падеревський
30.VI 1931 народився український різьбар Борис Климушко.



ЧЕРВЕЦЬ

1	П	Міжzyn. Dzień Dziecka	Міжн. день дитини
2	В	Erazma	Фалалія
3	С	Leszka	Костянтина й Олени
4	Ч	Franciszki	Вознесення Господ.
5	П	Bonifacego	Михаїла
6	С	Klaudiusza	Семена
7	Н	Zielone Świątki	Св. Отців. Івана
8	П	Medarda	Карпа
9	В	Felicjana	Ферапонта
10	С	Małgorzaty	Микити
11	Ч	Daniela	Олександра
12	П	Onufrego	Ісака
13	С	Antoniego	Єрмія
14	Н	Bazylego	Зелені свята
15	П	Modesta	Пресв. Тройці
16	В	Justyny	Лук'яна
17	С	Adolfa	Митрофана
18	Ч	Boże Ciało	Ігори
19	П	Gerwazego	Віссаріона
20	С	Bogny	Богдана
21	Н	Alijeji	Всіх святих. Теодора
22	П	Pauliny	Кирила
23	В	Zenona	Тимофія
24	С	Jana	Варфоломія
25	Ч	Wilhelma	Онуфрія
26	П	Jana	Кидини
27	С	Władysława	Єдисея. Мстислава
28	Н	Ireneusza	Амоса
29	П	Piotra i Pawła	Тихона
30	В	Emilii	Мануїла

ПОДІЇ

- 1.VII 1951 в Торонто відкрито пам'ятник Т. Шевченкові
2.VII 1961 помер американський письменник Ернст Хемінгуей
3.VII 1951 помер польський письменник Тадеуш Боровський
4.VII 1891 народився український письменник Петро Панч
4.VII 1941 гестапівці вбили польського письменника Тадеуша Боя Желенського
5.VII 1891 народився український хірург Іван Іщенко
5.VII 1931 народився український архітектор Георгій Головаченко
5.VII 1911 померла українська письменниця Ганна Барвінок
6.VII 1911 народився канадський публіцист Петро Кравчук
9.VII 1751 у Франції вийшов перший том Енциклопедії
10.VII 1871 народився французький письменник Марсель Пруст
12.VII 1921 народився український мовознавець Олександр Мельничук
12.VII 1891 помер український письменник і публіцист Сергій Подолінський
12.VII 1941 СРСР і Великобританія підписали договір про спільні воєнні дії проти Німеччини
17.VII 1891 народився український маляр Пантелеймон Виднінівський
17.VII 1901 народився польський письменник Бруно Ясенський
17.VII 1871 народився український музикознавець і фольклорист Філарет Колесса
18.VII 1936 початок громадянської війни в Іспанії
21.VII 1911 народився український письменник Василь Кучер
21.VII 1941 помер український письменник і літературознавець Богдан Лепкий
23.VII 1901 народився український поет Антін Шмигельський
27.VII 1841 загинув російський поет Михайло Лермонтов
27.VII 1931 народилася українська малярка Ада Рибачук
28.VII 1901 народилася українська письменниця Марія Романівська
30.VII 1861 народилася українська письменниця Любов Яновська
30.VII 1871 помер український письменник Анатолій Свидницький.





1	С	Haliny	Леонтія
2	Ч	Marii	Юди, Тадея
3	П	Anatola	Мефодія
4	С	Elżbiety	Юмана
5	П	Antoniego	Олсія
6	П	Łucji	Горпини
7	В	Cyryła i Metodego	Різдво Івана Хрест
8	С	Elżbiety	Февронії
9	Ч	Weroniki	Давида
10	П	Anieli	Самсона
11	С	Olgi	Кира, Івана
12	П	Jana	Петра і Павла
13	П	Małgorzaty	Мелітона
14	В	Bonaawentury	Косми і Дам'яна
15	С	Henryka	Марії
16	Ч	Eustachego	Акиндина
17	П	Aleksego	Андрія
18	С	Szymona	Панаса
19	П	Wincentego	Лукії
20	П	Czesława	Хоми
21	В	Andrzeja	Теофілія
22	С	Święto Odrodzenia	Свято Відродження
23	Ч	Apolinarego	Антоня
24	П	Krystyny	Ольги
25	С	Jakuba	Прокла
26	П	Anny	Гаврила
27	П	Natalii	Акили
28	В	Wiktora	Володимира
29	С	Marty	Афіногена
30	Ч	Julity	Мартини
31	П	Ignacego	Акиндина



- 1.VIII 1891 народився сербський шевченкознавець Петар Митропан
2.VIII 1961 помер український літературознавець Олександр Білецький
5.VIII 1921 народився український графік Георгій Зубковський
5.VIII 1921 народився польський письменник Рсман Братний
7.VIII 1921 помер російський поет Олександр Блок
10.VIII 1941 народився український поет Роман Лубківський
13.VIII 1951 помер український мовознавець Микола Грунський
15.VIII 1771 народився англійський письменник Вальтер Скотт
16.VIII 1881 народився український художник Іван Дряпаченко
18.VIII 1911 народився український маляр Микола Бурячок
20.VIII 1891 народився український поет Павло Филипovich
20.VIII 1871 народився український письменник Микола Зарудний
23.VIII 1841 народився український письменник Данило Мороз
24.VIII 1871 народився український поет і літературознавець Василь Щурат
25.VIII 1891 народився польський письменник Густав Морцінек
26.VIII 1931 народився український художник Лев Вітковський
26.VIII 1891 народився польський поет Віктор Вандурський
27.VIII 1871 народився американський письменник Теодор Драйзер
27.VIII 1911 народився український літературознавець Антін Будзан
29.VIII 1961 помер український письменник Григорій Тютюнник



СЕРПЕНЬ

1	С	Piotra	Мокрини
2	Н	Alfonsa	Іллі
3	П	Lidii	Єзекії
4	В	Dominika	Марії
5	С	Marii	Трохима
6	Ч	Jakuba	Бориса і Гліба
7	П	Kajetana	Анни
8	С	Emiliana	Єрмолая
9	Н	Romana	Пантелеймона
10	П	Wawrzyńca	Прохора
11	В	Zuzanny	Каленика
12	С	Klary	Сильвана
13	Ч	Hipolita	Євдокима
14	П	Euzebiusza	Соломії
15	С	Marii	Степана
16	Н	Joachima	Ісака
17	П	Jacka	Євдокії
18	В	Heleny	Євстигнія
19	С	Juliana	Преобр. Госп. — Спаса
20	Ч	Bernarda	Олега
21	П	Joanny	Омельяна
22	С	Cezarego	Матвія
23	Н	Filipa	Лаврентія
24	П	Bartłomieja	Євила
25	В	Ludwika	Фотія
26	С	Zefiryna	Максима
27	Ч	Józefa	Михея
28	П	Augustyna	Успіння Пр. Богородиці
29	С	Jana	Демида
30	Н	Róży	Мирона
31	П	Rajmunda	Флора і Лавра



ПОДІЇ

1. IX 1901 народився польський письменник Ежи Браун
2. IX 1811 народився український поет Іван Вагилевич
7. IX 1881 народився французький славіст Андре Мазон
7. IX 1911 помер український письменник Олекса Гринюк
9. IX 1941 початок блокади Ленінграда
10. IX 1821 помер польський поет Францішек Заблоцький
14. IX 1321 помер італійський поет Данте Аліг'єрі
15. IX 1921 народився український скульптор Анатолій Білостоцький
17. IX 1901 народився український художник Микола Глушенко
18. IX 1841 народився український учений і публіцист Михайло Драгоманов
19. IX 1841 народився український композитор і письменник Анатоль Вахнянин
20. IX 1871 помер український і польський поет Тимко Падура.
20. IX 1911 народився український поет Микола Нагнибіда
23. IX 1881 народився український художник Іван Северин
24. IX 1821 народився польський поет Цип'янін Норвід
25. IX 1891 народився український письменник Іван Ткачук
26. IX 1901 народився український письменник Семен Скляренко
28. IX 1921 народився український архітектор Дмитро Яблонський
31. IX 1871 народився український різьбар Григорій Кузнецов





ВЕРЕСЕНЬ

1	В	Bronisława	Андрія
2	С	Stefana	Самійла
3	Ч	Eufemii	Тадєя
4	П	Rozalii	Агафоника
5	С	Wawrzyńca	Іринія
6	Н	Eugeniusza	Святих
7	П	Reginy	Варфоломія
8	В	Marii	Адріана, Наталії
9	С	Piotra	Піянона
10	Ч	Mikołaja	Мойсея
11	П	Jacka	Усічення гол. Івана
12	С	Gwidona	Олександра
13	Н	Filipa	Марії
14	П	Bernarda	Семена
15	В	Nikodema	Мамонта
16	С	Kornela	Антима
17	Ч	Franciszka	Вавила
18	П	Józefa	Захара
19	С	Januarego	Михайла
20	Н	Eustachego	Созонта
21	П	Mateusza	Різдво Пресв. Богородиці
22	В	Mauryczego	Якіма і Анни
23	С	Tekli	Нимфодори
24	Ч	Gerarda	Теодори
25	П	Aurelii	Автонома
26	С	Cypriana	Корнила
27	Н	Kosmy i Damiana	Воздв. Чесного Хреста
28	П	Wacława	Микити
29	В	Michała	Людмили
30	С	Hieronima	Віри, Надії, Любові

ПОДІЇ

- 3.X 1931 пуск Харківського транспортного заводу
3.X 1881 народився український літературознавець Михайло Возняк
4.X 1941 загинув український письменник Микола Трублаїні
6.X 1881 народився український драматург Іван Кочерга
7.X 1961 помер український письменник Дмитро Макогон
9.X 1921 народився польський письменник Тадеуш Ружевич
11.X 1881 помер український філолог славіст Олександр Котляревський
12.X 1941 помер український поет Олександр Сорока
13.X 1941 помер український поет Микола Зеров
14.X 1941 помер український поет Іван Кулик
17.X 1901 помер польський письменник Міхал Балуцький
18.X 1931 помер американський винахідник Томас Едісон
20.X 1941 помер польський письменник Бруно Ясенський
22.X 1811 народився угорський композитор Ференц Ліст
24.X 1931 народилася українська скульпторка Наталія Дерегус
27.X 1941 загинув російський письменник Аркадій Гайдар
27.X 1931 померла українська поетеса Христя Алчевська
29.X 1901 народився український історик архітектури Микола Грицай
29.X 1911 народився український письменник Іван Цюпа
30.X 1931 помер український композитор Володимир Фемеліді
31.X 1851 народився український поет Іван Манжура.



ЖОВТЕНЬ

1	Ч	Danuty	Євмена
2	П	Teofila	Трофима
3	С	Teresy	Остапа
4	Н	Franciszka	Кіндрата
5	П	Placyda	Фоки
6	В	Artura	Івана
7	С	Marii	Теклі
8	Ч	Brygidy	Євфросинії
9	П	Dionizego	Івана
10	С	Franciszka	Калістрата
11	Н	Emila	Харитона
12	П	Pelagii, Dzień WP	Кириака. День П. В.
13	В	Edwarda	Григорія
14	С	Kaliksta, Dzień Nauczyciela	Марії. День учителя
15	Ч	Jadwigi	Кипріяна
16	П	Ambrożego	Дениса
17	С	Małgorzaty	Єрофія
18	Н	Lukasza	Харитини
19	П	Piotra	Хомя
20	В	Ireny	Сергія
21	С	Urszuli	Пелагії
22	Ч	Filipa	Якова
23	П	Teodora	Євлампія
24	С	Rafała	Пилипа
25	Н	Bonifacego	Прова
26	П	Ewarysta	Карпа
27	В	Sabiny	Святослава
28	С	Tadeusza	Лук'яна
29	Ч	Narcyza	Логвина
30	П	Alfonsa	Осії
31	С	Antoniego	Луки

ПОДІЇ

- 1.XI 1861 народилася українська письменниця Дніпрова Чайка
2.XI 1891 народився український письменник Олександр Маркуш
4.XI 1921 помер український композитор Яків Степовий
6.XI 1891 помер український поет Олександр Корсун
6.XI 1811 народився український поет Маркіян Шашкевич
7.XI 1951 введення в дію в Києві першого на Україні телецентру
7.XI 1901 народився український письменник Дмитро Красицький
8.XI 1891 народився український письменник Олесь Досвітній
11.XI 1891 народився український мистецтвознавець Федір Ерст
11.XI 1821 народився російський письменник Федір Достоевський
16.XI 1941 початок битви за Москву
19.XI 1711 народився російський вчений Михайло Ломоносов
20.XI 1931 народився польський письменник Богдан Дроздовський
27.XI 1881 народилася польська письменниця Марія Черкавська
28.XI 1871 народився польський письменник Анджей Струг
29.XI 1861 народився російський літературний критик Микола Добролюбов.



ЛИСТОПАД

1	II	Święto Zmarłych	Іоїли
2	П	Bogdana	Артема
3	В	Huberta	Іларіона
4	С	Karola	Оверкія
5	Ч	Elżbiety	Якова
6	П	Leonarda	Арети
7	С	64 r. W. Rew. Październikowej	Маркіяна, 64 р. В. Жовтня
8	II	Seweryna	Дмитра
9	П	Teodora	Нестора
10	В	Andrzeja	Терентія
11	С	Marcina	Анастасії
12	Ч	Witolda	Зіновія
13	П	Stanisława	Остапа
14	С	Józefata	Кузьми і Дем'яна
15	II	Alberta	Акиндина
16	П	Edmunda	Айтада
17	В	Salomei	Оникія
18	С	Romana	Галактіона
19	Ч	Seweryna	Павла
20	П	Feliksa	Лазаря
21	С	Marii	Собор арх. Михайла
22	II	Cecylii	Отисифора
23	П	Klemensa	Ореста
24	В	Jana	Мини
25	С	Katarzyny	Йосафата
26	Ч	Konrada	Івана
27	П	Waleriana	Пилипа
28	С	Grzegorza	Гурія
29	II	Błażeja	Матвія
30	П	Andrzeja	Григорія

ПОДІЇ

- 3.XII 1931 народився український математик Іван Данилюк
5.XII 1911 народився український художник Сергій Грош
7.XII 1811 народився український письменник Микола Устиянович
7.XII 1941 Японія напала на американську базу Пірл Харбор
8.XII 1941 США і Великобританія оголосила війну Японії
9.XII 1961 помер український письменник Михайло Яцків
10.XII 1821 народився російський поет Микола Некрасов
11.XII 1891 помер український мовознавець Олександр Потебня
12.XII 1821 народився французький письменник Густав Флобер
13.XII 1941 Червона Армія розбила німецькі війська під Москвою
13.XII 1911 народився український гідролог Андрій Бабинець
14.XII 1911 Р. Амундсен відкрив північний полюс
16.XII 1971 помер художник Лев Гец
17.XII 1921 померла польська письменниця Габрієла Запольська
19.XII 1941 помер український письменник Валеріан Підмогильський
20.XII 1931 народилася українська скульпторка Валентина Дяченко
20.XII 1921 народився український фізик і математик Остап Парасюк
21.XII 1921 народився український графік Соломон Бродський
25.XII 1921 помер російський письменник Володимир Короленко
27.XII 1901 народився український графік Василь Стеценко.



ГРУДЕНЬ

1	В	Natalii	Платона
2	С	Pauliny	Овдія
3	Ч	Franciszka	Прокла
4	П	Barbary	Введення у храм Пр. Б.
5	С	Sabiny	Филимона
6	Н	Mikołaja	Амфілохія
7	П	Antoniego	Катерини
8	В	Marii	Климента
9	С	Leokadii	Алліпія
10	Ч	Julii	Якова
11	П	Damazego	Степана
12	С	Aleksandra	Парамона
13	Н	Lucji	Авдрія
14	П	Alfreda	Наума
15	В	Celiny	Авакума
16	С	Euzebiusza	Софрона
17	Ч	Łazarza	Варвари
18	П	Bogusława	Сави
19	С	Urbana	Миколи Чудотворця
20	Н	Dominika	Амвросія
21	П	Tomasza	Потапа
22	В	Zenona	Н. З. П. Д. — Анни
23	С	Wiktorii	Мини
24	Ч	Adama i Ewy	Данила
25	П	Boże Narodzenie	Спиридона, 64 р. УРСР
26	С	Szczepana	Ореста
27	Н	Jana	Тирса
28	П	Antoniego	Єдивферія
29	В	Tomasza	Огія
30	С	Eugeniusza	Данила
31	Ч	Sylwestra	Севастіяна



Станіслав Каня — І секретар ЦК ПОРП



Генрик Яблонський — Голова ДР



Войцех Ярузельський — Прем'єр



ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ ЧЛЕНІВ УСКТ

УСКТ зродилося з загальної потреби заспокоєння культурно-освітніх вимог українського населення Польщі та ідейно-програмних виховних настанов ленінської національної політики ПОРП.

Політбюро ЦК ПОРП в 1952 році прийняло рішення про працю серед розпорошеного українського населення. Починають створюватися перші самодіяльні художні українські колективи та перші пункти навчання дітей української мови. Ще більше зрушення наступило після листа Секретаріату ЦК ПОРП з 1955 року, в якому звернуто особливу увагу партійним інстанціям і органам Народної влади на питання національних меншостей.

Створення в червні 1955 року УСКТ було одним з найбільш вагомих і переконливих доказів про реалізацію ленінської національної політики. Проявом цього стало радикальна зміна настроїв і поглядів у значної частини українського населення. Стало це поштовхом до господарської, суспільно-політичної та культурно-освітньої активізації.

Особливе значення мало рішення Секретаріату ЦК ПОРП з квітня 1957 р. про подальше зміцнення і загосподарювання українським населенням Західних земель, а також про урегулювання індивідуальних і групових повернень до попередніх місць проживання. Від квітня 1957 р. до 10. XII 1958 року тільки до колишнього Люблінського воевідства повернулося понад 3500 сімей.

Перші заходи створеного УСКТ проходили в атмосфері творення основного ядра громадського активу, добору штатних працівників Товариства і редакції «Нашого слова», випрацювання форм і засобів організаційної і виховної роботи.

При допомозі органів ПОРП і Народної влади, перемагаючи всякі труднощі, упередження та виниклі комплекси — актив Товариства з великою наполегливістю розгортав статутну діяльність, поширював передплату пресового органу УСКТ. Редакція «Нашого слова» здобувала більшу кількість кореспондентів. У процесі



Працівники редакції «Наше слово» 1966 р.

становлення Товариства ріс громадський актив, зростала соціалістична свідомість, почуття патріотизму і державної приналежності.

Статистично в 1957 році УСКТ нараховувало біля 10.000 членів, у 1960 році — біля 6.000, а в 1962 р. — тільки 3466. Де криється причина такого зменшення членів УСКТ? У 1956 і 1957 році гуртки Товариства організувалися не раз стихійно, а членами ставали люди принагідні, які керувалися різними міркуваннями, уподобаннями замірами.

Певна частина українців вбачала або хотіла бачити в УСКТ свого політичного представника, а ще інші вступали до Товариства, розраховуючи на швидше повернення до попереднього місця проживання. Серед певної частини членів вже від початку існування УСКТ проявилися тенденції регіонального сепаратизму та наміру створення окремої організації. На тлі тих поглядів, розбіжностей виникали тертя, які безплідно забирали багато часу і праці, стаючи гальмом у статутній діяльності.

УСКТ мало ще й труднощі суто об'єктивного характеру — відносно малий був прошарок національно і політично свідомої української інтелігенції. Не краще було й з молоддю.

Послідовною, систематичною і наполегливою працею керівництва, активу та всіх ланок організації велася ідейно-виховна праця серед членів і в українських середовищах з метою поглиблення їх соціалістичної свідомості.

Все більше членів включалося в активну працю для виконання програмних настанов ПОРП щодо дальшого соціалістичного розвитку країни. Керівництво УСКТ завжди розуміло, що мірилом вартості громадянина є його сумлінна праця для добра батьківщини — ПНР. І в основному ця мета була досягнута.

Авторитет УСКТ в українських середовищах сьогодні безперечний. Ефективна статутно-організаційна діяльність, використання всіх ріжновідностей праці, задоволення в міру наших можливостей культурно-освітніх вимог українського населення привели до активізації середовищ і наблизили їх ще більше до Товариства.

На ефективну діяльність УСКТ мало рішаючий вплив:

1. організаційна структура, що відповідає вимогам часу і середовищ;

2. особовий склад Товариства, його пропорціональна статева кількість членів, кількість молоді, інтелігенції як у місті, так і на селі;
3. відповідна до потреб кількість громадського активу і належна систематична з ним праця;
4. реальні настанови керуючого органу та контроль за виконанням цих настанов.

Новий крайовий адміністративний поділ обумовив організаційно-структурну зміну у УСКТ. Ця зміна спочатку вплинула подекуди гальмуюче на нашу статутно-програмну діяльність, але завдяки випробованому, організаційно і політично зрілому активу перейшли ми до функціонально-організаційних заходів «Воведських груп активу» і переборола труднощі. Ці групи воведських активів є сьогодні трансмісією Головного правління до низових ланок і нараховують чималу кількість осіб.

На 1 грудня 1979 року ряди УСКТ зросли до 6.000 дійсних, не статистичних членів, таких, які систематично оплачують членські внески. У тому, як у жодній іншій громадській організації, в УСКТ є 39% жінок, а молоді до 25 р. — 20,4%. Така значна кількість жінок у Товаристві є запорукою постійного поповнювання наших рядів молоддю, бо мати є першою виховатською дією. Доказом цього твердження є хоч би теперішній відсоток молоді в Товаристві, гурт якої зростає постійно і систематично.

УСКТ при його сьогоднішньому особовому складі, активній участі його членів у партійних, молодіжних, у різних суспільно-громадських профспілкових і господарських організаціях та в органах представництва Народних рад — можна в певному значенні зарахувати до кадрової організації. І так: 16% членів УСКТ належить до ПОРП, до ЗСЛ — 4,75% і ЄД — 1%. Причому 79 осіб є секретарями первинних порпорганізацій або головами гуртків ЗСЛ, 147 осіб входять у склад гмінних, міських і воведських комітетів тих партій. Активність цього загону членів УСКТ, як і їх ідейно-політичні погляди беззастережні. З наведених даних виникає, що майже кожний шостий член Товариства належить до ПОРП або її союзницьких партій. Однак нам, діячам, особливо членам ПОРП, треба бачити не тільки світла, але й тіні — бачити недоліки. Є окремі гуртки УСКТ, а навіть гуртки цілих воведств, де процентне відношення приналежності до політичних партій є значно нижче ніж середні дані Товариства.

Ми гордимось уєскативською молоддю за її політичну зрілість та національну свідомість. Найкращим доказом цього є той факт, що понад 41,16% цієї молоді є членами Союзу Соціалістичної Молоді Польщі (ZSM), 13,3% Соціалістичного союзу студентів Польщі (SZSP), однак на молодіжному відтинку невідрадне явище виступає однак у деяких сільських ланках УСКТ. Частково це явище можна пояснити об'єктивними причинами — відходом молоді з села, але і тут не без вини правління гуртків, які працюють безперспективно і не дбають про поповнення рядів Товариства.

Члени УСКТ діють і в громадських організаціях своїх середовищ. До Добровільних резервів громадської міліції (ОРМО) належить 67 членів, до ЗБОВіДу — 138 осіб, що активно в минулому боролися за свободу і демократію. До Добровільної пожежної служби (ОСП) належить 278 уєскативців, 15,7% жінок належить до Ліги жінок. До Товариства польсько-радянської дружби належить компактно ціла наша організація, а, крім того, ще індивідуально — 1171 чоловік.

Селяни, члени УСКТ, активно діють у різноманітних господарських організаціях. 20% усіх членів УСКТ або 44% членів сільських гуртків діють у рілньничих гуртках, у тому — 19,6% з них входять до їх правління; — 21,9% членів Товариства є членами гмінних кооперативів «Самопоміч хлопска», а 8% з них входить до складу керівництва ГС; 16% уєскативців — це члени ощадно-позикової кооперації. Уєскативці є й членами споживчих кооперативів «Сполем». 5% членів нашої організації входять у склад Комітетів ФЄН різних шаблів, включно з Веспольським Комітетом ФЄН. Значна частина гуртківців є членами комітетів самоуправління мешканців — блокових і дільничевих, а 297 осіб є у владах профспілок різних шаблів, комітетах громадських чинів. Деяка кількість уєскативців є членами творчих професійних організацій. Не можна не згадати, що однак кількість активних уєска-

тівців — у представницьких органах, у тому Народових радах, гмінних та воевідських комітетах ФЄН, є ще недостатня. Наприклад, у гмінних Радах є тепер 75 радних, в місько-гмінних — 33, у міських — 13, а у воевідських радах лише — 3 радних. Разом — 124. В місцевих адміністративних органах працює 148 членів нашої організації, а функції солтгівсів виконує — 49 осіб.

У зв'язку з урбанізацією країни все більше зростає число членів УСКТ в міських гуртках. Сьогодні 51,2% усіх членів УСКТ — це мешканці міст, 52% жінок і 66,8% молоді. Як бачимо, в місті є перевага молоді і жінок, причому 60% усіх членів Союзу соціалістичної молоді (ZSMP) і 75,2% Соціалістичного Союзу студентів Польщі (SZSP) — це члени міських гуртків УСКТ у місті. З цього видно, що провідна роль в діяльності УСКТ припадає міським уескатівським організаціям.

Про видатну роль, яку відіграють члени партії і інтелігенція в житті УСКТ, можуть свідчити дані з'їздів. Якщо на Організаційному з'їзді делегатами було 30% членів ПОПР і ЗСЛ, то вже на V — 45,4% (40,9% ПОПР і 4,5% ЗСЛ). Якщо на III з'їзді УСКТ в 1963 р. було 40,6% делегатів з середньою освітою і 21,4% з вищою — то вже на V з'їзді в 1972 р. з середньою освітою було 45,4% і 31,6% з вищою. Члени ПОПР, ЗСМП і інтелігенція стали в житті УСКТ рушійною творчою силою. При їх допомозі ми популяризували політику ПОПР і Народної влади серед членів, прихильників і українських середовищ та формували тим самим ідейне обличчя Товариства. Маючи розгалужену організаційну мережу ланок Товариства, віддані, здібні і оśвічені кедри громадського активу, набутий досвід, можемо спокійно дивитися в майбутнє, розгортаючи ще ширше і глибоше більш різноманітну статутну діяльність УСКТ.

Микола Королько

Зведений хор на концерті з нагоди 10-річчя УСКТ у Варшаві 1966 р.





Варшавський хор під керівництвом Й. Курочка. Фото М. Дубенчука.

Солістка Ольга Табачник.



Наталія Ожибко з Перемишля.





Катовицький хор під керівництвом Л. Гладилевича.

Варшавський хор на святі пісні й танцю в Свиднику.





Вроцлавська естрадна група «Ромен» на концерті в Гданську. Фото І. Гавана.

ХУДОЖНІ КОЛЕКТИВИ В ДІЯЛЬНОСТІ УСКТ

Від 1956 року у значній різноманітності статутної діяльності УСКТ художні колективи займають одне з видних місць. Вони користуються чи не найбільшою популярністю серед членів і прихильників Товариства. Цим пояснюється факт, що подивляємо динамічний розвиток художньої діяльності уескатівців у Польщі. Також керівництво УСКТ крім організаційних справ взяло до уваги й розвиток художньої самодіяльності, що знаходять віддзеркалення в чергових постановках пленумів та з'їздів Товариства. Художні колективи виникли на Щещінщині, Кошалінщині, Гданщині, Ольштинщині, Вроцлавщині, Люблінщині, у Варшаві, Жешовщині та Зеленогірщині. Новоутвореним, різним за жанром художнім колективам бракувало спочатку відповідного репертуару, інструкторів, не вистачало інколи то й власного приміщення. Однак з кожним роком ставало краще. Щораз більше охочих хотіло брати участь у художній діяльності окремих колективів. Це спонукувало до творення хорів, естрадних груп, вокально-інструментальних колективів, драмгуртків.

На уескатівській ниві спочатку славилися хор з Нового Двору, що працював під керівництвом Я. Зарічного і хор «Чайка» з Гданська, керівником якого була О. Вальківська, Варшавський хор — диригований Й. Курочком, перемиський, що працював під керівництвом Я. Поповської, хор з Осцька, диригентом якого був Я. Полянський і хор у Слупську під керівництвом М. Козири. Хори ці виступали з концертами не тільки в своїх місцевостях, а й в багатьох навіть віддалених пунктах країни не тільки в українських, але й у польських середовищах.

Так, наприклад, варшавський хор виступав у Кракові, Ольштині, Лодзі, Вроцлаві, Любліні, Бартошицях, Голдапі, Кентшині, Венгожеві, Оструді, Кошаліні, Устю Горлицькому, Криниці, а навіть у Свиднику на Словаччині.



«Думка» з Гурова Ілавецького. Фото В. Пшепюрського.

Художній колектив з Бань Мазурських.





М. Шуцька на Святі М. Лисенка у Варшаві. Фото С. Григорчука.

«Синя ленточка» з Перемишля 1970 р.



Хор з успіхом співав для польської публіки разом з таким солістом, як Бернард Ладиш.

Недаром він на воєвідських змаганнях у Варшаві завоював «Срібний лавр 20-річчя ПНР». Деякі пісні того хору були записані на плівках Польського радіо. Цей саме хор у поєднанні з гданським дали початок мішаному хорові «Дума» і чоловічому хорові «Журавлі» під керівництвом Я. Полянського. Хор «Дума» виступав також у багатьох місцевостях Польщі і всюди його виступи нагороджували слухачі бурхливими оплесками. З хором цим співали й відомі солісти М. Кравчук та О. Табачник зі Щеціна, А. Мацігановська з Гданська, В. Денисенко, Б. Ладиш з Варшави, М. Щуцька з Лодзі. Згодом цей хор припинив свою діяльність, а його місце зайняв чоловічий хор, сьогодні славні «Журавлі», які завоювали серця любителів українського хорового мистецтва не лише з уескатівського середовища, а навіть на фестивалі в Свиднику. Після п'ятилітнього існування та наполегливої праці як солістів, так диригента хор «виспівав» собі платівку. Хор «Журавлі» став членом Польської спілки хорів та оркестрів. На міжнародному фестивалі хорової пісні в Мендзиздроях «Журавлі» завоювали нагороду публіки.

Відомі ще серед уескатівців удостоєний премією Міністерства культури шкільний хор з Лігніці, якого диригентом є М. Дуда, а також хор Гуровоїлавецького ліцею. У Білому Борі під керівництвом Б. Фіцака діє хор «Черемшина», який своїми виступами збагачує різного роду врочистості, організовані не лише у багатьох місцевостях Кошалінщини. У Гіжицьку співає мішаний хор «Калина» під керівництвом Я. Бакаляра.

Добре записався в нашій пам'яті-колектив бандуристів з Тшеб'ятова. Він спопуляризував бандуру серед українців у Польщі.

Не меншим успіхом користується уескатівська естрадна діяльність. У перших роках діяльності Товариства у Банях Мазурських під керівництвом П. Лобачевського царувала «Зірка». Ще сьогодні пам'ятаю один з її виступів, на якому була я присуття ще як кільканадцятилітня дівчина. Тоді-то не тільки мене, але численну публіку полонила солістка цієї групи Надія Овчак. «Зірка» давала концерти у більших місцевостях бувшого Голдапського, Венгожівського, Гіжицького, Кентшин-

«Ослав'яни» на сцені у Мокрому. Фото Є. Могили.





П'еса «Безталанна» в Перемишлі 1975 р.

Бойківський колектив з Бобровнича в Пасленку. Фот. В. Пшепурського





Вроцлавська «Трембіта».

ського повітів. Бані Мазурські пишалися також «Смерічками», вокальною молодіжною групою, керівником якої була Є. Іваник.

З північної території Польщі перенесімось на південь, де у Перемишлі діяли «Бескиди», естрадна група, яку очолювала Я. Поповська. У Перемишлі діяла й молодіжна естрадна група «Синя ленточка». У Любліні «двіла» «Троянда» і своїм репертуаром радувала серця любителів української пісні. У 60-ті роки Вроцлав пишався естрадною вокально-інструментальною групою «Трембіта». Надовго залишилися в моїй пам'яті пісні, що виконували солісти «Трембіти» — Х. Кулик, М. Полянська, Е. Чекайло. Думаю, що традицію «Трембіти» продовжує сьогодні «Ромен», який очолює Р. Ладна. Окрасою колективу є, між іншими, солістки Д. Бачик та М. Іваник. Репертуар «Ромена» та дуже добрий художній рівень його виконання спричинились до цього, що ця група здобула собі визнання у широкого кола молодих слухачів.

З Вроцлава вже не так то й далеко до Любіна, де «Водограй» дарує своїм любителям естрадні українські пісні.

У Гіжицьку й далеко поза його межами відомий вокально-інструментальний колектив «Канни». Працює він під керівництвом Я. Бакаляра, славляться його солістки Є. Музика, М. Лихач, Н. Заобідна.

Щецін — гордяться «Чумаками», яких очолює Б. Білецький. Цей колектив своїми виступами прикрашає організовані з різних нагод концерти не тільки у своєму місті, але й у сусідніх воевідствах. Першим солістом «Чумаків» був А. Лич, відтак підмінили його Р. Радзівонович та О. Головата.

В Кошаліні співають «Галичанки», а в Білому Борі популяризує українську пісню група «2×2». Говорячи про естрадні уескатівські колективи, не слід обминути «Білих круків» з Гданська з талановитою солісткою О. Петрас. Годиться згадати про не існуючих вже сьогодні «Соколів-76» з Ольштина, поява яких на сцені викликала довгі і широкі дискусії. Незважаючи на це «Соколи-76» здобули популярність



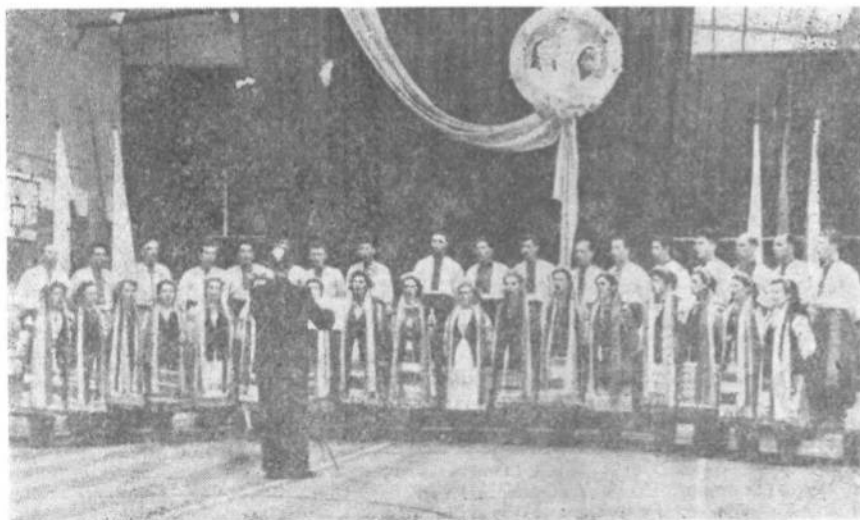
Новодвірський хор у Гданську.

та прихильників серед молоді. Сьогодні в Ольштині діє вже нова група, членами якої є деякі колишні «соколи». Новий колектив успішно виступає не лише на уска-тиських сценах. Його солістами є А. Лівень, О. Грицик та Б. Пеленський.

Коли вже мовиться про музичні колективи, то не можна забувати талановитих музикантів Лігницького ліцею, дитячих колективів мандоліністів, що діяли в свій час у селі Бесаль біля Оструди, Кошаліні, Варшаві та Щеціні.

Ускатиську художню діяльність збагачують й фольклорні колективи. Першам цього роду була «Лемковина». Сьогодні відомі в цій ділянці «Ослав'яни» з Мокрого,

Хор з Гурова Ілавецького.





Ісценізація «Тополі» Т. Шевченка у Перемишлі 1966 р.

керівником яких є С. Могила. В їхньому репертуарі — лемківський фольклор. «Сусідойки» з Бобровника популяризують бойківські співески.

У загальноосвітньому ліцеї в Лігніці, крім хору, діє на високому художньому рівні танцювальна група, яку веде Г. Дмитрієва. Такий же колектив є у школі в Гурові «Ідавецьком». У 60-ті роки з успіхом діяла молодіжна хореографічна група у Варшаві. В Бнях Мазурських українські танці виконують учні початкової школи. Прекрасний їхній танець з рушниками під мелодію Марша запорозьких козаків. Відомі також юні танцюристи з Білого Бору, Перемишля та ін.

Наймолодшою танцювальною групою є венгожієський «Черемош», під керівництвом Ю. Галушка. Хоч він молодий, але виконанням танців здобув популярність в уєскатівському середовищі. Крім згаданої танцювальної групи венгожевієни-уєскатівці гріють ще вокальну групою та капелею.

Серед уєскатівців зростає зацікавлення драматичною діяльністю. Поки що діють драмгуртки в Гданську, Кракові та Щеціні, — в Ольштині розгортає діяльність група живого слова. А відомо, що в свій час існували драмгуртки в Перемишлі, Кошаліні, Новиці, Гребенному, Зиндранові, Лісах, Кліщелях. Перемиські діти за постановку «Кози-дерези» М. Лисенка в Варшаві сдержали 1963 р. нагороду Міністерства культури й мистецтва.

«Самакума» і «Шпилья» — це кабаре. Перше діє у Варшаві, а його членами є студенти і моєдь столиці, «Шпилья» — це гданське кабаре.

В уєскатівському середовищі діє й ляльковий театр. Відомий він не тільки у рідному Любіні, але й в інших місцевостях.

Художня уєскатівська діяльність різноманітна за жанрами. Виникненню щораз нових художніх колективів сприяли різні причини, а головне любов нашого населення до пісні, музики, танцю й театру. Немалу роль у цій благородній справі відіграли уєскатівські фестивалі, а також Гданські молодіжні ярмарки, Кошалінські огляди дитячої самодіяльності. Великі заслуги в цьому музичних інструкторів ГП УСКТ — особливо Я. Полянського, С. Могили, П. Трухановського, А. Хранюк, а також допомога польських спеціалістів.

Свою роль виконали культурно-освітні курси.



Гопак у виконанні варшавського балету. Фото М. Дубенчука

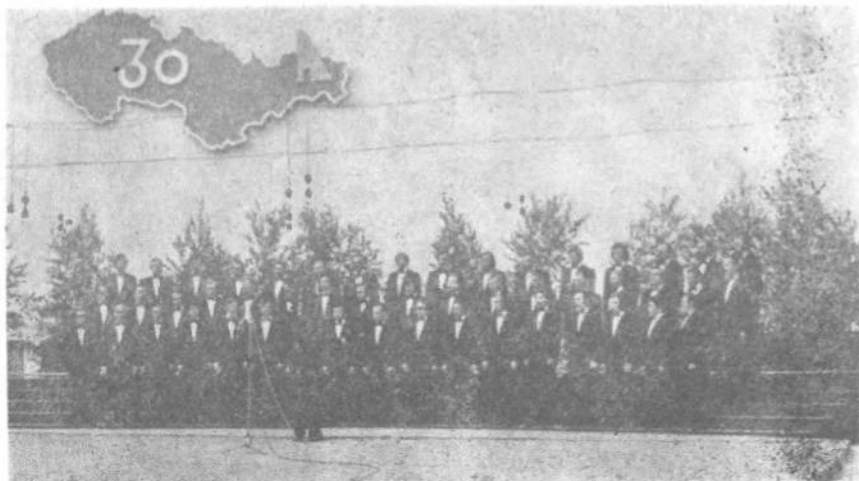
Згадані й не згадані художні колективи виконували почесне завдання у поширенні естетичного виховання глядачів, передавали м'язично-вокальну національну традицію молоді, підносили авторитет УСКТ і притягали до нього все нових членів та прихильників.

Виступаючи в польських середовищах вони служили благородній меті закріплення дружби між братніми народами.

Б. Мацісвич

Хор у Щеціні 1962 р.





«Журавлі» у Свиднику 1975 р. Фото Є. Могили.

«Ослав'яни» на Молодіжному ярмарку в Гданську. Фото М. Кертичака.



МІЖГУРТКОВИЙ ОГЛЯД — ПОДІЯ

Був такий час, коли всі гуртки УСКТ кипіли діяльністю, коли виступи сільських драмгуртків і хорів численні глядачі звичайними вважали, коли взаємовідвідини художніх колективів з міст і сіл ставали буденними; був такий час, коли не доводилося морочити голову «модерними» стимулами праці. Діялось це тоді, коли єдиновладним по ускатівських всіх-усюдах був ентузіазм, що впливав в рамки організаційних можливостей Товариства. В ентузіазму, незалежно від того, на який він основи спалахнув, така властивість, що після якогось часу він згасає. Щасливий і мудрий той, хто вміє використати це явище у відповідну пору. В УСКТ активісти зуміли це зробити лише частково.

Перші, в міру вчасні, спроби оформити і спрямувати у відповідне русло почини самодіяльників, були на початку 60-х років. Відносились вони до драмгуртків. Регіональні огляди-зустрічі, що за кілька років до центрального огляду, допомогли, з одного боку, з'ясувати, чим і якої якості в драматичному русі Товариство розпоряджається, з другого, — колективам порівняти сили і обрати дорогу, що вела б до зразків, які представляли найкращі. Зродилось, немов природне, отже потрібне, суперництво, якому не змогли протистояти ті, що обмежувались досі повтореннями, у яких не вистачало ані режисерської, ані акторської винахідливості, в яких згаданий «первісний» ентузіазм поволі втихомирювався. Не завжди це були представники сільських ланок. Позитивні якості цих перших у широкому контексті різновидної ускатівської діяльності бачених великих імпрез, можна було вибрати у другій половині згаданої декади, під час центрального огляду драмгуртків. Правда, переважала «класика» — в репертуарі і грі. Були це однак вистави, як стверджували тодішні глядачі, що ставали зразками того, на що актор-аматор спроможний тільки після довгих років наполегливої праці та розсудливого ставлення до джерел і ролі в житті громадськості, активності самодіяльного театру. Цінним було й те, що саме такі достоїнства знаходили глядачі також у представленому гуртками з сіл.

Культосвітній курс у Варшаві 1959 р.



Здається, що великою мірою позитивне, знайдене в попередньому огляді, спонукало уескати́вців організувати подібний у началах, зате ширший за масштабні-стю фестиваль української пісні, музики і танцю. Перший, незважаючи на його величезне «позахудожнє» значення, закінчився певним розчаруванням у чималій кількості його учасників. Виявилось, що ажніак не був це огляд на йкрашого в му-зичному житті організації. Навпаки, був це великий кошак з залишками того, що з величч і слави десятків вокально-музичних, танцювальних і хореографічних колективів осталося. Отже насамперед доводилося несподівано аж дошукуватися зразків джерельного фольклору, інколи насильно причіпляти хоровим, вокальним групам назву «народ-ий», згадувати тільки мистецький рівень ансамблів, подібних до давнього вгшавського чи учнівського бертошицького і захоплюватися тим, що привезли гості з Чехословаччини. Безсумнівно, фестивальна ініціатива конкрети-зувалась нешто довго.

При цьому всьому фестиваль однак мусив мати і мав свою нову велику вартість, яка досі залишається актуальною, для всіх великих імпрєз. Отже підтвердив він необхідність пошуків нового, донині непомітного на ґрунті Товариства. Вивесли на сцену першого фестивалю таке насамперед вокально-інструментальна вро-давська група «Трембіта» та естрадний колектив вгшавських студентів ВУСА «Скоморохи», що спер свою програму на власних, а такж інших авторів текстак та музиці.

Наступні фестивалі та огляди перед ними попереджались немов невідкладним бажанням учасників художньої діяльності не тільки представити свої досягнення але й побачити, чоґо домігся сусід з гір, з Примор'я, зі столиці чи з Вармії і Мазур. Мережа передфестивальних оглядів виконувела чималу мобілізуючу роль, допо-магала активізувати не одне середовище. Зроджувались, але й водночас швидко завмирали численні естрадні, народні, тобто фольклорні і танцювальні колективи.

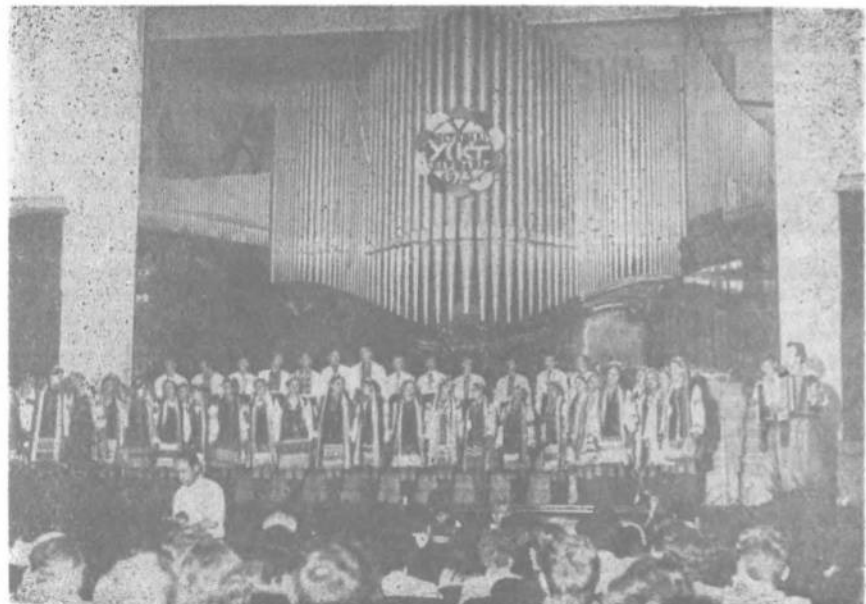
Варшавська «Самакума» на Молодіжному ярмарку в Гданську 1979 р. Фото М. Кер-тичка.





«Бескиди» з Перемишля на III фестивалі української пісні в Кошаліні 1969 р.

Молодіжний колектив з Гурова Ізавецького на V фестивалі у Варшаві. Фото М. Петшаковського.





III фестиваль української пісні. Соліст В. Денисенко.

Між іншими на цей час припадає ініціатива заснування чоловічого хору, що в 1972 р оформився у відомих нині «Журавлів».

З часом виявилось, що ці потужні імпрези, крім явно корисних, мають також деякі сумнівні вартості. В першу чергу ефемерність колективів доводила не до розвитку, а до постійного починання наново вже іншими відкритого і, що гірше, — повторювання цих самих помилок. Потім «надмірне» захоплення естрадними пошуками довело до занепаду кількох інших істотних та потрібних форм праці, між іншим, театральної. Врешті відчутною стала нестача відповідного вокального і музичного репертуару, а у слід за цим композиторських та інструкторських сил. І хоч свого єдиного значення — зустрічі глядачів та виконавців, фестивалі не втратили, їхній художній рівень «схилявся» не до прогресу, а до «стабільності» в застої.

VI Центральний огляд, який після довгої перерви організувався в 1977 році, попереджений був спалахом нових творчих сил, що після кількालітньої перерви з'явилися в УСКТ. Хід і успіх цієї імпрези був доказом її необхідності. Ще, мабуть, ніколи уєскативці не виявили такої мобільності у дії, такого прагнення представити всесторонньо свій організаційний і художній досвід. Підготовлялися до Кошалінського огляду всі члени. А найважливіше — огляд покликав до життя чимало нових колективів, які мали і мають стимулюючий вплив на активність всього Товариства. Підтвердив він також факт, що всі ділянки праці, діяльності однаково важливі, однаково впливають на повнокровне уєскативське життя.

Кожного року восени в Гданську «Молодіжні ярмарки» стають доказом доцінювання значення багатогранної діяльності. Організована силами одного гуртка, при підтримці Головного правління, імпреза, хоч є частковим переглядом пошуків і досягнень тільки одного покоління членів УСКТ, захоплює навіть довголітніх свідків розвитку аматорського руху. Багатогадинні «ярмаркові» концерти весь час тримають глядача у зосередженні. Основний привід такого явища — це вишлекана Ярмарком нова традиція, за якою його учасники «торгують» тільки найсвіжішим культурним товаром. Той, в кого такого «товару» немає, просто до



Хор Лігницького ліцею на IV фестивалі. Фото М. Пецуха.

«Черемош» з Венгожева на Молодіжному ярмарку в Гданську 1979 р. Фото М. Кертичака.



Гданська не приїздить. Тому-то естрадним колективам, вокально-танцювальним ансамблям, прихильникам кабаре, театру, інструментальної музики не потрібні практиковані досі відбіркові огляди. Потрібні їм зате концерти, виступи в усіх середувищах, де вони могли б представити найкраще зі своїх здобутків. Таких зустрічей з глядачем поки що ще мало.

Всьому Ярмаркові необхідний також ще один захід — «відвантажити» його з надмірного насичення різноманітними формами. Ось, наприклад, приділити зустрічі театролюбів іншу місцевість. Повною спробою цього заходу стала «Мальована скриня» — кентшинські концерти груп, що поширюють фольклор. Сама ця імпреза потребує однак ще значної популяризації, щоб можна було говорити про її помітне значення.

Мають однак вже таке значення і багатолітню традицію зустрічі дітей і їх вихователів під час конкурсів і усіх оглядів художніх груп. Вони вже так вписалися в цикл ускатівської, насамперед освітньої діяльності, що нині важко собі без них уявити виховну роль Товариства в житті його членів. Тут формуються художні смаки молодшої людини саме в контакті з українською культурою, звідси починається шлях у свідоме, творче життя часто не тільки в УСКТ.

Подібно безпредметною була б дискусія про роль і значення всіх тут згаданих найбільших ускатівських імпрез. Вони ж бо не тільки чинять стапними певні ділянки праці Товариства, не тільки є доказом його постійного розвитку, але й часто-густо визначають йому перспективу. Тому-то вельми важливою є дбайливість про продуману їхню актуальність.

Роман Галав

Гданське кабаре «Шпиль» на Молодіжному ярмарку 1979 р. Фото М. Кертичака.





«Дума» на V фестивалі української пісні в Лазенках у Варшаві. Фото М. Петшаківського.

Міжвоєвідський огляд дитячих колективів УСКТ у Кошаїні, 1980 р.



ЦІНА ДОПОМОГА

У липні 1981 року минає 25 років від часу встановлення взаємнн УСКТ з Українським товариством дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами.

Це товариство на Україні почало діяти ще в 1926 р., але називалося воно тоді Українським Товариством культурного зв'язку з закордоном. Нову поширену назву дали йому в березні 1959 р. Товариство є добровільною громадською організацією, яка ознайомлює громадськість України з життям і культурою інших народів та сприяє поширенню інформації і знань про життя й культуру українського народу. Одночасно з цим воно встановлює і розвиває зв'язки з зарубіжними товариствами дружби і культурного співробітництва з Радянським Союзом. Особливо близькі й тісні контакти воно утримує з соціалістичними країнами та з прогресивними організаціями української еміграції в капіталістичних країнах, зокрема в Канаді і США. Вцілому воно утримує постійні зв'язки з понад 100 зарубіжними країнами.

Форми і методи праці Товариства різноманітні. Воно запрошує на Україну делегації з іноземних країн та окремих діячів науки і культури; висилає за кордон свої делегації та окремих представників науки і культури, сільськогосподарського виробництва, промислових підприємств та культурно-освітніх установ; у себе в країні влаштовує численні збори громадян, присвячені національним святкам і роковинам, або зарубіжній літературі, музиці та іншим формам мистецтва, виставки і доповіді іноземних діячів, які прибувають на Україну, та членів радянських делегацій, які повертаються з поїздок до інших країн; влаштовує в зарубіжних країнах різні виставки, виступи, надсилає туди кінокартини і діафільми, книжки і періодичні видання України, твори українських композиторів та багато інших матеріалів про всебічне життя України і всіх інших радянських республік.

Найбільш постійне і активне співробітництво Товариство веде з товариствами «Франція-Радянський Союз», «Фінляндія — Радянський Союз», Австро-радянським товариством, товариствами дружби з Радянським Союзом в Канаді, США, Японії, Індії, в Федеративній Республіці Німеччини, Італії, Греції та в багатьох інших країнах. Протягом останніх років спільно з цими організаціями Товариство провело багато масових всебічних заходів, які внесли помітний вклад у справу зменшення міжнародної напруженості і взаєморозуміння між народами.

Воно було також ініціатором створення Українського відділення Асоціації радянських есперантистів, загони якого діють у Києві, Одесі, Львові, Харкові, Полтаві та в десятках інших міст республік. Разом із Спільною письменників України Товариство видає журнал «Всесвіт».

В 1980 р. Українське товариство дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами нараховувало 39 обласних, 340 міських і районних відділень та понад 5 тисяч первинних організацій. Його головне правління знаходиться в Києві.

Відносини між УСКТ, як вже згадано на початку, були започатковані в липні 1956 р.

Перебуваючи в той час у Києві, я відвідав головне правління Товариства, поінформував його про створення УСКТ, про його організаційний стан і мету його діяльності, про існування «Нашого слова» та домовився про надсилення на адресу УСКТ і редакції «НС» потрібних нам матеріалів.

Від того часу, більші гуртки, а також Головне правління УСКТ і редакція отримують від нього видання української літератури, енциклопедії, словники української мови та багато інших видань; більшість республіканських газет і журналів, різні інформаційні бюлетені, ноты, статті та багато фотографій.

До ГП УСКТ надходять такі журнали, як «Всесвіт», «Історичний журнал», «Дніпро», «Україна», «Радянське літературознавство», «Мовознавство», «Комуніст України», «Народна творчість та етнографія», «Українська мова в школі», «Барвінок», а також газети «Радянська Україна», «Літературна Україна», «Радянська жінка» та інші.

У свій час Товариство допомагало УСКТ українськими фільмами. Воно надіслало виставку української графіки, колекції кераміки тощо.

Редакція Українського календаря також вдячна за ряд статей і фотографій.

Різноманітні форми допомоги Українського товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами протягом 25 років мали велике значення для розгортання культурної праці в УСКТ та для поширення тематики його пресових органів.

Микола Ширба

УЕСКАТВІЦІ — ПЕРЕДОВІ РІЛЬНИКИ

Протягом 25 років діяльності УСКТ читачів радували інформації про те, що члени нашої організації славилися, як передовики сільського господарства. Про це писали знавці справи О. Коляничук, Б. Радванецький, Є. Кохан, С. Контролевич, І. Зінич та інші.

Українські селяни на Північних і Західних землях завершали ліквідацію перелогів. Уже в 60-их роках більшість з них жила добре. Селяни мали худобу, свиней, збирали по 25—35 центнерів зерна з гектара. Все частіше на їх подвір'ях появлялися нові будинки й машини.

Ось Семен Сава з Керштанова поблизу Мронгова на 15-ти гектарах землі мав 12 штук худоби, в чому 6 корів, записаних у повітових та воєвідських племінних книгах. Від кожної корови надоював по 5 тис. літрів молока річно. Він мав ферму племінних курей і качок, Побудував силоси. За високий урожай кукурудзи одержав премію 1958 р. Семена Саву обрано головою рільничого гуртка. Він протягом кількох скликань був радним громадської Ради.

Лев Щерба організував на Кентшинщині та Ольштинщині пасіки.

За передове господарювання в селі Доброму на Ольштинщині та за громадську працю Миколу Бишка нагородили Золотим Хрестом та золотою відзнакою «Заслужений для Вармії й Мазур».

Володимир Дзьобатий з Липовця біля Шитна став ініціатором і головою сільського й повітового рільничого гуртка та ще й членом президії воєвідської Спілки рільничих гуртків в Ольштині.

Господарі села Мокайни біля Пасленка вже у 1968 р. збирали по 40 ц пшениці з гектара, по 300 ц картоплі, годували по 80 штук рогатої худоби на 100 га землі. Вони продавали державі майже 70 тонн м'яса, коли план вимагав тільки 18 тонн. Тому в 1966 р. село Мокайни нагороджено Відзнакою Тисячоліття Польщі.

Іван Баран з Кемпнева біля Ельблонга у 1960 р. побудував нову хату, кригищо а згодом силос. Посадив також сад.

У селі Ворлини біля Оструди завдяки ініціативі секретаря ПОРП і господаря на 10 гектарах землі Василя Сецюка село електрифіковано, поставлено школу. Він одержав диплом «Зразковий господар» і Відзнаку 1000-ліття Польської держави.

У селі Євенте недалеко від Старгарда-Щецінського кращим господарем став Остап Цокан. Він придбав сівалку, снопов'язалку, косарку, копарку, молотарку, трактор. Сам зробив розпилувач до амоніакової води. Остап Цокан у 1969 р. контракував 5 га пшениці, 5 га жита, 7 га ріпаку, 3 га цукрових буряків. З одного гектара він збирав до 400 ц буряків.

Приблизно в той же час українські селяни Ольштинщини збирали по 30—40 ц з гектара пшениці, по 300—350 ц картоплі і по 450—600 ц цукрових буряків. Згадаймо таких господарів, як Дмитро Скуратко, Христіана Ілья і Юхим Кірчук, Степан Панасюк, Володимир Касіян та ін. Кваліфіковане зерно на Ольштинщині вирощували Ферейко, Голяр, Левичський, Вербовський. Біля 600 українців одержало дипломи кваліфікованих рільників та майстрів у таких спеціальностях, як тваринництво, механізація, агротехніка, бджільництво, меліорація.

У селах в районі Бань Мазурських українці відремонтували будинки, а також збудували значну кількість нових. Наші селяни належать до кращих контрактаторів зерна, цукрових буряків, льону, ріпаку. У селі Домбрувка Польська кращими господарями вважають Євгена Новосада, Івана Черепаку та Ореста Огірка, а в Банях Мазурських Миколу Іванченка, Василя Галушка, Павла Мацієвича.

У колишній громаді Ліси поблизу Бань Мазурських на 18 передових господарствах у 1970 р. у 12 господарювали українці. У самих Лісах зразковим господарем у цей час був голова гуртка УСКТ Михайло Лозовський. За ініціативою члена правління колишнього повітового правління УСКТ в Баях Мазурських Михайла Опалаяна громадським порядком відремонтовано світлиці в селах Гродзіско й Кежки, а в Лісах побудовано школу. 1972 р. в гміні Бані Мазурські три громади отримали нагороди в конкурсі «Село господарне і культурне». Село Мочули одержало 100 тис. злотих нагороди, Врублі 50 тисяч, а Бані Мазурські — 20 тисяч злотих. У цьому була немала заслуга господарів українців.

Бригадир ПГР Ягодно Мале біля Гіжицька Павло Ходань за зразкову працю був нагороджений Державною Радою ПНР Офіцерським Хрестом ордена Відродження Польщі.

Теодор Сава з села Навяд на Мронговщині, здобувши шляхом самоосвіти високі рілньничі кваліфікації, в 1970 р. збирав з гектара по 350—450 ц картоплі та по 30 ц зернових. Він мав зразкове пасовисько з «електричним пастухом», де розводив племінних корів, що давали по 5150 літрів молока річно.

Бувало, що від окремих корів Сава надоював і по 9 тисяч літрів молока. Пересічно у 1960 р. він мав по 5892 кг молока від корови. Протягом десятиріччя Сава продав державі 30 високоякісних племінних биків.

Микола Голяр з села Буршева на Мронговщині поставив так зразково своє господарство, що в 1960 р. студент Вищої рілньничої школи в Ольштині написав підставу його досвіду магістерську працю.

Михайло Мигаль з Бартошчичини у 1968 р. надоював від своїх корів пересічно по 6312 кг молока.

Передовики сільського господарства уескатівці є й на Кошалінщині. У селі Жукуво біля Битова на 10,6 га землі господарює Іван Литвин. Він був одним з перших плантаторів картоплі в повіті. Сусіди називають його «чародієм». Та це чародійство основане тільки на розумній організації праці. Іван Литвин розводить племінних свиней та худобу. За добрі показники в сільському виробництві він одержав похвальні дипломи та медаль «Зразковий коневод», а у 1969 р. «Срібний Хрест Заслуги».

У селі Дембовець біля Бранева господарює Дмитро Скуратко. Він збирає з гектара по 40 ц пшениці, 800 ц буряків. Його господарство механізоване. Є трактор, рілньничі машини, водопровід, автомашина тощо.

Зразково господарює Лев Вавришевич з села Ліповець гміни Шитно. На землі V і VI класу у 1976 р. він зібрав з 1 га 34 ц жита й 39 ц вівса. У цей час він годував 20 штук великої рогатої худоби, в тому 12 дійних племінних корів та 50 свиней.

Лев Вавришевич відійшов на пенсію з Хрестом Віртуті Мілітарі за боротьбу з гітлерівцями, Кавалерським Хрестом ордена відродження Польщі, Золотим Хрестом заслуги, з медалями «Заслужений для Вармії й Мазур», «Х-ліття ПНР» та «На полі хвали за оборону Варшави».

Видатні передовики тваринництва Семен Сава з сином Степаном з села Керштаново на Мронговщині протягом 1956—1977 років продали державі та на експорт майже 100 штук племінних бугаїв та ялівок. У 1959 р. господар з цього ж села Семен Хома побив рекорд у вирощуванні кукурудзи. У наступному році його сусід Федір Вербовський одержав з одного гектара 2000 ц кукурудзи та 1300 ц півцукрових буряків. Такі наслідки дало благородне змагання між господарями-сусідами.

Великих виробничих успіхів добився рілньник з села Асуни на Ольштинщині Іван Мігус. Він збирає по 40—50 ц/га пшениці. Від 7 племінних корів Мігус кожного місяця здає на зливний пункт 2500—3000 літрів молока. В його хаті центральне опалення та водопровід. Водопровід є також у його обори. В Асунах за зразком свого солтиса Івана Мігуса подібно господарюють інші. 1978 р. Асуни у конкурсі на естетичне й господарне село зайняли перше місце в Барцянській гміні та здобули грошеву нагороду, яку використано на устаткування світлиці.

У районі Гожова Велькопольського в селі Дешно живе рілньник Петро Урда з Верхомлі. Він господарює зразково, про що свідчать факт, що в 1969 р. в конкурсі

«Золота віха» Урда здобув II місце в тодішньому Зеленогірському воевідстві. Він здав державі 250 ц збіжжя, 80 ц ріпаку, 15 ц насіння конюшини, кілька тонн картоплі. Місцевому ППР Урда продав 50 штук молодих племінних свиноматок, а місцевому ГС — 4 відгодовані бугаї.

Іван Газда з села Мужиково біля Гожова, хоч господарює на полях V і VI класу, здає державі 150 ц збіжжя, 40 ц льону, 100 ц картоплі, 9—12 ялівок, 40 тис. літрів молока.

Іван Потоцький з села Ружанки біля Гожова 1978 р. здав державі 24 тонни зернових, 72 ц ріпаку, 180 ц цукрових буряків і 19 тонн картоплі.

Ярослава і Петро Михась з села Бжозувка поблизу Голдапу 1978 р. здали державі: 100 годованців, 4 бички, 4 тонни зернових і 3 тонни льону.

Федір Пласконь з села Міколайовіце на Лігниччині у 1978 р. добився гарних виробничих показників. Він мав 28 штук рогатої худоби, в чому 9 племінних корів. Кожна корова давала в середньому 5800 літрів молока на рік. Пласконь здав цього року державі 18 тонн зерна, 5 підгодованих бичків, біля 3 тонн свинини. У цьому ж році Федора Пласкона нагородили відзнакою «Заслужений працівник рільництва», а в 1977 р. «Золотим Хрестом Заслуги».

Наведені приклади економічної активності українців привернули увагу польських дослідників, які відмічають, що українці дуже часто служать прикладом зразкових господарів.

Високі показники рільничого виробництва, успішне опанування агротехніки, участь у громадській праці вимовно свідчать про те, що значна кількість українців — рільників — членів УСКТ з честю виповнює обов'язки зразкових громадян ПНР.

А. Б.

ПРАЦЯ З ДІТЬМИ В КАТОВИЦЯХ

Праця з дітьми почалася одночасно з заснуванням катовицького гуртка УСКТ 25 травня 1958 року. Виступила тоді чотирирічна Леся Лемішко в клубі ТПРД.

Вела цю працю безперервно і веде Анастасія Лемішко. Крім співання пісень і декламування віршів, не раз велось і навчання рідної мови.

Треба пригадати, що під час перебування у Катовицях поета Максима Рильського, у травні 1961 року, Леся Лемішко декламувала його вірш «Марія» і вручила квіти, чим дуже зворушила Максима Тадейовича.

В перші роки пісень, віршів і мови навчалися: Іван і Роман Шупері, Леся Лемішко, Єва Монастирська, Іван Рutowський, Марійка Паліса, Йосипа Сенів.

Пізніше форми праці з дітьми змінювалися залежно від існуючих умов і потреб, але незмінним залишалось приготування дітей до публічних виступів.

Згадаймо декілька важливіших імпрез. От хоч би з 20 лютого 1971: з наймолодших виступила Аня Богонюк. Вона продекламувала два вірші — «Надія» і «Тішся, дитино». Іприємно було чути з уст цієї дівчинки, одягненої у народній стрій, гарну українську мову. Тут сміло можна сказати, що це результат систематичної праці вдома, де виховують дитину згідно зі словами Тараса Шевченка «І чужому на-учайтесь й свого не цурайтесь».

З нагоди XV-ліття УСКТ імпреза відбулася 15 травня 1973 р. У скромній художній частині Аня Богонюк, під акомпанемент А. Лемішко, проспівала дві пісні — «Весняний вальс» Кос-Анатольського і «Туга солов'я», скомпановану А. Лемішко. На Шевченківському вечорі у Катовицях 9 березня 1974 р. зворушення охопило зібраних, коли на сцені з'явилась шестилітня Маруся Паліса в чудово вишитій сорочці й зовсім не збита з пантелику десятками очей, що в неї вдивлялися, декламувала вірш Микола Тарнавського «Оксанка».

У виконанні Беатки Мисяшин почули слухачі вірш Віри Артаманової «Біля пам'ятника». Наприкінці першої частини вечора виступила Маруся Хрущ, яка декламувала вірш Максима Рильського «Шевченко». Маруся виступила на сцені вперше й дуже сподобалася слухачам.



Катовицькі діти.

Згадаймо ще врочистий вечір з 10 квітня 1976 року, котрий відбувся під кличем: «Шевченко і польські друзі». Після доповіді вечір продовжили музично-декламаторською композицією діти Аня і Христя Богонюк, Маруся і Галя Хрущ Дарця Паліса, Гриць Еліаш і Ярको Бакон. В цікавій програмі, яку підготувала і вела Оля Романик, діти говорили про життя і творчість Шевченка, а також представили збірну декламацію вірша Максима Рильського «Шевченко». Співали також пісні під акомпанемент А. Лемішко «Садок вишневий коло хати», «На високій дуже кручі», «Розлилися води», «Усміх подаруй» та «Корольок». На закінчення дитячої художньої частини Христя Богонюк гарно проспівала дві пісні: «Щебетала пташечка» та «Вийди, вийди, сонечко».

12 лютого 1977 р. відбувся вечір українського фольклору. У другій частині в дуже приємній художній програмі представилися наші наймолодші. Одягнені в вишивані сорочки Дарця Паліса, Христя Богонюк, Галя Хрущ та Ярослав Бакон гарно продекламували ряд віршів рідною мовою, причому виступи були сольні та групові. Була це для деякого з нас несподіванка, адже ж пам'ятаємо, що знання української мови у деяких дітей ще не так давно було слабеньке.

Тепер вже видно наслідки наполегливої праці їх учительки Марії Червич, яка послідовно веде з дітьми уроки, не жалюючи ні своїх сил ні часу. Уроки ці ведуться дуже цікаво. Батьки, які мали змогу їх прослухати, не можуть нахвалитися винахідливістю пані Марії та її сердечним ставленням до дітей.

Чудовий вечір відбувся 26 березня 1977 р. Після доповіді «Живописна Україна», прочитаної Степаном Павлице, в дальшій частині багатой програмі виступили діти. Появилися на сцені три чарівні дівчинки — Христя Богонюк, Дарця Паліса і Галя Хрущ. Вони заспівали аж п'ять пісень, між іншим, «Рече та стоїть Дніпр широкий». Далі вони виступили уже солом. Галя Хрущ з великим почуттям преддекламувала вірш, а дві народні пісні в обробці Степового заспівав катовицький соловейко — Христя Богонюк. Вірш Т. Шевченка «Між вербами» гарно прочитала Дарця Паліса. Знову на сцені всі три дівчинки, ще й хлопчик Ярको Бакон. Всі вони

разом дуже добре декламують вірш В. Скоморовського «Кобзарі». Ще раз перед глядачами Христя Богонюк. Співаючи пісню або декламуючи вірш, почуває себе, «як риба у воді». Коли все добре буде, з Христі Богонюк виросте прекрасна співачка або артистка.

Прекрасну програму представили діти на мамине свято 28 травня 1977 р. Дуже тепле «Слово до мами» виголосила Аня Богонюк, а в інсценізації вірша Тамари Мезенцевої «До маминого свята» співали і декламували Христя Богонюк, Галя Хрущ і Єва Нисевич при акомпанементі А. Лемішко. Зі словами Кульчицької під музику Сандлера пісню про маму проспівали Галя Хрущ, Христя Богонюк, Єва Нисевич, Ярко Бакон і Славо Нисевич. Крім вже відомої молоденької солістки Христі Богонюк, котра почуває себе на сцені впевнено, виросла її нова подруга до сольного співу Галя Хрущ. Співає вона чистеньким, милим голосом, демонструючи неабияку майстерність, в чому заслуга її вчительки А. Лемішко. В дальшій частині пребагатої програми, підготованої Марією Червич, діти декламували вірші. На вечорі, присвяченому Великому Жовтню, 12 листопада 1977 р. у другій частині виступили старші і молодші активістки гуртка з програмою, яку дуже старанно підготували Марія Червич і Анастасія Лемішко.

Художню програму почала Марійка Хрущ віршем П. Тичини «На майдані коло церкви». Дві дитячі пісенки — «Великий Жовтень» Бойка і Філіпенка та «Жовтневу» Чорної і Козицького—виконали Марійка Хрущ, Галя Хрущ, Христя Богонюк та Гриць Еліаш.

Галя Хрущ і Христя Богонюк представилися, крім того, як солістки в піснях «Осінь» Кос-Анатольського, «Кінець села» і «Родимий краю» зі збірника М. Колесси та «Осінь, осінь, листопад» Демченка і Рождественського.

На Шевченківському святі виступали Аня і Христя Богонюки, Дарця Паліса, Єва Нисевич, Марійка та Галя Хрущі, Ярко Бакон, Гриць Еліаш, Катруся та Міріян Ковалики.

Можна б далі описувати інші імпрези, але ці представлені повністю показують велику працю в навчанні дітей. Середньо постійно навчалось української мови біля п'яти дітей. Не всі однак можливості використано. На перешкоді стали брак своєї постійної домівки, велике розпорошення дітей на території не тільки Катовицького воєводства і зв'язані з цим проблеми доїзду та вечірні години навчання дітей. Деякі батьки ще вважають, що наука рідної мови утруднить вивчання інших предметів, а то й зашкодить у майбутній кар'єрі.

З двадцятип'ятилітнього досвіду УСКТ виникає, що діти, котрі навчаються рідної мови, виступають на концертах, беруть активну участь у праці Товариства, кінчають середні і вищі школи, а потім займають відповідальні професійні пости і живуть повним громадським життям.

Учителька Марія Червич має педагогічний хист, шкода тільки, що цього не використовується, а постійне навчання дітей припинилось. Лише Анастасія Лемішко продовжує й розвиває у дітей катовичан любов до рідної мови.

Ярослав Залігач

ГРИГОРІЙ БОЯРСЬКИЙ

Протягом 25-річчя УСКТ назбирався гурт людей, яким судилася довга пам'ять у кількатисячному гурті членів УСКТ. Це насамперед особи, яким їхній хист і досвід громадського діяча в певних обставинах допоміг стати на найвищі шаблі організаційної уескатівської ієрархії — на пост голови або секретаря Головного правління. З їхніми прізвищами найчастіше зв'язується не тільки те, до чого вони за час свого «шефствования» безпосередньо спричинилися, але й все те успішне і неуспішне, що тоді виринало в процесі культурно-освітнього розвитку організації. Це просто багатомісткі імена-синоніми окремих періодів у хроніці уескатівських подій. Хронікальна приреченість на пам'ять Григорія Боярського підтримується ще додатково роками керівної роботи в редакції «Нашого слова» — пресового органу Товариства.



Г. Боярський (всередині) під час наради. Фото О. Сича.

Нагод для того, щоб познайомитись з зовсім «позасинонімним» Боярським, з людиною обдарованою непересічними здібностями громадського діяча мали і мають уєскативці чимало. Він бо ж завжди там, де потрібна його порада, де його чекають. Минулорічна врочистість, зв'язана з відходом Григорія Боярського на пенсію, стала ще одним доказом того, що за серце віддане людям, вони платять подібним — щирою сердечною вдячністю. Спонтанна участь у згаданій врочистості читачів тижневика з різних куточків країни була виявом цієї істини. Зустріч стала також приводом до того, щоб хоч на мить повернутись у кількадесят пройдених досі цим діячем років.

Народився Григорій Боярський в селі Заячці Горохівського повіту в 1914 році. В 1936 р. закінчив державну вчительську семінарію в Острозі. Працював вчителем української мови в початкових школах на Горохівщині. Після приходу Радянської влади виконував обов'язки директора школи. Під час окупації вчителював в українській школі в Локачах. Після визволення насамперед у 1944 році навчав у школі біля Сокаля, а від 1946 року був вчителем на території Сілезії. Тут його покликало до праці в партійному апараті. Після закінчення в 1952 р. партійної школи в Лодзі, скеровано його на роботу в Інституті суспільних наук при ЦК ПОРП, де він був заступником керівника освітнього відділу. Від 1954 р. працював керівником відділу листів і скарг у Варшавському комітеті партії.

В 1956 р. брав активну участь у організуванні З'їзду представників українського населення в Польщі. На цьому ж з'їзді був обраний генеральним секретарем Головного правління УСКТ. Протягом років, які минули від цієї пам'ятної події, працював, з короткою перервою, секретарем та головою ГП УСКТ, в останні роки до відходу на пенсію — головним редактором «Нашого слова». Одночасно він був членом Президії ГП УСКТ та Головою видавничої комісії. За активну працю в Товаристві Боярський був нагороджений Кавалерським Хрестом ордену Відродження Польщі, Медаллю XXX-річчя ПНР та Медаллю XX-ліття УСКТ.

Біографія людини не тільки насичується фрагментами навколишніх подій, але й слідами влітається в дійсність. Життєписна коротка довідка про Григорія Боярського засвідчує, що людина ця з гурту тих, хто єднав культурою й освітою дві історичні долі українців у Польщі — в цій довоєнній і в Народній; хто збуджував у них віру в їхню повноцінність, у їхню гідність.

«Починав я на Волині. На території мого повіту — згадує Г. Боярський — у понад 100-особовій групі вчителів було тільки троє українців!». У цій дійсності нікто,

хто виріс з цього народу і осягнув якийсь громадський статус, не міг бути бездіяльним. Від усвідомлення цього не для одного з цих людей починався складний шлях культурно-освітнього діяча.

Для Григорія Боярського в його громадській праці, були це насамперед людські колективи, що горнулися до освіти. Співучий народ йшов у першу чергу до хору, потім — на освітні курси і врешті — до книжки. З нічим незрівняне це відчуття, коли помічаєш, як селяни відкривають у такій праці незвичне і воно здається їм прекрасним. Що від цього залишилося в учителя? З моральних цінностей — почуття виконаного обов'язку відносно побратимів; з розумових — віра в те, що засіяні зерна освіти в майбутні роки плодоноситимуть стократ.

Оцю віру переніс Г. Боярський і в нові післявоєнні діти. З нею вже в 1944 році заснував на Сокальщині українську школу, з нею на початку 50-х років намагався виводити громадян українського походження зі своєї «завіконної підпільності», доводити їм, що їхня національна свідомість не потребує приховування, але може і повинна цінуватися іншими. Був це період, коли ще не все можна було залагодити державними розпорядженнями. Під час праці в партійному апараті доводилось Г. Боярському вирішувати не одне українське конфліктне питання, серед яких було й те, розв'язання якого збуджувало найбільшу надію — навчання дітей рідної мови, згідно з розпорядженням влад в окремих воєводствах.

Широко і комплексно можна було заговорити про всі ці назрілі справи від 1956 року. Державна постанова стала цього основою. Г. Боярський говорив, що оця широчінь проявляється між іншим у тому, що на початку в роботі Товариства багато уваги, сил і енергії треба було присвятити не тільки культурним проблемам, а чисто життєвським, громадським справам тисяч українців у Польщі. Доводилось також доносити до людей суть і мету діяльності УСКТ. Не всі могли, або хотіли її зрозуміти. Такі найчастіше відходили; оставали осторонь.

Найістотнішим однак у діяльності Товариства для Г. Боярського, як він сам стверджує, було те, що людина, яка опинилася в колі його справ, знайшла себе, осмислила своє місце. «Великий вклад у роботу мусить давати плоди, — говорять він. — Вірю в те, що прищеплена тоді нами любов до рідної культури дає наслідки. Мені інколи аж дивно стає, що протягом все-таки короткого часу ми зуміли так підняти загальноосвітній рівень, а також рівень розуміння людьми ролі культури. Важливим у цьому здається й те, що уeskатівці не тільки брали, але й завжди вносили своє культурне добро — насамперед фольклор, а потім все те, чим збагатилися протягом життя і навчання в Народній Польщі».

Праця в редакції «Нашого слова» для Григорія Боярського — нерозривна частка всієї великої роботи для Товариства. Звичайно, наслідки праці на «пості» діяча на його думку конкретніші, більш помітні — кожен новозаснований гурток, колектив, кожен міцний осередок культурної діяльності — видимий привід для внутрішнього вдволення. Наслідків редакторської праці інколи треба чекати роками. Тому й основним для Г. Боярського, як редактора, було те, щоб люди просто читали газету. Про пошуки відповіді на питання, що читача особливо цікавить, турбує, не забував він ніколи. Відповідь отримував часто від самих читачів — у їхніх листах все багатіших змістом, мовно допрацьованих, з цікаво сформульованими думками і врешті зауваженнями і пропозиціями — свідченням того, що газета людям вельми потрібна, вони з нею зріднені. Звідси, з читальського джерела бралася редакторська толерантність, уважне ставлення до кожної думки в кожному дописі, листі. Турбувало однак і турбує надалі його одне — незрозуміло мале у відношенні до загальної кількості українського населення в країні число передплатників тижневика.

«Видно, так воно й мусить бути, — говорять Г. Боярський. — Тому й треба вміти робити аналізи всього — історичного минулого і ближчого, конкретного, уeskатівського. Ніхто ж бо не годен претендувати на досконалість, довершеність».

Перед Григорієм Боярським — нові роки потрібної Товариству, спертій на величезний досвід громадської праці. Хай плодоносять вони все помітнішими корисними для всіх наслідками і приносять йому та людям задоволення.

Роман Галав

ЙОГО ПРИСТРАТЬ — ТАНЕЦЬ

Не знаю, чи в УСКТ або в українських середовищах Польщі знайдете таку людину, яка б особисто не знала або принаймні не чула про Євгена Могила. Він бо від 1972 р. безпосередньо керує народним ансамблем пісні і танцю «Ослав'яни» в Мокрому. До цього ще додаю, бо про це, напевно, не всі знають, що віднедавна Є. Могила слідує також за роботою гуртків двох південно-східних восвідств — Новосандецького і Кроснянського. Не всі знають і про те, що теперішній інструктор Головного правління вже від початку створення Товариства зв'язався з його діяльністю, всі свої сили віддавав і надалі віддає уєскатівській справі.

Ішов 1956 рік. Після організаційного з'їзду Товариства на місцях творилися воєвідські й повітові організаційні комітети УСКТ, засновувались гуртки, встановлювалася організаційна структура Товариства. В цей час Є. Могила почав працювати в Оструді «свіжо спеченим» офіцером-пожежником. Як підпорядкованого відомству внутрішніх справ працівника, його рекомендували до міліційного танцювального колективу. Там під керівництвом пані Сабиняк Є. Могила вчився танцювальній абетці. А про те, що колектив цей активно діяв, говорять такий факт: у 1956 році він — учасник Свята жнивварів, яке тоді відбувалося у Варшаві.

В Оструді тоді також створився повітовий організаційний комітет УСКТ, одночасно виник український ансамбль пісні і танцю. Євген Могила як виходець з Кальникова, також вступив у ряди Товариства і тісно зв'язався з його діяльністю. Він учасник майже всіх культурно-освітніх курсів, які тоді, при допомозі Міністерства культури, влаштовувало Товариство. Могила взявся також за фахову літературу. І так непомітно із любителя танців він перетворився в їх інструктора. Свій

Танцюристи з Ольштина на Молодіжньому ярмарку в Гданську. Фото М. Кертичака.



нахил до танцю він використовує всюди, де б не був. Використовує, зрозуміло, на користь Товариства. Завжди бо там, де він знаходяться, творилися танцювальні гуртки, а то й ансамблі пісні і танцю, які популяризували передусім український танець і пісні.

Євген Могила працював в Оструді до кінця п'ятдесятих років. З його відходом припинив свою діяльність і тамтешній художній колектив УСКТ, який у місцевому та взагалі уескатівському середовищі користався заслуженою славою. Він бо виступав не тільки на імпрезах Товариства, але й на всіх зустрічах радних і послів з виборцями, на державних святах. Хоч робота художнього колективу Товариства в Оструді припинилася, зате в Крулікейнах-Львовіццо створився новий танцювальний ансамбль. Колектив цей, правда, діяв недовго. Усього біля двох років, але й так в історію Товариства вписався значними досягненнями. Його організатором, зрозуміло, був не хто інший, а Євген Могила, який на початку шістдесятих років працював у Кентшніні.

Опісля був іще Перемишль та кількالكітне перебування в польському середовищі (Тшебеня, Ясло). Проте зв'язків з українськими середовищами в Перемишлі, Сяноці, Кракові, Катовицях Євген Могила ніколи не припиняв. Він завжди був у курсі їх справ, проблем. Як фотоамастор, постачає знімки для «Нашого слова», а навіть дописи. Вже працюючи в Яслі, він завітав до Мокрого і доняні розгортає там роботу Товариства.

Про діяльність ансамблю «Ослав'яни», напевно, всі знають. Немає в країні такого воевідства, де українці проживають, у якому б колектив цей не виступав, не захоплював глядачів чудовими народними піснями з-над Ослави, прекрасно виконуваними танцями. Заслуга в цьому передусім Євгена Могили — творця ансамблю, та, зрозуміло, здібної мокрянської молоді, яка завжди з великою охотою бере участь у пробах і концертах. А проби нелегко даються членам цього колективу: перед тим, як випустити виконавців на сцену, Євген Могила вимотав з них «душу». Був я на одній пробі й сам бачив, як члени колективу працювали до «сьомого поту», раз, вдруге, втретє, повторювали танцювальну фігуру, окремі фрагменти. Спокійний, здається, Євген на пробах перетворюється, так би сказати, в тирана. Але ефекти цього потім віддзеркалює виступ ансамблю.

У поточному році Євген Могила відзначатиме Срібний ювілей своєї діяльності в УСКТ. А на відзначення це Євген Могила заслужив. Заслуги його доініжило не тільки керівництво Товариства, доініжила їх і Державна Рада, яка торік нагородила Євгена Могила Срібним Хрестом Заслуги.

Іван Зінч

ОСТАП МІСЕВИЧ

Скільки років діє гурток УСКТ в Любліні, стільки часу Остап Місевич зв'язаний з діяльністю УСКТ. Протягом того часу у домівці люблінського УСКТ майже завжди можна було застати його з якимсь музичним інструментом в руках, а біля нього кілька осіб, яких він навчав грати.

Вчати гри на інструментах, підучувати співу та займатися бібліотекою — це пасія О. Місевича. Члени гуртка завжди доініжували його відданість уескатівським справам і тому кожного року вибирали його до правління гуртка. Люблінський гурток часом був у великому розквіті, а інколи діяльність його притихала. Місевич однак завжди був оптимістом, ніколи праці не цурався. Коли не стало великого хору то О. Місевич хоч з трьома співаками проводив проби. Якщо не було з ким поспівати, то він організував вечори музики і співу з платівок.

Коли хтось завів з ним у розмову про минуле, то довідався, що його ціле життя від юних літ було зв'язане з громадською працею.

Остап Місевич народився 14 липня 1903 року в Лиську над Сяном. Народну школу, як то тепер кажуть, скінчив Місевич в Лиську. Навчатися в гімназії в Перемишлі почав він у шкільному 1913/14 році. В 1914 р. вся українська громадськість дуже велично відзначала 100-річчя з дня народження Тараса Шевченка. По містах

і селад відбувалися концерти, ставили йому пам'ятники. Гімназія, в якій вчився Місевич, відзначала що річницю урочистим концертом, який відбувся у залі «Народного дому», де тепер міститься перемиське УСКТ. В хорі на цьому концерті співав і наш, малий тоді ще, Остап. Враження з концерту залишилися глибоко в серці малого Остапа. Ще нині оповідає він про це, якби цей концерт відбувся щойно недавно.

У 1924 році Остапові не вдається стати студентом юридичного факультету Львівського університету. Він повертає до свого родинного Лиська і там починає працювати в канцелярії адвоката Міллера, а під час праці тут, весь вільний час присвячує громадським справам. Майже 4 роки провів у аматорському театральному гуртку, який ставив п'єси також в поблизьких місцевостях. В терені Остап познайомився з діями КПЗУ. Згодом став членом партії, а навіть членом виконавчого комітету. В цьому середовищі був Іван Буньо-Буйний, маляр, графік, і поет, а також Іван Шевчик-Лукавиченко, письменник і драматург, автор п'єси «Пісня Бескиду». Музику до цієї п'єси опрацював Остап Місевич з Лукавиченком. Цю п'єсу виставляв у Львові театр Йосипа Стадника. Сподіваючись кращої долі, Іван Буньо організував зі своїми товаришами, членами КПЗУ втечу до Радянського Союзу. Взяли в ній участь товариші Іван Малець, Веремінський та інші. В травні 1926 року Остап Місевич також пробував перейти кордон біля Острога на Воліні, однак не вдалось йому це, бо в цьому місці сильно виллилася річка. В ті часи багато української інтелігенції перекрадалася через кордон на Радянську Україну. Там вони отримували працю, якої тут не могли одержати.

Після невдалих замірів перекастися через кордон наш Остап вніс до апеляційного суду прохання в справі прийняття його на роботу. У відповідь отримав скерування до праці в суді в місцевості Гніздець на Коломийщині. Перебуваючи в Гнізді, він уже від перших днів включився в громадську працю. З драматичним гуртком та з хором почав виїжджати в терен з виставами та концертами. Це не подобалося начальникові суду, і він звільнив Остапа з праці.

Не маючи надії на одержання праці в Галичині, Місевич почав шукати її на Люблінщині. Тут отримав працю на пошті в Ополі Люблінському, де працював до 1930 року. Звідтіля перевели його на пошту до Опочна коло Лодзі. Звідті знову повернувся працювати на Люблінщину до Пяск біля Любліна. В 1932 році з Пяск перевівся на пошту в Любліні, де працював аж до самої смертури. Як тільки Місевич перейшов працювати в Любліні, почав старатися поступити в університет, але в тодішні часи не можна було одночасно працювати і вчитися, тому він залишив мрії про вищу освіту. Працюючи на пошті, став членом поштового оркестру. Завдяки йому в репертуарі оркестру були українські пісні.

Після визволення, крім праці на пошті, працював О. Місевич як організатор музичних гуртків при профспілках, а останнім часом був навіть учителем музики в Музичній студії. Після створення УСКТ взявся до праці в Люблінському гуртку. По сьогоднішній день він веде музичний гурток для старших і дітей. Головне правління, доцінюючи його вклад праці, нагородило його медаллю «XX-ліття УСКТ».

Ілля Матвійчина.

ЛАУРЕАТКА ВОСВІДСЬКОЇ НАГОРОДИ

Вишивка — вид народного мистецтва, який на українських землях має давні та багаті традиції. Як стверджується в УРЕ, є близько ста видів різноманітних технічних прийомів вишивання. Розглядаючи колорит та узори вишивки, можна безпомилково ствердити, з яких земель вона походить — з Київщини, Полтавщини, Закарпаття чи Галичини.

Треба ствердити, що сьогодні, у добу технічного прогресу, роль вишивки зменшується, вишиваний одяг вживається лише на велике свято, чимраз рідше зустріти можна в українських хатах вишивані рушники, подушки тощо. А колись в найбільшій сільських і міських сім'ях побачити можна було на щодня чудово

вишивані на саморобному полотні сорочки, подушки, скатерті та інші речі домашнього вжитку. Перед вели тут дівчата, які змагалися, котра кращими узорами, технічною тонкістю та майстерністю вишиє собі придане. Кількість вишитих сорочок, скатертей, рушників, білизни була свідомством їх працьовитості та майстерності і певною мірою засвідчувала про їх придатність стати жінками й господарями.

Про всі ці тонкощі розказала мені Єфросинія Хома, яка в своєму рідному селі Угрянові, будучи молодою дівчиною, чимало вечорів просиділа з голкою в руках, вишиваючи, як одиначка в родині. Ледве встигала вишивати сорочки для трьох братів, вишиванки (блузки) для себе, а рушників, подушок, скатертей мусила вишити також чимало, щоб не бути гіршою від інших дівчат у селі.

Після війни Єфросинія разом з ріднею опинилась у невеликому селі Грабово, що на Ольштинщині. Потрапило сюди ще кілька сімей. Але після війни настали інші часи, інша пішла мода. На дно мальованих скринь пішло і в Хомів усе вишиване. І тільки десь у 60-тих роках, коли-то ВП УСКТ в Ольштині робило першу виставку української вишивки, дещо із скринь пані Єфросинії попало на цю виставку.

А в Хомів була сім'я — троє синів, було 15-тигектарне господарство, і вони обоє, Єфросинія та її чоловік Семен, мусили заковувати рукави та солідно взятись до праці, щоб земля родила, щоб був хліб і до хліба. Завдяки тяжкій праці господарство розвивалось, сини росли, а подружжя Хомів почало тішитись симпатією та авторитетом серед односельчан. Сталось це між іншим й тому, що Хоми, незважаючи на тяжку працю, не сторонились від людей, включались у громадську діяльність села. Слід відмітити, що пані Фросина організувала в селі гурток сільських господинь, а Семен був одним з головних засновників рільничого гуртка. Мешканці Грабова проявляли довір'я Хомам. Доказом цього є факт, що Семен Хома 14 років був солтисом у селі. Єфросинія та її чоловік були також довгі роки членами повітових та воевідських правлінь рільничих гуртків, ЗСЛ, а пані Фросина протягом кількох скликань була ще й радною воевідської Ради в Ольштині. Слід відмітити, що Хоми були також організаторами та активними діячами гуртка УСКТ, який колись діяв у Мронгові. Не було отже тоді часу у пані Фросині на вишивку. Але мистецтво, хоч і народне, є мистецтвом. Побачили якось сусідки Хомів чудові вишивки, побачили і активістки воевідських органів гуртків сільських господинь і почали намовляти, щоб дала ці речі на виставку. Дала, чому б ні. А коли кілька років тому, коли з огляду на вік здали Хоми землю державі, а сини вилетіли з рідного гнізда та позакладали свої сім'ї, вернулася пані Фросина до голки, ниток та полотна.

— Насамперед хотіла я перевірити, чи ще зумію, а коли виявилось, що не забула, знову почала вишивати чимраз більше і більше, — каже пані Єфросинія.

Подружжя Хомів не ліквідувало господарство повністю. Є в них 2 корови, годують свиней, держать чимало гусей. Але не займає це стільки часу, як колись, і пані Єфросинія має тепер змогу щоденно одну, дві години присвятити вишиванню. Її вишивки були вже на виставках в Єзьоранах, Мронгові і кілька разів в Ольштині.

Повернулася мода на вишивки, вишивані сунокни, посипались замовлення від міських модниць. Але пані Єфросинія приймала їх обмаль.

— Маю для кого вишивати, каже. Вишиваю синам, їх жінкам, онукам. — Не відмовляюсь, однак, вишивати, коли мета громадська. От, хоч би скатерть під обжинковий хліб, який під час центральних обжинок вручено в Ольштині тов. Е. Гереку. Вишила я цю скатертину як уміла найкраще.

Погодились пані Єфросинія свої знання вишивальниці передавати молоді. Організувала в своєму селі Грабові курс вишивки, на якому навчалось 16 дівчат. Десять з них закінчило курс, а 5 тепер постійно вишиває. Буде, мабуть, організувати подібний курс у сусідньому селі. І це добре, що свої знання хоче переказати молодим, бо у вишивці вона майстер на всі руки.

Вишивки, які створила Фросина Хома, виставлялись під час «Ольштинських днів фольклору» й одержали II нагороду на конкурсі «Художнє рукоділля села», а в 1980 році Єфросинія Хома за свою творчу працю у ділянці вишивки одержала, як одна із п'яти лауреатів, культурну нагороду ольштинського воеводи.

Богдан Радванецький

БОГДАН ФІЦАК

З історією Початкової школи ім. Тараса Шевченка в Білому Борі зв'язане ім'я м-ра Богдана Фіцака.

Прийшов він сюди у 1972 році, після закінчення навчання на факультеті української філології Варшавського університету і зразу розгорнув працю, наслідки якої з кожним роком чіткіше видно.

Богдан Фіцак працює керівником гуртожитку школи ім. Т. Шевченка. Бути тут керівником гуртожитку, значить виконувати водночас обов'язки електрика, сажотруса, постачальника продуктів, вихователя. А ще, крім того, не можна занедбувати вчительських обов'язків. Богдан каже, що в своїй вчительській роботі доводилось йому вчити всяких предметів, навіть таких, що далеко відбігають від його спеціальності. Тепер, єдиному чоловікові в «царстві жінок» також доводиться бути спеціалістом з фізкультури, військової підготовки, музики.

Причому це останнє не відноситься до обов'язків. Музика бо займає почесне місце у житті Богдана. Його діяльність на ниві музики сягає часів навчання в Бартошницькому педліцеї. Він був там членом шкільного хору. Після закінчення педліцею Богдан продовжував навчання у вчительській студії (СН) в Оструді з музичним напрямком. Тут він був членом мішаного студійного хору і водночас співав в уескатівській естрадній групі «Надія», що розвивала свою діяльність у віддаленому на 50 кілометрів від Оструди Ольштині. З цією групою виступив він на I фестивалі української пісні і танцю в Сяноці. Коли організували хор «Дума», Богдан, як студент українстики, став одним з перших його членів. Згодом почав співати в славному хорі «Журавлі».

Крім того, Богдан Фіцак веде самостійну диригентську діяльність. У 1978 році у Білому Борі своє 5-річчя святкував мішаний хор «Верховина». Засновником і диригентом цього хору був саме м-р Б. Фіцак. Спільно з вчителькою Анною Батрух організували вони спочатку жіночий хор «Черемшина», який згодом збагачився чоловічими голосами і змінив свою назву. Хор цей відомий нам з багатьох уескатівських концертів. Успішно виступив він на VI Центральному огляді гуртків художньої самодіяльності в Кошаліні. Крім того, «Верховина» дала багато самостійних концертів, між іншим в Битові, Слупську, Гданську, Ельблонзі, Гожові Велькопольському, Кошаліні й інших місцевостях північної Польщі. Хор цей мав своїх прихильників не лише в уескатівському середовищі. Поруч з почесною грамотою з VI Центрального огляду є в нього диплом за I визнання у воевідському огляді гуртків художньої самодіяльності, що був організований Воевідським відділом культури в 1977 році в Кошаліні, слово визнання за прекрасний концерт на воевідському народному святі в Боболицях та інші грамоти та подяки. Не менших успіхів добився й дитячий хор «Проліски» та інструментальна група, ведена також Богданом Фіцаком. Уескатівське середовище добре знає цей хор з дитячих оглядів, Шевченківських концертів. Слід згадати, що свого часу інструментальна група хору «Проліски» зайняла I місце в Повітовому огляді у вокально-інструментальних категоріях, а сам хор зайняв III місце. Успіх, звичайно, не прийшов сам, а був результатом наполегливої праці хористів-учнів та їх диригента.

Роботу Богдана доцінюють не тільки уескатівці, але й місцева влада, чого доказом є численні дипломи визнання за активну діяльність у ділянці розвитку культури в місті, гміні і воевідстві. За заслуги для УСКТ Б. Фіцака нагороджено. Почесною грамотою та медаллю XX-річчя УСКТ. У 1977 р. Центральна координаційна комісія в справах розповсюдження культури при Міністерстві культури і мистецтва ПНР вручила Б. Фіцакові почесний диплом за заслуги в розвитку громадської культурної діяльності. Фіцак нагороджений був також міністром освіти й виховання за значні досягнення в дидактично-виховній роботі.

Можна б ще перераховувати грамоти й дипломи, подяки й слова визнання, але всі знаємо, що не в цьому діло. Мірою людини є її робота. Богдан Фіцак це людина активної діяльності.

І. К.

ХРОНІКА ВАЖЛИВИШИХ ПОДІЙ УСКТ У 1979 РОЦІ

13 січня в клубі ТПРД в Катовицях гурток УСКТ організував вечір фольклору.

21 січня у світлиці УСКТ у Варшаві відбулася популярно-наукова конференція з нагоди 100-річчя з дня народження Степана Васильченка, з доповідями виступали: Ф. Неуважний, Т. Голинська, А. Середницький і Р. Галан.

4 лютого у варшавській світлиці УСКТ про українські народні казки розповідала др Г. Капелусь.

8 лютого минуло 20 років від виходу в ефір уескатівських радіопередач на хвилях Щецінської радіостанції.

10 лютого в клубі ТПРД в Катовицях гурток УСКТ організував зустріч з мгр Іриною Богун, яка виголосила доповідь про 400-річчя Острозької Академії.

11 лютого в гданській світлиці УСКТ відбулась зустріч з доктором Ярославом Гришков'яном.

18 лютого у Зеленій Горі гурток УСКТ організував концерт музичного колективу «Водограй» та театрального гуртка «Зайчик» з Любіна.

25 лютого в світлиці УСКТ в Ольштині відбувся «Вечір з Лесею», програму якого з нагоди 108 роковин з дня народження Л. Українки підготувала студентська молодь Ольштина.

25 лютого у світлиці УСКТ у Варшаві був проведений Шевченківський вечір для дітей.

7 березня у варшавській світлиці УСКТ виступив з доповіддю про лемківські церкви працівник Інституту мистецтвознавства ПАН др Р. Бриковський.

18 березня в Бартошицях відбувся Шевченківський вечір для дітей.

18 березня правління варшавського гуртка УСКТ організувало Шевченківський концерт з участю вокально-інструментальної групи «Ромен» з Вроцлава.

24 березня гурток УСКТ у Катовицях організував урочистий Шевченківський вечір.

25 березня правління щецінського гуртка УСКТ провело Шевченківський концерт.

25 березня гданський гурток УСКТ влаштував Шевченківський концерт з участю молодіжного ансамблю українського ліцею в Лігніці.

29 березня в Будинку радянської науки і культури у Варшаві відбувся Шевченківський вечір. Доповідали Ф. Неуважний і А. Середницький.

7 квітня правління вроцлавського гуртка УСКТ організувало Шевченківський концерт у виконанні хору і музичного гуртка Лігницького ліцею та вокально-інструментального гуртка «Ромен» з Вроцлава.

7 квітня у люблінській світлиці УСКТ відбувся вечір присвячений пам'яті Соломії Крушельницької.

Центральні врочисті концерти, присвячені роковинам Т. Шевченка у виконанні хору «Журавлі» під керівництвом Ярослава Полянського, відбулися:

7 квітня у Білому Борі, де виступив також шкільний хор, яким диригував Богдан Фіцак.

8 квітня у Кошаліні в Балтійському драматичному театрі.

8 квітня у Кентшині відбувся концерт під назвою «З Мальованої скрині». В концерті взяли участь «Ослав'яни» з Мокрого, бойківська капела «Сусідойки» з Бобровника та танцювальна група з Венгожева.

12 квітня комісія у складі працівників окружного музею в Гожові Великопольському та представника гожевського гуртка УСКТ мгр. Михайла Ковальського оцінила писанки, надіслані на 8 Конкурс писанки, організований гуртком УСКТ в Гожові.

17 квітня гурток УСКТ у Перемишлі влаштував концерт ансамблю українського ліцею в Лігніці «Полонина».

29 квітня у Лігніці відбувся ювілейний концерт 20-ліття діяльності хору «Полонина», що діє при Загальноосвітньому ліцеї 4.

29 квітня правління гуртка УСКТ в Гіжницьку організувало Шевченківський концерт, на якому виступив хор «Калина» та вокально-інструментальна група «Канни».

29 квітня у Пасленку відбувся концерт з нагоди 35-річчя ПНР, в якому взяли участь гуровоілавецька «Думка» та художній колектив «Червона рута».

Молодіжна група живого слова з Ольштина виступила зі своєю програмою:

5 травня в Будрах;

6 червня в Банях Мазурських;

6 травня гурток УСКТ в Круклянках організував концерт з нагоди 35-ліття ПНР, на якому виступив колектив «Думка» і «Червона рута» з Гурова Ілавецького.

13 травня в уєскатівській світлиці у Вроцлаві місцевий драмгурток поставив п'єсу Т. Шевченка «Назар Стодоля».

20 травня варшавський гурток УСКТ провів популярно-наукову конференцію з нагоди 35-річчя ПНР. Доповідали М. Королько, М. Балій, А. Середницький.

20 травня для відзначення 35-річчя ПНР гурток УСКТ в Гожові організував «Весняний концерт» з участю шкільного хору «Проліски», мішаного хору «Верховина» та вокально-інструментальної групи «2×2» з Білого Бору, бандуристки Анни Хранюк з Варшави, «Ромену» з Вроцлава та вокально-інструментальної групи з села Лучи.

20 травня правління гуртка УСКТ в Ельблонзі провело XIV Дитячий конкурс декламації, співу, музики і танцю. В конкурсі виступили переважно діти, які українську мову вивчають вдома.

20 травня з нагоди Міжнародного дня дитини правління краківського гуртка УСКТ організувало концерт, в якому взяли участь діти з Перемишля, Катовиць і Кракова.

Регіональний гурток з Ліс на II фестивалі української пісні. Фото Б. Н.





Гданська «Чайка» і варшавський хор. Соліст В. Денисенко.

Черемшина» з Білого Бору. Фото І. Гавана.



27 травня в Балтійському драматичному театрі в Кошаліні відбувся VIII дитячий огляд колективів УСКТ, на якому виступили діти зі Щецина, Валча, Білого Бору, Слупська, Гданська, Колобжега, Бань Мазурських, Варшави та Перемишля.

27 травня з нагоди 35-річчя ПНР в Острому Барді виступили діти з пункту навчання української мови в Семпополі та група живого слова з Ольштина.

3 червня у світлиці УСКТ у Варшаві відбувся вечір присвячений Міжнародному дню матері і дитини.

6 червня у світлиці ельблонзького гуртка УСКТ організовано вечір української поезії у виконанні місцевої групи живого слова.

10 червня з Варшави виїхала до Києва на місячний курс для підвищення своїх кваліфікацій 14-особова група вчителів української мови.

13 червня уескатівська громадськість Катовиць зустрілась з доцентом Ф. Неуважним, який доповів про польсько-українські літературні зв'язки.

2—14 липня ГП УСКТ провело у Перемишлі курс для активістів культурно-освітньої праці в гуртках.

13 жовтня в Щеціні відбулося врочисте відкриття світлиці УСКТ.

14 жовтня у варшавській світлиці УСКТ зустрілись студенти, що вивчають польську філологію в Київському університеті зі студентами відділу української філології Варшавського університету.

18 жовтня в Будинку радянської науки і культури у Варшаві відбувся вечір з нагоди Року дитини. Доповідав А. Середницький.

Хор «Журавлі» під керівництвом Ярослава Полянського з великим успіхом дав такі концерти:

20 жовтня у Гіжицьку;

21 жовтня у Кентшині та Ольштині, де разом з хором виступила солістка оперного театру в Лодзі Марія Щуцька.

27 жовтня правління гуртка УСКТ в Катовицях організувало зустріч з д-ром Володимиром Мокрим, який працює в Ягеллонському університеті.

Учасники конкурсу з нагоди XX-річчя УСКТ. Фото Є. Могилу



28 жовтня в світлиці Гуртка УСКТ в Гданську відбулась зустріч з працівниками кафедри української філології Варшавського університету д-ром Василем Назаруком, який виголосив доповідь про сучасну українську поезію.

7 листопада уєскатівці Катовиць зустрілись в клубі ТПРД з перекладачем української літератури Станіславом Едвардом Бурим.

15 листопада в світлиці УСКТ у Гданську відбулась зустріч з польським істориком професором Ягеллонського університету Владиславом Серчиком.

10 листопада в клубі УСКТ в Щеціні відбулась зустріч з перекладачем української поезії Зигмунтом Рибаким.

18 листопада у варшавській світлиці УСКТ проф. Варшавського університету Степан Новаковський виголосив доповідь «Про підсумки соціологічних досліджень на Волині і Поліссі у міжвоєнний період».

18 листопада правління гуртка УСКТ в Бартошицях і Гурові Івавцькому організували врочистий концерт з нагоди 35-ліття ПНР, на якому виступили хор «Калина» і вокально-інструментальна група «Канни» з Гжицька та танцювальний колектив «Черемош» з Венгожева.

20 листопада в Польському Радіо в передачі «Аматорські колективи перед мікрофоном» виступив хор «Журавлі».

21 листопада у варшавській світлиці УСКТ виступила кабаретна група «Самакума».

24—25 листопада в Гданську організовано III Молодіжний ярмарок, в якому взяло участь 12 гуртків УСКТ.

2 грудня в домівці краківського гуртка УСКТ відбулась зустріч з перекладачем української поезії Зигмунтом Рибаким.

3—5 грудня в Ольштині проходила чергова центральна методична курсоконференція вчителів української мови.

16 грудня у Вроцлавській філармонії виступив з концертом хор «Журавлі». У сольних партіях виступила солістка оперного театру в Лодзі Марія Щуцька.

Л. К.

III фестиваль української пісні і музики.





ПОСТАНОВА VII З'ЇЗДУ УСКТ

VII з'їзд Українського суспільно-культурного товариства після прослухання та обговорення звітів Головного правління, Головної ревізійної комісії та дискусії стверджує таке:

Нові здобутки, які протягом останніх років досягнула наша країна, прямуючи шляхом соціалістичних перетворень, помітно вплинули на підвищення рівня матеріального і культурного життя народу. Відчутне це й в житті та праці українського населення. Напрявні партії, успішне здійснення яких відкриває перспективу дальшого примноження господарського потенціалу Польщі та добробуту її громадян. З них же випливають завдання для кожного громадянина, в тому й для всіх членів нашого Товариства. Вони, як і досі, не жалітимуть своїх сил і знань для того, щоб у єдності з усією громадськістю, своєю відданою професійною і громадською працею прискорювати розвиток і примножувати добро соціалістичної Польщі.

Протягом часу, який минув від VI з'їзду УСКТ, помітно зміцніло наше Товариство. В його організаційній роботі значно краще поєднувався величезний досвід заслужених активістів з пропозиціями і творчими можливостями нових членів, якими безперервно поповнюються ланки УСКТ. Створило це основу для плідного використання в культурно-освітній діяльності найцінніших надбань минулих років та введення у дію ряд нових загальнокорисних задумів. Теперішні форми праці краще заспокоюють зростаючі культурні потреби українського населення та все більшого кола прихильників української культури.

В безприкладному досі масштабі зростає популярність, а у слід за цим і тираж пресового органу Товариства „Нашого слова”. Це доказ, що тижневик все частіше торкається найістотніших в житті членів організації питань, всесторонніше заповнює їх запити, служить читачам порадою і сприяє постійному зростанню культурного рівня українського населення. Помітно допомагають у цьому дорогі завжди для численного читача щорічні „Українські календарі”, авторські збірки поезій і прози — одні з документів творчого життя Товариства, а також передачі на радіохвилях регіональних станцій. З'їзд висловлює визнання редакторським колективам тижневика, видань і радіопередач.

Відзначаючи все корисне в діяльності Товариства, з'їзд водночас стверджує наявність певних недоліків і прогалин. Надалі першоплановою лишається мало-

активна праця значної кількості сільських гуртків. Причина цього з'їзд добачає не тільки у нестачі відповідної ініціативності ланок у селах, але також у не завжди відповідному, багатому допомогою ставленні до них ведучих міських гуртків та освідських груп активу ГП. Впливає це також значною мірою на стан навчання дітей української мови та здійснювання потреб праці з книжкою, пресою.

УСКТ, як громадська організація, яка є членом ФЄН, повинно у своїй діяльності враховувати всі партійні рішення і постанови, зокрема спиратись на накреслення VIII З'їзду ПОРП, спрямовані на будівництво соціалістичного суспільства. Необхідно, щоб кожному членові нашої організації притаманне було почуття любові до Народної Польщі та інтернаціоналізму, щоб любив він рідну і шанував інші культури.

Беручи це все до уваги, з'їзд зобов'язує нововибрані керівні органи Товариства:

1. У щоденній праці УСКТ дбати про здійснення ідейно-виховних завдань, що випливають з мети, до якої прямуємо — будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в Польщі.

2. Постійно дбати про поповнювання рядів УСКТ найбільш активними людьми та звернути особливу увагу на відповідну і послідовну діяльність усіх груп активу ГП і передових гуртків Товариства.

3. Охопити повною опікою, допомогою і координаційною підтримкою всі гуртки художньої самодіяльності. Їх роль у культурному житті українського населення — вагома. Тому завжди актуально є необхідність забезпечувати їх строями, музичними інструментами та репертуарним матеріалом, створювати їм все більше можливостей для виступів, у тому перед широкою публікою під час таких масових імпрез, як центральні, регіональні, жанрові і тематичні огляди та конкурси.

Зробити заходи перед відповідними органами у справі організування що три роки центральних оглядів художніх колективів УСКТ.

У зв'язку з дбайливістю про якнайбільш масовий розвиток аматорського художнього руху, в центрі уваги ставити справу забезпечення колективів фаховими силами, а також безперервного підвищування кваліфікацій громадських інструкторів-активістів на періодично організованих культурно-освітніх курсах. Дбати про оновлення діяльності драмгуртків, хорів і особливо опікуватись чоловічим хором „Журавлі”.

Надалі докладати зусилля для забезпечення Товариства штатами і відповідними професійними кадрами.

4. Особливу увагу звернути на справи, зв'язані з навчанням дітей української мови. Враховуючи вимоги батьків, тісно співдіючи з освітніми владами, дбати, щоб у кожній школі, де є охочі вивчати рідну мову, був пункт її навчання.

Невідкладно з'їзд вважає справу кращого використання вчительських кадрів та включення до праці в українському шкільництві більше випускників україністики Варшавського університету.

Водночас всіляко треба сприяти поширенню серед дітей різних форм художньої самодіяльності, а під час різноманітних конкурсів і оглядів створювати дітям можливості представляти зразки і наслідки їхньої праці та навчання.

5. Допомогати координаційними заходами творчій інтелігенції ще міцніше зв'язатися з діяльністю Товариства, його великих гуртків, впливати на те, щоб обдаровані творчими талантами люди повніше відчували своє місце і роль у житті організації, все частіше присвячували своє обдарування для добра всіх членів.

6. У міру можливостей поширювати видавничу діяльність; надалі дбати про збільшення тиражу „Українського календаря” та кількості передплатників „Нашого слова”.

Вжити заходів для видання монографії Товариства до його тридцятиріччя.

7. Подавати правлінням гуртків належну допомогу в заспокоєнні потреб та вихованні молодих членів. Створювати відповідні умови для повного, корисного використання активності, ініціативності та винахідливості молоді, зокрема студентської, до громадської праці в Товаристві.

8. Надалі вести конкурси на найкраще діючу світлицю УСКТ. Вони бо постають цінні зразки, як краще використовувати власні приміщення.

Дбати про забезпечення світлицями тих ланок, які їх конче потребують. У справі цій співдіяти з адміністративними органами. Розглянути також усі висунуті делегатами пропозиції, що торкаються цього питання, і шукати доріг для їх полегдження.

9. Популяризувати такі форми діяльності гуртків, у яких статутна праця допомагає у співробітництві Товариства з іншими організаціями. Поширювати, особливо у селах, співпрацю ланок з культурними установами, в тому й з Будинками культури, щоб краще заспокоювати культурно-освітні потреби уескатівських середовищ та використовувати їх інструкторські кадри.

10. Охопити повною опікою бібліотеки Товариства спрямовуючи їхню діяльність на поширювання і розповсюдження видань українською мовою та тих, що торкаються української проблематики. Дбати про краще використання членами україномовних книжкових фондів, які є в окремих гмінних чи міських бібліотеках.

11. Утримувати постійний зв'язок з усіма ланками — бо тільки це гарантує можливість повного охоплення діяльності Товариства. Подавати безперервну підтримку всім гурткам, а зокрема найменшим і найменш досвідченим. Інформувати широко, між іншим, на сторінках „Нашого слова”, про працю активу в усіх ланках та про їх роль у житті окремих середовищ.

12. Звернутись до Міністерства культури з проханням посилити охорону пам'яток української матеріальної культури в ПНР і подбати про їх всестороннє забезпечення.

Виступити з пропозицією до Комітету радіомовлення і телебачення про створення можливостей передавати періодично в центральних програмах передачі з діяльності Товариства.

13. Поглибити зв'язки та співробітництво з ГП ТПРД і Будинком радянської науки і культури у Варшаві в галузі популяризації української культури; запропонувати ГП ТПРД вжити спільні заходи в справі заснування в столицях обох братніх країн, або в рамках співробітництва міст-побратимів Києва і Кракова, осередків — польської культури ім. Я. Івашкевича та української — ім. М. Рильського.

14. Робити заходи з метою повного заспокоєння матеріально-фінансових потреб УСКТ.

З'їзд зобов'язує Президію ГП УСКТ розглянути й усі інші пропозиції, висунуті делегатами в дискусії, а про хід їх вирішування повідомити Головне правління та безпосередньо зацікавлених.

СКЛАД ГОЛОВНОГО ПРАВЛІННЯ УСКТ

Адам Ярослав
Боярський Григорій
Вальницька Дарія
Вербовий Мирослав
Гнатюк Богдан
Гнатюк Олександр
Гутовська Марія
Дзьобко Ольга
Дрозд Ірина
Залігач Ярослав
Кобеляк Василь
Колтко Андрій

Королько Микола
Кохан Євген
Кравчишин Іванна
Кремінський Павло
Кушак Андрій
Ліборський Юрій
Лойко Лідія
Мяньо Семен
Могіла Євген
Назарович Богдан
Павлище Юліан
Панчак Єлизавета

Пекар Микола
Радваецький Богдан
Середницький Антін
Серкіз Володимир
Сподарик Василь
Стеренчак Йосип
Стець Христана
Сютрик Богдан
Трояновський Дмитро
Цялюпа Омелян
Юрчак Ярослав.

ГОЛОВНА РЕВІЗІЙНА КОМІСІЯ

Дорох Йосип — голова
Андрусечко Любомир — заступник
голови
Зінич Іван — секретар
Задорожний Мирослав,
Наконечний Євген.

ТОВАРИСЬКИЙ СУД

Старух Антін — голова
Контролевич Степан
Підлишчак Андрій
Романчук Володимир
Шафран Петро.

ПРЕЗИДІЯ ГП УСКТ

Кохан Євген — голова Президії
Боярський Григорій — заступник голови
Вербовий Мирослав — заступник голови
Гнатюк Олександр — секретар
Королько Микола — член президії
Ліборський Юрій — член президії
Могила Євген — член президії
Серкіз Владислав — член президії
Сподарик Василь — член президії
Стеренчак Йосип — член президії

VII з'їзд УСКТ виніс постанову про
надання Миколі Королькові звання По-
чесного Голови Товариства.



В. Вечерський.



Л. Левицький. «Студентки». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

ЮВІЛЕЇ

АКАДЕМІК МИХАЙЛО ВОЗНЯК

(3.X 1881—20.X 1954)

Сповнилося сто років з дня народження неперевершеного досі історика давньої української літератури, невтомного дослідника творчості класиків української літератури XIX і початку XX століть, засновника українського франкознавства, академіка Михайла Степановича Возняка. Понад 50 років свого життя всеціло присвятив він українському літературознавству. Його авторству належить більше ніж 500 наукових досліджень. Серед них — монографії, підручники, розвідки, статті, рецензії та архівні знахідки.

Любов до книги проявив Михайло Возняк ще в юнацькі роки в селі Вільки Мазовецькі (сьогодні Волиця Рава-Руського району) на Львівщині, де народився він в сім'ї селянина-бідняка. Односельчани добре пам'ятають малого Михайла як дуже працьовитого школяра. Він, крім допомоги батькам у господарстві, любив багато читати і добре вчився. Незважаючи на важкі матеріальні умови життя, успішно, після початкового навчання в рідному селі, закінчив старші класи семирічної школи в місті Рава-Руська і поступив до академічної гімназії у Львові, де вчився на відмінно. У гімназії дуже легко даються йому точні науки, математика і фізика, про що неодноразово згадував особисто. Однак найбільше його цікавили філологічні дисципліни, зокрема українська мова і література. Ці дисципліни вивчав М. Возняк у гімназії на уроках вчителя доктора філологічних наук Михайла Пачовського, автора друкованих брошур з питань української літератури і усної народної поетичної творчості.

У гімназії вчився М. Возняк з 1896 до 1904 року, одержавши атестат зрілості з відзнакою. Згодом, восени 1904 р. поступив на філософський факультет Львівського університету, на відділ української філології. Її поглиблював він під керівництвом

професорів Олександра Колесси і Кирила Студинського. Вже на перших університетських курсах молодий студент Возняк працював на семінарських заняттях названих професорів, виступав на них з доповідями на теми української мови і літератури. Так, наприклад, на семінарі проф. О. Колесси прочитав М. Возняк доповідь про перші українські драматичні вистави в Галичині; семінарська доповідь на семінарі проф. К. Студинського була присвячена студіям над галицько-українськими граматиками XIX ст. Обидві ці доповіді згодом були опубліковані. Вознякове дослідження про галицькі граматики високо оцінили такі відомі філологи, як Ф. Корж і О. Брюкнер. За думкою проф. Брюкнера воно свідчить про широку начитаність, про сумлінність і критичність молодого автора. Вітаємо в ній, — пише далі польський учений, — серйозного трудівника і бажаємо, щоб на широкому полі науковим проявляв ті самі прикмети». І виправдав молодий український вчений ці надії.

Характерне, що М. Возняк після закінчення університету в 1908 р. зумів поєднати працю викладача літератури в головній гімназії з дослідницькою роботою. За період свого вчителювання з 1909 до 1914 року опублікував 57 досліджень. Правда, деякі його наукові праці внаслідок воєнних дій 1914 р. не збереглися, наприклад, дуже корисні дослідження про пародії і травестії в давній українській віршовій літературі.

Значну частину початкової літературознавчої наукової роботи М. Возняка становлять дослідження про давню українську літературу. Це ж не дивно, бо ж основний університетський учитель М. Возняка проф. К. Студинський — спеціаліст в галузі давньої української літератури.

Коли перечитуюмо літературознавчі дослідження М. Возняка про давню українську літературу, спостерігаємо, що їх автор великий ерудит, пильно слідкує за новітніми працями з даної області і використовує їх, ретельно звертається до рукописних і архівних матеріалів, в результаті чого вірно схарактеризовує порушені питання. Саме такі риси має одна з найбільших і найбагатших праць М. Возняка — «Історія української літератури» в трьох томах, в якій висвітлюється літературний процес на Україні з часів Київської Русі до XVIII століття включно (Львів, 1920—1924). Автор поділив історію давньої української літератури на дві основні епохи: давню і середню. Перша з них охоплює літературні пам'ятки від XI до XV ст., до середньої доби зараховано літературні твори з XVI до XVIII ст. У давній епосі, яка становить зміст першого тому «Історії літератури», М. Возняк чітко виділив два основні етапи: пам'ятки релігійного характеру і твори світського змісту. Чимало місця в цьому томі відведено перекладним повістям, апокрифам, ораторським творам, літописам і «Слову о полку Ігоревім». В другому і третьому томах, що присвячені розгляді середньої доби, детально охарактеризовано полемічно-публіцистичне письменство, розвиток віршованої і драматичної літератури, ораторської прози, т. зв. козацькі літописи і творчість Г. Сковороди, що завершує середню добу. М. Возняк проаналізував велику кількість творів. Його «Історія української літератури» характерна і тим, що в кінцевій частині її подано обширний бібліографічний список досліджень давнього українського письменства.

До історії давньої української літератури, опрацьованої М. Возняком, прилягає складена ним хрестоматія для середніх шкіл. «Старе українське письменство» (Львів, 1922). Це дуже корисний підручник. У ньому подається вибір текстів давньої української літератури з історично-літературним оглядом, поясненнями та словником незрозумілих виразів у використаних творах. Тексти подав автор з опублікованих літературних пам'яток і з рукописних збірок львівських бібліотек. Ця хрестоматія цінна змістом і кваліфікованими поясненнями, і тому вона протягом тривалого часу використовувалася в гімназіях з українською мовою навчання.

Багато нових думок висловив М. Возняк і в інших дослідженнях з питань давньої української літератури. У праці «Початки української комедії» (Львів, 1920) розглянуто українські інтермедії XVII—XVIII ст. Уваги заслуговують і такі дослідження М. Возняка як «Письменницька діяльність І. Борецького» (Львів, 1954), «Матеріали до історії пісні і вірші» (Л., 1913—1925), «Псевдо-Кониський і Псевдо-Полетика» (Л., 1939) та інші.

М. Возняк, крім названих монографій і підручників, написав понад 30 статей про давні українські вірші, драматичні твори та інші питання з давнього українського письменства, опубліковані в наукових журналах і в щоденній пресі. Поряд з вивченням М. Возняком давнього українського письменства почесне місце в його наукових дослідженнях займає також аналіз творчості класиків української літератури XIX ст., дуже часто пов'язаних з літературним відродженням у колишній Галичині. Декілька праць присвятив він М. Шашкевичу, виданню його творів і діяльності Шашкевича як письменника і фольклориста. Слід назвати ще декілька праць і про інших західноукраїнських письменників, наприклад, про Я. Головацького, І. Вагилевича та інших (пор. «Вознякове дослідження «У століття «Зорі» М. Шашкевича», 2 томи, Л., 1935—1936). Не можна не зазначити, що М. Возняк звернув увагу не тільки на зв'язки Тараса Шевченка з галицьким літературним відродженням, але також з іншими письменниками Західної України.

Серед досліджень академіка М. Возняка, разом зі статтями про східноукраїнських поетів і прозаїків, напр., про І. Котляревського, І. Нечуя-Левицького. Лесю Українку, П. Грабовського та інших, є й окремі монографії. Для прикладу можна назвати монографію «Г. Квітка-Основ'яненко» (Київ, 1946).

Проте найбільше місця в дослідженнях М. Возняка, присвячених українській літературі XIX і початку XX століть, займає дослідження життя і творчості Івана Франка.

У франкознавчих працях М. Возняка є передусім багато фактичного матеріалу, що походить безпосередньо з рукописної спадщини Франка.

Усіх наукових праць М. Возняка про життя і творчість І. Франка нараховується більше ста. Перші його дослідження написані ще перед першою світовою війною. У 1910 р. в «Літературно-науковому віснику» (кн. 2, стор. 630—631) була надрукована Вознякова рецензія на роботу Франка «Апокрифи і легенди», а через два роки прорецензована ним поема «Панські жарти».

У 1913 році появилася його праця «Життя і значення І. Франка». І Франко відгукнувся на перші роботи М. Возняка, зауваживши, що в них знайшли місце «помилки, непорозуміння та стилістичні й суттєві непорозуміння». Думку Франка визнав М. Возняк справедливою, заявивши, що писав дещо «по своїй догадці».

Вже в перших своїх франкознавчих дослідженнях М. Возняк виявив любов до творчості Франка. Молодого дослідника турбувала доля письменницької спадщини Франкової. Вже тоді М. Возняк писав, що необхідно «піднести потребу повного систематичного видання літературних творів Франка». «Таке видання, — писав він, — мало б великий покуп серед нашої суспільності та було б бодай малою подякою авторіві (тобто І. Франкові — Т. П.) за його заслуги».

Проте твори І. Франка не були повністю надруковані у Львові ні за цисарської Австрії, ні за ланської Польщі. Тільки після Великої Жовтневої соціалістичної революції на Радянській Україні здійснено повне видання творів Франка. Друком появилася декілька видань (зараз здійснюється найповніше 50-томне видання). Разом з публікацією творів Франка зростає на Радянській Україні живе зацікавлення його рукописною спадщиною.

Українські радянські літературні журнали та видання АН УРСР охоче відводили місця для публікації невідомих досі творів Франка. Активну участь у цій роботі бере М. Возняк, який добре вивчив у Львові архів Франка і старанно збирав рукописні матеріали письменника, що були в приватних руках. Це почалося з 20-тих років. М. Возняк з характерною йому невичерпною енергією пірнув у цю роботу і став близьким співробітником харківських і київських видавництв. З цього часу М. Возняк опублікував з рукописної спадщини І. Франка такі його прозові твори, як «Гутак», «На вершк», «Тригація», «Лель і Полель», «Не спитавши броду», поеми «Св. Валентій», «Терең у нозі», чимало ліричних поезій, художні переклади і декілька наукових робіт, автобіографічні матеріали і багате листування.

Немає сумніву, що та літературна рукописна спадщина, що її опублікував М. Возняк у 20-х і 30-х роках, була великим надбанням радянського франкознавства.

Заслуга М. Возняка і в тому, що він поклав початок дослідженням впливу

К. Маркса і Ф. Енгельса на світогляд І. Франка і охарактеризував Франкові переклади з творів класиків марксизму.

Широкі можливості для наукової праці, зокрема для дослідження творчості І. Франка відкрились перед М. Возняком після возз'єднання українського народу в єдиній Українській Радянській державі. М. Возняк призначено завідувачим кафедрою української літератури Львівського державного університету та керівником Львівського відділу української літератури АН УРСР. У літературознавчих збірниках («Наукові записки Львівського державного університету»), у журналах («Літературна критика»), «Радянське літературознавство», «Література і мистецтво», «Радянська література») друкуються наукові Вознякові розвідки про Івана Франка. В університеті читає М. Возняк спецкурси для студентів про життя і творчість І. Франка, керує навчальним процесом аспірантів.

З особливою енергією продовжує М. Возняк наукові праці над письменницькою спадщиною І. Франка у післявоєнні роки. За його ініціативою і при активній співучасті кафедрою української літератури Львівського університету видається літературно-науковий збірник «Іван Франко». За життя М. Возняка (до 1954 р.) опубліковано чотири такі збірники, в них міститься 16 його статей, що дають чимало матеріалу для вивчення життєвого і творчого шляху Франка. Крім цього, протягом перших післявоєнних років М. Возняк опублікував такі книги, присвячені І. Франкові: «Титан праці» (Львів, 1946) та «Іван Франко — популяризатор передової російської літератури» (Київ, 1953), а також ряд франкознавчих статей українською, російською і польською мовами в пресі. Усіх франкознавчих досліджень цього часу нараховується 50.

Своєрідним підсумком досліджень М. Возняка про Івана Франка є дві книги, видані після смерті академіка: збірка «Нариси про світогляд І. Франка» (Львів, 1955), здана автором у видавництво за його життя, та підготована ним монографія «Велетені думки і праці», але видана вже за редакцією О. Мороза і Ф. Нечитайлока (Київ, 1958). У цій останній монографії М. Возняка охарактеризовано шлях і творчість І. Франка.

Текстист Пачовський

ОЛЕКСАНДР КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

(29.IX 1837—11.X 1881)

Це один з видатних діячів вітчизняної культури, яких народила щедра на таланти Полтавщина. Не кровний родич Івану Котляревському. Олексій Веселовський, учений і близький друг О. Котляревського, у своїх мемуарах згадував, як той, тривалий час живучи за межами рідного краю, ніколи не забував і завжди любив Україну, її культуру, народну творчість і з радістю полетів «додому», до Києва, як тільки його запросили в університет...

Російська літературна енциклопедія визначає О. Котляревського як російського славіста, українська — як українського філолога-славіста. Справді, він працював для двох рідних для нього культур, для загальнослов'янської науки. І за своє коротке життя встиг зробити немало. Його наукові праці залишаються цікавими й корисними сьогодні. Ім'я вченого легко відшукуємо не лише в старих журналах і довідниках, але і в найновіших сучасних енциклопедіях загального й літературознавчого плану.

Головні праці О. Котляревського, що характеризують його як вченого-славіста, археолога й етнографа, такі: «Старовина і народність» (1861), «Про звичай поховання у язических слов'ян» (1868), «До питання про освоєння слов'янської міфології» (1871), «Книга про старожитності й історію поморських слов'ян в XII ст.» (1874), «Записнілі аркуші з історії мови і літератури» (1871) та ін. Всього було опубліковано більше ста праць. 1881 року у Воронежі з'явилась ще одна: «Давня руська писемність. Спроба бібліологічного викладу історії її вивчення». Пізніше праці Котляревського, в тому числі критичні студії, увійшли до 4-томної збірки «Творів» (Спб. 1889—95) з широкою критичною статтею Пипіна.

Кілька слів про життя вченого.

Олександр Котляревський народився на передмісті Кременчука — посаді Крюків; помер в Італії, у м. Піза. Навчався в Полтавській гімназії; закінчив Московський університет, де був під сильним впливом Ф. Буслаєва.

В 60-і роки співчував прогресивному громадському рухові. Кілька місяців просидів у в'язниці. Займався педагогічною працею, викладав в університеті Дерпта і Києва. Був причетний до заснування Московського археологічного товариства. Тривалий час жив за кордоном, зокрема у Празі, там завершував докторську дисертацію. З 1875 р. — у Києві. Тут вів курси з різних відділів слов'язнознавства, брав участь у роботі «Товариства Нестора Літописця», читав лекції на жіночих курсах, готував видання творів М. Максимовича тощо.

О. Котляревський був глибоким дослідником культури минулого. В методичному плані тут він дещо перейняв у Осипа Бодяньського, але невдовзі пішов уже своїм шляхом. О. Веселовський писав про нього, що вчений «все життя працював над прихненням у те, де сховано корінь народності». Наукові праці Котляревського відзначались різноманітністю підходу до вивчення певної проблеми. Йому слугувало при цьому все багатство джерел.

У Києві Котляревський мріяв систематизувати й узагальнити все, чого було досягнуто слов'язнознавством на той час, тобто хотів укласти своєрідну «Енциклопедію слов'язнознавства». Цей задум він здійснити не встиг.

Звичайно, О. Котляревський не був байдужий і до рідного українського письменства. З великою радістю поставився він свого часу до видання журналу «Основа», дещо написав для нього («Про те, чи були малороси споконвічними мешканцями Полянської землі, чи прийшли з-за Карпат у XIV віці»). Українській тематиці присвятив він «Літературні замітки з приводу твору Г. Данилевського про Основ'яненка», рецензії на «Історичні пісні малоруського народу», «Народні оповідання Марка Вовчка» тощо.

У старій літературі є кілька цікавих спогадів про Котляревського, його друзів і учнів. Є в цих матеріалах дані про чисто людські риси характеру вченого. Веселовський відзначав, наприклад, що це була «надзвичайно своєрідна особистість», в його розумних очах завжди «сяяв огонь», розмова вражала дотепністю. Це була дуже освічена людина. Філолог високої культури, знавець багатьох європейських і слов'янських мов.

Сучасники відзначали благородне захоплення вченого книгами. Свою велику бібліотеку він постійно поповнював, у ній були й унікальні книжки. Це був його найдорожчий скарб. Це була його «майстерня», де він працював і де навчався його учні. Справді, для бажаючих «гостинні двері його величезного книгозховища відчинялись... в усякий час» (А. Степович). Але рідкісні книги не дозволялось виносити, їх опрацьовували тут же.

Петро Ротач



НА ПЛЯЖІ

- Що це? Під час праці ходиш купатися?
- Я тут службово!
- Не розумію...
- Шукаю нову секретарку.

СТЕПАН ЧАРНЕЦЬКИЙ

(21.I 1881—2.X 1944)

У 1955 році В. Беляєв поставив риторичне питання читачам «Літературної газети», чому забутий письменник Степан Чарнецький? І, відповідаючи, звертає увагу на такі якості літературного доробку галицького письменника та театрального діяча як реальність бачення світу попри молодомузівську манерність, виразний інтернаціоналізм та розуміння необхідності зв'язку з конкретною дійсністю — в даному випадку з реальністю Галичини початку ХХ сторіччя.

Йдеться головним чином про Чарнецького — поета, але слід пам'ятати, що Чарнецький був усе життя відомим театральним діячем: режисером, критиком та істориком театру і неможливо пізнати розвиток українського театру в Галичині без знайомства з його «Нарисом історії українського театру в Галичині» (Львів, 1934).

Варто також врахувати зв'язки Чарнецького з польським театром і літературою, бо він перекладав часто таких поетів, як Годлевський, Вольська, Петшицький. В останні роки свого життя Чарнецький виступав у польській і українській пресі як фелетоніст, підписуючись, м. ін., псевдонімом Тиберій Горобець.

До історії української літератури ХХ ст., до поезії, зв'язаної з рухом «Молодої музи» вніс Чарнецький невеликий, але свій невідомий вклад.

Як давніші (Б. Якубський), так і новіші (П. Яшук) дослідники творчості поета, звертають увагу на «ширий, глибокий ліризм» та нахил до зображення соціальних явищ, особливо зв'язаних з першою світовою війною.

В трьох збірках віршів: «В годині сумерку» (1908), «В годині задуми» (1917), «Сумні ідеї» (1920) бачимо звичне для модерністів коло мотивів та тпіві для молодомузівців настрої суму, безнадійності, нещасного кохання, осені. Бачимо також те, що за двадцять років — від дебюту у газеті «Руслан» до збірки «Сумні ідеї» (а не: «Сумні ідеї»), як подає УРЕС) — поетичний світогляд Чарнецького не вийшов поза звичні елегантні форми ліричного переживання.

Вірш «Сумні ідеї» розпочинає першу збірку поета і вірш цей став заголовком останньої збірки. Може тільки — і це важливе — увійшли до неї нові поняття: «Дім мужицьких хатин», «вигони рідних піль» та пам'ять народного горя, яке народові, особливо селянам, несла війна.

Вірші «Де айстри вмрпали», «При окопах», «Ворожому війську», а особливо «Іванові» (цей вірш став під час війни народною піснею) засвідчили, що в особі Чарнецького українська поезія знайшла співця, який в реальних образах виразив свій смуток і глибоке розуміння суті воєнних подій.

Деякі вірші про природу також вдалися поетові, особливо поезії гуцульського циклу. Треба згадати і майстерність пейзажного малюнку головним чином осені, яка під пером Чарнецького набирає пластичності, психологічної достовірності.

Та все-таки найцікавішими ліричними віршами Чарнецького вважаються вірші про кохання. У них поет вмів висловити свій ліризм, забарвлений песимістичними тонами. У різноманітній формі вислову (сонети, терцини, катрени — ямб, амфібрахій) поет дає справжні мініатюрні психологічні драми кохання, досягаючи високої достовірності.

При майже обов'язковому сумі (атрибут літературної групи) Степан Чарнецький завжди твердо, реально, життєво, правдоподібно змальовує вибрані явища, осягаючи ту неповторність, яка вже є поезією.

Тверезий сум — так назвав би я домінуючий настрій творчості Чарнецького — спрочинився, мабуть, до того, що суворий критик «Молодої музи» Борис Якубський все-таки написав про нього: «Степан Чарнецький не є сильніший з поетів «Молодої музи», але є симпатичніший, ніж усі його товариші, бо при невеликій обдарованості він не надіяв на себе ні тоги національного пророка, ні плаща Дон-Жуана, як то робили часто-густо в своїх віршах Карманський — перше, а Пачовський — друге»...

Тому з нагоди сторіччя з дня народження поета слід пригадати його та задуматись над вартістю його доробку.

Флоріан Неуважний

Іван Антонович Кочерга все життя був тісно зв'язаний з театральною справою. Видатний драматург, театральний критик і публіцист, теоретик драми і театральний діяч, лишив помітний слід в українській культурі.

Перші рецензії ювіляра появились на сторінках «Черниговских губернских ведомостей», коли Кочерга, закінчивши юридичний факультет Київського університету, почав працювати чиновником Контрольної палати в Чернігові. З 1906 року його театральні рецензії поміщала газета «Черниговское слово», де й надруковано більшу частину рецензентського доробку майбутнього драматурга.

Дореволюційні ідейні, художні та естетичні погляди, які обстоював у своїх рецензіях автор, залишили дуже помітний слід на всій його літературній творчості. І хоч згодом Кочерга цілковито перейшов на сторону революції, сліди боротьби зі старими переконаннями у сфері художніх поглядів помітні майже в усіх його значних творах.

Можна сказати, що переважна більшість творів Кочерги — це фінальний продукт боротьби романтично-ідеалістичної натури автора зі злободенним началом, що лягло в основу його п'єс.

Вдача і оточення, в якому зростав майбутній літератор, сприяли народженню романтичного світосприймання.

Обстоювання ідеалістичних позицій помітне в його дореволюційних рецензентських роботах. Кочерга стояв на позиціях академічного естетизму на сцені. Театр повинен виховувати в глядачах тільки високі і благородні почуття, будити в їхніх душах потяг до красивого і світлого. А це може дати тільки справжнє мистецтво, під яким молодий критик розумів творчість В. Шекспіра, А. Дюма, Е. Скріба та М. Гоголя. Суть їхньої класичності він вбачав у додержуванні принципів класичної теорії драми, у високій театральності, легко злагодженому сюжеті, ефектних сценах, де дія стрімко розвивалася тощо. Виходячи з таких позицій, він гостро засуджував публіцистичність у театральному мистецтві. Театр не повинен був торкатися соціальних проблем. Теоретичний підхід до драматургії з рецензій позначався на авторській творчості. Дореволюційним п'єсам, особливо найбільш відомій драматичній казці «Пісня в келиху» (1910) властиві абстрактна символіка, елементи умовності, нахил до історичних тем, стилізація і буйна гра фантазії. Багато з цього лишилося й у творчості дореволюційного періоду, хоч би згадати п'єси «Свічине весілля» (1930), «Майстри часу» (1934), «Ярослав Мудрий» (1944), «Істина» (1947), «Пророк» (1948). Проте нові обставини вимагають вже нових принципів і поставили перед автором нові вимоги.

Кочерга пише тепер однак не для абстрактного глядача, для глядача зовсім нового, дотепер не знаного в театрі, глядача, покликаного до мистецтва новими обставинами.

Показово є тут доля п'єси «Майстри часу». П'єса, хоч спершу неприхильно зустрінута критикою, після переробок здобула третю премію на загальнодержавському конкурсі і з того часу зайняла постійне місце в репертуарі театрів. Належить вона до циклу п'єс, у яких автор розробляє філософські мотиви. Крім згаданої, з п'єс того роду можна ще назвати «Підеш — не вернешся» (1935), де розроблена тема простору, чи «Істина», в якій, за словами самого автора він «хотів показати радянського вченого, своєрідного сучасного Фауста, який прагне знайти до кінця реальне розв'язання космополітичної проблеми».

У п'єсі «Майстри часу», чи, як вона раніше називалася «Годинникар і курка» (1933) автор розробляє філософську проблему часу. Ідею п'єси виношував він довго. Первоелементи помітні уже в згадуваній раніше «Пісні в келиху». Початково п'єса задумана була як твір з перевагою абстрактного трактування теми. Шойно з часом, в процесі праці і редакцій почала набирати соціального змісту. Отже, своїм поетично-філософським змістом, елементами абстракції, своєрідним перетворенням класичного завіту єдності місця (дія відбувається в різні роки на цій самій

залізничній станції) і часу (хоч у різні роки, але використання прийому «стятнуто-го», «насяченого» часу в кінцевому розрахунку дає оригінальний ефект) п'єса виразно тяжить у бік того підходу до драматургії, що характерний був для пернігівського періоду зв'язків Кочерги з театром.

У п'єсі протиставлено дві концепції часу — ідеалістичну і матеріалістичну. Уособленням першої є старий німець, годинникар Карфункель, який проголошує людину безпорадною перед часом, його іграшкою, приреченою на гру випадковостей. Йому протиставляються люди, які активно втручаються в історію, змінюють її хід, прискорюють його, (п'ятирічку в чотири роки, як обіцяє машиніст Черевко). І вкінці-кінців саме ці люди — політробітниця, а потім директор машинного заводу Ліда Званцева, машиніст Черевко, шофер Таратупа стають справжніми господарями часу, бо вони творці і герої історії. Така розв'язка закономірна для часу, коли писав своєю п'єсу Кочерга, часу великих подій, зрушень і пафосу та ентузіазму перших п'ятирічок.

Цей соціальний чинник і є тою другою координатою, що визначала творчість Кочерги. Чи пощастило йому сполучити оті дві якості в одну цілість? Мабуть, ні. Уже в тридцяті роки сумнівався в тому В. Кирпотін, коли писав:

«У перших двох актах Кочерга скористався з добре розроблених прийомів символічного розвитку дії і досяг результату, що доходить до глядача, але в останніх двох актах він, наче зрозумівши необхідність дати пряме, безумовне реалістичне відображення нашої дійсності, відмовився від допомоги символічного прийому — і завдання виявилось для письменника надто важким. Результати, досягнуті Кочергою в останніх двох актах, значно бідніші за ті, яких він досяг у перших двох».

Подібне намагання поєднати вимоги часу з універсальним трактуванням теми помічаємо у чи не найбільш відомій п'єсі Кочерги — «Ярослав Мудрий».

Ідея звернення до визначної постаті минулого — не оригінальна. Згадаймо, хоч би «Святослава» і «Володимира» Скляренка, «Людолови» З. Тулуб.

Увагу Кочерги в образі київського князя привернула суперечливість характеру цього великого державного мужа. Його образ складається з таких важких для поєднання рис характеру, як відвага і лякливість, рішучість і сумнів, честолюбство і часто малопристойні способи його заскоєння. Князь Ярослав, людина великого розуму і неприборканої натури, воїн і великий будівничий, показаний на тлі повного конфліктів і суперечливих інтересів середовища. Проте усе відходить на задній план у момент загрози над державою з боку ворога. І це саме той чинник вимоги сучасності, проблема злободенних питань в творчості Кочерги — бо ж п'єса писана у важкий для країни час Вітчизняної війни.

Вистава п'єси у Харківському театрі була удостоєна Державної премії СРСР у 1948 р.

П'єса «Ярослав Мудрий» — це також приклад нахилу Кочерги до історичних тем. П'єси з історичним сюжетом становлять другу численну групу творів драматурга. Це захоплення цілком зрозуміле. Саме в історичній тематиці на повний голос могли заговорити такі притаманні творчості Кочерги риси, як романтизм, патетичність, багата символіка. Звертаючись до слухачів курсів молодих письменників, Кочерга стверджував, що автор повинен обирати таку тему, яка б найбільше відповідала його творчій індивідуальності. Такі теоретичні настанови впливали у великій мірі з його власної практики драматурга.

Історична тематика була близькою ще з однієї причини. Кочерга був прихильником методу «гісних» обставин і у своїх творах значне місце відводив дії. А історична тематика, як жодна інша, дозволяла наситити сюжети дією.

Таку велику увагу дії приділяв драматург ще з однієї причини. Його творам характерна відсутність психологічного поглиблення. Причиною не було невміння автора, але просто своя творча манера. Кочерга основну увагу приділяв саме дії і, наситивши нею твір, реалізував своїх героїв у «багатогранності стосунків і зіткнень персонажів твору».

Найбільш відомою п'єсою на історичну тему є віршована драматична поема «Свічяче весілля» («Пісня про Свічку»), у якій розповідається про боротьбу на початку XVI ст. киян за право на світло, світити яке заборонили литовські феодали

Боротьбі киян надав автор символічного звучання, як боротьбі людини за право бути людиною, за свободу, правду, честь.

До минулого повернувся драматург і в комедії «Фея гіркого мигдалю» (1925). У п'єсі зобразив життя Ніжина в епоху кріпосництва, показавши характерні риси побуту старого українського міста.

Великою популярністю користувалася та й до наших днів не втратила зацікавлення з боку глядачів драма «Алмазне жорно» (1927), написана на тему трагічних подій гайдамаччини. Твір цей є гімном людяності, прекрасним рисам любові і саможертви для другої людини, які можна зберегти навіть у найбільш людинонависні часи.

У п'єсі яскраво проявило себе, зрештою помітне з різною силою і в інших творах, поглиблене зацікавлення автора морально-етичною проблематикою. Драматургові пощастило створити цілий ряд привабливих високими душевними якостями героїв, як, напр., Маланка зі «Свічного весілля», Микита з «Ярослава Мудрого» чи Стеся з «Алмазного жорна». Ці герої в його п'єсах другорядні, але в кінцевому розрахунку, завдяки своєму глибокому і автентичному гуманізмові, чи не вони вплинули на немирячу популярність драматургії Кочерги. Не запевнили її натомість написані в 1928—31 рр. твори на тему колективізації та боротьби з куркульством (напр., «Павук у колгоспі» (1931), «Навчила доля, де шлях до волі» (1929) та інші), як і написані в тридцять роки п'єси на сучасну тематику, як, напр., «Ім'я», «Вибір» (1939) «Екзамен з анатомії» (1940). Всі вони не пройшли випробування часу. Не увійшла до залізного репертуару театрів для дітей його п'єса «Чорний вальс» (1937). І тільки твори, де перемогло гуманістичне начало, де зображено людину в її поривах до прекрасного, де людина перемагає в собі нелюда, дозволили драматургії Івана Кочерги лишитися актуальною до наших днів.

Мирослав Івашек

МАРІЙКА ПІДГРЯНКА

(29.III 1881—18.V 1963)

Марійка Підгірянка — поетичний псевдонім Марії Омелянівни Ленерт-Домбровської. Вона народилася у с. Білі Ослави (тепер Надвірнянський район Івано-Франківської області) в родині лісничого Ленерта. Невеликих-достатків вистачало лише для того, щоб дати освіту синам, а про дочок не було й мови, тим більше, що для дівчат у той час були зачинені брами науки. Марія Омелянівна закінчила сільську школу, але потяг до знань був таким сильним, що вона самотужки, всупереч волі батька підготувалася і складала екзамени за вісім класів т. зв. виділової школи, а згодом — іспити за вчительську семінарію і одержала право працювати вчителькою.

У 1901 р. у гірському селі Уторопи розпочинається тяжкий шлях народної вчительки. Сорок найкращих років віддала Марійка Підгірянка праці у школах Івано-Франківської й Закарпатської областей, несучи в гущу народних мас світло правди і науки. Вчителювання дало поштовх і до літературної творчості. 1905 р. вона вийшла заміж за вчителя А. Домбровського, людину прогресивних поглядів, активного борця за народну освіту, проти сваволі панів.

Багато горя принесла Марійці Підгірянці перша світова війна, з якою трудящі Галичини пов'язували надію на своє визволення і возз'єднання з єдинокровними братами за Збручем. «...Думали, — писала поетеса у передмові до поеми „Мати-страдниця“ — що Московщина розіб'є Австрію, завоює Галичину, прилучить її до України, а тоді скріпляться під Москвою українська сила»... Боячиєся братання галичан із солдатами російської армії, австрійські окупанти силою виганяли селян «ген за Карпати, в краї незнані, в далеку чужину».

А люди ридали,
З плачем обіймали хат рідних пороги,

Уланам, мадярам хиталися в ноги.
Даремво! Мадяри крісами натискали,
Кульки забренилі, багнети заблесли, —
І люди поплили, мов криги по хвилі
Без їди, спочинку ішли довгі милі, —

так Підгірянка розпочинає свою поему «Мати-страдниця», в якій розповідається про жорливе життя у таборі в Гмонді, де, до речі, перебувала й поетеса з дітьми. Ця поема є страшим обвинуваченням всіх паліїв війни. У Гмонді загинуло 15 тис. українських дітей, не враховуючи дорослих!

Після закінчення війни Марійка Підгірянка працювала на Закарпатті. 1928 р. чеська буржуазна влада примусила її покинути Чехословаччину ніби тому, що вона не має чехословацького громадянства. Насправді, причиною її виселення була, за словами журналу «Наша земля», «її семирічна культурна праця», а також відмова її чоловіка агітувати за кандидата реакційної аграрної партії. З тавром «непокірних» і «неблагонадійних не легко було їм знайти працю у панській Польщі. Лише з великими труднощами їм вдалося отримати вчительську роботу у глухих селах рідного Прикарпаття.

Вірші Марійки Підгірянки розкидані по різних газетах, журналах. Після воз'єднання Західної України з Радянською Україною перед Марійкою Підгірянкою відкрився широкий шлях для педагогічної і літературної діяльності. вона стала членом Спілки письменників України. Цей щасливий період був перерваний навалюю фашистів. У Братишеві згорів її будинок, а внаслідок нещасного випадку поетеса стала калікою.

З 1957 р. Марійка Підгірянка проживала у с. Рудне біля Львова, далі займаючись поезією, що друкувалася у радянській періодиці. У березні 1961 р. громадськість Радянської України відзначила її 80 річчя. Від імені письменників Ірина Вільде зачитала пам'ятний адрес: «Ви... оспівали тяжку селянську долю, щедро використовуючи при цьому образність і форму народної пісні... Ваше життя ще й тим заслуговує на похвалу, що в найтяжчих умовах старого гнобительського режиму Ви були завжди людиною твердою, стійкою у своїх переконаннях, чесною патріоткою. Усе життя працювали народною вчителькою у глухих селах, несучи рідне слово в гущу народних мас».

Марійка Підгірянка померла у Львові і похована на Личаківському кладовищі.

Дуже рано, вже на 13 році життя, Марійка почала писати. «Списувала. — признається поетеса, — що мені старі ліси розказували, та не знаю, чи розуміла добре смерекову мову». Проте вона не стала тільки співцем чудової природи Карпат. Під впливом революційних творів Т. Шевченка та І. Франка її вірші наповнюються глибокою любов'ю до знедоленого народу. «У щастя хвилі» вона почула «людю поневоленого плач» і йому поетеса віддала своє поетичне слово:

За ціну щастя хочу — сил,	Хочу в вільних від пут руках
Любові і мести!	Свободи повалений стяг
Хочу на перах дужих крил	Вгору піднести!
В мій край рай нести;	

Ідея служіння знедоленим проходить крізь всю творчість Марійки Підгірянки від першої збірки «Відгуки серця» (1908), з якої ми навели уривок, до останніх її віршів. У поезії «Моя земленько!» (1959) вона писала:

Моя земленько, ти ріднесенька,	Для тебе була перша пісенька.
Святе моє кохання,	Тобі буде й остання.

Вже перша збірка «Відгуки душі» (у 1934 р. вона була конфіскована) привернула увагу громадськості і критики. М. Мочульський писав, що «чиста мов кришталі народна мова, простота, ядерність вислову, щирість — отсе головні прикмети поезій Підгірянки». А в антології «Українська муза» (К., 1908) стверджується, що «у авторки помітна щирість і поетичний дар».

Вірші Марійки Підгірянки розкидані по різних газетах, журналах і шкільних читанках України, деякі з них перекладені на італійську мову („Рівіста ді lettera-

туре сляве" 1926). Окремими виданнями вийшли, крім згаданих уже «Відгуків душі» і «Мати-страдниця» (два видання), «Малій Василю» (1916), п'єси «Сон на могилі» (1918), «Вертеп» (1921) і «В чужім пір'ю» (1922), «Збірничок віршів для дітей» (1926), а у післявоєнні роки — «Безкінечні казочки» (1970), «Граї, бджілко» (1978), опубліковані у виданнях «Гірські квіти» (1962), «Поети Закарпаття» (1965), «Гриднять українських поетес» (1968). У рукописі залишилася її збірка «Краллини крові» (30-ті роки). Окремі її вірші поклали на музику А. Басова, Й. Кипшакевич та ін.

Марійка Підгірянкa відома і як перекладачка. Вона переклала «Робінзона Крузо» Д. Дефо, зразки провансальської поезії (1937). Під час пожежі загинули переклади творів індійського письменника Р. Тагора і німецького поета Г. Гейне.

Проте найбільшою популярності набули твори Марійки Підгірянкi присвячені дітям. Це — вірші-пісні «Та Оленка, та маленька», «А вже сонце за горами», «Людлю, людо, а-а-а-!», «Ой сніг, діти, сніг», «Край лісу на полянці», пісні-ігри «А ти старий журавлю», «Ой пряду, пряду», «Деся тут була подоляночка», названі вже п'єси.

«Твори Підгірянкi не можуть залишити байдужим читача, — писав М. Рильський, — який має серце, не можуть не викликати глибоких роздумів про наше майбутнє», бо вони «одно з багатьох свідчень великої духовної сили українського народу, краси нашого жіноцтва». А український радянський літературознавець В. Микитась порівняв її творчість з недоступною гірською квіткою едельвейсом.

На закінчення хочемо сказати про поетесу її власними рядками:

Та як кинеш хоч одно зерно
В глиб рідних нив,

Хоч шляхи твої заросли терном:
Не даромсь жив!

В. Т.

ПРИХИЛЬНИК КОБЗАРЕВОЇ МУЗИ

Як поет Василь Гнилосир (Гнилосиров) зробив небагато, творча спадщина його скромна. Проте в шевченкознавстві його труд справедливо називають подвижницьким.

В. Гнилосир ішов в одному ряду з поетами «шевченківської плеяди» Г. Андрузьким, О. Навроцьким, В. Куликом, С. Руданським, Я. Шоголевім та іншими сіячами «розумного, доброго, вічного». Усім їм світила одна яскрава зоря — Тарас Шевченко і в сяйві цього світла творили вони, боролись, прямували до кращого майбутнього. «Хай вони не були велетнями мистецтва, але їх самовідданість дає нам право назвати їх героями духу» (А. Костенко).

Василь Степанович Гнилосир (літ. псевдонім — Гавриш) народився 21 березня 1836 р. на Полтавщині, ймовірно, на хут. Гавришівці Кобеляцького повіту, звідки походить і його псевдонім. Учився в Полтаві — в повітовому училищі та гімназії. Його вихователями були: товариш Тараса Шевченка по Академії мистецтв Федот Ткаченко, відомий соціолог, викладач історії Олександр Стронін, поет і байкар Левко Боровиковський. Уже в гімназії Гнилосир вів щоденник і писав вірші. Навчаючись у Харківському університеті, він стає діяльним членом студентського гуртка, до якого входили О. Потебня, В. Мова (Лиманський), М. Жученко, Т. Хартахай, І. Шиманов. Головною метою харківської молоді було поширення друкованого слова.

1860 року В. Гнилосир від імені гуртка звернувся до Т. Шевченка з проханням допомогти в роботі нововідкритих недільних шкіл. «Шануючи Ваше письменство і розум, — писав він, — кидасьмося прохати порад в такім новім ділі, як діло введення нашого язика в тутешніх школах». Як зазначено в УРЕ, В. Гнилосир не тільки боровся за національну школу, але й виступав проти переслідувань царатом української мови і літератури.

Довідавшись про смерть Шевченка, харківські студенти чи не перші на Україні стали міркувати, як краще вшанувати пам'ять великого поета. На літературно-музичній вечірці 1 березня 1861 року було вирішено почати збір коштів

на видання творів Т. Шевченка. Друг Гнилосира Хартахай, який на той час уже навчався в Петербурзі, був учасником похорону поета. Він надіслав у Харків листочок з лаврового вінка, що лежав на покійному Кобзареві. 19 березня 1861 р. В. Гнилосир і його друзі влаштували ще одну вечірку, а на зібрані гроші вирішили закупити кілька тисяч букварів, виданих Шевченком, для поширення їх у сільських школах.

У літні канікули 1860—63 рр. В. Гнилосир з пакунками книжок українських письменників, одержуваних переважно з Москви і Петербурга, подорожував по ярмарках Харківщини і Полтавщини, розпродуючи дешеві видання, а заодно й читаючи їх селянам. Про це своє «Крамарювання» він розповів у нарисі «П'ять день із життя харківського студента» («Основа», 1862 р.). Одночасно в журналі «Основа» з'являються за підписом «А. Гавриш» і його вірші.

З особливою увагою ставився Василь Степанович до поширення творів Тараса Шевченка. В цьому йому допомагав полтавський книгар В. Трунов, який багато зробив у справі пропагування поезії Великого Кобзаря і навіть клопотав про видання його віршів у Полтаві.

Влітку 1861 р. В. Гнилосир спільно з Іваном Шимановим продавав українські видання на Охтирщині і в полтавських селах. На ярмаркових майданах, а чи просто на сільських вулицях збирали вони навколо себе гурт селян, розмовляли про освіту, читали твори з «Кобзаря» — «Тополю», «Тарасову ніч», «Катерину», «Гамалію».

Із записів у його щоденнику видно, що люди найбільше купували «Кобзар» і окремі метелекові видання поем Шевченка, а також «Енеїду» Котляревського. «Я в волості прочитав „Наймичку“ Шевченкову, — записує книгоноша враження із Котельми. — Старі люди слухали поважно, а молодеча реготалась».

Збереглося кілька листів В. Трунова до Гнилосира. З них видно, що саме від полтавського книгара одержував він для поширення і книжки, і портрети Шевченка. У жовтні 1862 р. Трунов повідомляв, що з нового року має відкрити книгарню і знову запитує Гнилосира, чи висилати портрети Т. Шевченка.

Розповсюдження книжок і портретів Василь Степанович сполучав з освітньою діяльністю. Навесні 1862 р. він звертається в Миргород до письменника і педагога Анатолія Свидницького з таким листом: «Я оце якось був у Полтаві, та й стрів там київського студента Циса (батька художника Григорія Циса. — П. Р.). Розбалакались; бачте, про Київ. Зайшла річ і об Вас. Він каже, що теж Ви йому в помну. Казав і Ваш «метод преподавания рос. яз. що дуже добрий. Якщо можна, мій голубе, напишіть, в чім сила і що йому, до чого й як? Я теж працюю тутечки на цій стежині у казенній повітовій школі».

В. Гнилосир брав участь у діяльності Полтавської «Громади», гаслом якої була праця задля народу. Шиманов у листі до Гнилосира навесні 1862 р. число учасників «Громади» визначав у 60 осіб. Серед них були В. Кулик, Д. Пильчиков, В. Лобода, О. Кониський та ін.

Громадським інтересам Гнилосир-Гавриш підпорядковував і свій поетичний талант. Струни його душі розбудив Шевченків спів. Про це він сам говорить у вірші «Тарасові Шевченку на той світ» (1893), зокрібно, в його кінцівці:

Виливаєм свою душу	І апостолом навіки
Твоїми словами,	Ти став поміж нами!

Вся діяльність В. Гнилосира була пройнята щирим схилянням перед красою і силою Шевченкового генія. Йдучи за ним, він визнавав лише слово-зброю і через це засуджував пусте базікання окремих поетів про долю народу. Скільки написано віршів і поем про народ «в багатих селях», а становище його не крашає.

А там між бідними хатами	Стонання ті ж, що ранше чулись,
В ярмі мужицького життя,	І туга-пісня все ще та.

Отож поета турбує «біднота мужиків», голод, сльози, боляче йому від того, що народ мовчки терпить наругу («терпець все той же»). В. Гнилосир володів і хистом сатирика, як це видно з вірша «Мораліста раз речивий про старців нам говорив». В якійсь частині своїх творів поет віддаляється від наслідування Шевченка і впритул брався за розв'язання пекучих злободенних проблем.

Гавриш написав поему «Закохана», видруковану в Києві 1893 р. Сюжет її романтичний і не зачіпав дійсності. Однак цей твір, легкий і граціозний з боку форми, засвідчує добре знання автором народної пісенної творчості і побуту. Йому належить також казка «Царівна-русалка», збілочка російських оповідань (1897) тощо.

З 1873 року В. Гнилосир завідував Канівською повітовою школою, а одночасно протягом більше чверті століття зі своєї доброї волі та з любові до Шевченка був доглядачем могили Кобзаря. Цим він зробив значну послугу українській демократичній культурі. Щоб впевнитись у цьому, досить переглянути його велике листування з приводу збереження і впорядкування могили Т. Шевченка, яке довелося йому вести протягом багатьох років з різними організаціями і окремими людьми (див. збірник «Т. Г. Шевченко в епістолярії», Київ, 1966). Ці документи підтверджують, що життя Василя Гнилосира — подвиг, що він справді «герой духу».

Помер Василь Гнилосир 3 листопада 1901 р. в Каневі. Більшу частину свого життя він присвятив Т. Шевченкові — поширенню його творів, збереженню народної святині-могили поета, піднесенню його слави, коротко кажучи — боротьбі за Шевченка. Тому й живе він у пам'яті поколінь.

Петро Ротач

МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ У ПОЛЬЩІ

Видатний український публіцист і вчений Михайло Драгоманов (18.ІХ 1841—20. VI 1895) своєю творчістю привернув увагу австрійських, американських, болгарських, єврейських, німецьких, польських, російських, румунських, французьких, чеських та інших вчених, журналістів і громадсько-політичних діячів. Його багатогранна спадщина вивчається фольклористами, філософами, літературознавцями та істориками. Згадки про нього, як стверджує польський історик Е. Горнова, можна, знайти в творах понад 500 авторів. Поза Україною багато уваги діяльності та спадщині Драгоманова присвячено в Польщі.

Слід пригадати, що український історик з поляками мав нагоду зустрічатися ще в Києві. 1870 року по дорозі до Берліна він побував у Варшаві, в якій звернув увагу на «обрусеніє», а також у Познані, де бачив «опрусеніє» поляків. Перебуваючи в еміграції, М. Драгоманов листувався з І. Крашевським й обмінювався з ним книжками. У Швейцарії він користав з польської бібліотеки в Ралерсвілі. Польські книжки М. Драгоманов позичав і у письменника З. Мілковського. Утримував він взаємини з Б. Лімановським, Е. Кобилінським, С. Кравчинським, К. Длуцьким, С. Мендельсоном, Ш. Дікштейном, Л. Василевським, Л. Варинським та іншими польськими соціалістами. Український вчений добре був обізнаний з польською пресою на еміграції, а також з польською пресою, яка виходила в Галичині, Петербурзі, Варшаві, Познані та інших осередках. Читав також немало польських книжок. Ця обізнаність і згадані вже безпосередні взаємовідносини з польськими діячами на еміграції дозволяло Драгоманову писати статті та розвідки на польські й польсько-українські теми, писати рецензії на польські публікації. Деякі праці українського мислителя друкувалися польською мовою. До них належали: „Z dziejów liberalizmu w Rosji”. Lwów, 1884, „Sześćset lat wolności Szwajcarii”. Lwów, 1892 і „Niewolnictwo wewnętrzne i wojna za oswobodzenie”, 1878. Крім цього, статті М. Драгоманова друкувалися в таких польських газетах, як „Kurier Lwowski” і „Czas”.

Тому й не дивно, що про його діяльність і публікації писало чимало поляків. Львівський часопис „Przegląd Społeczny”, ІХ зюпит за 1886 р. помістив позитивну рецензію на фольклористичні публікації Драгоманова «Історичні пісні українського народу», «Нові українські пісні про громадські справи» та «Політичні пісні українського народу».

Статті про Драгоманова появились в часописах: „Tydzień Literacki i Artystyczny” (1881, t. XII), „Monitor” (1895, Nr 13), „Nowa Reforma” (1895, Nr 142), „Równość” (1879 — 1880), „Przedświt” (1891), „Walka Klas” та ін. З великою пошаною про Драгоманова висловився на судовому процесі Людовик Варинський.

На зборах у Кракові для вшанування пам'яті покійного І. Дашинський назвав Драгоманова людяною великих знань, і великих заслуг для українського народу, людяною, яка творила українську літературу, свідомі політично-економічні програми та пробивала вікно в Європу (1895).

З українським дітям полемізували польські соціалістичні еміграційні газети „Przedświt”, „Równość” і „Walka Klas”. Б. Лімановський полемізував з ним навіть на сторінках французької газети „Le precursor” (1881), але й згадував свого українського знайомого з Женеви у своїх мемуарах.

З перспективи часу на заслуги Драгоманова у формуванні польської соціалістичної думки вказував революційний діяч Фелікс-Кон. Еміль Гекер в „Historii socjalizmu w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim” (1833) писав про вплив Драгоманова на погляди І. Франка та М. Павлика.

Польський літературознавець Вільгельм Фельдман також вказував на прогресивну роль українського історика.

Польський письменник З. Мілковський використав його як прототип у своїй повісті „Lech, Czech i Rus” (1879). Писали про Драгоманова соціаліст Ф. Перль, націоналіст З. Балінський, ксьондз С. Заленський, єзуїт Я. Бадені, історик Ян Кухажевський, а в чималій кількості праць широко висвітлював його діяльність і значення Леон Василевський.

Василевський називає Драгоманова «найвизначнішим після Шевченка представником відродження на Україні», вказує, що він мав великий вплив на І. Франка, М. Павлика, що критикував царське слов'янофільство, увів багато нових, чітких і вірних поглядів на питання взаємовідносин слов'янських народів, слушно писав, що тільки об'єднані сили слов'ян можуть протиставитися німецькому натискові на Схід.

Заслугою Драгоманова, на думку Василевського, було й те, що він звернув увагу галицьких діячів на Закарпаття, европеїзував українську молодь, боровся з загумінковістю галицької інтелігенції, радикалізував її світогляд, зблизив з дітьми Наддніпрянської України, виступав проти москвофільства, засуджував клерикалізм, захищав рідну мову та формував світогляд радикальних партій.

Василевський наголошує й на тому, що Драгоманов був людяною великих знань. Його публікації в пресі та окремих виданнях мали велике значення для розвитку науки на Україні. Однак Василевський критично ставився до федералістичних поглядів Драгоманова.

Доказом дружнього ставлення Л. Василевського до українського діяча є й те, що він у 90-тих роках відбув нелегальну подорож зі Львова до Києва в справі організації ювілею Драгоманова.

Високу оцінку українському вченому дав польський славіст Т. С. Грабовський у брошурі «Русь-Україна» (1916).

«Ідейна і морально-педагогічна спадщина, яка лишилася після великого вчителя українців Драгоманова, — пише проф. Грабовський, — відіграла в історії української національної думки значно більшу роль, ніж сподівалися сучасники, а може й він сам... Йому, а не комусь іншому, українці завдячують зближення обох частин українських земель, йому завдячують великий прогрес у національній свідомості в Галичині та пробудження інтелігенції на російській Україні».

Ділові замітки про Драгоманова знаходимо в польських енциклопедіях і літературознавчих словниках.

Зрозуміло, що про нього писав у виданому польською мовою «Нарисі історії української літератури» (1930) Б. Лепкий. Ю. Голомбек також віддав належне Драгоманову в монографії про Кирило-Методійське товариство (1935). У міжвоєнний період чимало праць про Драгоманова та його вибраних творів видали в Польщі українські видавництва.

У Народній Польщі принагідно в різних працях про Драгоманова згадували К. Дунін-Вонсович, М. Злотожицька, Я. Дурко, Є. Борейша, Л. Базильов, М. Ваврикова та Г. Добровольський. Високо оцінив роль Драгоманова проф. М. Якубець у хрестоматії „Literatura ukraińska” (1962). Краківський літературознавець Р. Лужни у «Нарисі історії української літератури» (1970) зараховує Драгоманова

до найактивніших і найбільш впливових українських діячів XIX ст. Про ставлення Драгоманова до Герцена й польського питання писав С. Козак. Зрозуміло, що про видатного історика друкувалися статті і в пресових органах УСКТ. Проте найбільше уваги Драгоманову присвятила польський історик доц. Ельжбета Горнова. Вона різним питанням його діяльності та поглядів присвятила дві монографії „Ocena działalności Michała Drahomanowa w historiografii ukraińskiej, rosyjskiej i polskiej” (1967) і „Problemy polskie w twórczości Michała Drahomanowa” (1978). Крім цього, Горнова не мало сторінок відвела йому в книжці „Українські обóz posterowy i jego współpraca z polską lewicą społeczną w Galicji 1876 — 1895” (1968), а також в 9-ох окремих статтях про засудження Драгомановим русифікації шкіл у Польщі, на тему єврейських проблем, рапорту для міжнародного конгресу в Парижі 1878 р. та ін. Дві з цих статей були друковані в «Українському календарі» (1975, 1978). Е. Горнова в об'єктивний, тактовний і новаторський спосіб підійшла до вивчення життя й творчості українського мислителя. Вона перша з польських вчених докладно дослідила друковану та архівну спадщину Драгоманова, познайомилася майже з усім, що писалося про нього на Україні, в Росії, Польщі, Болгарії, США та інших країнах.

Заслугою Е. Горнової є найширше ознайомлення польського читача з життям і творчістю Драгоманова, а головне, вяснення всіх непорозумінь і хибних поглядів, які довго побутовали в польській, та й не тільки польській історіографії на тему ставлення українського вченого до поляків. Домагаючись рівних прав для всіх слов'ян, пише Горнова, Драгоманов домагався належних прав і для поляків. Він критикував москвофілів, між іншим, за вороже ставлення до поляків, закликав галицьких українців до співробітництва з поляками. Дослідниця наголосила на тому, що український вчений кожне явище розглядав з усіх сторін, зокрема польсько-українські взаємини оцінював об'єктивно та ще й з класовим підходом.

«Характеризуючи політику польського уряду на Україні — пише Горнова — не жалів він критичних слів, але водночас навіть більш критично оцінював провідників повстань і козацької старшини. На відміну від багатьох письменників своєї епохи, вказував він на позитивний вплив польської культури на розвиток розумового життя України». Зрозуміло, не забував він про вплив української культури на польську. Вчена відмічає, що Драгоманов позитивно оцінив польські національні повстання, хоч недовіком їх вважає не чітке ставлення до соціальних питань, а також національних інтересів народів колишньої Речі Посполитої. Драгоманов засуджував антипольські виступи деяких українських письменників, а також антиукраїнські виступи частини польських літераторів та істориків. Дослідниця тактовно пише, і про помилки в поглядах Драгоманова, які закономірно розкриває перед нею перспектива часу.

Праці Е. Горнової про Драгоманова помітно збагачують польське українознавство і водночас творчо доповнюють надбання української науки про вагому спадщину українського фольклориста, історика, літературознавця, публіциста й громадського діяча.

Антін Верба

ВОЛОДИМИР ГНАТЮК

(9.V.1871—6.X.1916)

На Личаківському кладовищі у Львові, недалеко могили Івана Франка, увагу відвідувачів привертає кам'яний бюст В. Гнатюка, роботи українського скульптора Л. Біганича. Пам'ятник на могилі В. Гнатюка було відкрито з нагоди святкування 100-річчя від дня його народження 1971 р. Подібний пам'ятник було відкрито і в його рідному селі Велесневі на Тернопільщині. Там же побудовано і Меморіальний музей В. Гнатюка з восьми кімнат, який щороку відвідують тисячі туристів з різних кутків Радянського Союзу та з-за кордону.

Про життя і наукову діяльність В. Гнатюка видано десятки праць у різних

країнах світу, йому присвячено наукові конференції, його іменем названо школи та вулиці. Чим викликана така пошана до цього українського фольклориста?

В. Гнатюк прожив усього 55 років, з яких майже половину важко хворів. У надзвичайно складних і несприятливих умовах він видавав кілька десятків фольклорних збірників, які увійшли у золотий фонд української фольклористики. Згадаймо хоча б такі його праці, як «Лірники», «Галицько-руські анекдоти», «Галицько-руські народні легенди» (2 т.), «Знадоба до української демонології» (3 т.), «Коломийки» (3 т.), «Гайки», «Народні оповідання про опришків», «Похоронні звичаї й обряди», «Колядки і щедрівки» (2 т.), «Українські народні байки» (2 т.) та цілий ряд інших¹. Значну частину матеріалів для вищезгаданих праць він зібрав сам, а коли хвороба прикувала його до ліжка, він не випустив перо з рук, продовжуючи записувати фольклор за посередництвом численних своїх кореспондентів і упорядковуючи його згідно з найновішими вимогами фольклористики. Упорядковані ним книжки викликали подив і захоплення визначних світових спеціалістів. Його обрано членом Російської Академії наук у Петербурзі, етнографічних товариств у Празі, Відні, Берліні, Варшаві, Ужгороді; в 1924 р. його призначено академіком Всеукраїнської Академії наук у Києві.

Однак В. Гнатюк не був лише збирачем та упорядником фольклорних матеріалів, але й визначним теоретиком, про що свідчать такі його наукові розвідки, як: «Словацький опришок Яношік в народній поезії», «Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності», «Віршована легенда про рycаря і смерть», «Легенда про три жіночі вдачі», «Пісня про покритку, що втопила дитину» тощо²).

Кілька наукових праць він присвятив етнографічним питанням. Це, перш за все: «Руські оселі в Бачці», «Купшівство в Галичині», «Народна пожива і спосіб її приправи», «Ткацтво у Східній Галичині», «Гуцули» тощо.

На увагу заслуговують і його праці з літературознавства, мовознавства та історії. Був теж перекладачем з різних слов'янських та європейських мов.

Майже ціле його життя пов'язане з діяльністю Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. Багато років він був секретарем цього товариства і саме в цей період НТШ досягло найвизначніших успіхів. Як секретар НТШ він підготував до друку і видав 60 зошитів «Хроніки НТШ», що виходила паралельно українською й німецькою мовами.

Очолоюючи Етнографічну комісію Наукового товариства ім. Шевченка, він упорядкував і видав понад 20 томів «Етнографічного збірника», кілька томів «Матеріалів до української етнології», ряд програм для збирання фольклорно-етнографічних матеріалів тощо.

Кілька років він стояв на чолі «Українсько-руської видавничої спілки». На цій посаді вчений особисто відредатував понад 140 книжок наукового й белетристичного характеру, а до значної кількості з них написав вступні статті.

Окреме місце в науковому доробку В. Гнатюка займають його фольклорні матеріали з території Закарпатської України, Пряшівщини, а також зібрані від українських переселенців у югославській Бачці та румунському Банаті. Його записи з цих областей (експедиції 1896—1903 рр.) лягли в основу 6-томника — «Етнографічні матеріали з Угорської Русі» (1897—1911), який і досі є неперевершеним джерелом для пізнання народної культури найзахіднішої вітки українського народу³.

Цими матеріалами В. Гнатюк буквально відкрив Закарпаття перед науковим світом. Однак він не обмежився лише записуванням та друкуванням закарпато-українського фольклору, але написав серію пристраєних статей про економічний, соціальний, національний та культурний утиск населення цієї області з боку угорської влади. В. Гнатюк є автором широківідомого меморандума «І ми в Європі», спрямованого на захист закарпатських українців, що його підписали найвизначніші діячі Західної України, між ними й Іван Франко.

Ставлення В. Гнатюка до закарпатських українців викликало незадоволення з боку австро-угорських панівних класів, які намагалися перешкодити його поїздкам у цю область. Його експедиції на Закарпаття відбувалися під гострим наглядом угорської поліції, яка часто унеможлилювала йому контакт з населенням, а то й арештувала його. В результаті одного з таких арештів у 1903 р. В. Гнатюк важко

захворів і не відликувався вже до кінця життя. Отаким чином, його найбільша любов — Закарпаття — принесла йому і найбільше страждань. Закарпатоукраїнськими справами В. Гнатюк не перестав цікавитися і в час, коли не мав змоги їздити туди. До останніх днів свого життя він стежив за розвитком цієї етнічної групи українського народу, про що свідчить понад сто його праць про різні ділянки закарпатоукраїнської культури¹).

В. Гнатюк вів надзвичайно широке листування з визначними представниками української та світової культури. Досі було опубліковано його листування з І. Франком, Л. Українкою, М. Коцюбинським, Б. Грінченком, І. Панькевичем, Ф. Колесою, Г. Костельником, М. Горьким, Ф. Главачком, І. Полівкою, Ф. Тіхим, С. Цамбелом та рядом інших діячів.

Нижче друкуємо два його листи з 1913 р. до визначного українського мовознавця Івана Зілинського (1879 — 1952), надіслані мені його сином Орестом Зілинським у 1966 р.

Михайло Мушинка

1. Ааналіз цих та інших праць дивись: М. Т. Яценко, *Життя і фольклористична діяльність В. Гнатюка*, Київ, 1964.
2. Значна частина з них увійшла у збірник: В. Гнатюк, *Вибрані статті про народну творчість*, Київ, 1966.
3. Ближче про це дивись: Науковий збірник Музею української культури у Святику, присвячений пам'яті В. Гнатюка, Пряшів, 1967; М. Мушинка, Володимир Гнатюк — дослідник фольклору Закарпаття. «Записки Наукового товариства ім. Шевченка», т. 190, Праці історично-філологічної секції, 1975; М. Мушинка, В. Гнатюк — перший дослідник життя і народної культури русинів-українців Югославії, Руський Керестур, 1967.
4. Див.: М. Мушинка. Бібліографія наукових праць В. Гнатюка про Угорську Русь, «Науковий збірник музею української культури у Святику», т. III, Пряшів, 1967, стор. 215—222.

ЛИСТИ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА ДО ІВАНА ЗІЛИНСЬКОГО

Жаб'є, дня 14VII1913.

Високоповажаний Дорбродію!

Я сиджу в Жаб'ю від початку цього місяця, а що 8/VI злива зіпсувала в однім місці дорогу, то я чотири дні не відбирав почти і тому Ваш лист дістав аж учора. Я пишу рівночасно до Львова до Кривецького¹), щоб Вам вислав бажані карти, але не зашкодить, як і Ви ще напишете до нього картку.

Щодо етнографічної границі, то до Угорської Русі послужить Вам карта С. Томашівського, укладена при моїй допомозі, а до Галицької — карта В. Францева (на обі були рецензії в «Записках», Назарієва й моя); до Галичини і до Буковини послужить Вам найліпше „Orbslexikon” видаваний статистичною комісією та шематизми єпархій, які дістанете в надвірній бібліотеці. До укр(аїнської) території в Росії мусяте за основу поставити собі «Труды» П. Чубинського (VII т.), а в дечім придасться і «Живописная Росія» Семенова, особливо томи «Малоросія» та «Приднепровье». Не зла також карта Я. Головацького, додучена до його пісень разом з поясненнями. Карти, цитовані Вами, оперті головню на Чубинського та Головацького, хоч є й деякі відмінні.

Я був би дуже вдячний Вам, якби Ви довідалися в Ягіча, чи він зладив вже реферат про опришків²), та чи прихильно чи неприхильно і коли його вишле. В оповіданнях про опришків нема моїх записів, крім одного; головна частина записів, які крім етнографічної, мають і філологічну вартість, належить П. Шекерикові та А. Онищукові. Шекерик віддає гугульський діалект дуже вірно, у Онищука подибується подекуди шкільні впливи; ліпше одначе мати записи з малыми недомаганнями, як не мати ніяких.

При одній нагоді висловилися Ви і про мої власні записи невдоволячо³). Очевидно, я при записах не тримався методи Сіверса, і хто займається лише фізіологією звуків, того мої записи не задовольнять. Але ж фізіологія звуків — це така вже велика спеціальність, що поза вузьким кружком фахівців вона ніколи не спопулярна-

зується і не стане загальною доступною. Супроти того нема ніякої рації розтягати її вплив на інші царини науки. Я в першій мірі етнограф і тому друкую не раз записи осіб, які зовсім не придержувалися мови оповідачів, коли лиш той запис інтересний з фольклорного боку. Я стояв одначе все за тим і тепер стою, щоби фольклорні записи роблено так, аби й філолог міг ними покористуватися і то не тільки при лексиді, синтаксисі та флексії, але навіть при фонетичі — бодай згубша. Мій запис дуже легко транспонувати методом Сіверса для спеціалістів, але всі мої записи зроблені тою методою, стали би недоступні не лише для всіх фольклористів, але навіть для величезної більшості філологів. Я волів вибирати отже кориснішу річ, як менше корисну, а надіюся, що науці не зробив я через те шкоду.

Як стоїть справа з Вашими працями для Академії наук⁴⁾ і для «Українського народу»?⁵⁾. Чи вже готові? Я дуже цікавлюся ними і чекаю нетерпеливо, щоби їх міг прочитати.

Я приготував до друку тепер колядки, яких буде правдоподібно два звичайні томи «Етногр(афічного) збірника». Надіюся, що вони повинні викликати увагу до себе, бо ж це наша найстарша поезія, яка збереглася досі і сформувалася вже до кінця XII ст. Якби такі пісні мали інші народи, то про них знала би давно вся культурна Європа, а так вони невідомі навіть Слов'янству.

А чи бачили мої «Знадоби до укр(аїнської) демонології» («Етн(ографічний) збірник», т. 33—34), в яких я в передмові старався змалювати усіх богів і півбогів напхих передхристиянських предків?

Восени хочу зладити III том «Синьої книжечки» («Das Geschlechtsleben...»), але не знаю, як буде з накладом, бо обидва попередні томи сконфіскував недавно берлінський прокурор, а не знаю ще, чи суд звільнив їх, чи ні).

Я буду в Жаб'ю до кінця цього місяця, а потому переносуся, правдоподібно, до Криворівні. Якби Ви у вакації вандрували де сюди, то не полишіть мене: знайдеться про дещо побалакати. З правдивим поважанням

Волод(имир) Гнатюк
Криворівня, дня 26.VIII.1913

Високоповажаний Добродію

Дякую Вам дуже, що не лише Ви самі віднеслися прихильно до моїх праць, але й піддали гадку В. Ягічеві, щоби згадав про них у своїм рефераті про опо відання про опришків. Це може мати і практичні наслідки для мене. В останніх двох літах деякі розвели в Наук(овому) тов(аристві) ім. Ш(евченка) проти мене сильні інтриги, а між іншим почали голосити, що мої праці зовсім маловартні (голосно, а потихо — що безвартні) бо це самі матеріали, які впливають уємно на опінію правительствених сфер, що рішають про субвенції Товариству, та що сфери готові зменшити наслідком того субвенції тому, що їх не задовольняє форсовне публікування матеріалів, а мала увага до друкування синтетичних праць. Інтриги ті знайшли навіть вислів в окремій ухвалі Етногр(афічної) комісії, силою якої зменшено об'єм видань комісії і зменшено на них квоту у прелімітарі. Мої слова, що задачею Етногр(афічної) комісії є якраз видавання етногр(афічних) матеріалів (на які красві і державні власті призначували навіть спеціальні субвенції (та що синтетичні праці можуть слідувати аж по опублікуванню матеріалів, не переконали видно нікого. Що більше. Ухвали про видавання матеріалів не розтягнуто на жодну іншу серію видань, хоч там якраз було би швидше місце для такої маніпуляції, а навіть у пару місяців пізніше не вважано неможливим друкувати мої матеріали в іншій серії, коли на неї зайшла посуха, але я очевидно відмовив. Фахова опінія такого спеціаліста як В. Ягіч, може мати бодай вплив на тих людей, що не мають своєї думки, та що ухвалювали під натиском інтриги; опісля може схочуть змінити свою попередню ухвалу.

В залученню подаю Вам на окремій картці спис своїх праць, що вийшли окремими книжками або відбитками). В скобках зазначено, де вони друкувалися.

Дуже тіпшуся, що Ви скінчили свою працю, а ще дужче буду тіпшитися, коли зможу її прочитати. Мене надзвичайно дивує, що в нас є стільки українців, а рівночасно так мало людей, що хотіли би присвятитися студіям філології та етнографії,

які так тісно в'яжуться з завданнями українців. І коли етнографію вважають вільним предметом, з якого не можна їсти хліба, тому й шкода тим займатися, то про граматичні студії укр(аїнської) мови не можна того сказати, бо ж граматика вимагають при державних іспитах, а все-таки граматики — смердять українцям і вони не займаються нею, хоч це такий гарний предмет, та хоч в його обсягу можна сказати багато нового. Як уважасте, чи тепер, коли Ви у Львові, не добре було би поспробувати zorganizувати який кружок граматиків хоч би з університетських студентів під Вашим проводом? Подумайте над тим, а коли би зібрався хоч невеликий гурток, але дійсно такий, що хотів би працювати, то можна би потім поспробувати перевести відповідну реформу мовної комісії Н. Т. І. Ш. та заснувати для неї окреме видання, в якому містили би ся граматичні праці.

Чи Ви бачили книжку Е. Тимченка: «Функція генетива в южнорус(ської) мовній області»? Я ще не читав її, але бачив і переконався, що він використав велике число матеріалів для неї, надіюся тому, що праця буде добра.

А переглядали Ви «Говір Батюків» І. Верхратського? На мій погляд, ця праця не може задовольнити ні граматики, ні фольклориста. Граматика тому, що він не може спуститися на вірність записів Верх(ратського) і то не в якихось тонкостях фонетичних, але навіть у таких намацальних формах, як: ся, — се, — си; шумлять — любить; богацьку — богацькую і т.д. А фольклорист не може користуватися книжкою задля цілком хаотичного видання матеріалів; він мусив би її в кожному поодинокім випадку прочитувати в цілості, а це ж люксус для чоловіка, що працює і хоче щось дійсно зробити, а не лише удавати роботу. З правдивим поважанням

Волод(имир) Гнатюк

1. Кревецький Іван (1883—1940) — український історик, директор бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка у Львові.
2. Йдеться про рецензії віденського славіста В. Ягіча на книгу В. Гнатюка «Народні оповідання про опришків», Львів, 1910.
3. І. Зільявський, Дещо з фонетики української мови, «Альманах Січі», Відень, 1908.
4. В 1912 р. І. Зільявський здійснив діалектологічну подорож по Україні, результатом якої мала бути святетична праця для імператорської російської Академії наук у Петрограді.
5. «Український народ в его прошлом и настоящем».
6. Йдеться про працю В. Гнатюка „Das Geschlechtsleben des ukrainischen Bauernvolkes“ tt. 1-2, Лейпциг, 1909—1912.

КИРИЛО СТУДИНСЬКИЙ

(1868—1941)

Український радянський літературознавець Кирило Студинський народився у селі Кип'ячці на Тернопільщині, навчався у Тернопільській польській і Львівській українській академічній гімназії. У Львові став членом нелегальної «Студентської громади», де познайомився з О. Маковесем. За свідченням українського письменника, він, подібно, зачитувався забороненою літературою, писав ліричні і сатиричні вірші, реферати про українських письменників, перекладав твори І. Тургенєва. Тут додамо, що набагато пізніше він переклав низку оповідань А. Чехова.

1886 р. у журналі «Зоря» К. Студинський опублікував статтю «Дідівська (жеб-рацька) мова», що пізніше (1894) переросла у дослідження «Лірники». Вона написана на основі відповідної літератури та власних спостережень над лірницькими школами і цехами, про їх тісний зв'язок з подібними співацькими об'єднаннями на Наддніпрянській Україні і Буковині. Дослідник сам навчився грати на лірі і добре виконував лірницькі пісні (Ф. М. Колесса. Фольклористичні праці. К., 1970, стор. 364—375).

Разом з іншими учнями Львівської гімназії К. Студинський організував «Музичну бібліотеку», заходами якої, за власним признанням, видав «попури з українських пісень у Лисенковому хоровому обробленні за рукописом, що тоді мені прислав Микола Лисенко» (М. В. Лисенко у спогадах сучасників. К., 1968, стор. 431). Лістування з українським композитором та особисте з ним знайомство (у липні-

-вересні 1887 р. побував у Києві і Каневі) мало чималий вплив на пізніші його зацікавлення вивченням взаємин Галичини і Наддніпрянщини. Забігаючи вперед, вкажемо, що 1931 р. у Києві він видав збірник матеріалів «Галичина й Україна в листуванні 1862—1884 рр.» і надрукував статтю «Вплив України на розвиток руського письменства в Галичині» (1905).

Знайомство з І. Франком ще більше посилює зацікавлення К. Студинського науково-дослідницькою роботою. У травні 1941 р. він сказав: «В кожного, хто хоч раз зустрічався з ним (І. Франком.-Авт.) навіки залишився в пам'яті світлий образ цієї чарівної людини і геніального митця». Більш повно розповів про свого геніального сучасника у статті «Поет-громадянин» (Іван Франко в воспоминаннях современников. М., 1966, стор. 307—309). У 1926 р. К. Студинський звернувся до громадськості з закликом «надсилати до архіву... листи Франка, спомини про нього, його фотографії, окремі і збірні, рукописи його творів, взагалі всі пам'ятки, що в'яжуться з особою великого письменника. Без систематичної збірки пам'яток, без їх видання не дасться провести ані огляд життєпису Франка, ані оцінку його творчості» (Іван Франко. Документи і матеріали. 1856—1965, К., 1966, стор. 344). На це відгукнувся В. Стефаник, надіславши йому шкільний зошит І. Франка з VI класу Дрогобицької гімназії, і повідомив, що написав спогади про великого Каменяря.

Після закінчення Львівської гімназії К. Студинський навчався у Віденському університеті (1887—1894), був активним членом студентського прогресивного товариства «Січ», в ювілейному альманасі якого (1908) опублікував два листи російського історика М. Погодіна до галичан. У Відні взяв участь у відзначенні 100-річчя Я. Коллара. 1897 р. призначено його приват-доцентом Ягайлонського університету у Кракові, а через два роки — надзвичайним професором кафедри української мови і літератури. Він читав два курси — «Історія галицько-руської літератури від виступу М. Шашкевича» і «Погляд на історію розвитку руської мови». Протягом 1900—1918 рр. К. Студинський доцент-професор Львівського університету, виховав ряд відомих літературознавців. Саме до нього звернулася у 1911 р. білоруська поетеса Цьотка (псевд. А. Пашкевич) з проханням допомогти їй стати «звичайною», тобто повноправною студенткою університету, бо його «слово цінить як золото».

1903 р. у Полтаві К. Студинський виступив з промовою на відкритті пам'ятника І. Котляревському. З листа М. Лисенка до Г. Маркевича від 10 серпня 1903 р. довідуємося, що саме український композитор рекомендував його кандидатуру, бо він «спеціально студіював Котляревського твори». В даному випадку він мав на увазі, зрозуміло, розвідки К. Студинського «Козацтво і гайдамаччина в «Енеїді» Котляревського» (скорочено — Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях. К., 1969) і «Котляревський і Артемовський» (1901).

Після встановлення Радянської влади на Україні К. Студинський встановлює тісні зв'язки з науковими установами Києва і Харкова, бере участь у роботі комісії по впорядкуванню правопису (1928) у Харкові. Про свої враження і грандіозні успіхи у соціалістичному будівництві він розповів у статтях «З побуту на Радянській Україні» і «Новий світ». І 1929 р. К. Студинського було обрано академіком АН УРСР. За його рекомендацією академіками стали М. Возняк, Ф. Колесса і В. Шурат (Матеріали до обрання нових академіків ВУАН. К., 1929).

Після золотого вересня 1939 року академік К. Студинський з молодечим запалом кидається у будівництво нового життя. Він — голова Народних Зборів, що прийняли історичне рішення про воз'єднання Західної України з Радянською Україною, проректор і декан філологічного факультету Львівського університету ім. І. Франка. У цей час появляються його статті «Розквіт культури», «І. Франко і товариші в соціалістичнім процесі 1878 р.», «В. Стефаник». Він знову побував у Києві і разом з П. Тячиною, М. Рильським, В. Сосорою відвідав могилу Т. Шевченка у Каневі 1940 р. Його було обрано депутатом Верховної Ради СРСР. Помер 1941 року.

Обсяг наукових зацікавлень К. Студинського дуже широкий — від літературних явищ XVI ст. до творчості сучасних йому письменників. Для нього були характерні широкі екскурси, намагання розкрити дане питання на широкому міжлітературному

фоні. Хоч не все вдалося йому науково обґрунтувати, не все витримало пробу часу, але без його праць не можна обійтися. Він видав «Пам'ятки полемичного письменства кінця XVI і початку XVII в.» (1906), досліджував окремі твори цього періоду — «Адельфотес», граматика видана у Львові 1591 р.» (1895), «Хто був автором... з р. 1599?» (1900), «Пересторога» (1895), «Полемічне письменство в р. 1608» (1911), «„Антиграфи“, полемічний твір Максима (Мелетія) Смотрицького з 1608 р.» (1925), видав польською мовою «Перший літературний виступ І. Потія» (1902) і «Із студій над полемічною літературою» (Краків, 1905), написав рецензію на розвідку І. Франка «Причепки до історії унії» (1895). Деякі з них І. Франко надіслав українському вченому А. Кримському.

Крім названих праць К. Студинського про єднання Галичини і України слід назвати ще такі — «Коли вперше проявився вплив „Кобзаря“ Т. Шевченка, вид. в р. 1840, на руське письменство в Галичині? Критичні замітки» (1897), «„Хустина“ Т. Шевченка. Причинок до генези поезій Тарасових» (1897), «„Перебендя“ Т. Шевченка і „Бандурист“ Мартовича» (1896), «Перша зустріч М. Драгоманова з галицькими студентами» (1926), підготував і видав «Поеми М. Макаровського» (1899), які прорецензував І. Франко. У статті «Характеристика поезій Петра Гулака-Артемовського» (1900) вперше вказав на зв'язок його віршів з творами О. Пушкіна, М. Лермонтова, М. Некрасова, Й. В. Гете і К. Бродзінського. Ці спостереження К. Студинського про вплив російських поетів на творчість П. Гулака-Артемовського плідно розвивають українські радянські дослідники.

К. Студинський дослідник творчості «Руської трійці» 1896 р. у «Розправах Видзюля філологічного» (також окремо у Кракові) надрукував польською мовою працю «Гене́за Поетичних творів Маркіяна Шашкевича», що 1910 р. появилася у доповненому вигляді українською мовою. Він стверджує, що поет міг знати також вірші А. Міцкевича та Ю. Немцевича, хроніку Я. Длугоша, уточнив, що деякі твори не належать перу М. Шашкевича. Через рік також у Кракові видав книгу «Характеристика і гене́за поетичних творів А. Метлинського», єдину і найповнішу працю польською мовою про українського поета. Дослідник наголошував на впливі на його творчість українського фольклору і «української школи у польській літературі».

К. Студинський спеціально не займався славістикою, зокрема, полоністикою, хоч, як ми вже бачили, зібрав деякі цінні матеріали до неї. З цього погляду цікаві ще два його дослідження — «Польські конспірації і серед руських питомців і духовенства в Галичині в роках 1831—46» (1908) і «Польське повстання з 1863 р. в редакції укр. газети «Мета» (1938). Його перу належить також праця «П. Й. Шафарик і українці» (Варшава, 1975), статті «К. Я. Ербен і Я. Головацький» (1937) і «Незвісні поезії О. Ю. Федьковича» (1911).



ДОБРІ ДІТИ

- Ото добрі діти у Васи́лїхї. На свято всі при́хали у відвіди́ни.
- Зрозумі́ло. Васи́лїха виграла в лоте́рії автомаши́ну.

ОЛЕКСАНДР БІЛЕЦЬКИЙ

(I.XI 1884—2.VIII 1961)

Належав до неіснуючого вже покоління ренесансових людей, які крім універсальної ерудиції, неймовірного знання різних галузей гуманітарних наук, посили ще неабиякий талант — вміння жити в добрі, правді й красі.

Це говориться не заради річниці, коли відійшов Олександр Іванович, затишаючи по собі не творимй, але правдиву легенду вченого, людини і мудреця в одній особі. Величезна працьовитість і надзвичайна пам'ять, яка дивувала багатьох, служили вірно професорові Білецькому в його постійних і справді різноманітних захопленнях.

Так, будучи дійсним членом Академії Наук СРСР в ділянці теорії літератури, Олександр Білецький не обминув у своїх зацікавленнях ні однієї скільки-небудь яскравої європейської та неєвропейської (Професор був знавцем староіндійської літератури) літератури. Не завужував своїх захоплень якимось одним періодом, жанром, родом, мовою. Вистачить подивитись у бібліографію (далеко неповну) у двотомнику «Від давнини до сучасності» (1960), щоб у цьому переконатись. Вистачить заглянути й заглибитись у п'ятитомник праць Олександра Івановича (1965—1966), у збірку «Письменник і епоха» (1963), «Избранные труды по теории литературы» (1964), щоб виявити широчінь і глибину, притаманну дослідженням Професора, не кажучи вже про таку «дрібничку», як блискучий та дотепний стиль, влучність аргументації, краса гіпотез та прозорість викладу.

Не знаю, як інші, але я завжди дивувався не стільки неймовірній ерудиції та універсальності Олександра Івановича, що було чимсь звичайним і натуральним для вченого його масштабу, скільки сназі, жадобі знати якнайбільше і головне, дати якнайбільше іншим — учням, друзям, колегам та й просто слухачам. А ще запам'ятав я на все життя жартівливу пораду Професора: «Молодой человек, сомневайтесь!»

Для розвитку української літератури й культури, особливо театру, Олександр Іванович зробив надзвичайно багато і його вклад ще неоцінений як слід. Будучи від самого початку розвитку української радянської літератури в «оці циклоні», у центрі літературного процесу, як критик, письменник (поет), драматург, прозаїк — цей аспект діяльності Професора майже зовсім невідомий і як університетський (з величезним авторитетом експерта і знавця) вчений, Олександр Іванович формував по гарячих слідах критичну думку про нові явища української літератури, відкривав справжнє обличчя давнього і класичного письменства, підтримував таланти й картав, головним чином залізною логікою та іронією, псевдоталанти.

Широкий і обгрунтований контакт багатьох літератур і культур, в яких поміщалася Професором українська література від давнини до сучасності, безпомилковий мистецький смак, елегантність вислову при обов'язковій конкретності, знанні фактів робили з досліджень, студій, статей, рецензій, заміток та усних словесних характеристик — шедеврів розуму, дотепу явища, що значили багато, а дуже часто були етапами в розвитку літературознавчої та критичної думки на Україні й у Радянському Союзі, бо кожний виступ академіка Білецького в Москві, Ленінграді розбуджував неабияке зацікавлення і притягував слухачів.

Обдарований так щедро Професор все життя працював над збагаченням того, що вже посів, щоб поділитися цим з іншими. І ця риса — щедрість — докидала до портрету вченого симпатичного тону. Привабливість вдачі Професора полягала ще й у тому, що Він був завжди собою — вів себе звичайно, натурально, доброзичливо, зі зрозумінням людських слабостей інших, з доброю усмішкою для людей і з чемним відчуженням для тупиць і бюрократів, які старалися захарашувати трудові дні Професора, дні, які були розписані похвилинно і ці хвилини непомітно переходили в нічні години праці.

Професор, академік АН СРСР, віце-президент АН УРСР, член Українського Комітету славистів, завідувачий Кафедрою російської літератури КДУ, директор Інституту літератури АН УРСР, член Спілки письменників... чи не досить різних

функцій? А серед них на першому місці завжди була — не функція — позиція, щось що розуміється само собою, форма існування, людина, яку любили, шанували, пишались не тільки найближчі, але також численні учні, котрі, як нижчепілля писаний, згадуватимуть Професора не тільки з нагоди двох дат, в яких змістилося багате життя Олександра Івановича.

Флоріан Неуважин

ТЕТЯНА ГОЛИНСЬКА

У цьому році минає двадцятиліття дидактичної та наукової діяльності др Тетяни Голинської, старшого викладача Кафедри української філології Варшавського університету.

Тетяна Голинська народилася у Львові 1931 р. Середню освіту здобула в Кракові, де згодом, у 1949 році почала вчитися в Ягеллонському університеті на факультеті германістики, а відтак — славістики.

Беручи до уваги іспит, який Тетяна Голинська склала на відмінно, а також враховуючи ранг вчених, підписи яких дотепер стоять у її заліковій книжці, неважко ствердити, що все це принесло молодій випускниці честь та обгрунтовану гордість. І дійсно, її залікова книжка могла б бути неабиякою нагодою для збирачів автографів: на германістиці вислухала Голинська лекції проф. Юліуша Іпшольда, а водночас познайомилася з видатним славістом проф. Яном Яновим, заporадо якого зацікавилася славістикою.

Будучи студенткою славістики Краківського університету, Тетяна Голинська збрала в свою залікову книжку автографи таких видатних вчених, як проф. К. Нітц (діалектологія), Ю. Клейнер та С. Пігонь (історія польської літератури), З. Клеменсевич та В. Ташицький (граматика польської мови), Е. Курілович та Я. Сафаревич (індоевропейське мовознавство) і вкінці відомі польські славісти Ф. Славський та Т. Лер-Сплавінський який був керівником дипломної роботи. Як подвижник таких світил ставав тоді в ряди науковців молодий ад'юнкт краківської полоністики, а відтак славістики П. Зволінський.

На лекціях, вправах, семінарах таких фахівців не можна було гав ловити, тому що навантаження знань було справді величезне. За цими знаннями доводилось інколи бігати вдосвіта: старичок Іпшольд (хай йому земля пером) страждав безсонницею, і, як правило, свої заняття визначав на тзв. нулевий час, цебто о сьомій ранці; в таку ж пору вів практичний курс мови проф. Я. Станиславський, який тоді щойно працював над своїм вікопомним англійсько-польським словником; до виняткових раних птахів належав теж незабутній проф. Т. С. Грабовський, історик слов'янських літератур. Необхідно було отже ковтати левиними кусками і знання: протягом двох років довелось, наприклад, скласти аж сім нелегих іспитів лише з різноманітних дисциплін граматики, які чергувалися між собою — раз історична граматика, то знову нормативна, а в середині, буцім-то для відпочинку, треба було ще зарахувати старослов'янську мову та греку (так, так без латини та греки мовознавць-славіст не мав чого шукати на студіях).

Відразу після закінчення студій Тетяна Голинська переїжджає до Варшави і 1 жовтня 1953 року приймають її на посаду асистентки в новосформованій Кафедрі української філології, керівником якої був призначений проф. П. Зволінський. Під його керівництвом та за його допомогою, яка в майбутньому дала прекрасні плоди — знаменну кандидатську роботу, молденська випускниця Ягеллонського університету розпочинає свою наукову кар'єру. Не було це все так легко. Заплющивши очі, треба було зразу ж вскопити в глибоку воду, а на квитку плавця ще не висохло було чорнило.

Всі її тогочасні студенти — було їх чи не дюжина — були від неї старші: у Варшавському університеті відкрито тоді саме... магістерські курси, на які могли поступати випускники польської чи російської філології. Слухачами Тетяни були тоді М. Юрковський (тепер доцент), поет та перекладач української літератури О. Лапський, а також більшість науково-дидактичних працівників варшавської



Е. Анчевська-Вісневська.



Тетяна Голинська.

україністики. До їх кола належить теж І. Юшкевич, одинока либонь у Польщі викладач російської мови, яка закінчила вже кандидатську та докторську роботи.

Не було ще нового будинку на вул. Штурмовій. Україністика містилася, а радше гніздилася, разом з русистикою в будинку Варшавського університету на Краківському передмісті. Зав'язались тоді дружні та плідотворчі взаємини з усіма спорідненими філологічними відділами.

Науково-дослідницька снага Тетяни Голинської вступає в суперництво з дидактичним талантом. Вона захоплюється старослов'янською мовою, а відтак українською історичною граматикою. Виховує перших магістрів. Тетяна починає проявляти свою дидактичну діяльність на ширшому ґрунті: опікується групами студентів, що виїжджають у Київ, Москву, а інколи і в Ленінград вдосконалювати та поглиблювати свої знання з української та російської мов, а також групами радянських студентів, що приїжджають в рамках наукового обміну до Варшави і Кракова.

Тетяну, як викладача, люблять та цінують студенти. В 1979 році студентський плебісцит признав її почесне звання найкращого викладача на факультеті русистики та славистики Варшавського університету.

Не занедбуючи дидактичної діяльності, Тетяна в 1966 році захищає докторську роботу на тему «Українські назви місяців на слов'янському ґрунті», яка вийшла окремою книжкою у видавництві Оссолінеум 1969 р. Крім цього, публікує статті та наукові розвідки в різноманітних мовознавчих журналах. Була Голинська активною співробітницею при укладанні та остаточній редакції «Українсько-польського словника» (1957), опрацювала мовний коментар для «Хрестоматії української літератури» М. Якубця, яку 1962 р. випустило в світ Державне наукове видавництво. Незважаючи на всі ці заняття, Тетяна знаходить ще вільний час для громадської діяльності та публічних лекцій в УСКТ та ТПРД. Її заслуги в царині науки, дидактики та громадської діяльності діждались визнання не лише у вигляді університетських дипломів та нагород, але також — державних відзначень (Золотий хрест заслуги в 1973 році).

В останній час Тетяна почала активно працювати над перекладами. Її перший переклад — літературна монографія Г. Вервеса про Я. Івашкевича (Вид. «Чительник», 1979 р.) — здобув визнання обох зацікавлених у цьому авторів (колекція автографів збагатилася двома новими) та її критика прийняла переклад доброзичливо. Ректор Варшавського університету нагородив перекладача за вартісне та наукове опрацювання нелегкого тексту. Інші переклади появляються в збірному томі спогадів про Ванду Василевську („Książka i Wiedza”).

Львівське видавництво доручило Тетяні Голинській перший переклад творів В. Дрозда та П. Мирного; численні видавництва користуються її рецензіями або консультаціями щодо запланованих видань творів сучасних українських письменників та класиків.

Михайло Балій

МАЗОВЕЦЬКА УКРАЇНІСТКА

Так склалося, що більшість польських знавців української літератури були вихідцями з української етнографічної території. Досить згадати імена Л. Совінського, П. Свенціцького, Г. Ватталію, А. Кіркора, Ф. Гавронського-Равіту, Ю. Третяка, О. Брюкнера, Я. Янова, М. Якубця та С. Лужного.

Першою дослідницею української літератури з Мазовша є Ельжбета Анчевська-Вісневська. Народилася вона 18 січня 1931 р. у віддаленому майже 100 км від Варшави містечку Радзівілув.

Е. Анчевська середню освіту отримала у Блоню. Відтак протягом трьох років вивчала російську літературу у Варшавському університеті. Полпобивши українську літературу задля її ліризму та народності, дослідниця два роки навчалася на кафедрі української філології. Магістерську роботу на тему «Зв'язки М. Коцюбинського з Польщею» писала під керівництвом професора М. Якубця.

Після закінчення університету Анчевська з грудня 1955 р. стала науковим працівником Польсько-радянського інституту у Варшаві.

Напередодні виникнення УСКТ у 1956 р. вона брала участь в організаційних зборах засновників «Нашого слова». Вже у першому номері цієї газети у співавторстві з А. Вербою надрукувала статтю про життя і творчість Івана Франка.

Про Франка, як перекладача творів А. Міцкевича, ювілярка читала доповідь на варшавській сесії, присвяченій 100-річчю з дня народження Каменяра. Доповідь ця була надрукована в журналі «Славія орієнталіс» (1958, № 1).

Розглянувши детально Франкові переклади творів А. Міцкевича, авторка дійшла до висновку:

«Усі згадані недоліки не применшують великих заслуг, які Каменяр має в царині перекладів і популяризації Міцкевича на Україні. Коли порівнюємо Франкові переклади творів Міцкевича з його перекладами поезії Пушкіна, Некрасова, Лермонтова чи Гете, стверджуємо, що у творах цих авторів він допускав скорочення, а навіть переробки. Натомість до творчості Міцкевича ставився з пієтизмом, намагаючись не змінювати досконалого, на його думку, оригіналу».

Е. Анчевська-Вісневська рецензувала також монографію М. Купльовського „Iwan Franko jako krzyk literatury polskiej”. („Slavia Orientalis”, 1977, nr 4).

Слід відмітити, що Анчевська-Вісневська до «Нашого слова» та «Нашої культури» писала свої нариси українською мовою.

У 1956—1958 роках на сторінках «Нашого слова» вона помістила популярні статті про Г. Квітку-Основ'яненка, Є. Гребінку, М. Вовчка, Л. Глібова. С. Руданського, П. Мирного, І. Франка, М. Коцюбинського, І. Карпенка-Карого, В. Стефаніка, Л. Мартовича та О. Вишню.

Відтак у «Нашій культурі» зробила спробу оцінки перекладів на польську мову творів В. Стефаніка (1958, № 8) та М. Коцюбинського (1959, № 10).

Про зв'язки Лесі Українки з польською літературою Е. Анчевська писала в «Нашій культурі» (1958, № 2). Молода польська україністка подала звіт з наукової сесії у Варшаві в честь Ю. Словацького (НК, 1959, № 1), а також інформувала читачів про життя і творчість Я. Галана (НК, 1969, № 10).



І. Коцюбинська, Е. Анчевська і В. Ведіна перед музеєм М. Коцюбинського в Чернігові

Деякі праці вона опублікувала в журналах на Україні. Згадаймо статті «Василь Стефаник у Кракові» («Всесвіт» 1974, № 4) та «Переклади В. Стефаника польською мовою» («Радянське літературознавство», 1974, № 8).

У 1958 р. Е. Анчевська-Вісневська стала науковим працівником ПАН у Закладі слов'янознавства, який згодом названо Інститутом слов'янознавства ПАН.

Дослідниця побувала в науковому відрядженні на Україні (1973 і 1975). Вона встановила зв'язки з Г. Вервесом, В. Ведіною, Ю. Булаховською, С. Зубковим та Ф. Погребенником. До польської дослідниці творчості М. Коцюбинського сердечно поставилася дочка письменника І. Коцюбинська з Чернігова. Про це свідчать фотографії працівників на фоні Літературного музею з такими дарчими написами: «Шавовній і дорогій Ельжбеті Вісневській на згадку перебування в музеї М. Коцюбинського в Чернігові 18.V 1973. І. Коцюбинська» та на другій фотографії: «Ось наша симпатична компанія під ялинкою, яку посадив батько. Згадайте Михайла Михайловича, про творчість якого Ви написали чудесну книгу... І. Коцюбинська 18.X 73».

Під керівництвом проф. М. Якубця Е. Анчевська захистила докторську дисертацію на тему «Про письменницьку майстерність М. Коцюбинського». Дисертація була опублікована видавництвом «Оссолінеум» (1973 р.).

У публікації дослідниця розглянула питання тематики, героїв пейзажу та еволюції стилю в творчості М. Коцюбинського.

Вона довела, що новаторство мистецької майстерності автора «Фата моргана»

було безперечно, що він відійшов від тодішньої етнографічно-побутової прози І. Нечуя-Левицького та П. Мирного.

М. Коцюбинський поширив селянську тематику гідупльськими, кримськими й молдавськими мотивами, стосував психологічний підхід до своїх героїв, творив ліричні описи природи, вводив нову метафорику, драматизм і сильні настрої.

Завдяки зв'язкам з імпресіонізмом і модернізмом Коцюбинського називали «найвизначнішим європейським письменником на Україні».

Ювілярка авторів «Тинів забутих предків» присвятила ще три статті на тему перекладів його творів на польську мову та відгуків польської літературної критики на його творчість (СО, 1959, № 2—3), на тему мови й стилю повісті «Фата моргана» (СО, 1971, № 2) та акварелі «На камені». Остання робота була надрукована в збірнику до VII Міжнародного конгресу славістів (1973).

У журналі «Славія орієнталіс» дослідниця помістила сім рецензій на російські та українські публікації про творчість М. Коцюбинського. Йдеться про праці З. Коцюбинської-Єфименко, М. Потупейка, Л. Д. Іванова, Б. Масальського та Н. Калиниченко.

Дослідниця рецензувала також книжку Н. Калиниченко «Українська проза початку ХХ ст.» (СО, 1968, № 1).

Дальші зацікавлення Вісневської відносяться до життя і творчості Василя Стефаника, та його зв'язків з поляками. Вона досі опублікувала, крім вже згаданих, чотири наукові статті про перебування В. Стефаника в польському літературному середовищі Кракова (1974), про зв'язки В. Стефаника з С. Пшибишевським (1974), про популяризацію творів українського новеліста в Польщі (1975) та на тему: «В. Стефаник і Молода Польща» (1978).

Їй належать три рецензії публікацій Ф. Погребенника про автора «Синьої книжечки».

Е. Анчевська-Вісневська наприкінці 1979 р. здала до друку статті «С. Пшибишевський у кореспонденції Василя Стефаника» та «Питання, генетично-типологічних зв'язків у творчості В. Стефаника і В. Оркана». (1980).

Останнім часом Вісневська завершує габілітаційну дисертацію на тему «Василь Стефаник і Молода Польща».

Дослідниця внесла певний вклад і в славістичну бібліографію. Вона ж бо брала участь в опрацюванні бібліографії публікацій про білоруську, російську та українську літературу, фільм, театр, музику, науку, малярство, освіту й культуру на сторінках польського тижневика «Відомості літературні». Згадана бібліографія появилася у збірнику „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria” (1976).

Цей короткий і неповний огляд праць Е. Анчевської-Вісневської показує, що вона має немалі наукові та популяризаторські досягнення. Її популяризаторські публікації характерні ще й тим, що вони були писані українською мовою і ввели ювілярку до невеликого гурту польських філологів, які писали українською мовою. (П. Свенціцький, Ю. Третяк, Ф. Якубовський, Ф. Неуважний, М. Юрковський). Наукові її праці помітно збагатили польське українознавче літературознавство, а весь доробок своєрідно ввійшов у польсько-українські літературні взаємини.

Антін Верба



СІМЕЙКА

- В університеті в мене аж шість дочок.
- Важко, мабуть, прогудувати стільки діток...
- Колиб лише шість!.. П'ять дочок вийшло заміж за колег студентів.

ФЕРЕНЦ ЛІСТ І УКРАЇНА

Ім'я великого угорського композитора Ференца Ліста (1811—1886) здавна овіяне легендами. Він належить до когорти тих блискучих індивідуальностей, чий життєвий і творчий шлях надзвичайно многогранний і яскравий, до того ж повний протиріч, зривів і криз, позначений світлом і тінню, характерними для XIX сторіччя. Разом з тим про незаперечну велич Ліста промовисто говорить факт, що повне зрозуміння його прийшло тільки після його смерті, а його грандіозна музично-громадська та пропагандистська діяльність і його творча спадщина дістали справжнє визнання тільки в наш час.

При житті Ліст вважався лише піаністом віртуозом, щоправда, першим і єдиним серед майстрів фортепіанного мистецтва. Німецький поет-романтик Г. Гейне ставив його вище всіх тодішніх піаністів, проголошуючи його «королем» фортепіано, тоді коли Шопена за його тонку ніжність поет називав «Рафаелем» фортепіанної музики. А відомий тодішній піаніст і композитор І. Мошелес, послухавши сонату сі-мінор у виконанні Ліста, висловився дуже влучно: «Після Ліста треба закрити фортепіано». В 1837—47 рр. Ференц Ліст покорив своєю віртуозною грою весь наш континент, від Лондона до Константинополя і від Ліссабона до Санкт-Петербурга, виступаючи з величезним успіхом у світових столицях і провінціальних містечках, перед вишуканою аристократичною публікою королівських резиденцій і перед скромними громадянами українського Єлсаветграда (сьогодні Кіровоград). Ордени, почесні звання, дорогоцінні подарунки і, зрозуміло, щедрі суми грошей спалили на Ліста, немов з чарівного рога Амальтеї. Правда, неодноразово давав він і добродійні концерти, кошти з яких жертвував на допомогу потерпілим від повені землякам-угорцям, чи то на спорудження пам'ятника Л. ван Бетховену в Бонні, чи то на завершення будівництва знаменитого своєю архітектурою Кельнського собору.

Новизною було перш за все те, що Ф. Ліст перший давав абсолютно самостійні фортепіанні концерти, в яких всю увагу публіки приковував він один; до часу того соліст-виконавець, звичайно, брав лише участь у збірних концертах. Його геніальне мистецтво гри чарувало своїм блиском і багатством тембрів, він заставляв фортепіано звучати як повний оркестр. Його артистизм називали «вогнедихаючим» і глибоко поетичним, а Ліста — «чарівником музики», великим борцем за все нове й передове в мистецтві. Стверджували вміня віртуоза створювати різноманітні колоритні музичні картини, що могутньо впливали на уяву і фантазію слухачів. Кожне місто з хвилюванням очікувало приїзду Ліста і з неописаним ентузіазмом вітало його. Виконавська манера Ліста відзначалась грандіозним розмахом і пафосом, незвичайним емоційним піднесенням, філософською задумливістю і тонкою поетичною картинністю. Все це вимагало розширення рамок звучності фортепіано. І Ліст з успіхом перетворив його з інтимно камерного інструменту у великий концертний, в звучанні якого «фортепіанність» і «оркестровість» органічно поєднані.

Концертний репертуар Ф. Ліста того часу складався з його власних фортепіанних творів: п'єси з альбому «Роки мандрівок», три сонети Петрарки, елегії, Любовні мрії, фантазії на теми опер Моцарта, Россіні, Майєрберга, Белліні, Доніцетті, фантазії на швейцарські й іспанські мотиви, а також безліч парафраз і транскрипцій вокальних і інструментальних творів інших композиторів, зокрема, пісень Шуберта, Мендельсона, Вебера, Шумана, оперних арій, симфонічних творів різних авторів. У своїх триумфальних концертних поїздках (1837—47) він не лише популяризував фортепіанну творчість Шопена (концерти, полонези мазурки), Мендельсона («Серйозні варіації», Скерцо), Шумана (соната фа-дієз-мінор «Карнавал»), але й симфонії Бетховена, Берліоза, увертюри Россіні, опери Моцарта, Вебера тощо.

В 1842 і 1843 роках гастролював Ф. Ліст в Росії, а в 1847 році в Росії і Україні. В Петербурзі познайомився він з М. Глінкою, якого назвав патріархом і пророком російської музики, захопився його оперою «Руслан і Людмила» і створив блискучі парафрази на т. марша Чорномора з цієї ж опери. Можна припускати, що угор-

ський маестро зустрічався теж з майбутнім автором «Запорожця за Дунаєм» С. С. Гулаком-Артемовським, який виконував тоді роль Руслана. А в концерті слухала його О. Серов (22 роки) і вісімнадцятилітній В. Стасов. Після кількох десятиків років Стасов писав у своїй статті «Ліст, Шуман і Берліоз в Росії»: «Ми з Серовим були після концерту як божевільні... Ми поклялися один одному, що цей день 8.IV 1842 віднині і на віки залишиться для нас священним... Ми були як залюблені... Ще ніколи не зустрічались ми з такою геніальною, пристрасною і демонічною натурою, що то несеться ураганом, то розливається потоком віщної краси й грації». Загальне захоплення викликала не лише віртуозна гра, але й особа Ліста. В німецькій, французькій і російській пресі тих років появлялась маса рисунків-карикатур і памфлетів на його виступи, а голоси критики в загальному були поділені, інколи й недружелюбні.

У Києві Ліст дав на початку 1847 р. три концерти; перший — наприкінці січня в Контрактовому залі з колосальним аншлагом і ефектом. В програмі були: 1. Анданте з «Лючії ді Ламмермур», 2. Фантазія на теми з оп. «Норма», 3. Анданте з варіаціями Бетховена, 4. Тарантелла Россіні, 5. Мазурка Шопена, 6. Полонез з оп. «Пуритане» і 7. Хроматичний галоп. Які твори виконував музикант на концертах, що відбулися в університетському залі 27.I і 2.II., невідомо. На останній з'явилось вже мало публіки, і Ліст так висловився про цей свій виступ: «Все було en famille». А критик, що прикрився ініціалами Н. Р., назвав гру Ліста «Фейерверком звуків», «необдуманной, по капризам минуты» («Московский городской листок», 1847, № 48).

Наприкінці липня, в поворотній дорозі з Константинополя зупинився Ф. Ліст в Одесі, де дав 6 публічних концертів у Біржовому залі. Вже після першого писалось в газеті «Одесский вестник»: «Явление Листа в Одессе увлекло и поглотило все... После концерта в квартире Листа в Ришельевской гостиннице собралась толпа народа. Крики «браво» и рукоплескание встретили его возвращение. Раздались звуки серенады, данной Листу итальянским оркестром...» А пізніше критик Д. в тій же газеті відмітив: «Довольно было Листу одной секунды, довольно было бросить одну колоссальную бомбу — увертюру «Вильгельма Телля», и Одесса была взята приступом... «Таких і подібних їм відзивів на його гру було багато.

В Одесі Ф. Ліст зустрічається з книжницею Кароліною Івановською-Вітгенштейн, з якою познайомився раніше в Києві; вона стала його близькою подругою на довгі роки. Після Одеси Ліст давав ще концерти в Єлисаветграді. На жаль, про них відомостей немає, бо тоді в цьому містечку ще жодної газети не було. Проте цікавий факт, що саме єлисаветградськими (хіровоградськими) концертами закінчив Ліст свою блискучу кар'єру піаніста віртуоза. Перед широкою європейською публікою Ліст з того часу не виступав. Основною причиною відходу Ліста від бурхливого концертного життя було яскраве розходження його художніх стремлень і ідеалів від вимог буржуазно-аристократичної публіки і її дешевих смаків, які йому приходилось задовільняти. Його обурювало ганебне становище артиста в буржуазному суспільстві, що трактувало мистецтво як предмет розваги або комерційних спекуляцій. Про це Ліст яскраво висловлюється у своїх «Подорожних листах мандрівного бакалавра музики».

Крім цього, композитор намагався більш глибоко зосередитись на творчій роботі, здійснити давно визрілі плани, і взятись за диригентську палочку.

В цьому небяжку роль відіграла К. Вітгенштейн, яка захочувала його залишити неспокійне мандрування концертного життя і віддатись композиторській діяльності.

Останні місяці 1847 р. Ліст проводить на запрошення Кароліни Вітгенштейн, польської філантропки, вихованої в українському середовищі, в її родовому маєтку Воронічці біля Києва. У затишній романтичній обстановці Ліст з запалом віддається творчій роботі. Тут виникають його знаменита Угорська рапсодія № 2 і ряд інших фортепіанних п'єс, декілька романсів на поезії Гете і Фрейліграта, а під враженням краси української природи і ліричної пісні дві концертні парафрази: «Українська балада» (думка) на мелодію народної пісні «Ой не ходи, Грицю, та на вечорниці» і «Скарга» (думка) на мелодію пісні «Віють вітри, віють буйні». В обох

творах помітні характерні Листові блискучі пасажі подвійними нотами, широкі арпеджіовані гармонії, заглиблені речитативні розділи, контрастні темпові, динамічні й темброві ефекти. Обидві п'єси автор присвятив князні Марії Вітгенштейн, дочці Кароліни.

В січні 1848 року Ф. Ліст покидає Воронінці. Зупиняється у Львові, де виступає в графа Скарбека, а також в Кракові і в Ратиборі у кн. Ліхновського. Нарешті переселяється на постійне проживання у Веймар. Тут проводить він гігантську творчу, громадську і педагогічно-виховну роботу.

З під його пера виходять одна за одною 19 угорських рапсодій і багато інших концертних фортепіанних творів, ряд програмних симфонічних поем, серед них «Прелюди», «Угорщина», «Мазепа», «Прометей», дві симфонії «Данте» і «Фауст», багато хорів, кантат, пісень... (всього біля 700 творів). Він влаштовує постановки незаслужено забутих опер «Фіделіо» Бетховена, «Орфей» Глюка і ін., дирижує симфонічними творами Берліоза, новими творами Вагнера. Промошує шлях основоположникам національних шкіл, популяризуючи твори композиторів російської «Могучої кучки», Б. Сметани, Е. Гріга. Гостять у нього російський піаніст і композитор Антон Рубінштейн, (якого Ліст з любов'ю називав «Ван П.» за його фізіономічну схожість з Л. Бетховеном), О. Бородін, що написав цікаві спогади про своє гостювання у Ліста в Веймарі, і ін. Під його керівництвом виховуються талановиті молоді піаністи різних національностей.

Не залишився осторонь і основоположник української музичної класики — Микола Лисенко. Навчаючись наприкінці 60-их рр. минулого сторіччя в Лейпцигській консерваторії, що в загальному стояла на консервативних позиціях і ростила своїх вихованців виключно на творах Моцарта й Бетховена, а з романтиків визнавала лише Мендельсона — він тягнувся до всього нового, що з'явилося в музиці різних народів. Лисенко — одночасно перший український професіональний піаніст; він об'єктивно оцінив все передове, що виходило від піанізму і концертного фортепіанного репертуару Шопена і Ліста. Обидві рапсодії М. Лисенка, його експромти, полонези, Епічні фрагмент виникли з глибоких національних фольклорних джерел, але технічні композиторські засоби вказують на засвоєння і перетілення багатьох лістівських прийомів (чергування імпровізаційно речитативних елементів з наспівними і танцювальними розмаїстими хроматизованими пасажами, широкі й громіздкі арпеджіовані гармонії, різноманітні колористичні ефекти).

Тільки тепер ми по-справжньому усвідомлюємо, що серед великих композиторів і виконавців минулого саме творчість і широка концертна діяльність Ф. Ліста мали особливо плідотворний вплив на дальший розвиток всесвітньої музичної культури від Вагнера до Дебюссі і відомої французької групи «Шести» (Мійо, Онегер, Пуленк і ін.), від основоположників національних шкіл ХІХ ст. (Глінка, Гріг, Монюшко, Сметана, Лисенко) до Бартока, Шостаковича, Ревуцького, Лятошинського, Людкевича і сучасних молодих композиторів. Майже немає таких творчих пошуків і починань у музиці світу, які не мали б прямих або опосередкованих зв'язків зі сміливими революційно новаторськими досягненнями Ференца Ліста. Його вплив поступово вийшов за рамки ХІХ ст. і поширився на всі континенти земної кулі; тому й по праву сьогоднішня музикознавча література вважає Ліста людиною майбутнього.

Марія Білинська

НИЖНІ ПІСНІ

Петрарку запитали, чому він не одружився з Лаурою, якій присвятив стільки нижніх пісень.

— *Де ж я тоді братиму матеріал для своїх нижніх пісень — відповідь поет.*

ЧОМУ ЖИВИЙ

Марк Твен одержав поштою вірші під заголовком «Чому я живу». Повертаючи рукопис, письменник відповів: «Тому, що ви вірші прислали поштою, а не прийшли до редакції самі».

ПОПУЛЯРНІСТЬ ВАЛЬТЕРА СКОТТА НА УКРАЇНІ

Вальтера Скотта (1771—1832) справедливо називають творцем історичного роману. Своє завдання як творця історичного роману англійський письменник вбачав насамперед у «відтворенні місцевого колориту», у «воскресенні минулого», тобто у точному вивченні і зображенні побуту, звичаїв, культури тієї чи іншої епохи. У своїх 29 романах і повістях він звертався до таких історичних етапів, коли суспільна боротьба була найгострішою, коли називали зіткнення різних суспільних сил.

Англійський письменник перший з романістів показав народ як активну історичну силу, хоч далекий був від ідеї народоправства.

В. Скотт — також автор історичних праць. У багатотомному дослідженні «Життя Наполеона Бонапарта» (1827) він з захопленням описав всенародну боротьбу російського народу проти вторгнення французів. Англійський письменник вказав і на «національні почуття» народу з «берегів Бористену (Дніпро), що, як пише Б. Ремізов («Вальтер Скотт на Україні» — «Всесвіт» 1971, № 12, стор. 127), «значною мірою викликані очевидною схожістю історичної долі шотландського (В. Скотт — шотландець. — Авт.) та українського народів».

«Українську сторінку» В. Скотта відкрив Харків, де у 1816 р. театр І. Ф. Штейна вперше поставив інсценізацію повісті «Айвенго» під назвою «Івангос». У ній брало участь близько сотні виконавців, одягнених у розкішні костюми. З виникненням харківського гуртка поетів-романтиків посилюється зацікавлення творчістю англійського романіста, що був для них зразком того, як треба відтворювати минуле свого рідного краю. У листі до І. Срезневського від 11 грудня 1830 р. І. Розковшенко писав: «Якщо б явився між малоросіянами геній, подібний до Вальтера Скотта, то я становчо говорю, що Малоросія є невичерпним джерелом для романів історичних. Ні Шотландія, ні жодна інша країна не може дати таких вражаючих картин, як Малоросія, особливо з XVI в.».

Це сказано за 5 років до появи «Тараса Бульби» М. Гоголя, якого часто порівнювали з В. Скоттом. «Ми думаємо, — писав В. Белінський, — що Гоголь... вийшов із Вальтера Скотта, із того Вальтера Скотта, який міг з'явитися сам собою, незалежно від Гоголя, але без якого Гоголь ніяк не міг з'явитися (П. Куліш. Вибрані твори, 1969, стор. 26). Відзначаючи цей взаємозв'язок між російським та англійським письменником, в епілозі до «Чорної Ради» П. Куліш відзначив ще одну їхню роль: «Імена Шекспіра, Байрона, Вальтера Скотта зв'язують в один народ англійців і шотландців... Ім'я Гоголя однаково дорогоцінне для великоросіянина і малороса. Російська література з часів Гоголя зробила ріднішою для малоросіян: вони в ній побачили себе у сучасному і минулому. З другого боку, великоросіяни, за посередництвом творів Гоголя, неначе знову пізнали, полюбили і придбали душою Малоросію. (Там же, стор. 488). А сам М. Гоголь називав «славетного шотландця» «великим діписьменником серця, природи й життя, найповнішим, найширшим генієм XIX сторіччя».

Творчість «великого шотландця», як В. Скотта назвав Т. Шевченко у листі до М. Осипова 20 травня 1856 р., була добре відома і творцеві «Кобзаря». Про нього він, здається, дізнався з російського перекладу книги А. Каннінгама «О жизни и произведениях сэра Вальтера Скотта» (1835). Мабуть, звідси Т. Шевченко міг подати у своїй повісті «Несчастный» таку характеристику: «Є люди, яких всі люблять і всі до них горнуть, навіть говорять, що їх скажені собаки не кусають. До числа таких людей належав і знаменитий Вальтер Скотт (Т. Шевченко. Твори в 3-х томах. т. 3, К., 1961, стор. 195). У «Художнику» оповідач признається, що «прочитав уже майже всі романи Вальтера Скотта», а серед них — «Квентіна Дорварда» (т. 2, стор. 418, 425). Український поет читав і його «Антикварія», як про це можна судити з «Прогулки з удовольствием и не без морали». «Для оповідача український лірик — це скоріше «шотландський королівський жебрак, так яскраво описаний Вальтером Скоттом в його «Антикварії» (стор. 504).

У повісті «Музикант» Т. Шевченко з сарказмом описує звичай українського панства одягатися у шотландські костюм (даніна моди під впливом В. Скотта!),

що зовсім не заваджало їм займатися «мерзостью» (с. 130). Інколи Т. Шевченко по-лемізує з творчою манерою англійського письменника. Починаючи «Музиканта» описом старовинного Густинського монастиря, український автор показує на іншу функцію місцевого колориту: «Словом, все є, що необхідне для найповнішої романтичної картини, зрозуміло, під пером якого небудь Скотта Вальтера або йому подібних описувачів природи. А я... не беруся за таку справу, та й у мене, признатися, і мова і не про те йтиме» (т. 2, с. 127—128). На думку М. Драгоманова, звернення Т. Шевченка до старовини мало «аналогію тільки з Вальтер Скоттом» (М. Драгоманов. Літературно-публіцистичні праці, т. 1, К., 1970, стор. 148—149).

У 40-х роках XIX ст. згаданий П. Куліш посилено читав твори В. Скотта, під впливом яких виник у нього задум створити художні твори на матеріалі української старовини і фольклору. 1843 р. він надрукував свій перший історичний роман «Михайло Чарнишенко», що своєю архітектонікою і відтворенням колориту часу і місцевості нагадує твори англійського письменника. У подібному дусі написані романи «Алексей Однорог» (обидва — російською мовою) і «Чорна рада», що стала помітним явищем в українській історичній романістиці і зразком для пізніших українських письменників у відтворенні героїчного минулого українського народу. І пізніше П. Куліш цікавився творчістю В. Скотта. Про нього згадує він у листі до російського історика М. Погодіна (1850), а у статті «Хуторна філософія та віддалена від світу поезія» (1876) говорить про його «народовивчення», тобто, по суті, про вузький етнографізм і фольклоризм англійського романіста. Якщо П. Куліш говорить про вплив В. Скотта на себе, то М. Драгоманов протиставляє першого другому. Він «Чорної Ради не дочитав, хоч ночі просиджував за Вальтером Скоттом». На жаль, М. Драгоманов не розкриває причини, але для нас його думка цікава не стільки для протиставлення творів названих письменників, оскільки як ще одне підтвердження популярності В. Скотта на Україні. Так, український художник і поет К. Устиянович згадував, що в їхньому домі батько, відомий письменник М. Устиянович, голосно читав його твори. В автобіографічному листі до О. Кониського від 1 травня 1876 р. І. Нечуй-Левицький писав, що у Богуславській семінарії прочитав «Пермську красуню». У Харківській недільній школі Х. Д. Алчевської учні читали «Талісман» В. Скотта.

Деякі слова про українські переклади творів В. Скотта на Україні. 1877 р. у «Правді» анонімно був опублікований переклад оповідання «Верховинська вдова». Три вірші англійського письменника переклав П. Грабовський. Це — «Спи, дитиночко, спи, та зростай, мов сокіл» (1897), «Зверху сизий туман, знизу ніч залята» (1902), «Чи можна ж нам людиною назвати» (появився тільки в 1941 р. — П. Грабовський. Зібрання творів у 3-х томах. К., 1960, т. 1, с. 477, т. 2, с. 132, 523).

Леся Українка була добре обізнана з творчістю В. Скотта. У своєму листі до брата М. Косача від 26—28 листопада 1889 року вона пропонувала членам «Плеяди» чимскоріше перекласти романи «Вевфлей» та «Айвенго», бо без них «наша література буде аж надто неповна». Поетеса знала й інші твори англійського письменника, зокрема, його поему «Лорд острівів», в якій згадується про Роберта Брюса. Ця згадка можливо послужила поштовхом до написання оригінального твору Лесі Українки, «про далеку вільну країну, про стару Шотландію славу тую» — поема «Роберт Брюс, король шотландський» (1894), в якій поетеса підносить тему соціального і національного визволення, проблему взаємин вождя і народу, тобто такі теми, яких зовсім немає в англійського письменника.

За Радянської влади на Україні були видані українські переклади романів В. Скотта «Айвенго», «Квентін Дорвард» (з прекрасною вступною статтю акад. О. Біленького), «Роб Рой», «Король і стрілець» і «Талісман», загальний тираж яких становить більш як чверть мільйона примірників, В. П.

ПОЯСНИВ

Деякий час Данте жив при дворі князя Верони. Князь більше любив свого бла-

зня ніж поета. Коли Данте сказали про це, він відповів:

— Кожний більше любить подібного до себе...

ПАВЕЛ ШАФАРИК І УКРАЇНА

В історії українсько-чехословацьких культурних взаємин особливо місце належить Павлові Шафаріку (1795—1861) словаку за походженням. Видатний вчений, мовознавець, історик літератури, поет, етнограф, археолог, великий гуманіст і поборник єдності слов'янських народів, він у своїх працях звернув увагу на український народ, його мову і літературу. Вчений виростав у середовищі, в якому безпосередньо зустрічався з українцями (руснаками, русинами, за його термінологією). В його архіві зберігся рукопис закарпатських віршів, подарований йому якимсь Андрієм Вяковським. У передмові до «Збірки народних пісень а зпєву» (1817) він писав, що у майбутньому «досконалому збірнику чесько-моравсько-словацьких пісень повинні знайти своє місце й пісні «руснацькі, що їх особливо багато чути в Спиші та Мармароші». На жаль, задумане видання було зрелізоване тільки частково. 1823 р. вийшли лише «Світські пісні словацького люду в Угорщині». Це пояснюється тим, що дослідник захопився новою ідеєю — написати історію літератури всіх слов'янських народів.

1826 р. появилася «Історія слов'янської мови і літератури у всіх наріччях», в якій згадано «Енеїду» І. Котляревського, «Граматику малоросійського наріччя» О. Павловського (1818), а збірку українських пісень М. Цертелєва названо «дуже цінною». Здається «Енеїду» (1809) передав П. Й. Шафарікові російський вчений П. Кеппен, який під час свого перебування у Новому Саді (1822) читав у рукописі «Історію...» і звернув увагу на деякі пропуски у висвітленні російської літератури. П. Шафарик захоплюється українськими народними піснями, найбагатшими з усіх слов'янських народів.

Вчений досить точно визначив територію, заселену українцями, підкресливши їх єдність, незважаючи на політичні кордони. Він не погоджується з автором «Дослідження про слов'янське населення в Австрійській монархії» (1804) Й. Рорером про час і походження українців в Угорщині і правильно стверджує «що вони живуть тут так давно, як їх «брати» в Галичині, а ті так же давно, як українці в Києві. Під Малоросією у ширшому розумінні він розуміє всю етнографічну Україну, у вужчому її значенні — тільки східну частину із столицею у Києві.

Чеський дослідник досить близько підійшов до відзначення місця української мови серед інших східнослов'янських мов і вже зовсім точно підкреслив, що «русианські говірки у Східній Галичині та Північно-Східній Угорщині є звичайним варіантом малоруської мови». Першу думку він міг знайти у німецькій книзі Й. Х. Аделунга «Мітридат або загальна думка про мову» (1809) і польській Ю. Б. Раковецького «Правда Руська...» (1820—1822). Цікаво відзначити, що на авторському примірнику «Історії...» між 22 і 23 сторінками Шафарик на основі статті Є. С. Бандтке «Міркування про чеську, польську у сучасну російську мови» написав: «Можна, отже, малоруську мову вважати за зовсім окрему мову, а не тільки за простий діалект великоруської мови».

Цінність «Історії...» перш за все в тому, справедливо пише сучасний чеський дослідник В. Гостічка (З історії чехословацько-українських зв'язків, 1959, стор. 288), що «вже в цій першій великій роботі Шафарик відвів українцям визначне місце, яке їм по праву належить серед решти слов'янських народів...» Ця перша Історія слов'янських літератур (перевидавалася 1869 і 1926 рр. а 1963 р. вийшла у словацькому перекладі) стала зразком для пізніших подібних розробок. На її основі німецько-американська дослідниця Тальві (псевдонім Терези — Альбертини — Луїзи фон Якоб-Робінсон 1797—1870) опрацювала свій «Історичний огляд слов'янських літератур і мов», видання якого вона надіслала Шафарікові (1834, перероблене 1850). Перше видання праці Тальві німецькою мовою переклав. Е фон Ольсберг (1837), друге — Б. К. Брюль (1852). Шафарик писав, що «це тільки компіляція, у більшій частині вибірка з мості «Історії літератури». Ця його оцінка не відноситься до розділу про українську літературу, бо тут Тальві пішла значно далі фактів, викладених Шафаріком. Його «Історія...» послужила основою для російської переробки Д. Григоровича «Краткое обозрение славянских литсратур» (1841)

і польської А. Тишинського „Rys historyczny oświecenia słowian” (1841). Працюю Шафарика користувався А. Міцкевич під час своїх лекцій у Колеж де Франс.

Працюючи над «Слов'янською етнографією» (1842), Шафарик не тільки використав опубліковані праці, але й наполегливо розшукував інформаторів, які могли б йому подати потрібні дані про українську мову і літературу. На його запитання і за рекомендацією російського історика М. Погодіна йому відповіли І. Вагилевич та О. Бодянський. Вже у першому листі від 3 жовтня 1836 р. член «Руської Трійці» писав йому про «українське наріччя», що, як йому видається «певне уже вам вісним з Котляревського «Енеїди». Одержавши лист Шафарика, що, як можна судити з відповіді І. Вагилевича, вмістив його думки про український правопис. 2 квітня 1837 р. Вагилевич вказав на відмінності між правописами М. Максимовича, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Лучкая, Й. Лозинського та І. Котляревського, вважаючи найкращим саме правопис останнього, «От і моє правописанє сходиться з Котляревським» — додав І. Вагилевич.

У квітні 1836 р. О. Бодянський надіслав Шафарикові великого листа, в якому дав вичерпні пояснення про українську мову. Особисте знайомство (з половини грудня 1837 р. він був у Празі) та листування ще більше зміцнили взаємини між обома вченими. «Шафарик для мене ціла Академія: йому я більше зобов'язаний всім, — писав О. Бодянський, — і сумніваюсь, щоби хто-небудь міг принести мені стільки користі, як він... Шафарик це ціла бібліотека, жива енциклопедія всіх відомостей про слов'ян».

У свою чергу Бодянський багато зробив для Шафарика. На його прохання український вчений і поет записав латинськими буквами українські пісні із збірника Максимовича, щоб Шафарик мав «зразок справжньої національної малоруської вимови» (це стосується і вимови українських прізвищ, що їх Шафарик спочатку подавав у російській формі). Бодянський розкрив псевдоніми українських письменників. Завдяки згаданам та іншим українським діячам (напр. П. Лукашевич) Шафарикові вдалося у «Слов'янській етнографії» ще точніше визначити етнографічні межі українського народу. Він використав і рукописний «Географічний словник» Доленги-Ходаковського, особливості його мови (всього 19 фонетичних рис), подав огляд української словесності».

«У новіших часах деякі любителі материнського діалекту почали писати і видавати вірші, повісті та інші художні твори простою, чистою, милозвучною малоруською мовою», — писав Шафарик. Серед них назвав він Котляревського і два видання



М. Сельська. «Автопортрет».
Фоторепродукція В. Ольхом'яка

його «Енеїди» (1798, 1809), Гребінку, Квітку-Основ'яненка, Бодяньського, Забілу, Метлинського, Костомарова, Боровиковського, Шпигоцького, Вагилевича, Головацького, Шашкевича, Ількевича, подавши в окремих випадках їх псевдоніми і написання російською мовою (Гребенка). «Добру граматику» видав О. Павловський, а в подібних працях Лучкая і Левицького, на думку Шафарика, «малоруське наріччя не досить чітко відмежоване від старослов'янської мови». «Добрі збірники прекрасних малоруських пісень видали князь Цертелєв (1819), Максимович (1827), 1834), Залеський (1833), Срезневський (1833), Паулі (1839), Маркевич (1840) та ін.»

1843 р. «Слов'янська етнографія» була видана у російському перекладі Бодяньського під назвою «Славянское народописание», в яке перекладач вніс ім'я Т. Шевченка. У своїх зауваженнях на верстку цієї книжки він звернув увагу Шафарикові на неповноту даних про українську літературу. 9 квітня 1842 р. Бодяньський вказав, що у розділі «Словесність» слід згадати ще І. Котляревського і П. Гулака-Артемовського. У примітці до листа Шафарик написав: «В 2-му виданні за цим листом... дещо виправити можна». Виправлення були зроблені, але чомусь не згадано українського байкаря.

У вступі до «Славянського народописання» Бодяньський високо оцінив працю Шафарика, уточнивши, що в ній «слов'ян вперше виявилися... в одній сім'ї, як діти одної матері». Перекладач рекомендував її як навчальний посібник для своїх студентів (у Харкові це зробив І. Срезневський), а «Історію...» використав у своїй магістерській дисертації «Про народну поезію слов'янських племен» (1837), присвятив йому свій вірш. Бодяньський популяризував ім'я Шафарика серед своїх знайомих. Одержавши від нього одну з його праць, П. Куліш з вдячністю писав до Бодяньського: «Шафарик, яка то голова, який характер, який дух!» Бодяньський познайомив Т. Шевченка з ідеями Шафарика, що послужило поштовхом до присвяти поеми «Єретик» «любомудру, світочу правди, волі», який «слов'ян сім'ю велику во тьмі і неволі перелічив до одного». Здається, Бодяньський особисто передав її чеху-слов'янину. «Оповідать свидки, що П. Шафарик, читаючи оце послання Шевченково, плакав вдячними сльозами» (С. Кирилук. Шевченкознавчі та славістичні дослідження. К., 1977, стор. 87). Про час, коли це сталося, існують дві гіпотетичні думки — 1845 р. і більш правдоподібна — між квітнем 1858 і другою половиною 1859 р. («Радянське літературознавство», 1963, № 2, стор. 71—75).

Як редактор «Часопису чеського музею» (1838—1842), Шафарик опублікував свою статтю «Про землю, звану Бойки», в якій на основі інформації Вагилевича вперше подав досить докладні відомості про Бойківщину як складову частину «руського народу». У «Бібліографічному огляді збірників слов'янських народних пісень» (1838, німецькою мовою — 1843) згадав про рукописи Бодяньського, Вагилевича і чеха Коубека. На сторінках цього журналу Шафарик надрукував дослідження Вагилевича і Головацького, що було для них моральною і матеріальною підтримкою. Щоб обминути цензурні митарства, саме через Шафарика одержували члени «Руської трійці» російські та українські видання, надіслані Бодяньським для них. Поза увагою залишився факт, що 7 червня 1848 р. Слов'янський з'їзд у Празі під головуванням Шафарика прийняв резолюцію про організацію на Закарпатті мережі народних і середніх шкіл, про відкриття політехнічного інституту та університету з українською і словацькою мовою навчання!

У лютому 1840 р. у Прагу приїхав згаданий І. Срезневський, який також подав Шафарикові відомості про українську «словесність». «Шпигоцький писав багато дрібних поезій (на цій основі згадано його у «Слов'янській етнографії»). — писав 30 квітня 1840 р. Шафарик до Бодяньського, — я сам їх у Срезневського) бачив, і Челак дещо для Часопису муз(ею) переклав (поема «Прокіп і Сашенько». — Авт.). Срезневський також показував мені свої рукописні твори (звідки, зрозуміло, чому у «Слов'янській етнографії») він згаданий двічі — і як поет, і як фольклорист. — Авт.). Крім того, він працює в малоросійській літературі над збірникам, переписуванням, висвітленням і виданням малоросійських творів. Я бачив у нього матеріали для малоросійського збірника (мабуть, йдеться про 2-гу книгу «Українського збірника», 1841 р., в якому був надрукований тільки «Москаль-чарівник» І. Котляревського. — Авт.). «Очевидно, за сприянням Шафарика у згаданому журналі появилася переклад

Челаковського поезії «Манлива пісня русало» Л. Боровиковського (1842), члена харківського гуртка романтиків, очолюваного І. Срезневським (чеський текст і повторний український переклад — П. Гонтар. Українсько-чеські літературні зв'язки в ХІХ ст. К., 1956, стор. 27).

Шафарик листувався також із згаданим М. Максимовичем, якого просив ще 25 вересня 1835 р. «підтримати мене порадою й ділом у моїх розпочатих українстичних студіях». Висловлюючи «почуття своєї щирої пошани» упорядникові за «Малоросійські пісні» (1827) та «Українські народні пісні» (1834), він додав, що «спрагнення (Максимовича. — Авт.)... опублікувати скарби малоросійської народної поезії й тим самим відкрити нове, плідне й досі мало використовуване джерело для нашої етнографії та мовознавства... радує всіх друзів слов'янської літератури» («Рад. літературознавство», 1961, № 3, стор. 122).

На Україні добре знали і глибоко шанували Шафарика, часто покликувалися на його авторитет. У своїй статті «Азбука і абецадло» (1836) М. Шашкевич цитує уривок з «Історії...» про значення азбуки для слов'янських народів, бо так каже «глибокий дослідник Слов'янщини» (Письменник Зах. України 30 — 50-х років ХІХ ст. К., 1965, стор. 116). А фз нагоди 30-річчя його смерті (1891) на могилу Шафарика був покладений вінок, складений з візитних карток українських діячів культури.

Звичайно, не все вдалося Шафарикові розкрити на належному науковому рівні, бо для цього ще не було відповідної основи. Проте він зумів розібратися навіть у складних міжнаціональних відносинах. Так, чеський вчений написав Львів, а не Львув або Лембєрг, що викликало заперечення якогось Целестина у рецензії на «Слов'янську етнографію» (Lwowianin, 1842, с. 318—320). Шафарик вмістив у «Словянській етнографії ім'я Г. Ількевича, упорядника «Галицьких приповідок», але чомусь не погодився з думкою Бодяньського внести Р. Моха, тоді відомого як автора збірки віршів «Мотиль» (Г. Ю. Гербільський, Розвиток прогресивних ідей в Галичині у першій половині ХІХ ст. Львів, 1964, стор. 185—186). Це ще показує, як уважно ставився Шафарик до різних джерел — друківаних і рукописних та усних інформацій.

В. П.

ПОМИЛКА РЕДАКТОРА

Письменник-початківець приніс рукопис до журналу «Праця». Редактор відмовився його друкувати.

— Не буду підтримувати графоманів!

Робіть що хочете — продавайте гірчицю або шовкові стрічки, але покиньте псувати папір. З вас ніколи не буде письменник.

Суворим редактором був Жорже Клеменсо, що в майбутньому двічі очолював французький уряд, «безталантним» письменником — Еміль Золя.

МІЖ ЖІНКАМИ

— Хочу ходити до школи, а мій чоловік

не купує мені навчальних посібників.

— А до якої школи ходитимеш?

— До автошколи. Мені потрібна автомашина.

ЧЕРЕЗ ПРАВОПИС

— Хіба ви не мали нагоди — спитали Ульяну Кравченко в похилому віці, — сказати Франкові, що ви його кохаєте?

— Мала і не одну. Лише він не мав часу мене вислухати.

— Чому ж ви йому не написали листа?

— Я боялася, що він почне виправляти в ньому мову та правопис.

ПРО ВИНАХІД

Одного разу запитали Ейнштейна — як з'являються винаходи, що перевертають світ.

— Дуже просто — відповів він. — Всі знають, що зробити це неможливо. Трапляються однак диваки, що цього не знають. Вони й роблять винаходи.



І. Кришчак. «Степом, степом йшли у бій солдати».

ІСТОРИЧНІ ПОДІЇ

ВИРІШАЛЬНІ БОЙОВІ ОПЕРАЦІЇ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ

На світанку, 22 червня 1941 року, гітлерівська Німеччина, незважаючи на радянсько-німецький договір про ненапад, підписаний 23 серпня 1939 р. в Москві, віроломно напала на Радянський Союз. Почалась Велика Вітчизняна війна радянських народів з гітлерівськими загарбниками.

До цього нападу гітлерівські загарбники готувалися вже від 1936 р. У серпні цього року в секретному меморандумі Гітлера були подані плани економічної підготовки фашистської Німеччини до війни, які у вересні цього ж року офіційно схвалив з'їзд гітлерівської партії в Нюрнберзі. 18 грудня 1940 р. Гітлер підписав Директиву № 21 про план «Барбаросса», в якій було сказано, що слід «ще до закінчення війни з Англією швидко розгромити Радянську Росію».

І ось 22 червня, план «Барбаросса» гітлерівські загарбники почали здійснювати. 153 німецьких дивізій та 37 дивізій їх союзників — фашистської Італії, Хорватської Угорщини і боярської Румунії розпочали наступ вздовж усього західного кордону Радянського Союзу. Одночасно з цим спеціальна гітлерівська армія «Норвегія» та дві фінські армії напали на Країну Рад зі сторони Фінляндії. Загальна кількість військ, які розпочали воєнні дії проти СРСР досягла 5,5 мільйонів чоловік.

Бої розгорнулися на північно-західному, західному, південно-західному напрямках та на радянсько-фінському кордоні, а свої головні удари вороги націлювали на Москву, Ленінград і Київ. Фашистські літаки по-варварськи бомбардували Житомир, Київ, Мінськ, Севастополь та чимало інших радянських міст. Радянські війська чинили загарбникам запеклий опір. До 20 липня захищалась Брестська фортеця. Від 10 липня до 10 вересня тривала Смоленська оборонна операція; від

10 липня до 29 вересня — Київська оборонна операція і від 5 серпня до 16 жовтня тривали Одеські бойові дії, а від 30 жовтня 1941 р. до 4 липня 1942 р. захищався Севастополь. Завзято захищались оборонці багатьох інших міст і околиць Радянського Союзу. Внаслідок всього цього темпи просування загарбників дійшли до 2—6 кілометрів на добу. Однак усталізувати фронти Радянській армії не вдалося. Протягом літа і осені 1941 р. фашистським агресорам вдалося просунути далі вглиб країни. Вони окупували всю Прибалтику, значну частину Карелії, ряд західних областей Російської федерації, Білорусію, Молдавію, велику частину України та майже всю Ленінградську область. 8 вересня 1941 р. вони розпочали блокаду Ленінграду, а 30 вересня — розпочався наступ на Москву, яку вороги намагалися захопити за всяку ціну, сподіваючись, що після її загарбання їм вдасться до зими в цілому шокінчити з Радянським Союзом. Проте сподівання і намагання ворогів, виявились даремними. Як перший наступ на Москву, так і другий, розпочатий гітлерівцями в середині листопада, закінчились невдачею. Москва залишилась радянською, а для загарбників почався новий період війни — період поразок.

На початку грудня 1941 р. радянські війська в околицях Москви розпочали контрнаступ і на 16 грудня гітлерівські загопи, які загрожували Москві, були розгромлені.

Була це перша велика поразка фашистських агресорів у другій світовій війні та перша вирішальна бойова операція у Великій Вітчизняній війні. Вона також повністю розвіяла міф про непереможність гітлерівсько-німецьких військ, виказала повний провал гітлерівського плану «блискавичної» війни та крах його стратегії і стала вирішальним поворотом воєнних дій на користь Радянського Союзу.

Після розгрому гітлерівських армій під Москвою Радянська армія до кінця лютого 1942 р. визволила міста Керч, Феодосію в Криму, Московську і Тульську області, частину Калінінської області та Донбас і Харківську область на Україні,

Роз'ятрене поразкою під Москвою, німецько-фашистське командування використовуючи відсутність другого фронту на Заході вирішило розпочати на Сході новий наступ. У зв'язку з цим невдовзі зосереджено тут 193 німецьких дивізій та 73 дивізії італійських, румунських і угорських союзників і вже в травні 1942 р. розпочали наступ, здобуваючи Керченський півострів та місто Воронеж. Але, зустрівшись біля Воронежа з жорстоким опором радянських військ, німецьке командування спрямувало свої головні сили на Південь у напрямку Сталінграда. 12 вересня війська ввійшли до нього, але не здобули повністю. Розпочалися бої в самому місті. У цих боях радянські збройні сили розгромили багато німецьких дивізій, 8-му італійську армію та рештки 3-ої і 4-ої румунських армій, а 8 січня 1943 р. радянське командування поставило оточенням загарбникам «ультиматум негайної беззастережної капітуляції». Коли ж німецьке командування його відкинуло, радянські війська 10 січня розпочали черговий наступ, внаслідок якого вороже військо було оточене. 31 січня в полон був взятий його командир фельдмаршал Паулюс та його штаб, а 2 лютого всі загопи загарбників, що там знаходилися, капітулювали. Результат Сталінградської битви був такий: гітлерівсько-фашистські армії втратили тут 147.200 чоловік убитими, а 92 тисячі взято в полон, в тому числі понад 2,5 тисячі офіцерів і 24 генерали.

Розгром ворога під Сталінградом став другою вирішальною бойовою операцією у Вітчизняній війні і поклав початок корінному переломові не тільки у ході цієї війни, але і всієї другої світової війни.

Після сталінградської битви радянські війська протягом січня — березня 1943 р. розгромили загарбників на Північному Кавказі, завдали їм поразки в районі Середнього Дону і Курська та прорвали блокаду Ленінграду, визволивши 480 тисяч кв. кілометрів радянської території.

Одночасно величезних втрат фашистським окупантам завдали бойові дії радянських партизанів, зокрема на Україні, в рядах яких було понад мільйон осіб.

Становище окупантів на радянській землі значно погіршилось. Прагнучи його поліпшити, гітлерівські верховоди почали гарячково готуватись до нового наступу влітку 1943 р. В Німеччині вони провели так звану тотальну мобілізацію і зосередили

на східному фронті 4,8 мільйона німецьких військ та 525 тисяч солдатів своїх, італійських, румунських і угорських сателітів. Вирішальною ланкою нових операцій був удар на місто Курськ, де вони планували оточити і знищити радянські війська Центрального і Воронежського фронтів. Наступ розпочався 7 липня 1943 р. Радянські війська запекло захищалися і було знищено понад 500 тисяч солдатів. Знесилівши фашистів, вони 12 липня перейшли в контрнаступ. 5 серпня визволили Орел і до 18 серпня повністю ліквідували ворожий плацдарм.

Цей черговий розгром загарбників, названий Курською битвою, завершив корінний перелом у ході світової та Вітчизняної війни, започаткований Сталінградською битвою. Після нього ворожі армії втратили ініціативу і змушені були на всіх фронтах перейти до оборони. Радянські збройні сили натомість остаточно закріпили за собою ініціативу і розгорнули рішучий наступ від міста Невель Псковської області до Азовського моря.

За три місяці цього наступу радянські війни визволили Донбас, Таманський півострів, Лівобережну Україну з її великими містами Запоріжжя, Дніпропетровськ і Дніпродзержинськ та підійшли до Сиваша і Перекопу в Криму, а потім форсували Дніпро і 6 листопада визволили Київ.

Почалося визволення Правобережної України і Білорусії.

Під час визволення Правобережної України найзавязтішою стала Корсунь-Шевченківська бойова операція, яка почалася 21 січня, а закінчилася 17 лютого 1944 р. Тут було вбито і поранено понад 55 тисяч ворожих солдатів і офіцерів, а понад 18 тисяч взято в полон. Ця чергова вирішальна операція створила сприятливі умови для визволення решти Правобережної України, яке відбулося швидко.

10 квітня визволено Одесу, 12 травня завершено бої за Крим, а 13 липня 1944 р. під Бродами в Галичині розгромлено до п'яти ворожих дивізій, з яких понад 30 тисяч солдатів було вбито, а понад 17 тисяч взято в полон. У цій битві розгромлено також дивізію українських помічників Гітлера — «СС-Галичану», створену в 1943 р. 27 липня визволено Львів, а 29 серпня ліквідовано на півдні України Ясько-Кипшинівське угруповання фашистських загарбників, яке складалося з 22 дивізій. Після цього очищено від ворогів усю Південну Україну.

В результаті всіх згаданих боїв на 14 жовтня 1944 р. вся Радянська Україна була визволена від фашистів. У неволі залишалась ще лише Закарпатська Україна, але 27 жовтня була і вона остаточно визволена.

У цей же час успішно проходили воєнні операції радянських військ і на всіх інших фронтах.

У червні 1944 р. ворожі армії були розгромлені на фінському фронті, в результаті чого уряд Фінляндії уклав перемир'я з Радянським Союзом і оголосив війну гітлерівській Німеччині.

У червні — липні на схід від Мінська у великій Білоруській операції розгромлено понад 20 фашистських дивізій, повністю визволено Білорусію, частину Литви і захоплено плацдарм аж на берегах Вісли. У вересні-жовтні були визволені Естонія і більша частина Латвії, а 12—14 січня 1945 р. почалися Східно-Пруська і Вісло-Одерська операції, під час яких радянські і польські війська до весни визволили всю Польщу, а на Півночі радянські частини вигнали гітлерівців зі Східної Прусії, Померанії та частини Бранденбурга і ввійшли на підступи до Берліна. На південному фронті, радянські війська розгромили ворогів в Угорщині, в районі озера Балатон, розпочали Віденську операцію, яка закінчилася захопленням 13 квітня столиці Австрії Відня. У зв'язку з цим були повністю визволені значна частина Чехословаччини, вся Угорщина та східні райони Австрії. Почалась підготовка до удару на столицю Німеччини — Берлін.

16 квітня 1945 р. розпочалася Берлінська операція. До 25 квітня берлінський гарнізон гітлерівських недобитків був оточений, а 30 квітня прапори Радянського Союзу і Польщі замайорили над берлінським рейхстагом. Цього ж самого дня фюрер німецьких злочинців А. Гітлер, боячись заслуженого суду народів, покінчив життя самогубством. 2 травня залишки берлінського гарнізону здалися в полон, а 8 травня новостворений німецький уряд підписав акт про беззастережну капітуляцію. Проте війна ще не закінчилася.

Частина німецько-фашистських військ, які окупували ще Західну частину Чехословаччини та її столицю Прагу, нехтуючи умовами капітуляції, не припинила воєнних дій, а по-звірячому громила празьке повстання, яке вибухло там в ніч з 5 на 6 травня. На допомогу повстанцям прибули частини Радянської Армії і 9 травня визволили місто. Війна в Європі закінчилася, але сліди після неї, особливо в Польщі і Радянському Союзі, залишилися глибокі.

В СРСР було зруйновано 1710 міст і селищ міського типу, знищено 70 тисяч сіл, майже 32 тисячі промислових підприємств, 65 тисяч кілометрів залізничних шляхів, розграбовано 98 тисяч колгоспів, 1876 радгоспів і 2890 машинно-тракторних станцій, а загальні людські втрати перевищили 20 мільйонів осіб. У Польщі під час війни було знищено 38% народного майна, в тому 14 тисяч фабрик, близько 1 мільйона сільських господарств та майже 2 мільйони будинків у містах. Понад 6 мільйонів осіб було замордовано окупантами.

За вчинені знищення і злочини гітлерівські загарбники були суворо покарані. З загального числа 13600.000 чоловік на радянсько-німецькому фронті гітлерівці втратили 10 мільйонів солдатів і офіцерів убитими, пораненими і взятими в полон. На цьому ж фронті було знищено 77 тисяч їх бойових літаків, 48 тисяч танків і штурмових гармат, 167 тисяч артилерійських гармат, 2,5 тисячі бойових і транспортних кораблів. Втрати ці становили приблизно три чверті загальних втрат гітлерівської Німеччини у другій світовій війні.

Завдяки героїчним зусиллям народів Радянського Союзу, Польщі та інших країн, які воювали з фашистськими загарбниками, друга світова війна закінчилася їх перемогою. Настав мир, на сторожі якого стоять всі миролюбні сили світу.

Микола Ширба



О. Дуфанець. З хлібом-сіллю.



О. Дуфанець. Пісня перемоги.



О. Дуфанець. Повоєнна весна.

О. Кравченко. Наслідки фашизму.

МАСОВЕ БИЙСТВО У БАБИНОМУ ЯРУ

Жахливою згадкою залишилися в пам'яті українського народу роки фашистської окупації.

У загарбницьких планах фашистів одне з найголовніших місць займала Україна. Здавна багатства цього квітучого краю вабили до себе зажерливий погляд німецьких капіталістів і поміщиків. Вони не раз робили спроби захопити цю територію і поневолити народ, що її населяє. Український народ добре пам'ятає, зокрема, з якою пожадливістю німецькі імперіалісти у 1918 році рвалися на Україну, зазіхаючи на її хліб і сало, на донецьке вугілля і криворізьку руду, на все, чим багата українська земля.

Запроваджуючи кривавий терористичний «новий порядок», фашистські загарбники розчленували українські землі. Північна Буковина та землі між Бугом і Дністром були під назвою «Трансністрія» включені до складу Румунії. Західно-українські землі були приєднані до генерального губернаторства, утвореного гітлерівцями на території окупованої ними Польщі, Донбас, Чернігівська, Сумська і Харківська області становили «прифронтову зону» і перебували під владою військового командування. Для управління рештою території України було створено «рейхскомісаріат Україна» на чолі з Е. Кохом. Перекроївши карту України на свій лад, фашисти ізолювали одну від одної частини української землі.

Український народ опинився під владою фашистських комісарів, різних шефів та інших чиновників, які запровадили на окупованій території України масовий терор.

Окупанти разом зі своїми прислужниками грабували і винищували мирне населення і військовополонених. У циркулярному листі начальника штабу гітлерівської армії Кейтеля від 16 вересня 1941 року говорилося: «Щоб у корені підупити незадоволення, необхідно з першого ж приводу негайно вжити найбільш жорстоких заходів, щоб утвердити авторитет окупаційних властей... При цьому слід мати на увазі, що людське життя в країнах, яких це стосується, абсолютно нічого не варте і що залякуючий вплив можливий лише шляхом застосування надзвичайної жорстокості». У грудні того ж року Кейтель видав нову директиву, в якій підкреслював, що дійового і послідовного застрашення можна досягти тільки смертною карою. Ці та інші накази випливали з людинаонезалежницької расистської програми німецьких окупантів, які йменували німців вищою расою, що покликана панувати над світом, а інші народи презирливо називати недолюдками. Расистська політика з особливою силою здійснювалась на землях слов'янських народів.

Приступивши з самого початку окупації до планомірного знищення населення, гітлерівці намагалися насамперед розправитися з найактивнішими його представниками. Проте знищення найбільш активних представників народу нацисти розглядали лише як перший крок. Основною метою їх політики було масове вбивство радянських людей. Поряд з розстрілами і шибеницями фашисти застосовували такий спосіб масового вбивства, як «газові дугогубки», тобто спеціально обладнані автомашини для задурення людей окисом вуглецю. В спеціальних інструкціях німецького військового командування і начальника поліції безпеки наказувалось екзекуції проводити непомітно, в зручних місцях, за винятком розстрілів заложників, які нерідко відбувались у присутності населення, спеціально зіграного окупантами.

Вдершись 20 вересня 1941 року в Київ, фашисти негайно приступили до масового знищення мирного населення. Місцем масової страти став Бабин Яр — урочище на північно-західній околиці Києва. Тут лише з 29 вересня до 3 жовтня 1941 року розстріляно 52 тисячі чоловік. Масові розстріли в Бабиному Яру тривали протягом усього часу окупації міста (778 днів) і загинуло там понад 100 тисяч чоловіків, жінок, дітей і стариків. Жителі Києва Н. Петренко і Н. Горбачова, які проживали поблизу Бабиного Яру, розповіли про те, що вони бачили, як німці кидали в яр немовлят і закопували їх живцем разом з убитими й пораненими батьками. «Було помітно, як шар землі ворухився від руху ще живих людей», всього в Києві замучено, розстріляно і отруєно в «дугогубках» понад 195 тисяч чоловік.

Поширеним методом знищення мирного населення було також взяття заложників. Беручи заложників, фашисти розстрілювали ні в чому не винних людей. Приводом до розправи було не тільки вбивство невідомою особою офіцера або солдата, але навіть спроби замаху. Конкретних мотивів для страти заложників окупанти навмисно не визначали. Так, 2 листопада 1941 року комендант Києва генерал Ебергард оголосив про розстріл 300 заложників — жителів міста. А вже 29 листопада він повідомив, що за пошкодження засобів зв'язку в місті знову розстріляно ще 400 чоловік.

Відступаючи з України, фашистські загарбники робили спроби приховати сліди своїх злочинів. В місцях масових страт, у тому числі й у Бабиному Яру, фашисти витягали трупи з землі, складали у штабелі, спалювали, розсіпали попід, кістки перемелювали спеціальними кісткодробарками, засипали ями і рови, з метою маскування засаджували їх деревами і чагарниками. Ось що з цього приводу розповіли С. Берлянт, І. Бродський, В. Давидов, Л. Островський, А. Стеюк, які втекли від розстрілу в Бабиному Яру 29 вересня 1943 року: «Як військовополонені ми перебували в Сирецькому концтаборі на околиці Києва. 18 серпня нас у кількості 100 чоловік відправили до Бабиного Яру. Там нас закували в кайдани і заставили викопувати і спалювати трупи радянських громадян, знищених німцями. Німці привезли сюди з кладовища гранітні пам'ятники і залізні огорожі. З пам'ятників ми робили площадки, на які клали рейки, а на рейки укладали, як колесники, залізні огорожі. На залізні огорожі наклали шар дров, а на дрова — шар трупів. На

трупи знову укладали шар дров і поливали нафтою. З такою послідовністю трупи накладали по кілька рядів і підпалювали. У кожній такій печі вміщувалося до 2500—3000 трупів. Німці виділяли спеціальні команди людей, які знімали з трупів сережки, персні, витягали зі щелеп золоті зуби. Після того як усі трупи згорали, закладалися нові печі і т.д. Кістки трамбовками розбивали на дрібні частини. Попіл змушували розсіювати по яру, щоб не залишилося ніяких слідів. Так ми працювали по 12—15 годин на добу. Для прискорення роботи німці застосували екскаватор. За час з 18 серпня до дня нашої втечі — 29 вересня — було спалено приблизно 70 тисяч трупів. Тут же спалювалися і новопривожувані трупи чоловіків, жінок та дітей, убитих у газових автомашинах.

На території України гітлерівці та їх пособники вбили і замучили близько 3 мільйонів 200 тисяч мирного населення і понад 1 мільйон 300 тисяч військовополонених. Для останніх фашисти створили понад 180 концентраційних таборів, найбільшими серед них були Дарницький і Сирецький у Києві, табір «Цитадель» у Львові, концтабори в Умані, Полтаві, Донецьку, Дніпропетровську та інших. За найновішими даними Україна в період 1941—44 років втратила понад 5 млн. чол. населення. Біля 25% людських втрат СРСР припадає на Україну. Фашисти знищили 250 сіл, зруйнували 714 міст, 200 тис. житлових будинків, 2,2 млн. чол. українського населення вивезено на рабські роботи. Матеріальні втрати на Україні оцінено на 285 млд. карбованців тобто 42% загальних втрат СРСР. Фашисти знищили 16150 фабрик і заводів.

Подібних звірств і злочинів ще не знала історія. Перед усім світом гітлерівці показали себе вбивцями, грабіжниками, варварами ХХ століття.

Володимир Кульчицький

М. Кристопчук. «Іхав козак за Дунай». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.



УКРАЇНСЬКІ ТВОРЦІ КУЛЬТУРИ І НАУКИ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ У ВІЙНІ З ФАШИЗМОМ,

Політика фашистської Німеччини, яка розв'язала другу світову війну, зводилася до того, щоб припинити будь-який розвиток культури і науки українського народу, обеззброїти його духовно. Це, на думку фашистів, мало сприяти зведенню населення України до становища рабів, а також полегшити загарбання багатих українських земель. Німецьке військове командування проголосило, що «ніякі і старі чи нові культурні цінності на Сході не мають значення», бо раби не мають минулого.

Фашисти мали намір позбавити український народ можливості дістати хоч будь-яку освіту, користуватися здобутками науки і культури. «Якщо ми будемо навчати росіян, українців і киргизів читати і писати, — говорив Гітлер, — то згодом це обернеться проти нас; освіта дасть більш розвиненим з них можливість вивчати історію, опанувати історичний досвід, а звідси розвивати політичні ідеї, які не можуть не бути згубними для наших інтересів... Не можна, щоб вони знали більше, ніж значення шляхових знаків. Навчання в галузі географії може бути обмежене однією фразою — „столиця рейху — Берлін”... Математика і все інше подібне зовсім не потрібні».

Злочини окупантів проти науки і культури особливо проявилися у питанні освіти. У період окупації на Україні не працював жодний вищий навчальний заклад. У наказі новоствореного міністерства у справах окупованих східних областей (ним керував А. Розенберг) говорилося, що на Україні можна відкривати тільки школи найнижчих ступенів. Лише у Львові на базі відповідних вузів були організовані так звані державні фахові курси (лісові, медичні, сільськогосподарські). Шкільні приміщення використовувалися для потреб армії.

Наприклад, у Києві з 150 шкіл, які були в місті на початок війни, окупанти зайняли під казарми 77, а 19 пристосували під склади, майстерні, військові штаби і конюшні. В будинку Львівського політехнічного інституту знаходився військовий госпіталь, а у Львівському університеті розмістилися судово-прокурорські органи.

Фашисти закрили майже всі публічні бібліотеки. У таких великих містах, як Дніпропетровськ, Київ, Львів, Харків, вони залишили по одній бібліотеці. Причому вибір книг у них суворо контролювався окупаційними властями.

З ненавистю ставилися фашисти до представників інтелігенції, які внаслідок тих чи інших обставин не змогли евакуюватися в тил країни. Дика розправа над ученими і діячами культури відбулася у Львові в перші дні після захоплення його гітлерівськими військами. Вони заарештували і вбили понад 70 кращих представників української і польської інтелігенції, видатних діячів науки, техніки і мистецтва. Серед них член Спілки радянських письменників України професор Т. Бой-Желенський, професор медицини Р. Ренцький, ректор Львівського університету професор В. Серадський, професори Львівського політехнічного інституту В. Стожек, А. Ломницький, почесний член багатьох академій наук Європи К. Бартель та інші. Лише з числа професорів Львівського університету загинуло 42 чоловіки.

Внаслідок воєнних дій загинули такі українські письменники: О. Гаврилук і С. Тудор (22.VI 1941), у боях полягли Микола Трублавін (4.X 1941), Володимир Булаєнко (VIII 1944), Віктор Вер (у 1944), Кость Герасименко (27.IX 1942), Олекса Десняк (25.V 1942), Леонід Зимний (22.V 1942), Давид Каневський (26.XII 1944), Юрій Корещій (19.IX 1941), Леонід Левицький (25.XII 1943), Федір Мижик (VII 1941), Дмитро Надійн (I 1942), Пилип Рудь (6.X 1942), Юрій Яковенко (1943) та інші. Смертю хоробрих загинули бандуристи М. Опришко, Д. Піка, Г. Горділчук.

У казематах гестапо і в концтаборах загинули українські письменники Петро Артеменко (5.IV 1942), Яків Качура (X 1943), Петро Радченко (19.VII 1942), Клим Ткач (1943), Микола Шпак (19.VII 1942), Федір Швіндін (1942), Євген Фомін (1942).

Польський історик Рішард Тожецький подає, що з польських учених у Львові загинуло 49 професорів і 31 доцентів Львівського університету, 24 професорів

і 9 доцентів Політехнічного інституту, 20 професорів Медичного інституту та 8 професорів інших вищих шкіл. Крім цього, загинула або померла значна кількість інших викладачів.

Поряд з масовими вбивствами кращих представників інтелігенції фашисти вдавалися і до інших методів їх поступового винищення. Працівники освіти, культури і науки, позбавлені окупантами будь-яких засобів до існування, були піречені на поневір'яння і загибель. Від голоду і холоду померли тисячі науковців, лікарів, учителів, художників, артистів, музикантів.

Німецькі фашисти всіляко принижували людську гідність діячів культури і науки. Вкритих сивиною вчених окупанти примушували виконувати найтяжчу роботу. Знесиленого від голоду харківського професора Серікова знахабнілий есесівець примушував підмітати двір. Згадуючи дні, пережиті в окупованому Харкові, старий професор Бржечка розповідав: «Майже 16 місяців ми в суцільній темряві... Я почав забувати, хто я. Слово „раб" лягало і вставало разом зі мною. Бувало несучи з Журавлівки два відра води, а перед самою моєю квартирою мене зупиняє свистом німець і наказує занести воду йому. Я заносу, а потім, витерши сльозу, повертаю знову на Журавлівку». Професор математики в Києві Круковський працював касиром на одній станції, доцент хімії Страшкевич — завідувачем пральні, доцент Печук сторожем. Жителі Львова Л. Гіра і Б. Гольцман були свідками, як у двір будинку № 8 на вулиці Арцишевського в липні 1941 року есесівці привели 20 чоловік, а серед них 4 професори, адвокати, лікарі. Їх примусили язиком і губами мити сходи, а відтак збирати на дворі губами сміття. Після закінчення роботи вибрали з цієї групи 5 чоловік, вивезли їх за місто і розстріляли.

Спроби окупантів залучити на свій бік представників творчої інтелігенції, працівників освіти і науки, успіху не мали. Безліч фактів свідчать не тільки про бойкот, а й про прямий саботаж інтелігенцією заходів окупантів. Так, в Одесі в результаті бойкоту місцевих наукових співробітників зазнала невдачі спроба фашистів створити на базі університету інститут антикомуністичних досліджень.

М. Кристопчук. «Козак Мамай». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.



Саботаж, спрямований на зрив заходів окупантів по налагодженню важливого для фашистської армії виробництва, здійснювали в Харківському технологічному інституті професори Казакевич, Глаголев та інші.

В умовах окупації боротьба інтелігенції проти загарбників не обмежувалась бойкотом і саботажем фашистських заходів. Представники інтелігенції брали активну участь у підпільному і партизанському русі. У боях з ворогом смертю хоробрих загинули лікарі Лук'янович, Могат та інші, які очолювали санітарну службу в партизанських загонах. Навіки залишаться в пам'яті українського народу невмирущий подвиг полум'яного патріота, безстрашного партизана, професора Київського медичного інституту П. Буйка. Він на початку війни, поранений під Уманню, потрапив у німецький полон, звідки втік. Працюючи спочатку лікарем у Фастівській (Київської області) лікарні, включився у партизанський рух, а потім очолив медично-санітарну частину партизанського загону. В жовтні 1943 року був схоплений фашистами і спалений живцем.

Мужньо боролися в підпіллі проти фашистських загарбників доценти Одеського університету О. Васильківський, В. Кондагурі, В. Маляров і О. Чернюк, які конструювали і виготовляли запалювальні бомби, вибухівку, передавали їх підпільникам для диверсії на залізницях. Васильківський і Чернюк виготовили також міношукач для розмінування входу до катакомб, що служили базою партизанського з'єднання. Фашистам за допомогою зрадників вдалося схопити Кондагурі й Чернюка. Незважаючи на катування, вони нікого не видали і були розстріляні. У війні з фашизмом загинуло чимало українських радянських учителів, багато з них (Г. Базима, А. Одуха, Т. Новак та інші) керували партизанськими загонами та підпільними патріотичними групами.

По-звірячому були закатовані окупантами підпільницькі артистки Г. Стругалевич, І. Холоденко та інші. Активною учасницею підпільної групи колишнього вчителя, а відтак офіцера І. Кудрі в Києві була українська актриса Р. Окіпна. Маючи зв'язки серед вищих чинів окупаційних військ, вона діставала важливі розвідувальні

Семен Палій.





М. Івасюк. Полковник Іван Богун.



М. Кристопчук «Б. Хмельницький».

дані для радянського командування. Але в групу пробрався провокатор і видав підпільників, серед яких була й Окіпна. Після нелюдських катувань вона була страчена.

Відважними партизанами, які пускали під укіс ворожі поїзди і автомашини, були інженери В. Жлоков і П. Кравченко. Кінооператор Б. Вакар перебував у партизанському з'єднанні С. Ковпака і весною 1944 року загинув в одному з боїв під Шепетівкою. Влітку попереднього 1943 року загинув у бою з переважаючими силами ворога в Злинківських лісах на території Брянської області один з організаторів партизанського руху на Україні, секретар Чернігівського обкому партії М. Попудренко. Шлях від рядового бійця до генерала, командира Першої української партизанської дивізії пройшов колишній режисер Київської кіностудії П. Вершигора (помер у 1963 році).

Тисячі представники в українській інтелігенції, беручи участь в боротьбі проти гітлерівських окупантів, внесли помітний вклад у справу перемоги над фашизмом. Могутня партизанська боротьба, що велася на Україні, була складовою частиною всенародної допомоги фронтові, важливим внеском України в організацію відсічі німецько-фашистським загарбникам і їх розгрому.

Володимир Кульчицький

ЯК ПИСАТИ СИМФОНІЇ

Один юнак запитав Моцарта, як писати симфонію.

— Ви ще надто молоді. Чому б вам не почати з балад? — сказав Моцарт.

Юнак заперечив:

— Але ж ви почали писати симфонії, коли вам ще не було й десяти років?

— Так, — відповів Моцарт, — але ж я нікого не розпитував, як їх треба писати.



КУЛЬТУРНІ ПОДІТ

У ПРОМЕНЯХ ШЕВЧЕНКОВОЇ ЗОРІ

Щороку 9 березня, в день народження Тараса Шевченка, в українській пресі публікується Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР про присудження Державних премій ім. Т. Г. Шевченка в галузі літератури, мистецтва і архітектури. Цим актом віддається, з одного боку, данина світлій пам'яті великого українського поета-революціонера Тараса Шевченка, з другого — підсумовуються певною мірою культурні надбання народу за останній рік. Шевченківські поезії сприяють дальшому розвитку української радянської літератури, образотворчого і театраль-но-музикального мистецтва, літературознавства, журналістики.

Щорічні премії ім. Т. Шевченка встановлено Урядом УРСР 20 травня 1961 р. Потім створено Урядовий комітет по преміях, який очолив і тривалий час керував ним акад. О. Корнійчук. 23 квітня 1969 р. республіканську Шевченківську премію перетворено на Державну премію УРСР ім. Т. Шевченка в галузі літератури, мистецтва і архітектури. Було встановлено п'ять таких премій по 2500 крб. кожна. Премії присуджуються за високоцінні і високохудожні твори з літератури, журналістики, образотворчого мистецтва, музики, театру, кіно, архітектури, які широко визнані і високо оцінені громадськістю. Нагороджені одержують золоту медаль і диплом лауреата премії ім. Т. Шевченка.

Перші три премії були присуджені Урядовим комітетом 9 березня 1962 р. Олесеви Гончару за роман «Людина і зброя», Павлу Тичині за «Вибрані твори» в трьох томах і композиторові Платону Майбороді за збірку «Вибрані пісні». Відтоді список лауреатів Шевченківської премії щороку поповнюється, і тепер в ньому вже більше 150 осіб — діячів літератури, мистецтва, архітектури.

У 60-х роках почесне звання лауреата Шевченківської премії одержало 10 письменників, серед них російський поет Ніколай Тихонов, відзначений за популяризацію творчості Т. Г. Шевченка й переклада творів української поезії російською мовою. Високої оцінки заслужила творчість В. Сосюра, Григорія Тютюнника, А. Малишка, М. Бажана, І. Вільде, П. Панча, І. Ле, Л. Новиченка, А. Головка.

Володимир Сосюра з нагоди вручення йому премії говорив: «Геніальна тінь



К. Звіринський. «Натюрморт». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

Тарасова осінила моє серце ще з малих літ, коли я плакав над «Катериною» та «Гайдамаками». З іменем Шевченка зв'язане все моє творче життя, як і життя кожного з нас, літераторів України.

Серед нагороджених такі визначні твори української радянської літератури, як роман «Артем Гармаш» А. Головка, «Хмельницький» Івана Ле, «Вир» Григорія Тютюнника та ін. На жаль, більшості із названих лауреатів уже немає в живих.

Шевченківськими преміями в 60-і роки було вшановано трьох представниць українського народного мистецтва: художницю із с. Болотня на Київщині Марію Примаченко, Ганну Василадук з Івано-Франківщини та Ганну Верес із Київської області за цикл українських народних тканих рушників. О. Корнійчук у зв'язку з нагородою назвав Марію Примаченко «класиком нашого українського народного мистецтва, яке так шанував Тарас Шевченко і яке давало йому наснагу у творчості». Роботи цих трьох майстринь уособлюють кращі народні традиції, художню культуру українського народу.

Державну премію ім. Т. Г. Шевченка було присуджено художникам М. Дерегусу, К. Трохименкові, О. Кульчицькій. Своєю високоталановитою гуманною творчістю Олена Кульчицька внесла великий вклад не лише у вітчизняну культурну скарбницю; але і в світове образотворче мистецтво. Лауреатами премії стали П. Вірський, керівник Державного ансамблю танцю Української РСР; народний артист СРСР, художній керівник Державної заслуженої капели бандуристів УРСР О. Мінківський; колишній художній керівник Державного заслуженого українського народного хору Г. Верьовка (помертно) та головний диригент цього хору А. Авдієвський. Український хор, створений Г. Верьовкою ще в 1943 році, нині здобув світову славу, зробив значний внесок у розвиток українського радянського хорового мистецтва. Велику популярність здобув він за кордоном, — у Польщі,

Чехословаччині, Югославії, Румунії, Фінляндії. «Здійснилися мрії Т. Г. Шевченка про безсмертну славу „нашої думи, нашої пісні“, — говорив голова Шевченківського комітету Олександр Корнійчук, — його слова виявилися пророчими: дзвінка пісня вільного українського народу гордо лине по всьому світу».

1970, ювілейного ленінського року високої шевченківської відзнаки удостоєні письменники Ю. Збанацький — за роман «Хвилі», В. Канівець — за роман «Ульянови» та М. Нагнибіда — за цикл віршів на ленінську тему «Риси рідного обличчя». Художник Олексій Шовкуненко та режисер-постановник Сергій Сміян і артист К. Параконьєв — виконавець ролі Ярослава Мудрого у спектаклі «Ярослав Мудрий», поставленому в Запорізькому музично-драматичному театрі ім. М. Шорса.

У списку лауреатів Шевченківської премії 70-х років значаться представники всіх видів мистецтва: в цей час, за словами П. Воронька, «тріумфували всі музи». Перш за все назвемо письменників: Платон Воронько, Кость Гордієнко, Любомир Дмитерко, Іван Драч, Василь Козаченко, Олександр Корнійчук, Дмитро Павличко, Павло Загребельний, Вадим Собко, Микола Ушаков та ін. Премію одержав відомий сучасний драматург Олексій Коломієць — за драматичну дилогію «Голубі олені» і «Кравцов». Посмертно удостоєно Шевченківської відзнаки автора романів «Лебедина зграя» та «Зелені Млини» Василя Земляка. Серед лауреатів у галузі теорії та історії літератури — відомі вчені-літературознавці акад. М. Шамота (за монографію «Гуманізм і соціалістичний реалізм») і член — кореспондент АН УРСР Є. Шаблійовський (за монографію «Чернышевский и Украина»). Нагородою відзначено ряд журналістів (Я. Давидзон, М. Полодьн та ін).

Шевченківські премії засвідчили великі досягнення останнього десятиріччя в галузі мистецтва. Були нагороджені художники М. Божій, М. Глуценко, К. Філатов, Г. Чернявський та ін. Передчасно померла талановита скульпторка Галина Кальченко удостоєна премії за пам'ятник Лесі Українці в Києві. В галузі образотворчого мистецтва Шевченківська премія 1978 р. присуджена народному художнику УРСР скульпторові В. Борисенку і заслуженому архітекторові УРСР А. Консулову за пам'ятник бійцям Першої кінної армії в селищі Олесько на Львівщині. Цей пам'ятник є визначним досягненням монументального мистецтва.

В галузі концертно-виконавської діяльності лауреатами премії Т. Г. Шевченка стала Євгенія Мірошніченко, Микола Кондратюк, Діана Петриненко (1972 р.), Дмитро Гнатюк (1973 р.) Анатолій Мокренко (1979 р.) тріо бандуристок — М. Голенко, Т. Грищенко і Н. Писаренко (1975 р.), вокальне тріо — сестри Марія, Даниїла та Ніна Байко (1976 р.). Серед композиторів — А. Штогаренко, Б. Лятошинський, І. Шамо, К. Данькевич. Посмертно Шевченківську премію надано видатному російському композиторові Дмитру Шостаковичу за оперу «Катерина Ізмайлова», поставлену на ківській сцені. Премії удостоєний також Є. Станкович — автор симфонії № 3 «Я стверджуюсь» на вірші П. Тичини.

Преміями відзначено ряд театральних вистав, опер, фільмів. Зокрема, удостоєна високої нагороди група діячів Дніпропетровського державного театру опери та балету за оперу «Богдан Хмельницький (в новій редакції). Одержав премію режисер-постановник і виконавець головних ролей у фільмах «В бій ідуть тільки старики» та «Атибати, йшли солдати» Л. Биков. Лауреатами 1979 р. стали автори комплексу Дніпропетровського історичного музею ім. Д. Яворницького — А. Ватченко, В. Зуєв, В. Коротков, В. Рывін, М. Бут, М. Овечків, В. Прокудо. Було відзначено також чимало інших визначних досягнень у галузі монументальної скульптури, театру, кінематографії, архітектури, концертно-виконавської діяльності.

У 1980 р. Шевченківські премії отримали: Юрій Мушкетик за роман «Позиція» та Михайло Стельмах за роман «Чотири броди».

В галузі теорії та історії літератури цієї високої нагороди удостоєна група вчених — Євген Кирилко, Василь Бородин, Петро Жур, Юрій Івакін та Федір Сарана за «Шевченківський словник» у двох томах.

У галузі образотворчого мистецтва нагороджено Олександра Лопухова, в ділянці музики композитора Анатолія Кос-Анатольського й диригента Стефана Турчака,

в галузі кінематографії Володимира Барсука, Альберта Путінцева, Вячеслава Тихонова, Олександра Бузятєвича й Віктора Куща.

У галузі архітектури премію присуджено Зіновію Підліському, Людмилі Нівіній, Сергію Землякіну та Ярославу Корнільєву.

Премії ім. Т. Шевченка утверджують нові досягнення у розвитку сьогочасної української радянської культури в цілому. У кожному творі, удостосному високої нагороди, як говорив Дм. Павличко, палає «пророчий і незгасний інтернаціоналізм Шевченка». «Ми чуємо цей вогонь у собі, — говорив він далі, — і всі ми несемо його нашому народові, щоб сонце над нами було ще яснішим.

Петро Ротач

АНСАМБЛЬ ВІРСЬКОГО

«Зачарована, захоплена, наелектризована публіка, яка вщерть заповнила зал Альгамбра, влаштувала козацьким танцюристам з України триумфальний прийом», — писала газета „Юманіте” про гастролі у Франції Державного заслуженого академічного ансамблю танцю УРСР імені Павла Вірського.

Такі щирі відгуки, теплі слова на свою адресу українські танцюристи чують скрізь, де б не доводилося виступати. І хоча ансамблю у жовтні 1981 року виповнюється тільки тридцять років, його авторитет і популярність у світовому народному хореографічному мистецтві досить солідні. Виртуозний, іскрометний або ж глибоко ліричний танок, сповнений трунком місячних ночей, настрєм традиційних народних гулянь, напрочуд зримо і розмаїто представляє Україну.

Біографія ансамблю тісно пов'язана з ім'ям талановитого хореографа, лауреата Державних премій СРСР та Державної премії Української РСР ім. Т. Г. Шевченка, народного артиста СРСР Павла Вірського, котрий з перших днів зумів спрямувати колектив до високого професійного мистецтва. В основу творчої манери ансамблю покладено український народний фольклор, стилістику народного танцю, поновлення у сучасному осмисленні давно забутих пісенних і хореографічних сюжетів.

Колективу поталанило на керівника, безмежно закоханого у свою справу. Павло Вірський був не просто балетмейстером, він був ученим-теоретиком, творцем принципового нового жанру мистецтва — сценічної народної хореографії. Цей термін криє в собі цілий ряд протиріч. Адже колись народне мистецтво танцю було лише предметом зацікавлення, милування збоку, а не об'єктом глибокого вивчення і перенесення його на професійну сцену.

У цій благородній справі Ансамблю УРСР належить пальма першості. Кожен номер багатющого репертуару несе в собі чіткі риси національного характеру, де в розмаїтті форм традиційної української народної хореографії органічно вплітаються нові танцювальні мотиви. Хореографічні картини „Коломийка”, „Гопак”, „Весілля”, „Подоланка”, „Сестри”, „Козаки”, „Вишивальниця”, „Київські хлопці” присвячені сучасній тематиці, однак зберігають танцювальну, сюжетну канву традиційних обрядових свят, що споконвіків побутують на Україні.

Чому здавна відомі в народі танці, що нині виконуються ансамблем, так вражають глядачів, стають своєрідним першовідкриттям? Напевне тому, що вони звучать напрочуд по-сучасному. На це й спрямовують свої творчі зусилля постановники і учасники ансамблю.

Творча лабораторія ансамблю стала для інших мистецьких колективів зразком того, як слід користуватися скарбницею народної культури.

Філософське прочитання зображуваних подій неодмінно властиве всім постановкам, які нині здійснюють дослідники Павла Вірського — художній керівник і головний балетмейстер Мирослав Вантух, балетмейстери Кім Василенко й Олександр Сегаль та незмінний головний диригент і композитор Ігор Іващенко. Вони керуються у творчості мистецькими принципами свого вчителя: „Наш ансамбль — не танцювальний колектив, а театр народної хореографії”. Цими словами пояснюється цільність всього репертуару, хореографічна та смислова єдність кожного номера.



Український народний танець «Гопак» у виконанні Державного заслуженого ансамблю танцю УРСР під керівництвом народного артиста СРСР, лауреата Державної і Шевченківської премії Павла Вірського. З нагоди 30-річчя ансамблю бажано йому нових мистецьких успіхів.

Скажімо, танцювальна мініатюра „Подолляночка”. Мов фреска, на якій зображено цікавий життєвий епізод, де переплелися обрядові мотиви з побутовими, комедійний настрій з романтичним... Це — Купальське свято. Йому в українському народному мелосі відведено чимало місця. Всі танцювальні картини сповнені яскравого національного колориту. Дівчата в барвистому вбранні плетуть віночки з квіток — символ людської мрії про добро, щастя і чисте, щире кохання. Простий сюжет і водночас складний, як саме життя, залежно від того, який зміст у нього вкладається. Танець-гра сповнений задуми, ніжної ліричності, широкої гами почуттів.

„Запорожці”, „Чумацькі радощі” розкривають іншу грань репертуарного розмаїття ансамблю — звернення до історичного матеріалу. У „Запорожцях” передається сила духу народу, його волелюбні прагнення, бажання миру і добра. Коли виконується цей вогнистий танець, мимохіть уява глядача переноситься на поле бою, настільки хореографічна майстерність зливається з драматичною.

У багатьох номерах репертуару, звичайно ж, належне місце відведене гумору — споконвічному, соковитому українському гумору. Старовинна кадрили „Дев'ятка”. Танець, що народився в XIX столітті і був записаний хореографами у містечку Меджибож Хмельницької області. Жартівливий візерунок класичної кадрили змінюється картиною українського вертепу — театру ляльок, і відбувається своєрідний спектакль. Ляльки своєю незграбною, сповільненою пластикою розігрують жартівливі сценки. Тут є все: традиційний любовний трикутник, конфліктні ситуації, гротеск тощо. Та раптом ці незугарні ляльки „оживають” — і глядач стає співучасником життєвого дійства. Танцівники наповнюють кожен рух, кожен композиційний штрих глибоким почуттям і людськими пристрастями. Це дійсно одна з кращих сценічних постановок ансамблю.

Часто фахівці з народної хореографії цікавляться „школою” відомого танцювального колективу. Де підвалини його незмінного успіху? Й повинні працюють

у ньому вихованці Павла Вірського — танцюристи, які стали для молодших поколінь взірцем високої виконавської майстерності і творчого сумління. Це — заслужені артисти УРСР Л. Казаченко-Макарова, В. Таланова, Б. Горноусов, В. Мещан, солісти — А. Каміньський, В. Божок та інші.

При ансамблі ось уже 18 років діє хореографічна студія. Відтоді для численних професійних колективів республіки тут підготовлено близько 300 майстрів народного танцю. Звичайно, найздібніші з них в першу чергу поповнюють рідний колектив. Часто вихованці студії виступають на професійній сцені разом із своїми вчителями і старшими колегами, що стає для них найліпшим уроком для засвоєння стилю, манери, традиції ансамблю, тільки йому притаманного почерку.

У своє 30-ліття Заслужений академічний ансамбль танцю УРСР імені П. Вірського увійшов у розповні творчих сил. Його гастрольні маршрути від каштаного Києва пролягли до Англії, Франції, США, Канади, Польщі, Німецької Демократичної Республіки, Чехословаччини, Югославії, Австрії, Перу, Марокко, Італії та багатьох інших країн світу.

Тисячі кілометрів доріг, тисячі концертів, мільйони щасливих усмішок... Як завжди, кожен виступ ансамблю розпочинається яскравим, ніжним і пристрасним, вогнистим і плавним хороводом „Ми — з України”.

І не потрібно слів...

Микола Чубук

ІНСТИТУТ МОВознавства АН УРСР

За вихідну формальну дату в історії Інституту мовознавства Академії наук УРСР вважається 1921 рік, коли на загальних зборах Академії були затверджені умови об'єднання Термінологічної комісії Київського товариства з Правописно-термінологічною комісією Академії наук у єдиний Інститут української наукової мови. На чолі цього Інституту став акад. А. Кримський. Основним завданням цього Інституту було тоді «спрямовувати процес розвитку української наукової мови, розробляти різногалузеву термінологію, потрібну для молодшої української науки».

Під кінець 1925 року в Інституті було вже 6 відділів (природничий, сільськогосподарський, технічний, соціально-економічний, правовий і мистецький), а згодом — 39 секцій для дослідження нових словникових матеріалів, розподілених на цикли і групи. До 1930 року Інститут української наукової мови (ІУНМ) видав понад 16 термінологічних словників, з яких за найкращий вважається «Словник ботанічної номенклатури» (1928), в якому зафіксовано понад 25 тисяч назв рослин з усієї України.

Наукові співробітники ІУНМ займалися також проблемами прикладної і теоретичної лінгвістики. Крім цього, при історично-філологічному відділі в Академії існували паралельно також інші установи, які займалися мовознавчими проблемами, а саме: Кафедра української граматики, яка видала друком ряд підручників і посібників для різного типу шкіл; Кафедра історії української мови з палеографією, в якій вивчалася історія української мови та публікувалися пам'ятки; Діалектологічна комісія, яка досліджувала тоді південно-східні та північні говори української мови і видавала «Український діалектологічний збірник» (видано лише два випуски); Постійна комісія для складання історичного словника української мови з проф. Є. Тимченком на чолі, що створила картотеку історичної лексики (понад 300 тисяч карток із 400 писаних джерел) і видала у 1930 році перший випуск «Історичного словника української мови».

У 1930 році назріло питання про «створення єдиної мовознавчої установи, яка стала б центром багатоглядного вивчення української мови й очолила б усю мовознавчу роботу на Україні. У березні 1930 року створено Науково-дослідний Інститут мовознавства, у склад» якого увійшли ІУНМ і згадані вище мовознавчі одиниці, що діяли при історично-філологічному відділі Академії наук, а від серпня

1930 року — Київська і Харківська Кафедри мовознавства і секція мови Дніпропетровської Кафедри українознавства. Інститут видавав у 1934—1938 р.р. щорічний науковий журнал «Мовознавство». У 1939 році створено було у Львові відділ науково-дослідного Інституту мовознавства з проф. І. Свенціцьким на чолі.

Коли Україна була окупована гітлерівською Німеччиною і Академія наук УРСР працювала в Уфі, виник Інститут суспільних наук, а у червні 1942 р. — Інститут української мови і літератури, в склад яких входив увесь Інститут мовознавства.

Інститут мовознавства став знову самостійною науково-дослідною установою Академії наук УРСР від липня 1944 року. Тоді на чолі Інституту став акад. Л. Булаховський. Відновив свою діяльність також Львівський відділ мовознавства у складі Інституту суспільних наук АН УРСР.

У лютому 1945 р. Інституті мовознавства присвоєно ім'я видатного українського мовознавця О. Потебні. Після смерті акад. Л. Булаховського у 1961 р. Інститут очолив акад. І. Білодід.

В Інституті мовознавства ім. О. Потебні ведуться наукові дослідження української та інших, переважно, слов'янських мов у різних аспектах. Розвиваються як традиційні, так і нові напрямки наукових досліджень. Підтримуються творчі зв'язки з багатьма академічними мовознавчими центрами союзних республік та інших країн світу, в тому числі Польщі, Німеччини, Чехословаччини, Болгарії, Югославії, Австрії, Франції, США, Японії та інших.

Інститут мовознавства АН УРСР ділиться тепер на 8 відділів:

1. Відділ теорії української мови.

Відділ цей у такій формі створений був у квітні 1944 року. Саме у ньому опрацьовано новий «Український правопис», затверджений до користування у 1945 р. Тут готуються нові нормативні підручники з української мови для середніх і вищих шкіл, в тому числі — двотомний «Курс сучасної української літературної мови» за редакцією Л. Булаховського (1951—1961). У відділі проводяться дослідження з історії української літературної мови, а особливо мови творів українських письменників, в тому числі і радянського періоду. Появилися монографії про мову української радянської прози (І. Білодід), української преси (М. Жовтобрюх) та окремих письменників. Підсумуванням цих праць став «Курс історії української літературної мови» в двох томах (1958—1961). Різномасштабне вивчення усного літературного мовлення — це нове завдання відділу, і в цій галузі появились колективні монографії.

У Відділі розробляються також проблеми зв'язку сучасної української літературної мови з іншими мовами, а особливо з тими, які перебувають у безпосередньому контакті з нею. Найпомітнішим досягненням відділу останнім часом є, мабуть, видання 5-томного академічного курсу «Сучасна українська мова». Ця колосальна праця була виконана авторським колективом працівників Інституту ім. О. О. Потебні Академії наук Української РСР та кафедр української мови ряду університетів і педінститутів УРСР.

2. Відділ лексикології та лексикографії.

Називався спочатку «Словниковим відділом». Створений був на базі словникових комісій АН УРСР у квітні 1944 року. У відділі підготовлялися, головним чином, двомовні словники, з яких найпомітнішим виданням був 6-томний «Українсько-російський словник» (1953—1963), в якому поміщено майже 122 тисячі українських реєстрових слів.

Появився у Відділі цілий ряд термінологічних словників двомовного характеру, а також спеціальні словники довідкового характеру з окремих галузей знань. Тут у 1970 році створено двотомний «Словник мови Шевченка».

Від 1970 року виходить одинадцятитомний тлумачний «Словник української мови», який уже скоро буде повністю виданий. Словник цей включає понад 130 тисяч реєстрових слів і розмаїту українську фразеологію. Це на сьогодні найбільше досягнення в галузі української лексикографії.

Підготовляється також різні двомовні словники, в тому числі чесько-український, новий польсько-український. Відділ підготовляє до друку фразеологічний словник

української мови. Його завдання важливі, бо потреби української лексикографії особливо великі.

3. Відділ історії української мови та діалектології. У такій формі Відділ створено у 1971 році. Складається він з трьох неструктурних груп:

а) Група діалектології (1950—1971 роках був Відділ діалектології). Від самого початку історії Інституту мовознавства діалектологи вели дослідницьку працю, а найголовнішою метою була тут підготовка Атласу українських говірок, що почалася ще наприкінці 30-их років. Проведена була кропітка праця наукових співробітників Інституту та вузів України і Атлас уже готовий чекає на опублікування. Діалектологи видали друком ряд цінних монографій, словників, а також збірників, в тому числі кілька випусків «Діалектологічного бюлетеня», провели кільканадцять діалектологічних нарад республіканського значення. Треба згадати узагальнюючі праці з діалектології української мови Ф. Жилка, антологію українських діалектних текстів «Говори української мови» (1977) та багато інших праць. Група діалектології має у плані праці з історичної діалектології та діалектної лексикографії.

б) Група історії української мови (в 1963—1971 роках існував окремих Відділ історії української мови).

Головним напрямком праці цієї групи є, крім опрацювання питань історичної граматики та створювання наукових курсів з історичної граматики української мови, видання текстів писаних пам'яток, важливих для дослідження історії мови XIV—XVIII ст. У спеціальній серії «Пам'ятки української мови» появилось 15 пам'яток. Ці видання отримали високу оцінку на Україні і поза її межами. Група працює також над створенням академічного курсу з історії української мови. Групу очолює В. Німчук, відомий історик української мови та знавець староукраїнських текстів.

в) Група ономастики (до 1971 року група ця становила окремих відділ). Досліджуються групою українські власні назви як одне з невичерпних джерел вивчення історії народу та його мови. Працівники Відділу друкують свої статті і матеріали з ономастики у збірниках, яких вийшло досі кілька. Створена у 1960 році Українська ономастична комісія об'єднує мовознавців, істориків, географів для проведення комплексного дослідження ономастики. Проведено кілька ономастичних конференцій республіканського значення. Видається періодичний орган «Повідомлення Української ономастичної комісії». Досягнення української ономастики були визнані Першою всесоюзною конференцією з проблем слов'янознавства в СРСР (1961), яка визнала Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР головним центром у розробці топоніміки в Радянському Союзі.

Важливим досягненням тут є видання у 1979 році «Словника гідронімів України», в якому маємо перше порівняно повне зібрання назв річок, струмків та інших водотоків, в сумі понад 20 тисяч основних назв і майже 24 тис. варіантних. У підготовці також «Гідронімичний атлас України».

Плани Відділу досить широкі, його праця помітна на широкому фоні слов'янської та світової діалектології, історії мови та ономастики.

4. Відділ загального та слов'янського мовознавства. Створений був у 1955 р. на основі двох відділів Інституту, а саме: Відділу російської та інших слов'янських мов і Відділу загального мовознавства. Від 1961 року відділом керує проф. О. Мельничук. У Відділі розробляються проблеми спорідненості слов'янських мов та історичного розвитку літературних мов, розвитку фонемного складу слов'янських мов, граматичної аналогії, словотвору, синтаксису тощо. У 1966 році появилася колективна праця «Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов» під редакцією О. Мельничука, яка вважається за «вперше створений у радянському мовознавстві систематичний курс порівняльно-історичної фонетики, граматики і лексикології слов'янських мов».

У Відділі підготовлено до друку і видано кілька цінних монографій. Тут підготовлено п'ятитомний «Етимологічний словник української мови». Це важливе досягнення української мовознавчої науки.

Планується створити на основі цього Відділу окремі відділи: слов'янського мовознавства, романо-германського і загального мовознавства.

5. Відділ експериментальної фонетики. У 1964 році створено цей Відділ на базі Лабораторії експериментальної фонетики. Його засновником був Л. Близниченко. У Відділі проводиться експериментальне вивчення фонетичного складу та інтонаційної будови української та інших мов. Зараз співробітники Відділу працюють над типологією інтонацій мовлення та над змінами і перетвореннями звуків у потоці мовлення на матеріалі української мови. Приділяється велика увага вивченню психології інтонації усного мовлення, що має практичне і теоретичне значення, в тому числі для проблем взаємозв'язку мови і мислення.

Появилися численні колективні й індивідуальні монографії. У плані — монографії про фонемний склад української та інших слов'янських мов, про типологію інтонаційної будови слов'янських мов тощо.

6. Відділ структурно-математичної лінгвістики.

Відділ був створений у 1968 році. В основу роботи відділу покладено з самого початку два принципи: індуктивний шлях досліджень, себто шлях від аналізу й класифікації конкретного мовного матеріалу до теоретичних узагальнень та побудови моделей, і найширше використання електронно-обчислювальних машин.

На основі проведених праць, головним чином статистичним методом, видано кілька важливих збірників. Ці дослідження лягли також в основу окремих розділів двох перших томів «Сучасної української літературної мови». Цікавою працею є дослідження функціональних стилів. Монографія «Статистичні параметри стилів» (1967) викликала велике зацікавлення у науковому світі, в ній подано зразок для виконання досліджень такого типу на Україні і поза її межами. Розробляється також «Частотний словник сучасної української художньої прози.» Створення вперше в українській структурної граматики української мови — велике досягнення працівників цього відділу.

7. Відділ російської мови був створений у вересні 1971 року. До того часу українські русисти опрацювали низку проблем, які відносяться до російської мови. Працівники відділу працюють над темою російсько-українських мовних зв'язків на сучасному етапі. Підготовлено до друку й видано кілька монографій, серед них — «Порівняльне дослідження російської та української мов», «Культура російської мови на Укр. їні», «Традиції російського мовознавства на Україні». Почалася праця над укладанням «Словника мови російських творів Шевченка».

8. Відділ культури української мови. Відділ був створений у вересні 1971 року. Керує ним В. Русанівський.

Проблеми боротьби за культуру української мови уже давно назріли. У 1963 році відбулася Республіканська наукова конференція з питань культури української мови. Від 1967 року в Інституті видається щорічний спеціальний збірник «Питання мовної культури» (від 1970 р. має назву «Рідне слово»). Працівники відділу всесторонньо допомагають працівникам культури, преси та видавництва. На ближчі роки відділ планує творчу розробку взаємозв'язків української літературної мови на різних етапах її розвитку з місцевими діалектами, опрацювання питань орфоесії й орфографії, мовної норми, видання посібників з питань культури мови, підготовку монографічного дослідження основних стилів української літературної мови на різних етапах її розвитку.

В Інституті є великі картотеки, між ними лексична, на основі якої видаються словники сучасної української мови (в ній зібрано лексичний матеріал з творів більше як 400 українських авторів). Діалектологічна картотека містить діалектний матеріал з усієї української етнічної території. Є також картотека ономастична. В Інституті зберігається фонотека з записами зрештків живого мовлення, літературного та діалектного, не тільки українського, але й інших мов.

Важно було б охопити всі проблеми і досягнення, які має Інститут мовознавства АН УРСР. Його праця велика, а потреби в опрацюванні особливо української мови на сучасному етапі розвитку світового мовознавства ще більші. Бажаємо працівникам Інституту багато творчої наснаги для виконання багатьох планів, які мають велике значення для розвитку української культури. Михайло Лесів



Українські та польські письменники за «круглим столом» Українського телебачення під час проведення на Україні «Днів польської літератури» у квітні 1977 р.

ВИДНОКОЛА УКРАЇНСЬКОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Нинішній рік позначений для радянського телебачення кількома ювілейними відмітками. Сім десятиліть тому, 9 травня 1911 року, російський вчений Борис Розінг на сконструйованому ним кінескопі вперше у світі продемонстрував телевізійне зображення. Піввіку, назад, 1 жовтня 1931 року, в Москві розпочався регулярні телепередачі по так званій „механічній системі”. Цікаво, що цей принцип передачі зображень ще у 1884 році запропонував німецький інженер Пауль Ніпков. Зверніть увагу, що було це за десять років до винайдення радіо і першого кіносеансу! Безперечно, сучасне телебачення — спільне дітище таланту вчених і конструкторів багатьох країн світу. Та є в його літописі і яскрава сторінка, вписана сином відомого українського революційного поета-демократа, великого друга польського народу Павла Грабовського — фізиком Борисом Грабовським. Об’єкти сконструйованої ним передавальної телекамери вперше у світі трансливав рухоме зображення (було це 26 липня 1928 року в Ташкенті, де тоді жив і працював 27-річний винахідник).

І, нарешті, нинішнього року виповнюється тридцятиліття телебачення на Україні; перші позивні Київської студії пролунали в ефірі 5 листопада 1951 року. Того вечора демонструвався художній фільм „Алітет іде в гори”, і студійні гумористи жартують: з тих пір круто вгору пішло й Українське телебачення. І це справді так. Якщо перші передачі кияни мали змогу приймати лише на тисячу телевізорів з малесенькими екранчиками, то нині у населення України понад 12 мільйонів телеприймачів, причому значна кількість з них — кольорового зображення. Нині переважна більшість населення України дивиться дві програми — Центрального і Українського телебачення, у десятки областях транслюється і третя програма, а в Києві нещодавно пущено четвертий телеканал.

Київський телецентр за часом його введення в дію був третім в Радянському Союзі (після Москви і Ленінграда). Нині ж в УРСР налічується 15 студій телебачення. Зв’язані радіорелейними лініями з Києвом, вони утворюють єдину сис-

тому Українського телебачення. Їхніми спільними зусиллями щоденно готується близько 11 годин найрізноманітніших програм. Тут і популярний інформаційний щоденник „Актуальна камера” та випуски „Новин”, і публіцистична документалістика, і спортивні репортажі, передачі для дітей та юнацтва, театральні вистави, художні фільми...

Почесне місце серед них посідає українська народна пісня, особливо коли її виконують такі визначні майстри, як народні артисти СРСР Євгенія Мірошніченко, Дмитро Гнатюк, лауреат Ленінської премії Анатолій Солов'яненко чи народний хор імені Григорія Верьовки. У багатьох країнах світу гаряче аплодували запальному українському танцю, поставленому ансамблем імені Павла Вірського, і цей колектив теж частий гість на зйомочних майданчиках Республіканської телестудії.

Пісня і танок — душа народу. То ж не дивно, що такою популярністю серед глядачів користується телетурнір художньої самодіяльності „Сонячні кларнети”. В кожному його двогодинному випуску (а їх на рік в ефірі 26) змагаються кращі аматори народної сцени. Лише за останні два роки на республіканському телеекрані виступило близько п'ятисот самодіяльних хорів, танцювальних колективів, вокально-інструментальних ансамблів, загалом — понад тридцять тисяч закоханих у народне мистецтво людей.

Телебачення у соціалістичному суспільстві, як і преса та радіо, — справжня народна трибуна. Це засвідчується і таким характерним фактом з практики роботи Українського телебачення: щорічно лише на адресу Республіканської студії надходить майже півторасти тисяч листів. Багато з них використовується в передачах різного спрямування. Листи підказують теми для випусків „Громадської ради якості товарів народного споживання”, дошкульних фейлетонів „Сатиричного об'єктива”, природничого тележурналу „Джерела”, огляду „Кіномозаїка”, диско клубу „П'ять хвилин на роздуми”, дитячого кінозалу. Серед передач Українського телебачення, співтворцями яких є самі глядачі, слід назвати і програми міжнародної тематики. Уже десятиліття по республіканській телемережі транслюється щомісячна програма „Інтерклуб”, в якій беруть участь студенти з багатьох країн світу, котрі навчаються в українських вищих навчальних закладах. Юнаки і дівчата з Народної Польщі — найактивніші учасники всіх випусків і постійні ведучі „Інтерклубу”. Під час спорудження інтернаціонального газопроводу „Союз” в рамках цієї передачі було проведено вікторину „Наш друг — Польща”, на запитання якої до редакції надійшло кілька тисяч відповідей з багатьох міст і сіл республіки.

У Києва є місто-побратим Краків. Між цими двома великими індустріальними і культурними центрами відбуваються обміни делегаціями, численними художніми виставками, колективами майстрів мистецтв. І коли в Києві проходили „Дні Кракова”, то завдяки телебаченню немов би розсунулися концертні зали і виставочні павільйони, і до свята братерства прилучилися мільйони людей в усіх куточках України. Надовго залипиться в пам'яті українських глядачів і кількагодинна програма, яку підготували наші варшавські колеги. Кадри хроніки про сьогоденну соціалістичну Польщу органічно поєднувалися в ній з художніми фільмами, чарівний голос Анни Герман — з не менш любими як польськими, так і радянськими дітьми пригодами Льолека і Болека.

Тема радянсько-польської дружби звучить не лише в загально-республіканських програмах, а й у передачах обласних телестудій. Так популярними в Одесі є тележурнал „Кают-компанія Глобус”. Його часті гості — моряки польських суден, які швартуються в чорноморському порту. В Запоріжжі — місті-побратимі Вроцлава — в Палаці культури алюмінієвого заводу любовно обладнано „польську кімнату”, і місцева студія часто веде звідти передачі.

Серйозним іспитом для радянського телебачення стала трансляція змагань XXII Олімпійських ігор 1980 р. Передачі з Москви велися одночасно по двадцяти кольорових телепрограмах та ста радіоканалах на всі континенти землі. Підраховано, що їх одночасно дивилися два мільярди чоловік, тобто близько половини

населення планети. Висвітлення Олімпіади-80 стало справою усіх телепрацівників країни. Так, до олімпійської „телекоманди”, яка працювала на стадіонах і спортивних майданчиках Москви, увійшло понад двісті редакторів, коментаторів, телеоператорів, режисерів, інженерів та техніків студій України. В Києві, як і в ряді інших міст, проходили попередні змагання олімпійського футбольного турніру. Ці матчі, як і репортажі з траси олімпійського вогню, теж показувало Українське телебачення.

Нині в Києві розпочинається спорудження великого телевізійного комплексу, який дозволить збільшити обсяги мовлення і кількість телевізійних програм. В Радянському Союзі успішно розвивається космічне телебачення. В недалекому майбутньому передбачається реалізувати принцип прийому передач з супутникового ретранслятора прямо на антени телевізорів. Українському телебаченню теж буде виділено кілька каналів для мовлення через космос — і тоді ще ширшими стануть його виднокоча.

Іван Мащенко

Головний директор програм
Українського телебачення

МУЗЕЙ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ГУЦУЛЬЩИНИ

Народне мистецтво Гуцульщини здавна привертало увагу українських, польських та інших етнографів. Чимала кількість експонатів гуцульського народного мистецтва прикрашала не один етнографічний музей в Європі та США, але місцеве музею не було. 1890 р. в Коломиї відбулася етнографічна виставка, яка чи не вперше познайомила громадськість Західної України з незвичайним мистецтвом і побутом гуцулів.

25 листопада 1881 р. група громадян на чолі з відомим педагогом Й. Кобринським (1818—1901) звернулася із закликом збирати гроші на Народний дім у Коломиї, але тільки через 15 років приступили до його будівництва, яке закінчено у 1902 році.

Найбільше пожертвував і найбільше піклувався про Народний дім Й. Кобринський, який мріяв відкрити в ньому також музей гуцульського народного мистецтва. Однак в Народному домі розмістилися книгарня, театральний зал, жіноча вчительська семінарія, товариство «Руська бесіда» та «Боая».

На зламі XIX і XX ст. великою подією для тих, що вивчали Гуцульщину, стала публікація українського етнографа Володимира Шухевича (1850—1915) «Гуцульщина» (1899—1902) в 5 частинах. 1910 року в селі Краснолітов Гнат Хоткевич заснував Гуцульський театр, який гастролював у Галичині та Буковині. Театр популяризував гуцульське народне мистецтво в Харкові, Одесі, а навіть у Москві.

У міжвоєнний період дослідження Гуцульщини як українськими, так і польськими дослідниками посилилися. Польський письменник Станіслав Вінценз видав твір «На високій полонині» (1936). У тому ж році вийшла книжка Ю. Осендовського «Гуцульщина». Гуцульську музику вивчав Станіслав Мерчинський, а етнографію А. Фальковський. Український етнограф В. Кобринський став палким ініціатором створення Музею народного мистецтва Гуцульщини в Коломиї. Збір експонатів розпочався 1926 р.

Музей відкрито 1 січня 1935 р. в трьох кімнатах. Першим його директором був В. Кобринський. Основу колекції музею становили експонати, подаровані гуцульськими умільцями. На громадських засадах музей працював до 1939 року. Після воз'єднання Західної України він став державним. Гітлерівські окупанти розграбували музей, але після визволення України від фашистів він вже в 1944 р. став працювати. Зараз фонди музею постійно поповнюються новими експонатами. Експозиція музею показує розвиток народного мистецтва Гуцульщини з 18 ст. аж до наших днів. У музеї представлено такі види народного мистецтва: різьба, інкрустація та випалювання по дереву, художня обробка металу і шкіри, кераміка, ткацтво,



І. Павлик. Тарілка і пляшка.

вишивання, каменярство, виробів із сиру та бісеру, писанковий розпис, народний одяг. У своїй творчості гуцули найбільше використовували дерево. Творилися прекрасні барильця, рохви, скриньки, топірці, тарілки. Інші майстри застосовували для оздоблення дерев'яних виробів випалювання, а для інкрустації використовували деяко різного кольору, бісер, перламутр, мідний пріт.

Славним майстром різьби в дереві був Юрій Шкрібляк із села Яворова Косівського району. Свої вироби — боклажки, рохви, топірці тощо прикрашав він здебільшого різьбленим орнаментом, який частково доповнював інкрустацією. У відділі радянського мистецтва широко представлені роботи заслужених майстрів народної творчості УРСР Ю. і С. Корпашюків, І. Балагурака, М. Кіщука, Д. Гонюка, М. Тулайдана, а також В. Гуза, М. Грєпіняка, Д. Шкрібляка та інших майстрів із Косова, Яворова, Річки, Брустурова й інших сіл Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей.

На Гуцульщині з давня пора із різьбою дерев'яні вироби оздоблювалися художнім випалюванням. Чудові орнаменти геометричного і рослинного характеру вкривали коновки, сільнички, дійниці, архітектурні деталі та інші дерев'яні речі. Досить багата в музеї колекція металевих виробів. Серед них — рушничі, пістолі, порохівниці, прикраси до одягу, топірці, люльки, які відзначаються витонченістю форм, чудовим оздобленням. Гуцульський чоловічий одяг доповнювали оригінальні шкіряні пояси, оздоблені гравірованими металевими прикрасами, а також топірці чи палиці. Не було такого господаря в горах, який не мав би люльки. Найбільше славилися між гуцулами люльки, виготовлені мосяжниками Н. Ребенчуком із Яворова, В. Самокищуком із Соколівки Івано-Франківської та В. Фельюком із Дихтиця Чернівецької області.

Добре представлена в музеї художня кераміка. Для неї характерний світлий колорит — поєднання зеленого, жовтого та коричневого кольорів на білому фоні. До унікальних експонатів належать твори видатного митця XIX ст. О. Бахматюка з Косова. Він виготовляв ужитковий посуд та особливо уславився пічними кахлями. Експоновані в музеї кахлі із сценками «Мельник у млині», «Народні музики», «Танцювальна пара» та ін. художньо змальовують простих людей.

У гуцульській кераміці славилася Павліна Чувілік з Косова. Її вироби — це миски, глечики, тарілки, сервізи, на яких зображені рослинні орнаменти, птахи, різноманітні композиції з життя і побуту гуцулів. Зараз традиції майстрині продовжують її дочка С. Заячук і внучка Н. Вербівська. У мистецтві кераміки вартісні експонати — сюжетні композиції «Трембіта», «На полонині», «Гуцульське весілля»

та інші створили косівські умільці В. Стригко, М. Кікоть, Г. Білянська та В. Аро-
вець.

Музей у Коломиї славиться колекціями одягу, тканини і вишивки. Характерним гірським одягом є кептарі — багато прикрашені шкіряні безрукavianки. З одягом тісно пов'язане мистецтво вишивання. Найкращі вишивки прикрашали жіночу сорочку. Гуцульська вишивка виконана здебільшого низько з червоного, зеленого і жовтого кольорів. Неповторні вишивки із села Космача — яскраво-жовті чи темно-вишневі, з дрібним хрестиковим візерунком. І сучасні вишивальниці Г. Герасимович, П. Клим, Г. Киви, П. Хім'як, М. Геняк та інші добилися видатних досягнень. Іхні рупники, скатерті, поріжки, наволочки прикрашають чарівні візерунки. Декоративно-вжиткове ткацтво проявилось у виробництві вовняних тканин. На простих саморобних верстатах виготовлялися пояси, торбини, запаски, скатерті й ін. Славяться Гуцульщина і своїми килимами. У музеї представлені килими гладенькі, з геометричним орнаментом та ліжники, які стали широко відомі в світі. Вжиткове ткацтво представлено вовняними веретами, поясами, запасками, торбинами з Косова, Шешор, Яворова, Рожнова, Мишина та Печеніжяна. Славляться також рупники Гвни Васильчук.

Голиться ще згадати про один вид народного мистецтва — писанки. У музеї зберігаються писанки з різних сіл Гуцульщини, і кожна з них — своєрідна за розміром, неповторна, особлива. Приваблюють також фантастичністю, динамікою стилізовані коники, вершники, баранчики, півники, зозульки, олені, зроблені із сиру.

Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини користується широкою популярністю: щороку його відвідують понад 70 тис. людей з різних районів України та з широкого світу.

Працівники музею постійно поповнюють фонди новими знахідками під час експедицій у гірські села Карпат, організують наукові конференції з питань народної творчості, зустрічі з народними митцями. Вони підготували і видали три путівники, надрукували багато статей. Коломийський музей допомагав у створенні громадських музеїв М. Ірчана у П'ядині і П. Козлашюка у Перерові, Краєзнавчих у Печеніжні, Шепарівцях, Малому, Ключі, художніх у Яворові і Космачі, Брустурах, Шешпорах і Річці, а Косівський музей народного мистецтва і побуту став його філіалом. Музей «Гуцульщина» розташований у Коломиї, на вулиці Театральній, 25, у 3-поверховому будинку.

Н. К. і В. П.

АЛЬМАНАХ «ЛІАСТІВКА»

Слово альманах арабського походження, означає воно час і міру. Вже це вказує на те, що альманахи бували в давні часи, спочатку як календарі-довідники, а згодом, як збірники літературних творів. У першій половині XIX ст. були поширені в Європі, в тому і в Польщі та Росії. Деякі з них, як, наприклад, французький «Альманах муз» досягає числа 69 томів. Інші залишилися односторонніми появами.

Одні альманахи мали розважальний характер, інші випливали з глибоких потреб творчих сил народу. Такий характер мали здебільше польські та українські альманахи. Згадаймо лише польські «Ютшенку» (1824), «Ванду» (1825) чи «Незапомінайки» (1838), а з українських харківський «Український альманах» (1831), «Русалку Дністрову» (1837), «Сніп» і «Ліастівку» (1841).

Іван Франко в статті «Українська альманахова література» жартом висловився, що література проходить добу альбомів та альманахів, поки врешті не дійде до творів і періодичних видань». У цьому жарті є немало правди, хоч бувають літературні альманахи поруч з творами і періодичними виданнями.

З листування Є. Гребінки з Г. Квіткою-Основоюенком знаємо, що 1838 р. у них виникла думка, щоб при петербурзькому журналі «Отечественные записки» видавати чотири рази на рік літературні додатки українською мовою. Тому Гребінка збирав літературні твори.

Однак органи відповідної влади навіть не бажали розглядати питання публі-

кації згаданих додатків. Тоді Євген Гребінка вирішив видати зібрані матеріали в альманасі «Ластівка», який появилася у петербурзького книгаря Василя Полякова 1841 р.

З цієї нагоди упорядник альманаху сповіщав: «Позбирав, що було у мене писане по-нашому і своє, і добрих людей, що, спасибі їм, направили, одніс у друкарню — от вам і книжка».

В упорядкуванні альманаху «Ластівка» Є. Гребінці дещо допоміг Тарас Шевченко. Він зрєдагував, наприклад, байку П. Писаревського «Собака та злодій». Про цю допомогу вимовно свідчить лист Гребінки до Г. Квітки-Основ'яненка від 13.І 1839 р.: «У мене тут чудовий помічник — Шевченко, людина незвичайна».

Відомо, що Є. Гребінка взяв участь у викупі Шевченка з кріпацтва, провів через цензуру його «Кобзар» (1840). Він же у «Ластівці» вперше надрукував такі твори Т. Шевченка: «Причинна», «Вітре буйний», «Тече вода в синє море», перший розділ поеми «Гайдамаки» та «На вічну пам'ять Котляревському». З цензурного примірника альманаху відомо, що Шевченко подав ще уривок поеми «Тарасова ніч». Поему вилучено під час коректи, бо вона появилася вже друком у «Кобзарі» (1840). Надруковані в альманасі твори Шевченка стали його окрасою. Розумів це упорядник, який до розділу «Гайдамаків» «Галайда» додав вимовну примітку: «Порадував нас торік Шевченко «Кобзарем», а тепер знов написав поему «Гайдамаки». Гарна штука, дуже гарна, така смашна, мовляв, як у спасівку та у жаркий день після обіду гарний кавун! — І їси і ще хочеться і читаш і не одірвешся. Оце вам для прикладу з неї перва глава. А там дальше усе лучче й лучче. Штука я вам скажу!»

Передмову до «Ластівки» під заголовком «Так собі до земляків» і післямову «До зобачення» написав Євген Гребінка. Він, на жаль, ідеалізував життя селян, хоч кріпосницька дійсність була жахливою. Гребінка помістив також два свої вірші «Дядько на дзвіниці» та «Українська мелодія». Щоб переконатися, як набагато нижче під художнім оглядом стояли ці вірші від Шевченкових, досить процитувати строфу з «Української мелодії»:

«Ні, мамо, не можна нелюба любити!
Нещасная доля із нелюбом жить.
Ох, тяжко, ох, важко з ним річ розмовляти!
Хай лучче я буду весь вік дівовати!»

На подібному рівні у «Ластівці» зустрічаємо вірш Олександра Афанасьєва-Чужбинського «Є. П. Гребінці»:

«Скажи мені правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, коли заболить?
Як важко застогне, як гірко заплаче,
І дуже без щастя воно заземить?»

В альманасі надруковано понад десять творів поета-романтика Левка Боровиковського. Були це переважно байки-гуморески, які він писав не без впливу І. Красицького. Досить буде вказати на одну з них — «Клім»:

Клим, лежачи на боку, казав: дай боже...
А хтось йому шепнув: устань, роби, небоже!

Крім того, Боровиковський опублікував у «Ластівці» «Народні пословиці» з такою передмовою: «Мати моя — Малоросія: вона мене голубила й годувала, на все добре наставляла. Як щира дитина, я її слухав — і повік не забуду, що вона мені говорила, як на все добре вчила — як з людьми жити, як на світі добре робити... Послухайте, миряни, хоть соту долю, що вона мені — мати рідній дитині — казала».

До прислів'їв у «Ластівці» додано вибірку загадок та українських народних пісень, зібраних С. Писаревським. Він надрукував у альманасі також свої консервативного напрямку поезії. Петро Писаревський помістив тут байки.

Виступив у «Ластівці» ще один поет, що писав під впливом народної музи, а саме Віктор Забіла. Йому відведено місце для поезії «Голуб», «Пісня», «Повіяли вітри буйні». Про характер його творів вимовно свідчать хоч би перша строфа з вірша «Голуб»:

Ой застогнав голуб
У темній діброві
На гіллі сухенькій;

Ой заплавав тяжко
Гіркими сльозами
Козак молоденький.

На сторінках альманаху зустрічаємо також твори представника українського бурлеску консервативного письменника Порфирія Кореницького й забутого поета Н. Мартовичького.

Крім згаданих у «Ластівці» публікувалися відомі вже письменники Іван Котляревський з уривками «Москаля-чарівника», Григорій Квітка-Основ'яненко з оповіданнями та П. Куліш з уривками казки «Циган».

Альманах «Ластівка», на думку Є. Кирилюка, І. Бойка, С. Зубкова та інших дослідників, відіграв позитивну роль у розвитку української літератури, хоч не обійшлося без критичних відгуків про нього.

З перспективи часу стало видно, що рацію мали ті рецензенти, які вказували, що в альманасі багато прекрасних, самобутніх і нових творів («Литературная газета», 24.V 1841), «Москвитянин» (1841, № 10). Це стосується головно до творів Т. Шевченка.

Слідами «Ластівки» пішли інші альманахи — «Молодію», «Барвінок України», «Вінок русинам на обжинки», «Київлянин» та інші. Всі вони своєрідно позначилися на розвитку українського письменства.

А. С.



С. Караффа-Корбут. «Дід з бабою». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

Розвиток українського шкільництва в Галичині став предметом солідних наукових досліджень сучасних польських істориків педагогіки.

Був рік 1881 у Східній Галичині, що входила тоді в склад Австро-Угорської монархії, панувала безмежна нужда та непроглядна, безпросвітна темрява. Нові порядки, що їх протягом 20-ти років заводила державна влада, ні трохи не долегшували становища найнижчих верств населення. Автономізацією Галичини скористалися великі земельні власники, які взяли в свої руки владу від австрійського губернатора. Центральну австрійську владу у Львові представляв намісник, як правило місцевий магнат, яким у 1881 р. був граф Альфред Потоцький. Автономну

владу в Галичині виконував Крайовий сейм, очолюваний маршалком. 1881 року, після Людвіка Водзіцького посаду його займав Микола Зибликевич. Виборча система фаворизувала великих землевласників, обмежуючи права селян. Дійшло до того, що в 1883—1889 роки не було у сеймі ні одного селянина, а українців не більше 15%.

Крайовий сейм займався м. ін. справами освіти. Не маючи у сеймі відповідної кількості своїх представників, українське населення (переважно селянське) не могло добитися рівних прав у ділянці шкільництва. У законі від 22.VI 1867 р. стверджувалося, що «право вирішувати про мову навчання в народних школах належить тому, хто школу утримує». Подібно було й в середніх приватних школах. Якщо ж народна школа була утримувана з суспільних (державних) фондів, про мову навчання вирішувало гмінне правління, що вимагало затвердження крайової шкільної влади. Натомість у всіх державних середніх школах обов'язковим було навчання польською мовою, крім львівської гімназії, в якій навчання відбувалося також українською мовою.

У тих важких обставинах група українських діячів, переважно вчителів, вирішила заснувати Руське товариство педагогічне, завданням якого — згідно з затвердженням в серпні 1881 р. статутом — було б «промишляти над потребами руського нар да на полі шкіл народних, середніх і вищих, займатися основою руських шкіл і піддержувати всякі справи виховання публичного і домашнього на основі матерного язика». Крім цього товариство вважало своїм завданням нести матеріальну й моральну допомогу своїм членам. Завдання ці РТП мало здійснювати шляхом скликування науково-педагогічних конференцій та влаштування прилюдних лекцій, подаванням заяв, петицій та меморіалів у справах українського шкільництва до державної адміністрації, видавання українських книжок і часописів, встановлювання співпраці з подібними товариствами у країні та за кордоном. Головою РТП обрано шкільного радника д-ра Амвросія Яновського, а секретарем — Анатоля Вахнянина.

Перший «Провізоричний комітет» звернувся з закликом «До Галичан», щоб вони вступали в члени товариства і помагали йому матеріально. Та початковий період діяльності РТП не був радісний. Протягом трьох років діяльності (на 2.III 1884 р.) товариство мало всього 354 членів, що оплачували внески, а його щільний дохід становив 375 ренських 33 крейцери золотом. Як пише автор ювілейного збірника «Рідної школи», загальні збори «навіть за 20 літ існування товариства не були в силі зібрати сотні членів». Шойно від 1904 р. число членів почало швидко зростати, так що 1906 р. було їх 3000, а 1914 р. — 4.814. Третина членів була вчителями, а РТП, яке від 1912 р. змінило назву на Українське педагогічне товариство, було їх професійною організацією, хоч виконувало й інші завдання.

Головними перешкодами в діяльності товариства були важкі матеріальні умови життя галицьких українців та їх неусвідомленість у потребі рідної школи, а також численні перешкоди з боку місцевої адміністрації. До війни (1914—1918) діяльність РТП (УПТ) зосереджувалась в основному на заходах для створення рідної школи, заснування приватних українських шкіл і бурс, організування курсів і позашкільного навчання, видавання українських книжок і часописів та подавання матеріальної допомоги вчителям.

Змістом петицій, що їх подавало товариство до галицького сейму, віденського парламенту та інших установ, були вимоги відкриття українських шкіл, введення навчання української мови в існуючих школах, поширення обсягу навчання (зокрема введення курсів для неписьмених), участь українських учителів в опрацюванні програм навчання та підручників, відкриття українського університету. Тільки невелика кількість тих заяв і петицій була полагоджена позитивно. Саме завдяки цим безустанним клопотанням були засновані українські гімназії в Перемишлі (1887), Коломії (1893), Тернополі (1898), Станиславові (1905), філія української гімназії у Львові (1906) та паралельні українські класи в гімназіях у Бережані та Стрию (1907). У Львівському університеті, в якому 1910/11 р. навчалось 1035 українських студентів (12% загального числа) були відкриті українські кафедри.

Якщо державні середні школи були в основному для хлопців, РТП спочатку заснувало приватні середні школи для дівчат. 1898 р. відкрито першу дівочу

вчительську семінарію у Львові (1907 р. відкрито для неї школу вправ). Щойно 1906 р. РТП заснувало першу народну школу в Зарванці (Золочівський пов.). До 1914 р. число приватних народних шкіл РТП зросло до 15.

Велику роль виконували бурси та інститути РТП, які помагали сільській молоді утримуватися у школах. Перша бурса-інститут була заснована 1888 р. у Львові. Під керівництвом інструкторів (студентів Львівського унів ерситету) бурсаки розвивали широку культурно-освітню діяльність, організували лекції, бесіди, дискусії та читачко-співацькі вечори. До війни РТП заснувало у Львові ще одну таку бурсу, інститут для дівчат, селянську бурсу, а в провінції 20 бурс. Крім цього, 35 бурс заснували інші товариства (м. ін. «Просвіта»), а 27 бурс московієльської товариства.

Освітньо-виховну діяльність РТП доповнювали засновані ним курси для неписьменних і військових та підготовчі курси до середніх шкіл. Товариство натрапляло тут на великі перешкоди. Старости не завжди дозволяли на відкриття таких курсів, забороняли вживати для цих дітей шкільні зали, вчителям брати участь у педагогічних конференціях без дозволу шкільної влади.

Товариство заснувало власні бібліотеки. До війни було їх 12. Від 1889 р. почав виходити пресовий орган РТП «Учитель» (два рази на місяць). На його сторінках публіковано наукові статті з педагогіки, вміщено інформаційні огляди про шкільництво та виховання у різних країнах, порушувано вчительські справи. 1892 р. товариство взяло у свої руки видаваний приватно від 1890 р. два рази на місяць журнал для молоді й дітей «Дзвінок». У «Дзвінку» друкувались твори визначних українських письменників, а його редактором 1914 р. був пізніший член АН УРСР історик Іван Крип'якевич.

Важливою ділянкою праці РТП була матеріальна і моральна поміч для вчителів. Важкі умови праці, переслідування з боку шкільної влади і весь клімат тодішньої школи вірно змалювала Уляна Кравченко у «Спогадах учительки». Товариство робило клопотання у сеймі, писало меморіали до віденського парламенту і міністерства освіти в справі покращання матеріального положення вчителів. 1897 р. засновано «Допомоговий фонд» для вчителів, який однак 1906 р. передано товариству «Взаїмна поміч галицьких і буковинських учителів».

Після закінчення війни, за часів II Речі Посполитої, завдання УПТ ще більше зросли. Буржуазний уряд старався всілякими способами зменшити кількість українських шкіл в Галичині, а тим більше на Волині, Холмщині і Підляшші. Згідно з законом від 21.VII 1924 (Lech Grabski) основним типом школи на цих землях повинна була бути спільна польсько-українська школа (утраквістична). Навчання на українській мові в державних школах було можливе, якщо у даній гміні жило щонайменше 25% українців і бажали цього батьки щонайменше 40 учнів. Це бажання повинно було бути ствержене на письмі, а його легальність повинен був перевірити шкільний інспектор. Пізніше декретом президента встановлено, що мова навчання у школі не може бути змінена протягом 7 років.

Унаслід дії цих законів число українських державних шкіл зменшилося з 2505 (1921/22 р.) до 420 (1937/38), більшість з них були однокласні школи. Крім цього у 1937/38 шкільному році було 3064 школи утраквістичних і 2123 школи, в яких українська мова була предметом навчання. У школах в Галичині та на інших землях, заселених українцями, переважали польські вчителі, бо українських вчителів шкільна влада висилала до праці на польські етнографічні землі. Багатьох вчителів звільнювано, як «недоляльних», за дрібні неформальності закривали існуючі українські школи.

Найважливішим завданням УПТ був захист прав українського населення на рідну школу. В домовленості з іншими суспільно-культурними товариствами (1920 р) УПТ взяло в свої руки догляд над усіма українськими приватними школами (з деякими винятками), створено фонд «Рідна школа» з добровільних внесків, вирішено розвивати народне, середнє, а зокрема професійне шкільництво. При читальнях «Просвіти» організовано «Комітети Рідної школи». Товариство пробувало поширити свою діяльність на Волинь та інші землі поза Галичиною, але не

отримало дозволу влади. 1926 р. змінено назву з УПТ на «Рідна школа», яка була більш зрозумілою для ширших мас громадськості. Усі законні та бюрократичні перешкоди, як і переслідування діячів «Рідної школи» не загальмували її дальшого розвитку. Після 1924 р. число гуртків і членів товариства скоро зростало, про що свідчать такі дані:
1924 р. — 61 гурток 12867 членів, 1930 р. — 593 гуртки 31615 членів, 1939 р. — 2064 гуртки 103838 членів.

Одночасно збільшувалися громадські жертви на «Рідну школу». Різні товариства, зокрема економічні і окремі громадяни жертвували гроші, дома, землю. Дари надсилали українська трудова еміграція зі США і Канади, населення з Волині, Холмщини і Підляшшя. Деякі працівники добровільно себе оподатковували. Не без зворушення читаємо сьогодні, що Матвій Березовський з Коломиї записав «Рідній школі» 1 морг ріллі і півстодали, а Олена Прийма і Марія Сеньків по 1 моргу поля. Хоч жертвенність була й велика (1929/30 р. зібрано близько 200 тисяч зл., а 1930/31 — 286 тисяч зл.), але не покривала усіх потреб товариства. Фінансово дефіцитна діяльність товариства принесла великі успіхи на полі освіти. Протягом 20 міжвоєнних років число учнів у школах «Рідної школи» збільшилося: в народних з 534 до 6088, середніх зі 137 до 2499, в професійних з 62 до 1043. Половина тих учнів це діти українських селян. Число дітей у садках зросло з 7791 до 22094. Крім професійних шкіл, УПТ «Рідна школа» організувало ремісничі курси: столярські, переплетницькі, ткацькі, слюсарські, шиття і крою, кулінарні і домашнього господарства, кооперативні та інші. Збільшилась значно кількість книжок у бібліотеках та поширилося читання книжок. Від 1922 р. товариство утримувало свою книгарню «Рідна школа» у Львові. Діяло засноване 1884 р. видавництво книжок для дітей і молоді. Два рази на місяць виходив журнал «Рідна школа» — незамінне джерело педагогічних знань і посібник у шкільних та загально-освітніх справах. Гуртки «Рідної школи» влаштовували театральні вистави, концерти, вечорниці та інші імпрези. 2 і 3 XI 1935 р. відбувся у Львові I Український педагогічний з'їзд, на якому висунуто домагання збільшити кількість українських шкіл, дати працю українським вчителям в українських школах, заснувати український університет, підпорядкувати українське шкільництво УПТ «Рідна школа». Досягнення шкіл, садків та культурної діяльності «Рідної школи» були показані на Педагогічній виставці у Львові, яка експонувалася від 4.VII до 4.VIII 1938 р.

Протягом 58 років існування УПТ «Рідна школа» виконувало важливу роль у розвитку шкільництва на західноукраїнських землях. Завдяки її діяльності виразно покращався стан освіти найнижчих верств сільського і міського населення. Діяльність «Рідної школи» позитивно оцінили польські історики М. Іваніцький та С. Мауерсберг.

А. Вігорний

Бібліографія:

- M. Iwanicki, Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918—1939. Siedlce, 1975. WSP.
S. Mauersberg, Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1018—1939. Wrocław, 1968. Ossolineum.
A. Chojnowski, Kwestia ukraińskiego szkolnictwa wyższego w Drugiej Rzeczypospolitej. Historia XIX i XX wieku. Wrocław, 1979. Ossolineum.

ЖУРНАЛ «СВІТ»

У січні 1881 р. у Львові почав виходити журнал, що вперше в історії української журналістики цілком був присвячений питанням долі і потреб трудового народу, робітництва, почав пропагувати соціалістичні ідеї.

Положення широких мас трудового народу Західної України було тоді жалогідне. Жорстоко визискувані панівними класами і розпанілою буржуазією вони терпіли подвійний, соціальний і національний гніт, були позбавлені можливості освіти, надії на покращання своєї долі. Духовні «провідники народу», як народовського, так і москвофільського табору, — проповідували класову гармонію інтересів буржуазії з трудовими масами, а їх положення і злигодні приписували «лінивству і ц'янству» самого народу трудового. «Загальне пустозвонство, недоумство і апатія



Танець привітання «Ми з України».

до науки, бачиться, пульсують у крові галицької інтелігенції, не виймаючи навіть переважної часті університетської молоді» так писав тоді про своїх сучасників Іван Франко. Разом з однодумцями, такими як М. Павлик та інші, він вимагав усіми способами «обстоювати соціальні права та інтереси трудових мас, піднести їх свідомість ширення поступових європейських гадок живою народною бесідою». Щоб досягти цієї мети, треба було виховати передову інтелігенцію, «причинитися до збудження і піддержування живішого руху серед молоді і навіть серед люду», встановити і підтримувати зв'язки з найпередовішими науковими та суспільними ідеями, що розвивалися в світі.

За ці ідеї, за соціалістичну пропаганду Франко два рази кидають у тюрми і судять (1877 і 1880). Але, як пізніше (1887) писав Франко у варшавській газеті „Prawda”, «так звані соціалістичні процеси, що... впали на українську молодь і в яких під виглядом соціалізму уряд і суспільство намагалися знищити всякі, хоч би і найскромніші прояви критики і вільної думки, викликали наслідки цілком протилежні їхньому намірові, бо покликали до життя видання незрівнянно гостріше щодо тону і радикальніше щодо критики суспільних умов, ніж усі попередні й пізніші українські видання». Таким виданням був «Громадський друг» (1878), який після виходу двох перших номерів, з цензурних причин, перейшов у форму альманаха під заголовком «Дзвін», а згодом «Молот» (1879). Ці альманахи, у свою чергу, задавила австрійська царська цензура. Але вона не змогла задавити тих ідей, які ці видання посяли. Бо друкувалися в них такі знамениті твори Франка, як „Voа constrictor”, повість, у якій незвичайною силою художніх засобів автор розвінчує капіталістичний суспільний лад, що своїми путами «скував сильних і слабих з їх муками і їх ділами». Ідейним продовженням „Voа constrictor” буде повість «Борислав сміється», що друкуватиметься в журналі «Світ» (1881—1882). Маніфестом і програмою для ідейної передової молоді стали «Каменярі», поезія, що поривала до дії для перетворення світу. У вірші «Товаришам із тюрми» Франко закликав нових борців «твердо у бою стояти, не лякатись, що впає перший ряд, та по трупах наперед ступати, ні на крок не вертатись назад».

Захоплена цими ідеями студентська та гімназійна молодь збиралася в листопаді 1880 р., коли Франко з Нагуєвичів знову прибув до Львова, і постановила продовжити видання прогресивного журналу. Франко став головним співробітником і співредактором «Світу», а відповідальність за видання перед владою і цензурою взяв на себе ровесник «Каменяря», Іван Белей.

«Пускаємо в люди перше число «Світа» без шумних програм. Статті, вміщені в нинішнім числі, висказують програму «Світа». Всяке чесне і совісне починання стрічає противника, — але стрічає й прихильника. То ж і ми, надіємось, не остане-

мось без прихильних нашому видавництву, — і для них і про їх помочи чей остоймю у нашій нелегкій роботі». З такою заявою 10 січня 1880 р. вийшов перше число журналу, який, проіснував не цілих два роки, але золотими буквами вписався в історію української журналістики, літератури й культури. А вписувався він у неймовірно важких обставинах. Видавці журналу постійно боролися за кошти для його випуску. Затравлений поліцією і зацькований реакціонерами власної громадськості, Франко не міг заробити своєю працею на шматок хліба. Протягом чотирьох місяців 1881 р. його утримував у своїй хаті редактор львівської газети „Грґаса“, робітник Й. Данилюк. Перехворівши тифом, Франко мусив виїхати в Нагуєвичі, де перебував у сім'ї вітчима в такій матеріальній скруті, що, бувало, не міг піти на пошту в Дрогобич по матеріали для журналу, бо не мав у що взутися. І саме з Нагуєвичів Франко писав для «Світу», редагував його! Викупляти з друкарні окремі номери журналу приходилось інколи за власні лепти видавців, що їх вони отримували з інших видавництв як гонорари за дописи і твори (Белей — з київської «Зари», Франко — за переклад «Фавста» Гете). Скільки самовідречення, скільки самовідданості треба було, щоб серед таких умов, з далекого від культурних установ, бібліотек села протягом більше ніж півтора року систематично заповнювати журнал «Світ» найвищої проби писаннями прози, поезії, науки, літературної критики, перекладів з інших мов, публіцистики! Твори Франка становлять дві третини всього, що було надруковане в журналі за весь час його існування (1881—1882). Зусиллям і «печаттю духа» Франка «Світ» став трибуною української передової громадської думки, він вперше на Україні почав пропагувати марксистські революційні думки про історичну роль робітничого класу, про необхідність загибелі капіталістичної системи.

У повісті «Борислав сміється», що друкувалася від першого до останнього номера журналу, Франко один з перших у світовій літературі змалював організовану страйкову боротьбу робітників проти капіталістичних експлуататорів, створив образ класово-свідомого робітника. Повістю «Борислав сміється» гуртом і вголос зачитувалися робітники і, як свідчать сучасники (в газ. «Вільна Україна», 1940, № 146), під її впливом озокерятні шахтарі Східниці організували вдалий страйк проти своїх визискувачів.

Багато місця журнал присвячував питанням боротьби і визвольних змагань інших народів — ірландців, південних слов'ян — за національно-політичну свободу, за соціальну справедливість.

З ділянки літературної критики згадаймо один з перших голосів оцінки поетичної музи Марії Конопніцької (стаття «Початки людювого реалізму в польській літературі» № 7, стор. 130—133). Журнал «Світ» пропагував погляди Дарвіна на природу в статті І. Франка «Мислі о еволюції в історії людськості». Друкувалися також статті на теми мовознавства, етнографії, сільського господарства, статистики й соціології, які переважно опрацьовував сам І. Франко.

В пору жорстоких поліцейських переслідувань за співчуття до соціалістичних ідей, численних процесів, ревізій, дошкулювань журнал притягнув до себе кращу частину інтелектуальних сил українського народу. Крім видавців, у нього друкували свої статті, дослідження, дописи, вірші близько двадцяти авторів з Галичини (О. Терлецький, В. Коповський, І. Онишкевич та інші) — і з Наддніпрянської України (М. Драгоманов, Б. Грінченко, О. Кониський, який допомагав журналові матеріально: Е. Борисов, Ф. Вовк, П. Біліловський, Т. Василевський та інші). З польських авторів назвемо Франкових приятелів Людвіка Іллендера та Едмунда Пшевуського, завдяки якому Франко став співробітником варшавської „Prawdy“, а з чеських — редактора журналу „Swetozor“ Прімуса Соботку, який допомагав «Світові» також матеріалами (кліше та інше). Такі польські журнали, як варшавські «Przeglad Tygodniowy» і «Kiosy» позитивно відгукнулись про «Світ», що свідчить про значимість і авторитет, які здобув перший український революційно-демократичний журнал не лише серед своїх, але й серед передових кіл сусідніх народів. «Світ» розпочав новий період в історії української передової журналістики і громадської думки в Галичині.

Досконалу студію про нього наш читач знайде в книзі Олексія Дея «Українська революційно-демократична журналістика» (Київ, 1959).

М. Косар



М. Кристопчук. «Натюрморт гуцульський». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

НАУКА І МИСТЕЦТВО

ЕКОЛОГІЧНА КРИЗА І ЗАСОБИ ПРОТИДІЯННЯ

Охорона природного оточення в Європі (раніше просто «зберігання природи або пам'ятників природи») започаткована ще у середньовіччю добу. Тоді саме появились перші закони про зберігання окремих видів тварин і рослин. У XIX ст. набула вона характеру суспільно-естетичного й патріотичного руху, що ніс порятунком вартим уваги пам'яткам природи (старим деревам, скелям, водопадам і т.п.) і видам фауни та флори, що загивали (напр., козулям чи бабакам у Татрах). Вже тоді пропонувалося засновувати національні парки й заповідники природи. Проте ніколи в минулому справа відношення людини до природи, межі її експлуатування, не набула такого драматичного характеру, як після II світової війни. Несподівано людина зрозуміла, що природні ресурси не необмежені, а навіть вода й повітря, які традиційно вважались загальнодоступними благами, виявились «дефіцитними благами».

Без перебільшення можна сказати, що людство опинилося перед альтернативою: або змінити систему господарювання, основуючи її на інших принципах експлуатації природи, і таким чином і змінити дотеперішній спосіб організування життя, або довести до загальної катастрофи цивілізації.

Цього роду альтернатива викликала те, що в науці й публіцистиці виникли нові поняття й рефлексії. І так, з'явилося поняття «екології природного оточення» і поняття «екологічної рівноваги» або «біоценозу»; усвідомлення, що порушуючи цю рівновагу в даному середовищі (між його окремими елементами) призводимо до негативних наслідків спочатку для природи, її розвитку, а кінець-кінцем, і для людини, її здоров'я і психофізичного розвитку.

Тому проблемою зберігання природного середовища починають цікавитися не лише природознавці — «охоронці» і географи, але також лісники, гідрографи, геологи, землероби, техніки й гуманісти. Відомий соціолог Ян Щепанський у статті «Людина і природа» пробує аналізувати фактори, що прискорюють і так неминуче винищування природних ресурсів, а саме: швидкий демографічний приріст населен-

ня у світі і прискорені та збільшені як же часто раціонально не виправдані, потреби людини. Варто тут підкреслити, що обидва процеси у більшості народів глибоко закорінені в системах вартості і позитивно ними оцінюються; а вартості ці у сьогодишній час щораз помітніше попадають у конфлікти з екологічним становищем світу.

Людина виявилася порушником природних процесів, що регулюють взаємне відношення між нею і природним оточенням. Одночасно розвиток науки й техніки сприяє розвиткові споживачької цивілізації (збуджування й заспокоєння потреби розкішного життя, а також заспокоєння всяких забаганок, що призводять до надмірного витрачення природних засобів). А переважно так було, що споживачький стиль життя попереджував період занепаду даної цивілізації... А сьогодні, коли природні ресурси щораз помітніше зменшуються, до високого споживання прямують всі народи. Криві росту споживання незабаром, хоч у різний час для різних засобів, перетнуться з усе меншими кривими таких багатств, як нафта, вугілля, мідь, свинець, цинк, а навіть вода й повітря (враховуючи щораз більше їх забруднення), а це може рівнятися загибелі нашої цивілізації, якщо не взагалі загибелі життя на землі. Вищезгадані процеси в двох рапортах опрацювала приватна спілка вчених «Римський клуб». У першому з 1972 р. — «Межі росту» і в другому з 1977 р. — «Людство у зворотному пункті».

Про екологічну кризу у світі свідчать також численні заклики вчених, в тому й багатьох нобелівських лауреатів, до мешканців Землі у справі рятування людства, що опинилося перед кризою, найбільшою в своїй історії.²⁾

Вартим підкреслення є ще факт суспільної несправедливості: враховуючи населення всієї землі, жителі економічно розвинутих країн використовують (тим самим нищать) непропорційно більше природних ресурсів, ніж „повинні“ по праву приналежності до вселюдської сім'ї. І так, для прикладу, мешканці США, що становлять 1/15 (біля 7%) населення світу, використовують 30—35% сировинних ресурсів, енергії й харчів, яких значну кількість (інколи навіть коло 50%) безкорисно марнують. На утримання однієї американської дитини використовують приблизно в 50 разів більше засобів, ніж на утримання індуської дитини в тому самому віці. Це додаткові елементи, включно з неймовірним марнотратством благ у високорозвинутих країнах, а також і в соціалістичних країнах (хоч спричинені іншими факторами), які екологічним проблемам надають, безперечно, також суспільний характер. Зрештою, зменшуються не лише мінеральні ресурси, але й «живий» шар земної кулі, в міру, як ростуть наші потреби й рівень життя; мало того, що наші землі грозить забруднення (добрива, стіки та отруювані ґрунтові і глибинні водняні течії), їй грозить абсолютне виснаження й неродючість. Крім того, цей «живий» шар призначається під забудову міст, доріг, чи для промисловості. Досить згадати для прикладу, що після II світової війни у Польщі на 1 мешканця припадало 0,87 га родючого ґрунту, а в сімдесятих роках — не набагато більше ніж 0,5.



Гляньмо на екологічну кризу з точки зору живої природи, у трофічному ланцюзі якої людина є чільною ланкою. Дані, що публікуються в світовій літературі, жалкі ві. Вони засвідчують неймовірну бездумність людини, що сама собі готує загибель.

Протягом останніх 300 р. на землі вимерло понад 400 видів тварин, а протягом найближчого століття загине ще 1200 інших видів, не враховуючи численних беззребетних (комахи, хробаки), присутність яких для біоценозу не менш важлива, ніж великих тварин. Є натомість багато прикладів негативного для людини наслідку винищення якогось виду фауни, напр., горобців у Китаї, гіпопотамів у Східній і Центральній Африці, алігаторів в Аргентині, диких котів і сов в Америці (між іншим, як результат — розмноження шурів).

Надалі триває вбивання великих тварин задля приємності вбивання, а це наслідок розвитку браконьєрства й нелегальної торгівлі трофеями, або живими малими тваринками, що продаються на північноамериканському ринку⁴⁾.

Загально відомо, що кількість вимерлих чи загрожених видів тварин і рослин пропорціональна до винищуваних лісів у даній місцевості. Ліси, передовсім у тро-



О. Кравченко. «Дівчина з квіткою».

О. Кравченко. «Музики».

північній зоні, є не тільки місцем життя мільйонів видів фауни і флори, але й головним виробником кисню, а також основним регулятором обігу вод і клімату всієї землі. Тому слушною вважається думка, що «виграш людини, значить виграш землі, а це наслідок виграшу лісу».

Згадаймо теж, що на бажання президента Дж. Картера група експертів підготувала рапорт про стан природного оточення в 2000 р. Висновки цього рапорту, що був опублікований у 1980 р., б'ють на сполох. Ось деякі з них: якщо протягом найближчих 20 р. не змінимо способу користування землею і її засобами, то родючий шар зменшиться на 1/3, натомість ризиковано зменшуючи поверхню лісів, прерій чи саван, викличемо зміну в обігу води у природі, що в свою чергу дасть початок трагічним подіям. Мінеральні добрива, бур'яновинищувальні засоби й інші забруднення ґрунту спричинять видозміну біологічних форм; натомість збільшення пустинної зони у світі, себто степовиння деяких просторів, доведе до винищення 20% видів рослин, а в результаті зменшення засобів харчування.

Якщо в сьогоденні час так багато говориться про енергетичну кризу, то необхідно мовити про набагато грізнішу водяну кризу, яка вже існує на численних просторах, що досі багаті були на воду. В Польщі у понад 6 тис. сіл та населених пунктів відчувають нестачу питної води. Згідно з обчисленнями проф. Тутки, видимий вже дефіцит води в Польщі в 2000 р. досягне 13 куб. км води! Освоєння річок, а особливо Вісли, необхідне!

Щоб усвідомити загальну загрозу для людства, необхідно ще згадати про підвищення радіоактивності у водах, в атмосфері, ґрунті й живих організмах внаслідок експериментальних атомних вибухів, про клопоти з ліквідуванням радіоактивних відходів із щораз численніших атомних електростанцій, про необоротні зміни

в атмосфері внаслідок збільшення двоокису вуглецю, яке від початку «промислової» ери по наш час зросло до 10%, а в 2000 р. збільшиться до 25% атмосфери, що викличе теплішання земної кулі, і далі зв'язані з цим ускладнення (танення льодів). Атмосферний склад змінюють ще й інші чинники, а саме: користування реактивними літаками. Згадаймо врешті забруднення комунального характеру, зв'язані з урбанізацією світу, безупинні некорисні зміни мікрорельєфу місцевості, консистенції ґрунту, а внаслідок цього — посилення змін в обігу води, її «втечі»; кінець-кінцем торкнімся усунування й утилізації сміття — цієї проблеми досі не розв'язано ще в багатьох країнах.

Поширюється думка, що умови життя в світі, а передовсім в Європі, погіршуються, натомість кошти функціонування селищних одиниць збільшуються в міру, як росте величина й простір тих одиниць (зокрема в міських агломераціях).

Тому умови життя і якість природного оточення, в якому людина знаходиться, сьогодні стоять побіч матеріального рівня життя (заробітки), стали істотними елементами загального добробуту. Поняття «добробуту» складне. Посередньо воно торкається й здоров'я, морального задоволення людини, а це запевнити може тільки не деградоване природне оточення.

Чи є вихід з кризи? У згаданій статті Щепанський ставить питання, чи з точки зору матеріального існування людини, її ставлення до природи не є з кінечністю нищівним. Чи людина, щораз помітніше перемагаючи свою залежність від природи шляхом заміни природного оточення цивілізаційним оточенням, не видає одночасно, в остаточному розрахунку, смертного вироку на себе?

Привертає увагу те, що людина, яка може в гармонійній рівновазі зі своїм природним оточенням, задовольняючи з його засобів свої необхідні потреби, однак так жити не хоче. Безмежно ростуть — як слушно помітив Щепанський — не потреби організму, а забаганки, зв'язані з харчуванням чи способом життя. Це штовкає людину, відтак ширші кола людей і цілі народи, до чимраз безкомпромісного й бездушнішого нівечення природи не з необхідності.

Зрозуміло, що використовувати природні ресурси й володіти ними, це важливий фактор влади, престижу й суспільного впливу, але родяться нові механізми й економічні структури, що спираються виключно на експлуатації природи і неприхильно ставляться до будь-якої навіть думки про ощаджування. Це зв'язане з пануванням, економічним домінуванням чи класовим розшаруванням, нарешті ієрархією влади: решту робить конкуренція, ворожнеча, страх, що противник може мати більше засобів, або продуктивніше їх експлуатувати (читай: винищувати), що в свою чергу викликає у противників ще більшу безошадність щодо природи. Релігійні й ідеологічні закономірності, що співдіють з вищезазначеними явищами, теж мають значення. Небагато є церков, що заступаються за гармонійне співіснування людини з природою.

В сумі висновки Щепанського песимістичні. Зрозуміло, — пише він, — ми повинні зберігати зелень, не забетонувати родючої землі, очищувати стіки й обмежувати розповсюдження фабричного диму і пилю, зберігати ліси, гармонійно поєднувати техніку з природою, але наша діяльність у відношенні до всемогутньої природи завжди залишиться фрагментарною. В далішій перспективі так само і технічна цивілізація «всмокчеться Натурою, як це сталося з багатьма іншими навіть зухвалими цивілізаціями минулого»⁵). Була б це катастрофа цивілізації, тим разом внаслідок порушення рівноваги між надмірним розвитком техніки і природним оточенням.

Якщо розвиток людства візьме курс на гуманістичні зацікавлення і прагнення, а не матеріальне загнущування природи, можна надіятися на виграш на екологічній лотереї майбутнього людської цивілізації. Однак це залежить від уформування нової позиції й нової свідомості у ставленні до навколишнього оточення. Нова свідомість рівняється новій моральності. Тому немає перебільшення в ствердженні, що доля землі залежатиме від нашої моральності, точніше від прийнятих людством принципів суспільної етики, на яких спиратиметься наше ставлення до інших людей, незалежно від раси чи місця проживання, але також і до природи. У протилежному



О. Кравченко. «Лісоруби в обідню пору».

випадку нам не уникнути кризи, якщо навіть не на поверхню землі (як передбачав I Римський рапорт), то на величину континентів чи районів (згідно з прогнозами II Римського рапорту).

Задля цього необхідно і варто відмовитися від права на індивідуальне вирішування у сфері матеріальних потреб, відмовитися від штучного розбудження потреб і постійного кількісного збільшення продукції задля їх заспокоєння, відмовитися від культу щедрості та «поневолення» природи, а талант і винахідливість людини використати для ощадного господарювання природними благами, використовувати вторинну сировину, відпадки і старі продукти. Слід, передовсім, звернути увагу на якість, солідність та естетичну вартість, навчитися гармонійно співіснувати з природою, а також прискорювати, в міру можливостей, процеси регенерації й відновлення тих благ. Необхідно вчити людей бачити в природі не лише джерело біологічного та економічного благодіяння, але й спостерігати необхідні у співіснуванні окремі ланки довгезелезного екологічного ланцюга, частиною якого є й людина. У благах природи слід бачити суспільно-культурні, а передовсім естетичні і патріотичні елементи, необхідні для розвитку психіки й кожне суспільство має право на ці блага, бо кожен з нас мусить ними користуватися, але так щоб не позбавити інших — як тих, що живуть тепер, так і тих, що прийдуть після нас, необхідних засобів чистої води, чистого повітря, не забруднених харчових продуктів, потрібної для здоров'я кожного з нас тиші та спокою, а також відпочинку й регенерування сил в неотруєному і незбідненому природному оточенні. Права на це не можна позбавити нікого.

На питання, хто з нас повинен популяризувати й виконувати нову програму екологічної політики і сперту на ній суспільну етику, є лише одна відповідь: кожен з нас, бо всі в однаковій мірі загрожені оцим безглузлим і жадливим дотеперішнім ставленням до природи. Сьогодні бо екологічний злочин стає суспільним злочином.

Саме тому в наш час виникли міжнародні та національні установи охорони природи. До них належить, між іншим, Міжнародна унія охорони природи та її запасів, яка була заснована 1948 р. До цієї організації входять понад 300 установ і товариств з понад 70 країн світу. Появилися вже міжнародні угоди, як Конвенція про охорону природного оточення Балтійського моря. Підписано міжнародні

угори про охорону диких звірів (1961), китів, флори та фауни Африки та угоди про охорону окремих рослин, птахів і риби.

У Познані від 1951 р. діє Інститут охорони рослин. Згідно з постановою VI з'їзду ПОРП у Польщі засновано Міністерство місцевого господарства та охорони природного оточення (1972) та Інститут формування природного оточення (1974). У березні 1977 р. уряд прийняв «План охорони природного оточення в Польщі до 1990 р.». План цей постійно достосовується до обставин та розвитку науки й техніки.

У нашій країні діють такі організації, як Ліга охорони природи та Страж охорони природи. У 1949 і 1979 роках Сейм ПНР схвалив закон про охорону природного оточення. Питання охорони повітря, води та ґрунтів поставлено в постанові VIII з'їзду ПОРП.

На Україні закон про охорону природи був схвалений 1960 р. Широку діяльність розгортає Товариство охорони природи.

В ПНР на охорону повітря в поточній п'ятирічці заплановано призначити 2 млрд. злотих. На очищування вод витрачається річно біля 5 млрд. злотих. Різні організації садять дерева, засівають трави та кущі. Кожного року насаджується зелень на понад 2 тис. га нежватків. На охорону рослин і звірів витрачається у нас річно приблизно 1 млрд. злотих.

Найвищою формою охорони природи є державні заповідники природи. В ПНР діють Бешадський, Біловеський, Бабиогурський, Велькопольський, Волинський, Пенінський, Розточанський, Словінський, Свентокшійський і Татранський національні парки. Загальна площа цих парків становить понад 100 тис. га землі, а в УРСР понад 131 тис. га.

І на Україні організовано такі державні заповідники, як Асканія Нова, Хомутівські та Стрілецькі степи, Кам'яні Могили, Михайлівська цілина, Чорноморський заповідник, Азово-Сивашський, Кримський і Карпатський заповідники.

Згідно з вказівками державних органів обмежується галас, у виробництві, багатократно використовують ту саму воду й повітря, економлять матеріали, охороняють населення від радіоактивного випромінювання, насаджують зелень у містах тощо.

Згадані заходи мають немале значення для охорони природи однак радикальні зміни в цих питаннях залежать від ще більших зусиль міжнародних, державних, громадських організацій і кожного мешканця нашої планети. **З. Т. Вєжбіцький**

1. Біопенез — сукупність тварин і рослин, що співживуть співіснують у давому природному оточенні з більш-менше однаковими природними умовами (кліматичними, ґрунтовими і т.п.). Біопенезом буде, наприклад, природна сукупність рослин і тварин, що заселяють якесь озеро.
2. Звернення 2200 вчених, представників 23 країн від 11 травня 1971 р. у справі загібелі життя на нашій планеті. Звернення вчених відносно загроження природного оточення людини, Бюл. Польського комітету справ ЮНЕСКО, № 8/143.
3. Для прикладу: річно в Сполучених Штатах викидають на смітники 7 млн. автомашин, 30 млн. тонн паперу і 48 млрд. металевих коробок, не згадуючи навіть пляшок, пластмасових упаковок харчів і т.п. Ніхто цього не збирає і не пробує використовувати. Як показують обчислення, тим, що викидає на смітник 1 американська родина, змогло б прохарчуватися 6—8 індуських родин.
4. Попит на шкіряні і кіла чи зуби убитих тварин, на птахів та інші менші тварини створюють всякого роду багаті «колекціонери-аматори», що порушують не тільки юридичні заклави, але самі стають екологічними злочинцями!
5. J. Szczepański, „Człowiek i przyroda”, Aura, nr 10/1979, str. 4.

У ЛІКАРЯ

- Чому ви так багато п'єте?
- Маю чимало неприємностей...
- Ви так вже давно п'єте, що неприємності повинні вже потонути в алкоголі
- Та звідки? Вони навчилися плавати...

ЦЕ ЗАЛЕЖИТЬ

- Одного разу спитали Ернеста Хемінґуея.
- Чи правда, що, коли ходити з ліхтарем, то леві можна не боятися?
- Це залежить від швидкості ходи, — відповів письменник.

МІСТА-ПОБРАТИМИ

Після закінчення другої світової війни значно зріс авторитет Радянського Союзу і встановилися відносини співробітництва між народами світу. Початок такому співробітництву був покладений ще в 1942 році, коли героїчні захисники і жителі Сталінграду одержали телеграму від властей і жителів англійського міста Ковентрі, в якій висловлювалось захоплення їх мужністю і зроблено пропозицію встановити дружні відносини. У відповідь на цю пропозицію в роки війни і після її закінчення міста різних держав встановили між собою постійні дружні зв'язки для взаємного ознайомлення з життям, історією і культурою, в ім'я досягнення кращого взаєморозуміння, зміцнення дружби між народами.

Співробітництво міст виражається в обміні делегаціями, спортивними і художніми колективами, виставками, літературою, кінофільмами, фотоматеріалами про життя міст, інформацією про досвід ведення міського господарства.

Узи братерства і співробітництва зв'язують нині понад 120 радянських, в тому числі й українських, міст з 250 містами інших соціалістичних і капіталістичних країн, а також країн, що розвиваються. Більше як з 50 столицями зарубіжних країн, в тому з Варшавою, підтримує дружні відносини Москва. Київ співробітничав з Краковом, Лейпцігом у НДР, Темпере у Фінляндії, Кіото в Японії, Запоріжжя з Бельфором у Франції та з фінляндським містом Лахті.

Одеса утримує зв'язки з Олександрією в Єгипті, Марселом у Франції, Тріполі в Лівані, Генуєю в Італії. Харків дружить з Познанем, Донецьк — з Катовицями, Запоріжжя — з Вроцлавом, Вінниця — з Кельцями, Полтава — з Кошаліном, Львів — з Жешовом і з містом Бараня на Угорщині, Луганськ — з Перницьком у Болгарії, Херсон — з Зала на Угорщині, Кіровоград — з Толбухіном у Болгарії, Луцьк — з Люблінном, Черкаси — з Бидгощею. Чернівці співробітничують з Сучавою в Румунії, Ужгород з Прешовом у Чехословаччині та Соболяч — Сатмар в Угорщині, Івано-Франківськ — з Марамушем у Румунії. Радянські міста мають побратимів в Сенегалі, Замбії, Того та ін.

У квітні 1957 року представники міст-побратимів створили в Екс-ле-Бене (Франція) Всесвітню федерацію споріднених міст (ВФСМ), яка є неурядовою міжнародною організацією, що сприяє розвиткові співробітництва і дружби між містами різних країн і їх населенням, незалежно від раси, мови, релігії і політичних переконань. Зараз ВФСМ об'єднує близько 1 тис. міст більше як 50 країн Європи, Азії, Африки і Америки. Її штаб-квартира знаходиться в Парижі.

Цілі і завдання Всесвітньої федерації споріднених міст викладені в статуті — так званій «Хартії споріднених міст» і в «Політичній програмі споріднених міст». Вищим органом ВФСМ є Генеральна асамблея, що складається з делегатів міст-членів федерації (скликається раз на два роки) і обирає Всесвітню раду з 42 членів.

Всесвітня федерація споріднених міст проводить міжнародні конгреси і конференції міст-побратимів з різних проблем, щорічно організовує зльоти молоді міст-побратимів, видає збірник «Спорідненні міста» 2—3 рази на рік. На міжнародних конгресах, що відбулися дотепер, обговорювалися питання культурного обміну, співробітництва, встановлення контактів між містами різних за економічним рівнем країн та ін. ВФСМ сприяє встановленню зв'язків між муніципальними властями міст-побратимів і поширенню між ними обміну в галузі культури, освіти, інформації, спорту і туризму, економіки і торгівлі.

Всесвітня федерація споріднених міст виступає за підтримкою принципів збереження і зміцнення миру, братньої взаємодопомоги і мирного співіснування між народами світу.

Активну участь у ВФСМ беруть міста Радянського Союзу, об'єднані в 1964 році в Асоціації по зв'язках радянських і зарубіжних міст, яка входить в Союз радянських товариств дружби і є колективним членом Всесвітньої федерації споріднених міст.

Міста Радянської України Донецьк, Одеса та Харків — індивідуальні члени ВФСМ.

Рішенням Всесвітньої федерації споріднених міст, що було прийнято в Паризі 4

в 1962 році, останню неділю квітня оголошено Всесвітнім днем міст-побратимів різних країн, які встановили безпосередні дружні зв'язки для зміцнення взаєморозуміння між народами, для культурного співробітництва, обміну досвідом і вирішення аналогічних проблем, які стоять перед міськими властями і організаціями.

В. Кульчицький

КЛІЩЕЛІВСЬКІ ГОВІРКИ

У зв'язку з численною міграцією українського населення в Польщі в перші післявоєнні роки, значно змінився обсяг і розміщення українських говірок¹⁾. У колишньому Ряшівському та Люблінському воєвідствах, де раніше українці проживали компактною масою, лишилися тепер тільки окремі українські села, переважно вже з мішаним населенням. Українські говірки, знаходячись у польському мовному оточенні, поступово втрачають свою самобутність, а люди все частіше говорять державною польською мовою. Сьогодні українські говірки в Польщі в своєму первісному, непорушеному складі виступають лише в південно-східній частині Білостоцького воєвідства. З півночі стикаються вони з білоруськими говірками, з заходу — з польськими, а на сході обмежуються польсько-радянським державним кордоном.

Землі ці спочатку входили у склад різних руських князівств, іноді попадали також під володіння мазовецьких князів. Була це дуже мало заселена територія, і з того часу лишилися тільки згадки про деякі міста (напр., Дорожчин, Мельник, Більськ). Переважали дрімучі ліси і розлогі болота. В XIV столітті майже ціле Підляшшя займає Велике Литовське князівство. Ось тоді, а особливо в XV і XVI століттях, розпочинається інтенсивна колонізація тих запустілих земель. Поселенці приходили сюди з трьох напрямків: з півдня (з Волині) і зі сходу — східнослов'янський елемент, а з заходу (з Мазовша) — польський²⁾. Тому-то вже від середньовіччя північне Підляшшя має мовні та етнічні риси польського, українського і білоруського народів.

На початку XVI століття на річці Нурець було засноване містечко Кліщелі. Міські права отримало воно в 1523 році від польського короля Зигмунта Старого. В тому самому столітті виникли також і сусідні села Добривода, Черемха, Ілянка і Погребя³⁾, про говірки яких хочемо тут сказати.

Після Люблінської унії (1569) землі ці входять у склад польської Корони, потім перейшли під панування Прусії, а згодом — Росії, і врешті від 1918 року належать до Польщі. Всі ці численні політичні зміни не мали вирішального впливу на етнічну структуру і мову мешканців околиць Кліщель. По сьогоднішній день зберегли вони свою архаїчну говірку і ряд старовинних звичаїв та пісень. Мешканці сіл з давніх-давен займалися хліборобством. Крім того, багато селян з Добриводи і Черемхи працює також на залізниці. У людей довго не було угрунтованої національної свідомості, а вирішальним фактором була тут віра: православний — це «руський», а католик — «польський». Слідів церковної унії, яка була тут ліквідована в 1839 році, вже не лишилося. Отже зрозуміло, що католики, які проживають на цій території переважно в більших осередках (частково також в Кліщелях), усвідомлюють приналежність до польського народу.

Історією та культурою цих земель, а зокрема кліщелівськими говірками, довгі роки ніхто не цікавився. Першим дослідником цих говірок можна вважати проф. В. Курашкевича, який перед останньою війною зацікавився українськими говірками на Підляшші і Холмщині. У своїх наукових мандрівках заглянув він також до Кліщель і Ілянки, де записав зразки говірки тих сіл, що знайшло віддзеркалення в деяких його працях⁴⁾.

З інших важливих досліджень, в яких автори торкаються кліщелівських говірок, слід згадати праці М. Кондратюка⁵⁾, Е. Смуклової⁶⁾ та А. Багровської⁷⁾.

Говірки околиць Кліщель постараясь схарактеризувати, спираючись на ма-



Л. Левицький. «Підмова». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

теріалі, зібраному в чотирьох згаданих вже мною селах, які розташовані у різних напрямках на відстані 3—5 км від Кліщель.

В кліщелівських говірках виступають основні мовні явища, характерні для української літературної мови, як і цілий ряд діалектних рис, переважно північно-українських. До найбільш притаманних і цікавих явищ говірок відносяться:

1. Фонетичні риси (вимова).

1. Наявність дифтонгів, себто подвійних голосних, які виступають на місці давніх голосних **о, е, «ять»**, під наголосом у закритому складі.

уо — покуос, вуоспа, куонь, руодни, вуон, пуозно.

уи — стуйило, оборуих, мозуиль

ні — сніин, виіл, двіир.

іи — хміиль, хліици, пазуріи, біилий

не — кушніер, тиельна, тиело, диед.

іе — сміете, матвіейка, чвііртка, сусіед, жменіе.

В українській літературній мові в усіх цих словах виступає голосний **і**. Дифтонги свідчать про архаїчність говірок. Більш характерні для говірки Ілянки і Погребів є дифтонги **уо, іи, не, іе**, натомість **уї, іи** виступають тільки в Черемсі і Добриводі.

2. В багатьох словах ще не закінчився процес зміни давніх голосних **о, е** (в закритому складі), а також «**ять**» в загальноукраїнське **і**. Тому-то виступають замість них різні фонетичні варіанти голосних, яких вимова тільки наближається до **і**.

еен — цеина, веидро, гнеиздо, деитя, цвистити.

е — смеюсь, беліти, м'ясоіед.

у — нууж, куунь, обрук, живут, гнуї.

и — вичирня, соинний, систи, снаг.

іи — іііздіяти, переніди, діід.

іи — виливок, місцеві, сліпий, літуча миш.

В більшості, однак, слів, особливо на місці давнього «ятъ», це нове і вже виступає в усіх селах, напр., **дві, вігтор, пальці, медвідь, на косі**. Натомість на місці давнього **е** вже рідше (ячмінь, воробій, рамінни), а на місці давнього **о** тільки в Доброводі і Черемсі (розвірка, кісць, спідній, рів).

3. Кліщелівські говірки «окаючі», себто ненаголошене **о** лишається незмінним (особливо в відкритому складі), напр.; **корито, добиток, борони, добро, гавок, робота**. Намічається, однак, також виразна тенденція до «укання», це значить до вимовляння ненаголошеного **о** як **у** або звужене **о**, напр. **кусе, ягоди, музаль, кулода, полузи, зозуля**. Явище це виникає з існуючої тенденції до редукції ненаголошених голосних **о, е**. Ненаголошене **е** переважно вимовляється як **єя, ея, я** напр., **пейридек, жанре, гриєбсти, зємля, вирста, жилізна, висна**.

4. Приголосні перед давніми голосними **е, і** (що перейшло в **я**), таж як і в літературній мові, вимовляються твердо, напр. **серп, вербниця, вертит, дивиться, небо**. М'якими лишаються завжди звукосполучення **лє, лі**, напр. **ходили, даліва, зіле, кульсь, калєндар**. Старе **і** іноді збереглося також і після інших приголосних, але переважно в запозичених словах, напр. **сапожник, гурвік, віхор, пілка, гміна, рематіс, дзісь**.

5. В говірці Доброводи і Черемки голосна 'а після м'якої приголосної під наголосом вимовляється переважно як 'е, напр.: **блеха, цюпине, полємя, пухвиск**.

У ненаголошеній позиції в усіх селах (а в Ілянці і Погребях також під наголосом) вимовляється переважно літературне **а** (я), напр., **дняя, возят, гусєня, до куцця, жеребятко, найтяший**.

6. Групи **кя, гя, хя** в одних словах вимовляються твердо, в інших м'яко (**кі, гі, хі**), напр.: **кий, скинути, кватки**, але **пудкідь, проківа, могилкі; згине, ноги, други**, але **могіла, гіцель, довгії; хятри, похильони, бєбихи**, але **хіба, архірей, мухі**.

7. Часто відсутня на початку слова приголосна в (**одвести, окно, одважний**).

8. В деяких словах наголос може змінюватися, не міняючи значення слова, напр. **сѣнки-сѣнкѣ, шцѣла-шцѣлѣ, рѣтай-рѣтѣй**. Може також наголос змінювати значення слів, напр. **байкі** (не погано) — **байкі** (казки), **хѣтки** (жвавий) — **хуткі** (драгли), **кулькі** (скільки) — **кулькі** (шпильки).

9. Приголосні **б, в, д, з, ж, г** коли стоять на кінці слова перед глухою приголосною, частково втрачують свою дзвінкість.

10. Іменники типу **зілля, збіжжя, життя** і т.д. кінчаються на **є** і не мають подвоєної приголосної хоч часом лишається в них старе **й**, напр., **зіле, збіжїє, колосїє, сѣжєє, оравє, жшєє**.

11. Приголосні **н** та **с** у тих самих словах люди вимовляють інколи твердо, а інколи м'яко, напр., **тонши-товьши, венгор-веньгор, шнурок-швиурок, ниско-нисько, свято-сьвята**.

II. Флексія (себто закінчення при відмінюванні) кліщелівських говірок дуже подібна до загальноукраїнської. Однак багато слів у деяких відмінках має свої діалектні закінчення. Ось найбільш характерні з них:

1. Черування закінчень **а** у в родовому однини деяких іменників чоловічого роду, напр., **до ліса — до лісу, холода — холоду, з порога — з поругу**.

2. В орудному однини іменників жіночого роду переважає закінчення твердої основи **-ою** (навіть після м'яких приголосних), напр.; **кряницюю, кухнюю, свиньою**, але **шисю**. Деякі люди змінюють ці закінчення на **-ої**, напр., **водою-водою, дорогою-дорогою, жушкою-жушкой, бідою-бідой**.

3. В родовому однини виступає форма іменників **кони, гроши, люди, кости, вочи** замість літературного закінчення — **ей**.

4. В давальному множини деяких іменників чоловічого і жіночого родів чергуються закінчення **-ам** з **-ом**, напр. **людям — людьом, коням-коньом, свиням-свиньом, вочам-вочом**.

5. Деякі іменники середнього роду в родовому множини мають закінчення **ув** (**-юв**), напр., **озерув, полюв, ведрув** (також **відьор**).

6. Деякі іменники мають дві форми того самого слова, напр. **батько-батюнь, вожк-вожєка, загорьд-загорьжа, постіль-постєля, долонь-долоня, височєнь-висота, імє-імєєє**.



О. Кравченко. Портрет художника М. Бойчука.



О. Кравченко. Українська пісня.

7. Форми прикметників залежать від наголосу. Якщо він падає на основу, то прикметники виступають у скороченій формі, напр., **добри-добра-добре, хуроша-хуроше**, а коли на закінчення то в довгій, напр., **молодий-молодая-молодос, дурний-дурная-дурнос**.

9. Числівники більші від 10 переважно не відмінюють.

10. Взагалі немає скорочення форм займенників.

11. Займенники **вону (воне) і ви** мають ще додаткові форми **воне і віете**.

12. Дієслова в інфінітиві не мають закінчення **-ть**, а тільки **-ти**, напр., **читати, гуляти, робити**.

13. У 3 особі однини і множини дієслів виступає в закінченні тверде **-т**, напр. **робит-робят, глядит-глядат, співають, носит-носят**.

Підсумовуючи, треба сказати, що кліщелівські говірки, безсумнівно, треба зарахувати до північноукраїнського діалекту тому, що для них характерні всі основні явища цього діалекту як і найважливіші риси української літературної мови. А саме:

а) говірки ці «окаючі»,

б) приголосні **перед** давними голосними **е, і** стверділи (за винятком групи **лс, лі**).

в) виступає в них (хоч і не послідовно) нове українське **і**.

г) флексія цих говірок дуже подібна до флексії української літературної мови.

д) основна народна лексика згідна з загальноукраїнською.

Одночасно говірки ці мають багато своїх мовних особливостей, які виступають переважно і в інших північноукраїнських говірках. Позначилися в них також певні впливи польської, російської і білоруської мов, особливо в галузі лексики.

Ствердження, що кліщелівські говірки українські, важливе тому, що деякі дослідники ще й сьогодні всі підляські говірки на Білосточчині (також кліщелівські) відносять до білоруських, білорусько-українських, або взагалі називають їх руськими. Як бачимо, такі ствердження не точні. Важливе це також тому, що подібне непорозуміння існує у класифікаціях сусідніх говорок з околиць Берестя і Пінська на території Радянського Союзу. Білоруські мовознавці зараховують їх до польської групи говорів білоруської мови⁸), натомість українські діалектологи — до волинсько-польської групи українських говорів⁹).

Недавно проф. К. Дейна проаналізував мовні риси, характерні для брестсько-пінського говору (спираючись на згаданій праці білоруських вчених) і довів, що говори ці належать до української мовної території тому, що їм характерні основні риси української мови, а відсутні в них головні явища білоруської мови¹⁰).

Кліщелівські говірки виявляються західним продовженням цих говорок.

Микола Рощенко

1. Загальна характеристика українських говорок у Польщі, і детальне обговорення літератури на що тему дається в праці:

М. Lesiów, Gwary ukraińskie na terenie Polski Ludowej, „Slavia Orientalis”, t. XXII, nr 1, 1973, s. 67—78.
J. Wiśniewski, Osadnictwo Wschodniej Białostoczczyzny, geneza rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne, „Acta Baltico-Slavica”, XI, 1977, s. 7—80.

3. М. Kondratiuk, Nazwy miejscowe południowo-wschodniej Białostoczczyzny, Wrocław, 1974, s. 46—49, 77, 162—163.

4. W. Kuraszkiewicz, Najważniejsze zjawiska językowe ruskie w gwarach między Bugiem i Narwią, (w) Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Językowej Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, t. II, Warszawa, 1939, s. 104—120.

Rozwój a na tle dyflongów i palatalizacji w dawnych gwarach ruskich Podlasia i Chełmszczyzny, (w) Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej, t. III, Warszawa 1958, s. 211—241. — Українська диспалаталізація в гварач подляських, (w) Z Polskich Studiów Slawistycznych, seria 2, Językoznawstwo, Warszawa, 1963, s. 23—37.

5. М. Kondratiuk, Nazwy miejscowe białorusko-ukraińskich gwar powiatu hajnowskiego, „Slavia Orientalis”, 1964, t. XII, nr

6. E. Smułkowa, Szkic systemów fonologicznych ruskich gwar Białostoczczyzny wschodniej, „Slavia Orientalis”, 1968, XVII, nr 3.

7. A. Bagrowska, Suchowolce, (w:) Teksty gwarowe z Białostoczczyzny z komentarzem językowym, Warszawa, 1972, s. 203—209.

10. К. Дейна, Языковая принадлежность гвар брзеско-пінских, (w) Языки і діалекты вшчодніословаіііске, Лодзь, 1976, s. 13—20.

8. Лінгвістичная геаграфія і групоўка беларускіх гаворак, Мінск, 1968, с. 182.

9. Ф. Жилко, Нариси з діалектології української мови, Київ, 1966.

ЦЕСЛАВ НЕЙМАН — ПОЛЬСЬКИЙ ДОСЛІДНИК

УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

Серед польських дослідників фольклору, які в кінці XIX ст. порушували українську тематику, варто пригадати київського адвоката Цеслава Неймана (1852—1906). Вже сама форма імені, якої він уживав, вказує на його слов'янські зацікавлення. Дійсно, живо займався він українською піснею, більше того, можна ствердити, що він був нею захоплений, свідцтвом чого можуть бути його статті, присвячені думам і народній епічній поезії. Друкував він їх у київських, варшавських журналах («Киевская старина», «Атенеум»), а також в петербурзькому «Краю», використовуючи фрагменти своєї великої праці, яка мала бути під заголовком «Риси народної русинської літератури», але ніколи не з'явилася повним виданням. А слід жаліти, що так сталося, бо автор, хоч і типовий самоук, відзначався знанням справ фольклору, може саме тому, що свіжість суджень не була в нього обмежена професійною ерудицією.

Цією сміливістю суджень відзначається його стаття «Українські думи. Справа про козацький епос русинів», вміщена в журналі «Атенеум» (1885). В ній Нейман звернув увагу на різниці між назвами, що вживалися на окреслення пісні народом і науковою термінологією, дав багато інформації про професійних виконавців — «кобзарів», бандуристів, лірників і спробував окреслити, який рід репертуару

пов'язаний з кожним окремим різновидом інструментів. Він ствердив, що найбільш старі пісні, що співалися раніше, виконувалися виключно кобзарями і в його час почали входити в стадію зникання, неохоче виконувані молодими, географічно обмежувалися своїм обсягом наддніпрянськими околицями. Ц. Нейман сам на основі свого досвіду визнавав: «Я особисто чув співані думи лише раз у житті, проведеному майже виключно на Україні, від кобзаря Остапа Вересає в 1884 р. у Києві».

Додаймо ще, що зустріч з Вересаєм, одним з найпопулярніших тоді кобзарів, слава якого дійшла аж до воріт царського палацу, відбулася в помешканні Неймана, де співак, напевно, за посередництва здружених з нашим адвокатом київських учених, згодився зробити — якби ми сьогодні сказали — приватний виступ.

Саме для цього виду пісні Нейман хотів зберегти термін «дума», вирізняючи її серед інших історичних пісень, і в пошуках вирізень звертався до формальних критеріїв, загалом рідко тоді застосовуваних. Отже спробував порівняти епітети в думках з південнослов'янською епікою і зі «Словом о полку Ігоревім», спостеріг повторюваність кінцевих формул, властивих лише думам, нарешті спотеріг існування таких слів і цілих картин, які не виступали в інших історичних піснях. Привело це його до висновку, що думи представляють чисту епіку, в той час як історична пісня відзначається домашньою ліричними елементами або — як він їх назвав — «історично-добувих». Важлива й цікава була також констатація на тему різниці в підході до героя в обох типах творів: історичні пісні, на думку Неймана представляють «якісь яскраві події» з життя героя, яке «змогло збудити і зайняти народну увагу», у той час, як герой дум «завжди є виразником певної ідеї, дуже рідко діє з особистих мотивів, а звичайно представляється як суспільна, національна особистість» (стор. 329). Це розрізнення, хоч трохи ідеалізує героя дум, заслуговує на увагу тому, що сьогодення наука подібно окреслює важку специфіку героя міфу.

Нейманові ця констатація послужила для наступного висновку, для ствердження, що завдяки таким рисам думи її можна вважати не лише за прояв народної поезії, але також і за національну поезію. А за допомогою формального аналізу Нейман пробував окреслити вік дум і обережно відніс його до часів козаччини, хоч одночасно припускав їх походження з часів значно раніших. У цій галузі, незважаючи на певну обізнаність з мовними питаннями, йому не вистачило лінгвістичних компетенцій, ширшого знання південнослов'янської і билинної епіки, так само як і музикологічних знань, які в дослідження пісень внесли щойно композитор Микола Лисенко і знаменитий музиколог Філарет Колесса. Натомість заслугою Неймана залишається поставлення певних дослідних пропозицій.

Виступи Неймана на ниві фольклористики, зосереджені в 1883—1886 роках, безсумнівно, були пов'язані з інтелектуальним життям Києва в ті роки і з роллю, яку відіграли тоді українські вчені. Відомо про його зв'язки з М. Коцюбинським і В. Антоновичем, а також про листування з І. Франком. Так само цікаво відображена роль Неймана в популяризації не лише фольклору, а й української культури в листуванні з Елізою Ожешковою.

Обмін листами з великою польською письменницею розпочався в 1884 р. за посередництвом Францішка Равіти Гавронського, який протягом кількох років листувався з Ожешковою. Гавронський разом з Нейманом і поетом Владзімежом Висоцьким почали в Києві старатися видати «Збірної книжки», яка мала виражати їх ідейну програму. «Книжка», правда, не вийшла друком, але Ожешкова прислала для неї рукопис своєї новели «Гадеуш». Переговори в цій справі сприяли тому, що Ожешкова почала живо цікавитися культурою України, і хоч тепер не знаємо змісту її листів до Неймана, проблема ця повторювалася в листуванні письменниці з іншими особами. Так, у листі до великого польського етнографа Яна Карловича Ожешкова писала: «Обмінялася я в ті часи кількома листами з ще з другим членом цієї групи — п. Нейманом — і все це збудило в мені бажання вивчити малоросійської мови і заглянути до цієї літератури». Нейман надіслав до Гродна дві книжки (знову не знаємо, які), а, крім того, просив письменницю дати йому можливість надрукувати працю «Риса народної русинської літератури». Протекція Ожешкової не принесла сподіваних ефектів, хоча може її заступництву Нейман завдячував

уміщення частини праці в варшавському «Атенеумі». Не здійснилася також планована подорож письменниці до Києва, відомо, однак, що авторка «Над Німаном» дійсно пасивно опанувала українську мову в такому ступені, що могла читати книжки і, напевно під впливом цих імпульсів встановилося листування з Іваном Франком.

Інший шлях контактів Неймана, цим разом наукових, вів до Краківської Академії наук. У її виданні «Збір Введомосці до Антропології Крайowej» (том 8, 1884) Нейман старанно опублікував Етнографічні матеріали з околиць Пліскова в Ліповецькому пов., зібрані Софією Дідковською, скритою під ініціалами З. Д. Ця праця, видно, створила про нього думку, як про солідного знавця предмету, якщо його прізвище почало фігурувати в списку співпрацівників Антропологічної комісії, органі Академії, що займався етнографією. Здається, Неймана цікавили також археологічні питання, бо зустрічаємо друковані дрібні замітки з цієї галузі, підписані його прізвищем.

Свідомством його ще й мовних зацікавлень є листи до Оскара Кольберга з 1884 р., викликані виданням «Покуття» і сумнівами, викликаними гудульським діалектом. Звертає увагу там цікава згадка, з якої виникає, що Нейман підготував якісь матеріали про слов'янські балади і хотів знати думку Кольберга про текст однієї з польських баладних пісень. Однак цієї праці він ніколи не видав.

Напевно, розшуки в польських і українських бібліотеках докинули б до цієї низки подробиць якісь нові дані — тут ішлося лише про те, щоб пригадати постать здібного і повного ентузіазму етнографа, любителя українського фольклору.

Гелена Капелушь

1. В. А. Юзвенко, Українська народна поетична творчість у польській фольклористиці ХХ ст., 1961, стор. 103—105.
2. E. Orzeszkowa, Listy zebrane. Do druku przygotował i komentarzem opatrzył E. Jankowski, t. 3, Wrocław, 1956, s. 68 i in.
3. Korespondencja O. Kolberga, cz. 3, Dzieła wszystkie O. Kolberga, Wrocław — Poznań, t. 66, s. 117—130, 148—150.

ТВОРЧІ ПАРАЛЕЛІ

В історії польсько-українських літературних взаємин зламу ХІХ і ХХ ст. зв'язки Василя Стефаника (1871—1936) і Владислава Оркана (1875—1930) займають почесне місце. Питання це не раз привертало увагу дослідників літератури, які з увагою вивчали ідейно-тематичну схожість творчості обох прозаїків, їх взаємовпливи на фоні естетичних тенденцій епохи.

На літературні зв'язки творчості Стефаника і Оркана вперше звернув увагу український літературознавець Ярослав Ярема. Він намагався висвітлити тематичну схожість творів обох письменників, беручи до уваги їх спільне соціальне походження. Немало уваги цим питанням присвятив відомий український дослідник Григорій Вервес в монографії «Владислав Оркан і українська література» (1962).

Останнім часом питання це знайшло відбиття у публікації Федора Погребенника «Василь Стефаник у слов'янських літературах» (1976). Я обмежуся лише сигналізацією генетичних і типологічних споріднень між письменниками, вони ж бо найбільше проявилися в їх творчій психології. Письменників сполучували суспільно-політичні обставини тогочасної Галичини. Для обох письменників літературним зразком була Молода Польща з її духовною атмосферою, ключами та естетичними принципами.

Коли і як дійшло до особистого знайомства Стефаника з Орканом, докладно невідомо.

У своїх листах з Кракова український письменник ані разу не згадує імені Оркана. Щойно чверть віку пізніше, пишучи в ліричній «Автобіографії» (1926) про свої краківські молоді роки, автор «Камінного хреста» зарахував Оркана до гурту своїх найсердечніших друзів: «З польських письменників і поетів я найближче жив з Станіславом Пшибишевським і Владиславом Орканом».



П. Обаль. Василь Стефаник. Фото-репродукція В. Ольхом'яка.



І. Труш. Василь Стефаник. Музей Стефаника в Русові.

Письменники могли зустрічатися в краківських кав'ярнях, а потім у редакції газети «Жице», де обидва друкували свої перші літературні спроби. На тематичне та художнє споріднення творів обох літараторів у міжвоєнний період звернув увагу Богдан Лепкий у мемуарному нарисі «Три портрети».

О. Дуфанець. Ілюстрація до новели В. Стефаника «Камінний хрест»



«Хто не робився важним і не дер носа догори, до того і я ближче хилився. До Оркана особливо. Була це так само оригінальна поява в польській літературі, як Стефаник у нашій.

Стефаник брав теми до своїх новел з Покуття, чи там, ще докладніше кажучи, з Русова, Оркан з Подгалля чи з Поремби Велькей. Оба радо писали говорами своїх рідних сіл, мали знаменитий дар помічування депомітлів імпульсів людської вдачі, стемнювали коліри своїх малюнків і крізь придимлені шкла гляділи на світ, а на світ хлопський зокрема. Навіть такі самі мали чорні чуприни й бороди вклин та радо вбиралися в чорне. Тільки Оркан був багато рухливіший від Стефаника. Він нагадував гірського вірла, що зі скелистого Подгалля злітав іноді на доли, тоді як Стефаник скидався більше на покутського газду, що вбрав на себе «панцьке» вбрання і замість чепигів узяв перо до рук. Оба в розмовах своїх зверталися радо до своїх рідних сіл: Оркан до Поремби, Стефаник до Русова.

Згадані думки не безпідставні. Читаючи твори обох прозаїків, легко можна знайти чимало споріднених сюжетів та ідейних спрямувань у суспільній та морально-етичній площині. Як селянські сини тогочасної Галичини, в якій відбувалися процеси пролетаризації села, обидва у своїй ранній творчості ставали на захист права селян на життя, на нормальну людську екзистенцію. Обидва реалізували свою громадську програму, зразок національного письменства, яке бореться за найбільш пекучі суспільні потреби.

«Я маю цілний свій селянський світ та свої пусті, сірі далекі, але невимовно милі облоги», — визнавав В. Оркан.

Натомість В. Стефаник у листі з листопада 1898 р. до О. Кобиланської про свою любов до українського народу писав так: «Я люблю мужиків за їх тисячолітню, тяжку історію, за культуру, що витворила з них людей, котрі смерті не боялися. За того, що вони є, хоч пройшли над ними бурі світові і повалили народи і культури. Є що любити і до кого прихилитися. За них я буду писати і для них».

Отже нужда галицького села та пов'язані з нею селянські трагедії та драми в щоденному житті стали джерелом творчої інспірації обох письменників. У нарисах і картинках Оркана «Над урвищем» нужда змальована в символічній картині людини, що бореться зі скелястою неврожайною землею. Цей символ має в собі щось з прометеїзму, щось з тієї античної покірливості, яка характерна також для багатьох героїв Стефаника. Проблема злиднів галицького села та його пролетаризації тісно тематично об'єднує їх літературну діяльність. З цим питанням пов'язана сильно наголошена в творчості Стефаника і Оркана тематика еміграції селян. Цикл новел зі збірки «Камінний хрест» перегукується з нарисами Оркана «Над урвищем». Не випадково український письменник одну з таких своїх новел з дарчим написом подарував 1900 р. своєму польському колезі по перу. Одночасно зі схожістю мотивів і тематичних сюжетів, які письменникам насувало тогочасне нужденне галицьке село, в їх творчості виступили близькі літературні зв'язки щодо змальовання героїв та їх характерних рис.

Психіка селянських бідняків була позначена смиренністю, стражданням і покірністю, бо як заявляють герої Стефаника та Оркана — не людською силою можна змінити існуючі суспільні порядки. Цей селянський фаталізм визначав долю багатьох героїв обох письменників. Він впливає з однакових літературних праобразів і впливу літературної атмосфери Молодої Польщі.

На закінчення цих роздумів слід ще згадати про мовностилістичні аналогії обох письменників. Обидва вони ввели до творчості говірки своїх сіл, з якими були тісно пов'язані й не розставалися з ними аж до смерті.

Не випадково, як польські так і українські дослідники зачисляють обох письменників до справжньої народної бідняцької течії, яка виникла з селянської біди та народилась під селянською стріхою.

Ельжбета Аячевська-Вісневська

ІНША ТЕМА

- Кохаєш мене?
- Дуже, кохана...

— Візьмеш мене за жінку?

- Ти завжди переходиш з одної теми на іншу.

СТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

Однією з найбільш прогресивних українських партій, що діяли від кінця ХІХ ст. в Галичині, була Українська Соціал-демократична. Її засновниками були члени лівого відлугу Русько-української радикальної партії. Розбіжності серед членів останньої проявилися вже під час її конституювання в жовтні 1890 р. У програмі, опрацьованій Іваном Франком і Северином Даниловичем, враховувався як постулат лівиці — оперта на марксистській теорії, так і поміркованої — достосування діяльності до потреб сільського населення.

Представники лівиці радикалів, що складалася в основному з молодих людей, діяли не лише у власній партії, а й співпрацювали також з організаціями, в яких були згуртовані прогресивні діячі всіх національностей Східної Галичини. Найближчі зв'язки єднали їх з заснованою 31 січня 1892 р. Соціал-демократичною партією Галичини (СДПГ). Спиралася вона на прийнятий в Гайнфельді на з'їзді 1888/1889 рр. програмі Соціал-демократичної партії Австрії та ввійшла в її склад. Своєю кінцевою метою вважала впровадження соціалізму, а в практичній діяльності вела боротьбу за право на існування робітників і демократизацію життя в Австрії. Лівиця радикалів повністю акцептувала програму СДПГ, а деякі її представники вступили навіть до її рядів, залишаючись одночасно надалі членами радикальної партії.

Спочатку це не викликало конфліктів з керівництвом радикальної партії. Розпочалися вони щойно в 1895 р., коли СДПГ розширила поле своєї діяльності й зайнялася агітацією селян, втягаючи в неї у значній мірі і українських радикалів. Гостру полеміку на сторінках органу радикалів «Народ» викликав виступ Леона Турбацького на мітингу, організованому соціал-демократичним товариством «Пролетаріат» у Винниках біля Львова 10 березня 1895 р. Промовець цей від імені соціал-демократів звернувся до зібраних, більшість яких становили українські селяни, українською мовою, але ані словом не згадав про діяльність української радикальної партії, членом якої він був.

Один з вождів радикалів Михайло Павлик розцінив цей виступ як прояв прагнення польських соціал-демократів підпорядкувати собі не лише робітничий рух, але й селянський у Галичині. Постулював заснувати окрему українську соціал-демократичну партію. Турбацький полемізував з закидами Павлика на адресу СДПГ, заявляючи, що він не зауважив у цієї партії тенденцій підпорядкувати собі український рух, та незважаючи на це, так само висловився за створення окремої української соціал-демократичної партії. Цієї ж думки були й інші українські прогресивні діячі, між ними Михайло Драгоманов. Це вплинуло на підкреслення керівництвом СДПГ польського характеру партії, прагнення поєднатися з польськими соціалістами з інших польських земель, зайнятих сусідніми державами і охоплення своєї пропагандою Цешинського Шльонська. Сприяло цьому також становище в загальноавстрійському робітничому русі, а зокрема прийняття на V з'їзді Соціал-демократичної партії Австрії в Празі в квітні 1896 р. постанови про поділ партії на національні організації.

За створення окремої української робітничої партії висловлювалися також польські соціалісти. Ігнаці Дашинський зазначив у своєму щоденнику: «Українські соціалісти працювали як одиниці в польській партії, яка зрештою від початку проголошувала необхідність утворення самостійної української соціал-демократії». Головну причину висунування такого постулату чітко пояснив Леон Василевський. Він підкреслив, що польські соціалісти підтримували ідею створення української партії, бо це розв'язало б їм «руки в національних питаннях».

Проголошування керівниками СДПГ польських національно-визвольних гасел дуже ускладнювало внутрішню партійні відносини. До гострого обміну думками дійшло під час зборів у Львові в серпні 1896 р. На тих зборах Ян Козакевич, делегат зі Східної Галичини на Конгрес II Інтернаціоналу в Лондоні, заявив, що він приєднався до пропозиції висунутої польськими делегатами з різних осередків, відносно

визнання боротьби за здобуття незалежності Польщі справою всього міжнародного пролетаріату. Цю заяву Козакевича скритикували два українські робітники Михайло Бориславський і Іван Глинчак, нагадуючи, що Козакевич був делегатом Східної Галичини, яку здебільшого заселяли «русини», в зв'язку з чим він не повинен був підтримувати польських національно-визвольних гасел. Висловлювання Бориславського і Глинчака, а потім і відповідь Козакевича були в такому гострому тоні, що «Нови Робітник», повідомляючи про цю подію, ствердив: «Партія поділилася на два ворожі табори — шовіністичний польський і шовіністичний руський». Ситуацію намагався розрядити секретар зборів українець Девега. Примирливим тоном промовляв також Юзеф Гудец, що вже віддана співробітничав з українським прогресивним табором. Він однак зазначив, що поляки вважають СДПГ польською партією, бо міський пролетаріат, серед якого вони ведуть агітацію, «в переважній частині польський або принаймні послуговується польською мовою». Гудец підкреслив, що поляки, члени СДПГ, охоче подали б допомогу в утворенні окремої соціал-демократичної «руської» партії, а після її уконституювання «служили б їй допомогою і радою, а також разом з нею працювала б над просвітою народу».

Позиція, зайнята Козакевичем на Конгресі II Інтернаціоналу в 1896 р. у Лондоні, а також заявою Гудеца на серпневих зборах у Львові прискорили рішення організувати окрему українську соціал-демократичну партію. У вересні 1896 р. на спеціально скликаний конференції вибрано було комітет, якому доручено зайнятися цією справою. Комітет опублікував українською мовою, але латинським алфавітом відозву під заголовком «Поклик до робітників Русинів». Ті, що її підписали, інформували, що вони приступають до організування окремої української соціал-демократичної партії у зв'язку з тим, що СДПГ висуває на перший план польські національні справи. У відозві виражено надію, що виникнення такої партії сприятиме зміцненню «бойової» сили пролетаріату в Галичині». Зазначено, що в боротьбі за краще завтра нова партія буде співробітничати з «товаришами інших національностей». В кінці відозви вміщено гасло: «Хай живе міжнародна солідарність пролетаріату». Відозву підписали Михайло Бориславський, Микола Ганкевич, Іван Глинчак, Михайло Котуляк і Юрій Сидорак, а також провідні діячі радикальної партії Іван Франко, Михайло Павлик та Євген Левицький.

На V з'їзді радикальної партії, який відбувся у Львові 26 і 27 вересня 1896 р., від імені партії, що організувалася, виступив Іван Глинчак. Він заявив, що нова партія прагне співпрацювати з радикалами і «не думає зайняти будь-яку протилежну позицію польській соціал-демократичній партії. Навпаки хоче бути тільки новою зброєю в боротьбі проти того самого ворога, хоче зворушувати такий народний елемент, до якого ті партії такого легкого доступу не мають». Доповідача підтримав голова наради І. Франко, запевняючи, що заснування нової партії не означає жодного розламу в радикальній партії, «а є лише новим здобутком у спільній боротьбі». Ян Козакевич від імені СДПГ висловив радість з приводу приступлення до організації нової партії, а також надію, що так само, як з українськими радикалами СДПГ буде співробітничати з українськими соціал-демократами, а якщо виникне потреба, «подадуть собі взаємно» руку допомоги. Зібрані не виступили проти заснування нової партії, а висловлення Козакевича прийняли оплесками.

Справа організації Української соціал-демократичної партії однак затягнулася. Єдиним проявом діяльності групи, яка мала її утворити, було видання 1 січня 1897 р. одного номера часопису «Робітник», опублікованого, так як і відозва, українською мовою, але латинським алфавітом. У вступній статті цього видання писалося, що партія у своїй діяльності спиратиметься на програму Австрійської соціал-демократичної, прийнятій на з'їзді в Гайнфельді.

На VI з'їзді Австрійської соціал-демократичної партії, який відбувся в червні 1897 р. у Відні, не запрошено однак нікого з тих, що підписали відозву. Були на ньому натомість присутні як гості представники лівого угруповування радикальної партії Роман Яросевич і Семен Вітик. Представили вони програму тієї партії і від її імені заявили, що прагнуть встановити тісний контакт з соціал-демократією.

Це було прихильно прийняте учасниками з'їзду, а вождь Австрійської соціал-демократичної партії Віктор Адлер висловив надію, що українські радикали об'єднаються в майбутньому з Австрійською соціал-демократією. На цьому з'їзді було винесено остаточне рішення про поділ партій на національні організації і опертя її на федеральних принципах.

На початку вересня 1897 р. на з'їзді СДПГ у Львові, незважаючи на опір частини делегатів, змінено назву Соціально-демократичної партії Галичини на Польську Соціально-демократичну партію Галичини і Сілезії.

Лівіца радикалів двічі під час з'їздів своєї партії — в другій половині вересня 1897 р. і в жовтні 1898 р. — робила невдалі спроби перетворення її в соціал-демократичну. Вдалося їй провести таке рішення в середині травня 1899 р. на засіданні правління. За зміну голосувало тоді чотири особи, три проти, а дві стрималися. Противники такого рішення почали відразу вести енергійні дії. На 21 травня скликали з'їзд «довірених осіб», на який запросили делегатів з провінції. Учасникам з'їзду було представлено рішення правління. Після бурхливої дискусії, під час голосування, рішення правління було відкинута мінімальною більшістю голосів. За зміну висловився, м. ін., один з представників лівіци радикалів — Кирило Триловський. Після ознайомлення з наслідками голосування шість сторонників зміни залишили зал наради, заявивши, що вони вважають себе соціал-демократами і виходять з радикальної партії. Ця група 18 вересня 1899 р. скликала конференцію у Львові, під час якої була заснована Українська соціал-демократична партія (УСДП). На цій конференції вирішено, що ідеологічну основу діяльності партії становитиме гайнфельдська програма. 1 січня 1900 р. розпочато видавати орган партії — двотижневик «Воля» за редакцією Миколи Ганкевича. На VII з'їзді Австрійської соціал-демократичної партії були вже запрошені делегати цієї партії Роман Ярсевиц і Микола Ганкевич. Останній був навіть вибраний до президії. Новоорганізована партія була прийнята до загально-австрійської.

1899 рік можна прийняти за початок самостійного існування УСДП, бо щойно в цьому році наступив розрив українських соціал-демократів з радикальною партією. Однак самі члени УСДП у звіті на Конгрес II Інтернаціоналу в Амстердамі в 1904 році початком існування своєї партії окреслили 1897 р., зазначаючи, що щойно в 1900 р. вона зміцнилася і могла брати участь у політичному житті країни. Автори звіту за початок існування Української соціал-демократичної партії визнали вихід 1 січня 1897 р. часопису «Робітник».

Ельжбета Горнова

БАНІ МАЗУРСЬКІ

(Соціологічний огляд)

Біля двадцяти п'ять років тому Бані Мазурські були відомі у Польщі тим, що засновано у цьому селі першу українську початкову школу. (Див. «Український календар» 1970 р.). Згодом завдяки заходам місцевих активістів у селі почав діяти гурток УСКТ, який розгорнув культурну діяльність. Люди горнулися до нього, цікавилися рідним словом, вишивкою, піснями, танцями. Тут діляли і драматичні гуртки, і великий хор, і естрадна група, яка, маючи автомашину, могла завітати з українською піснею не тільки до навколишніх сіл, але й до великих міст північно-східної Польщі.

Пишемо про це у минулому часі тому, що минув і період чаруючих «Смерічок», життерадісних «Веснянок» і бадьорих по-козацьки «Орлят». Тільки принагідно, інколи з великої громадської потреби, нашвидкоруч зробивши пробу, невтомні ентузіасти минулого появляються на сцені перед глядачами села. Спостерігач неодмінно помітить: у школі нестача учнів — у середовищі занепад усього того, що так яскраво характеризувало Бані Мазурські в царині ускатівської праці, яка підтримувала національні традиції, поглиблювала патріотизм, викликала подив

і захоплення, повагу і визнання в односельчан поляків. Проте не треба попадати у крайній песимізм. Після нового адміністративного поділу країни пройшло вже трохи часу й Українське суспільно-культурне товариство в Польщі, поборовши перші труднощі, що виникли у нових адміністративних одиницях, надалі активізуватиме своїх членів. Хочеться вірити, що й у Баях Мазурських українці захочуть ще попрацювати для власного задоволення і для підтримання честі свого Товариства.

Серед громадян Бая Мазурських, а подекуди й околиць, нема корінного населення. У 50-тих — 60-тих роках нараховувалося тут близько 70% переселених українців. Здебільшого це жителі таких давніх повітів, як Ярославський, Любачівський, Грубешівський, Влодавський, Сянїцький. Певну частину населення становлять білоруси та литовці. Решта — мігранти з давньої Сувальщини та інших земель Польщі. Сьогодні вважається, що половину жителів села становлять українці.

За релігією важко встановити навіть приблизні числа. Багато людей греко-католицького віроісповідання внаслідок національної асиміляції відходять і від церковної традиції на користь католицького костьола. Такий процес помічається також в усіх православних сім'ях, які прибули сюди з Влодавського повіту. Традиції православної церкви підтримує у селі тринадцять сімей. У цьому числі українці і білоруси, а також і мішані родини.

У Баях Мазурських, разом з мешканцями шести вісімнадцятисімейних будинків Державного сільського господарства (ПГР) та невеличкими селищами Вулька та Мечніки, нараховується 1280 чоловік. (Для порівняння: у цілій гміні 5600 осіб).

Відносно рівня освіти населення можна скористатися таким порівнянням. У 1966 році в селі було чотири особи з вищою освітою: лікар, ветеринар, фармацевт і вчитель (до речі, українець). Нині вже самих тільки вчителів на тридцять штатних є восьмеро з вищою освітою зі званням магістра. А коли дорахувати гмінну управу, чотирьох лікарів, працівників державного сільського господарства, кооператив рільничих гуртків, то число це зростає до двадцяти.

У наш час уже майже нема людини, яка, займаючись розумовою працею, не мала б середньої освіти. З допомогою очним підвищувати свій рівень знань приходять всілякі курси. В будинку місцевої школи розгортає освітню діяльність вечірня трирічна середня школа сільськогосподарського напрямку, після закінчення якої можна складати іспити на атестат зрілості. Кільканадцять років у Баях Мазурських веде свою діяльність дволітня професійна сільськогосподарська школа, яка випустила досі близько півтори сотні кваліфікованих хліборобів. Багато дівчат і хлопців продовжували навчання у технікумах і тепер працюють у місцевих підприємствах.

Уже давно минув той час, коли у селі організовано скорочені курси для осіб, які не мали початкової освіти.

Крім згаданої гмінної управи, Державного сільського господарства з сімома тисячами гектарів, у Баях Мазурських діють такі установи та підприємства, як Гмінний кооператив, Кооперативний банк, лікарня, автозаправочна колонка (СРН), Міліційний та прикордонний пости.

І все ж таки головне заняття людей — це рільництво. Село Бані Мазурські (не враховуючи ПГР) займає 406 га ґрунтів. У цілій гміні 5238 га. У самих Баях Мазурських невеличкі господарства. Є тут 63 рільники, які працюють на ґрунтах, величиною 0,5 га. Незважаючи на невеличку кількість землі, ці господарі проявляють продуктивну стійкість.

Ось декілька цифр, які, у певній мірі, дають оцінку хліборобам цього села. Таки дані завжди можна отримати у керівника так званої рільничої служби, що існує при гмінній управі. Роготат худоби на 100 га в гміні Бані Мазурські є 97,3, а в селі Бані Мазурські 123,8. Якщо дійних корів у гміні 44,2, то в селі 53,6. Свиней у гміні 105,7, а в селі Бані Мазурські 109,6. Овець значно менше в гміні 35,1, а в селі 11,7. У селі Бані Мазурські 17,8 коней, коли у гміні 15,9. З наведених цифр виникає, що село Бані Мазурські має кращі показники від загальногмінних у розведенні худоби та свиней. А більша кількість коней свідчить про те, що господарства є невеличкими одиницями.

Майже усі рільники користуються послугами місцевого рільничого кооперативу. Цим, напевно, пояснюється відсутність у них сучасних дорогих сільськогосподарських машин: є один трактор, одна молотарка і ані одної снопов'язалки. Щоб виправдати це припущення, треба додати, що і у цілій гміні ці дані невисокі: 91 приватний трактор, 22 молотарки, 25 снопов'язалок і 4 комбайни.

В Баях Мазурських залишилось після війни багато добрих житлових будинків. Тому індивідуальне житлове будівництво тут невелике. Лише господарські будинки модернізуються згідно з вимогами нашого часу.

На 91 спеціалістичне господарство у гміні — Бані Мазурські мають чотири. В цьому числі є одна справжня птахоферма, збудована коштом 2 мільйонів злотих, у якій циклічно (4 цикли) вирощується по 15000 м'ясних курей. Цим виробництвом, зрештою, керує так звана «приватна ініціатива».

Сучасність, яка несе з собою всілякі вигоди, приємності, розваги, поширює горизонти, не в меншій мірі ніж у містах веде до нових перетворень в Баях Мазурських. З кожним роком люди живуть у більших достатках.

За офіційними даними 98% домашніх господарств користується пральними машинами, причому поступово зростає кількість автоматичних пральних машин. 98% населення має вдома телевізори, в цьому числі є декілька кольорових. Холодильниками користується 90% господарств. У селі нараховується біля 44 легкових автомашин. Відомо, що ці числа не будуть актуальними довгий проміжок часу. Саме з них довідуємося про потреби, прагнення людей та ступінь їх задоволення.

Степан Бель

КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧІСТЬ

АНАСТАСІ ЛЕМІШКО

Катовицьке середовище має вже давні музичні традиції. Тут серед інших жив і творив Л. Гладилевич.

Тут також розквітав музичний та композиторський талант Анастасії Лемішко (з дому Демської). Народилася вона 19 червня 1915 р. в сім'ї бідних селян у селі Словіта Золочівського району Львівської області. В 1919 році мати і батько стали жертвою епідемії тифу, залишаючи сиротами чотирирічну доню і шестирічного старшого сина, котрого люди забрали до господарських послуг. Настя опинилася в дитбудинку. Сирітка вчилася в цьому дитбудинку, але кінцеві іспити здавала в польській державній школі в Перемишлянах. Середню освіту здобула вона у Львові. Треба відмітити, що вже від дитячих років навчалася Настя гри на фортепіано. Першою її вчителькою музики і співу була Ірина Дика, учениця Станіслава Людкевича; навчалася також у Львові у відомого тоді педагога Марії Криницької, яка, між іншим, в Інституті імені Миколи Лисенка на вулиці Маркіяна Шашкевича вела класи фортепіано.

Співу навчалась також у професор Одарки Бандрівської. Вже ученицею А. Лемішко з немалим успіхом брала участь у концертах, виконуючи на фортепіано твори Ліста, П. Чайковського, Ф. Шопена та інших світових і українських класиків.

Про ці виступи писалися рецензії в таких українських газетах, як: «Новий час», «Нова Зоря», «Діло». Ось фрагмент рецензії з «Нового часу»:

«Хор під батутою Дмитра Котка, в супроводі фортепіано доктора Бориса Кудрика відспівав пісні: Мендельсона, Бортнянського, дует учениць О. Богонович і А. Демської, що молодими, але гарними голосами відспівали фрагмент з 95 псалми Мендельсона. Фортепіанне сольо А. Демської, Чайковського — Scerzo. У цілому Академія пройшла з успіхом. Молоді концертанти зі свого завдання вив'язались як слід: на особливе вирізнення заслуговує фортепіанна гра А. Демської, що виявила багато таланту молоденької шаністки.

З інших точок слід відмітити дует у виконанні Демської та Богонович».

В особистому альбомі А. Демської, відомий композитор і диригент Дмитро



А. Лемішко.

Котко вписав скomпоновану ним мелодію на слова Т. Шевченка «Маленькій Маріанні», дедикуючи такими словами:

«В знак пам'яті славній і здібній учениці — співачці Тусі.

Дмитро Котко, Львів, 16.03, 1935 р.»

Після возз'єднання українських земель А. Демська працювала музвихователюю в дитбудинку, здобуваючи велике визнання за музичні і виховні досягнення на районних і обласних олімпіадах. 1941 р. А. Демська одружилася зі Степаном Лемішком. Під час окупації переїхали на село, де вчителювала. Після визволення доля кинула А. Лемішко на Сілезьку землю. Сюди з Радянської Армії з західного фронту приїхав її чоловік.

Від початку заснування УСКТ в Катовицях Лемішки включилися до громадсько-культурної праці. Не було такої музичної імпрези в Катовицях, в підготовці якої не брала б участі А. Лемішко. Вона виховала вже друге покоління музикантів, в тому також своїх власних дітей, які добре відомі з виступів не тільки в українських середовищах. Син Юрко — професіоналіст і довголітній музик-інструменталіст Варшавської філармонії, тепер викладач університету в Мексичі, дочка Леся закінчила Вищу Музичну школу у Варшаві в класі вокалістики.

А. Лемішко постійно компонує музику на слова відомих поетів і на власні слова, причому її творчість здебільшого присвячена дітям. Першою композицією А. Лемішко була пісня: «Горобець патріот». Ось кілька з рядків цього твору.

Милій мені рідний край,
Я го не покину

тут родився, тут я зріс,
тут я і загину.

Мелодія основана на народних мотивах в мінорній тонації. На одному з концертів у Перемишлі наймолодша учасниця проспівала цю пісню «Журавлям», а, між іншим, строфу:

Сів на плоті горобець,
підніс в гору очі,

каже — пощо журавлям
волочитись хоче.

З нагоди Міжнародного дня матері народилась чергова композиція, в тому одна строфа І. Кульської, а дві строфи тексту А. Лемішко. Музична сторона характеризується оптимізмом, словами любові дитини до мами:

Хай сонце ясне, тепле прекрасне
в день твого свята шле промінь ясний!

Хай в твоїм серці вогонь жаріє
діток маленьких любов'ю гріє.

Лемішко скомпонувала також музику до слів Марії Підгірянки, присвячених матері:

Снилась мені ягідонька, як мед солоденька,
а то мене цілувала мама дорогенька.

Пісню для дитини на слова Михайла Якім'яка вона опрацювала в типово колисковому ритмі.

1976 року в травні на слова Тамари Мезенцевої «До маминого свята» була створена жвава пісня, яку діти швидко засвоюють («Світанок» номер 5/1976).

Наступними музичними творами були «Подарунок мамі», на слова Т. Мезенцевої. Пісня «Соловейко» на слова Марії Познанської створена на основі народних мелодій-веснянок. До слів Тадея Рильського «Віє вітер спід воріт» — музика бадьора, життєрадісна в жвавому темпі.

На слова «Ген сунці у траві» М. Руденко А. Лемішко створила музику в маршовому ритмі, веселу. Композиторка величає красу і любов до природи («Світанок» номер 7/1976). До першої строфи вірша Марії Чепурної і другої стрічки А. Лемішко скомпонувано веселу, радісну пісню про розмову дитини з зозулею. Музику туржливу тому, що проминає літо і наступає осінь, уклала композиторка на слова «Осінь, осінь, листопад» Т. Демченко, далі слова цього ж автора, присвячені зимі, поєднані з мінорною мелодією.

Пісню на честь Т. Шевченка до слів В. Скоморовського «Кобзарі» проспівано вперше на шевченківському концерті в Катовицях в 1979 році. Скомпонувана на народних мотивах, особливо гарно звучить вона під акомпанемент бандури. Пісня ця сумна і зворушлива. З інших творів, в короткій статті слід згадати такі: «Барвінок цвів і зеленів» на слова Т. Шевченка, «Бублик і паляниця» на слова Платона Воронька, «Ой не лютось пива-меди» на слова Т. Шевченка. Хорова мелодія на слова Тамари Коломієць «Канів — Тарасова земля» віддає шану народному генієві. Вона звучить врочисто, мінорно. Натомість для солоспіву призначена на меццосопрано. Пісня на слова Миколи Марчука «Дівчино кохана» відзначається мелодією швидких ритмів. В ритмі коломийки скомпонувана «Полонина» (слова Анатолія Софронава), мелодія ця добра для солоспівів, а також до танцю.

За активну громадську працю на музичній ниві Анастасія Лемішко відзначена медалю двадцятьліття УСКТ. **Ярослав Залітач**

МАЙБУТНЄ ВУГІЛЛЯ

Дві основні причини поставили на порядку денному проблему повного і раціонального використання вугілля. Перша, це надзвичайно високі підвищення цін на нафту на світовому ринку. Від 1973 р. до 1978 р. вони збільшилися у 4—5 разів, до 100 доларів за тону, а в 1979 р. ще в півтора раза, до понад 150 доларів за тону. У 1950—70 роках нафта, завдяки своїй дешевості, стала основним енергоносієм промислово розвинутих країн, значно зменшуючи (разом з природним газом) долю вугілля у паливному балансі. Тепер вугілля становить у США тільки 25%, в СРСР — 31%, у Західній Європі — менше 20% усього палива. Другою причиною плану ширшого використання вугілля стало усвідомлення факту обмежених загальних ресурсів нафти та газу. Виявлені запаси нафти в найбільш багатих у нафту арабських країнах вистачать при нинішньому видобутку на 30—50 років, у США — приблизно на 10 років, в соціалістичних країнах — майже на 30 років. Тривалість запасів газу трохи довша, але це тому, що через транспортні труднощі видобуток природного газу в деяких частинах світу, як Близький Схід та Африка, залишається ще на низькому рівні.

Геологічні світові запаси кам'яного та бурого вугілля становлять $12X10^{12}$ тонн, з цього на СРСР припадає 53,0%, США — 27,1%, Китай — 9,4%, ФРН — 2,7%, Великобританію — 1,5%, Австралію — 1,9%, Польщу — 1,1%, Південно-Африканську Республіку — 0,4%, Донецький та Львівсько-Волинський кам'яновугільні

басейни дають Україні 2,0% світових запасів вугілля. Згідно з даними проф. Копецького (Польща), кам'яне та буре вугілля становить аж 74,6% світової енергетичної сировини, ядерні палива — 15,5% (при умові використання урану і торію також у реакторах на швидких нейтронах), нафта 4,3%, природний газ 3,9%, масла зі сланців та бітумічних пісків — 1,1% і водяна та геотермальна енергія 0,6%. у 1978 р. видобуто у світі 2,5 млрд. тонн кам'яного вугілля, отже менше 0,1% його геологічних запасів. Видобуток у Польщі перевищив 200 млн. тонн, що в зіставленні з 125 млрд. тонн запасів становить 0,16%. Якщо взяти однак до уваги тільки удокументовані запаси з глибинного залягання до 1000 м, а також збільшення видобутку у майбутньому, то, як обчислюють, кам'яного вугілля в Польщі повинно вистачити на 200—250 років. Аналогічне становище на Україні, де національним багатством є також кам'яне вугілля, хоч природного газу тут виробляється більше як у Польщі. Як ПНР так і УРСР нафту імпортують в основному з Російської Республіки.

Головним споживачем вугілля в найближчі десятки років буде енергетика. Теплові електростанції в Польщі потребують тепер річно коло 60 млн. тонн вугілля, в СРСР — понад 50% видобутку, тобто коло 300 млн. тонн, призначається на виробництво електроенергії та технологічного тепла. Майже все буре вугілля спалюється в котлах електростанцій та промислових підприємств як енергетична сировина. Тепло потрібне для ogrівання домів у містах і селах, у сільському господарстві. Для його отримання вигідно користуватись вугіллям, особливо в країнах, де його видобувають і де в попередні роки не замінено його мазутом. В США від 1977 р. існує широка програма використання вугілля в енергетиці, в зв'язку з чим планується подвоїти його видобуток до 1985 р. За останні роки вугілля почали видобувати трохи більше ніж раніше, а виробництво нафти у більшості країн-продуцентів має тенденцію до зменшення.

Другим великим споживачем вугілля є коксова промисловість. Тільки спікливе кам'яне вугілля придатне для коксування. В Донбасі є його 20%. Процес коксування полягає на розкладі вугілля без доступу повітря при 900—1050° у коксових печах. З 1 тонни вугілля отримується 650—750 кг коксу, коло 140 кг висококалорійного коксового газу, 30 кг кам'яно-вугільної смоли, 10 кг сирого бензолу, 3 кг аміаку і сірководень. Кокс використовують у доменних печах для випалу чавуну, а летючі продукти коксування як сировину для хімічної промисловості. Зі смоли виділяють цілий ряд ароматичних сполук, як нафталін, фенантрен, антрацен, карбазол, феноли, піридинові основи, хінолін та інше, а також технічні масла і пек. Сирий бензол піддають ректифікації для одержання бензолу, толуолу, ксилолів, ароматичних сольвентів та інших речовин. Коксохімічна промисловість поставляє для хімічної промисловості понад сто різних продуктів, у тому 50% бензолу та 100% нафталіну. У цінністному відношенні хімікати становлять половину вартості коксового виробництва. Масштаби коксової промисловості в окремих країнах окреслюються потребами металургійної промисловості та енергетики, наявністю спікливого вугілля, потребами експорту і т.п. У Радянському Союзі 23% вугілля піддається коксуванню. Немає жодних сумнівів, що цей віддавна практикований метод переробки вугілля буде розвиватись і у майбутньому.

Те саме можна сказати ще про один добре відомий спосіб енергетичного та хімічного використання вугілля, яким є його газифікація. Процес переробки твердого палива в газоподібне здійснюється в генераторах при високих температурах. На розжарене паливо (кам'яне або буре вугілля, кокс, торф, деревину) подається струмінь повітря або кисню з таким розрахунком, щоб в результаті хімічних реакцій наступило окислення вуглецю до CO (чадний газ). Цей горючий газ (спалюється до CO₂) становить основний компонент генераторних газів, які використовують як паливо у промисловості та побути. Якщо застосувати для дуття водну пару, то одержаний генераторний водяний газ буде складатись головню з CO і H₂. Після процесу конверсії CO з водяною парою для отримання потрібного стосунку CO до H₂, з подальшим усуненням CO₂ і сполук сірки, водяний газ може стати т.зв. синтез-газом, який використовується в хімічній промисловості для виробництва метанолу, аміаку, спиртів, альдегідів і кислот. З синтез-газу методом Фішер — Трошша можна також отримати олефінові та парафінові вуглеводні, отже рідке

моторне паливо (бензин і дизельне паливо). Виробництво синтез-газу з вугілля не набуло ще однак відповідного масштабу з огляду, м.ін., на відносно високі кошти газифікації. Тільки 60—70% вуглецю переходить у цьому процесі в горючий газ, великі також втрати тепла. Для нагріву реагуючої маси палива до 950° планується використати в 90-ті роки високотемпературні ядерні реактори, що має привести до повної утилізації вуглецю. Газифікація твердих палив відчуває зараз гальмуючий вплив дешевого висококалорійного природного газу, але там, де газу немає, є підстави до її розвитку. Перспективною залишається далі підземна газифікація вугілля, особливо на великих глибинах при застосуванні високого тиску.

Зростаючі ціни на нафту і передбачуваний дефіцит нафти та газу у недалекому майбутньому, а також прагнення уникнути залежності від країн-експортерів нафти, викликали в останній декаді у ряді країн велике зацікавлення вугіллям як альтернативним джерелом рідких палив для двигунів внутрішнього згорання. У 1979 р. Сенат США асигнував 20 мільярдів доларів на реалізацію програми синтетичних палив, в країнах Європейської економічної співдружності до 2000 р. 30% нафтового моторного палива планується замінити бензином та дизельним паливом з «вугільної нафти». Хімічною переробкою вугілля на «вугільну нафту» зацікавлена Польща, Радянський Союз, Чехословаччина та інші країни соціалістичного і капіталістичного табору.

Метод безпосереднього перетворення вугілля в штучне рідке паливо був розроблений ще в 1911 р. німецьким хіміком Ф. Бергіусом, що принесло йому у 1931 р. Нобелівську премію. Полягає він на дії на вугільну масу, очищену від мінеральних компонентів, газового водню в високих температурах (400—550°) при тиску 200—700 атмосфер і присутності каталізатора. Наступає тоді деструкція органічної речовини, її зрідження і зарозом збагачення посталих молекул воднем. З одержаної нафтоподібної суміші ароматичних, насичених і ненасичених вуглеводнів, шляхом дальших технологічних операцій, можна отримати бензин, дизельне паливо та мастильні масла.

До II світової війни науковим, технологічним та промисловим проблемам процесу гідрогенізації бурого та кам'яного вугілля найбільше уваги присвячувано в Німеччині в зв'язку з підготовкою до війни. До 1939 р. побудовано там 12 заводів, які разом з заводами, що працювали на синтез-газі, давали 4 млн. тонн синтетичних палив річно, а в 1945 р. мали дати 10,5 млн. тонн таких палив. Після війни всі ці заводи були закриті через економічну неконкурентність синтетичних палив відносно продуктів нафтоперегонки. Сьогодні введенням процесів гідрування твердих палив до промислової практики займаються інтенсивно в США, ФРН, ПАР. Експериментальне вивчення процесів гідрогенізації вугілля проводиться в Сілезії та Донбасі. Міжнародна конференція експертів по зрідженню і газифікації вугілля, яка відбулась у Катовицях під егідою ООН у 1979 р. дійшла до висновку, що найбільш обіцяючим методом синтезу рідких палив є безпосереднє гідрування вугілля, зокрема в опрацьованих останнім часом технологічних варіантах, як американська технологія «H-Coal».

Тепер бензин з вугілля ще набагато дорожчий від нафтового і це основна перешкода швидкого розвитку промисловості синтетичних рідких палив. Щоб зрідити вугілля, треба витратити від 7 до 10% водню по відношенню до маси вуглецю, а водень є відносно дорогим реагентом. Доля водню в коштах виробництва становить 50%, тоді як вугілля — 30%. Високі капітальні витрати на будівництво установок для переробки, між ін. у зв'язку з необхідністю стосування високих тисків. Підраховано, наприклад, що побудова заводу продуктивністю в 2 млн. тонн рідких палив на рік вимагала б 1,8 млрд. доларів, тоді як витрати не такої ж потужності нафтоперегонний завод становлять тільки 100 млн. доларів. Радянські спеціалісти вважають, що виробництво рідкого палива з вугілля може стати рентабельним тоді, коли ціна нафти буде у 6—7 разів вищою від ціни вугілля. З балансу виникає, що якщо потрібні для виробництва енергія і водень будуть одержані також з вугілля, то на отримання 1 тонни бензину треба всього використати 4,5 тонни вугілля.

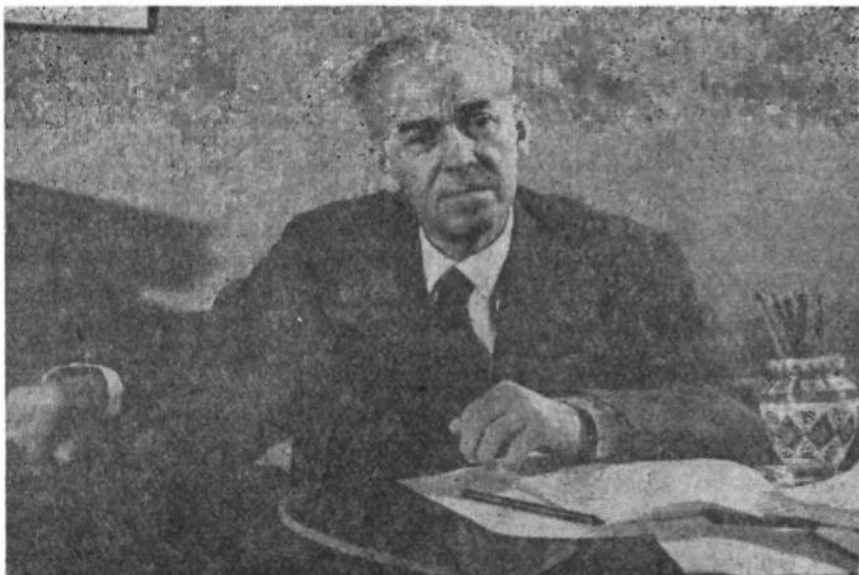
Нині єдиним великим заводом переробки вугілля на рідкі палива є діючий від 1969 р. завод у Південно-Африканській Республіці потужністю 1,2 млн. тонн про-

дуктів на рік. Виробляє він бензин, дизельне паливе, парафіновий віск і цілу гаму продуктів окисації вуглеводнів (спирти, альдагіди, кетони, ефіри, кислоти). На 1 тону рідких продуктів витрачається 8 тонн низькоякісного кам'яного вугілля. Завод застосовує технологію Ф. Фішера і Г. Тропша, яка базується на синтез-газі. Оскільки кошт витворення синтез-газу становить 80% загальних коштів продукції виробництва, то цей метод отримання рідких палив вважається тепер за дуже неекономічний. Незважаючи на це, там же в будові тепер знаходиться другий завод синтетичного палива продуктивністю 8 млн. тонн бензину на рік.

Надії на значну економічну користь покладаються на паралельне до моторних палив виробництво хімічної сировини. «Вугільна нафта» може стати таким же джерелом хімікатів, яким сьогодні природна нафта та синтез-газ. Особливістю «Вугільної нафти» є багатіший вміст ароматичних вуглеводнів, і тому можна буде з неї отримувати значні кількості бензолу, толуолу, ксилолів і нафталіну. Попит на ароматичні сполуки, особливо на бензол і ксилоли, тепер динамічно зростає у зв'язку з розвитком виробництва синтетичних волокон. Реакційноздатні олефіни знаходять тепер застосування у виробництві пластмас та ОХО-продуктів. Їх кількість можна буде збільшити через крекінг наявних у «вугільній нафті» парафінів. Вуглехімія зараз пропонує хімічній промисловості кілька десятків найменувань хімічної сировини з гідрування вугілля, а це ще не останнє її слово. Деякі продукти легше виділити з «вугільної нафти» ніж з природної, або з кам'яновугільної смоли. Наприклад, пірен, з якого виготовляють ходовий на ринку пирон (речовина БББ) з термостійкістю до 700°. Вважається, що при оптимальному наставленні процесу гідрогенізації вугілля на виробництво моторних палив і хімічної сировини, економічна користь з продажу хімікатів може обнизити ціну синтетичних палив на 50%.

Андрій Починайло

Павло Тичина.



МАТЕРІАЛИ ДО БІБЛІОГРАФІЇ

Переклади українських творів на польську мову:

Czy to pies, czy to bies? Opowiadania o psach. Tłumaczyli: Bohdan Rychliński. Kazimierz Piotrowski, Jerzy Wyszomirski, Jerzy Marlin, Lech Jęcznyk. Warszawa 1976, KAW.

Honczar O., *Brzeg miłości*. Z ukraińskiego tłumaczył S. E. Bury, Lublin 1979, WL. Hućało J., *Domowe ognisko*. Wydanie II. Z ukraińskiego tłumaczyli Z. i S. Głowiakowie, Warszawa 1978, Czytelnik.

Szewczenko T., *Księżna Warnak*. Tłumaczył Jerzy Jędrzejewicz, Lublin 1979, WL. Tiutiunyk H., *Okrążenie*. Z rosyjskiego przełożył Aleksander Bogdański. Warszawa 1979, Iskry.

Художні твори польської літератури з українською тематикою:

Baumgardten A., *Nasze wojny prywatne*. Katowice 1977, Śląsk. *Kraj Rad w poezji polskiej*. Łódź 1979, WL.

Історичні, літературно-критичні, спогади та інші публікації з українською тематикою.

Bibliografia literatury tłumaczonej na język polski. Tom 2, 1945—1977, Warszawa 1978, Czytelnik.

Bobrzyński M., *Z moich pamiętników*. Wrocław 1957.

Chojnowski A., *Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich...*, Wrocław 1979.

Fiderkiewicz A., *Dobre czasy*. Wspomnienia z lat 1922—1927, Warszawa 1958.

Franko I., *O literaturze polskiej*. Wyboru dokonał i opracował Mikołaj Kuplowski, Kraków 1979, WL.

Historia XIX i XX wieku. Studia i szkice. Wrocław 1979, Ossolineum.

Gołyński A., *Pamiętnik podolskiego powstania 1830—1831 roku*, Warszawa 1979, PAX.

Kolberg O., *Ruś Czerwona*, część II, zeszyt II, Warszawa 1979, LSW.

Kosman M., *Historia Białorusi*. Wrocław 1979, Ossolineum.

Literatury i języki krajów socjalistycznych. Warszawa 1979, UW.

Łuczak Cz., *Polityka ludnościowa i ekonomiczna hitlerowskich Niemiec w okupowanej Polsce*, Poznań 1979, WP.

Muzyczne silva rerum z XVII wieku, Warszawa 1969.

Notkowski A., *Ludwik Waryński*, Wrocław 1978, Ossolineum.

Papierzyńska-Turek M., *Kwestia ukraińska w sejmie polskim w latach 1922—1926*. (Maszynopis pracy doktorskiej) Biblioteka IH UW.

Papierzyńska-Turek M., *Sprawa ukraińska w drugiej Rzeczypospolitej 1922—1926*, Kraków 1979, WL.

Polska bibliografia literacka za lata 1974—1975, cz. II, Warszawa 1979, PWN.

Stieber Z., *Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich*, Warszawa 1979, PWN

Studia z filologii rosyjskiej i słowiańskiej. Tom 3 — Językoznawstwo, tom 4 — Literaturaoznawstwo, Warszawa 1979, UW.

Śliwiński J., *Jan III Sobieski w literaturze narodów Europy*, Warszawa 1979, MON.

Tymieniecka A., *Polityka Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1924—1928*, Warszawa 1969.

Wałach S., *Był w Polsce czas*. Kraków 1978, WL

Zaks Z., *Aspekty międzynarodowe sprawy Galicji Wschodniej 1918—1923*. Maszynopis rozprawy doktorskiej z 1966 r. w Warszawie.

Zoll F., *Wspomnienia*, Biblioteka Jagiellońska, sg. 194/61, maszynopis.

Z problematyki związków kulturalnych polsko-rosyjsko-ukraińskich, Rzeszów 1977, WSP. *Związek Radziecki w latach wielkiej wojny narodowej 1941—1945*, Wrocław 1979, Ossolineum.

Зібрав А. С

ЛІТЕРАТУРА



З російських поезій про Тараса Шевченка

Аполон Майков



Над Каспієм, на березі піщанобілім,
Замучений у каторзі важкій, лежав
Співець. А навкруги — ні кущика, ні зілля,
Лиш Каспій бризками страждальця освіжав,
Лиш Каспій сивий закликав співця співати...
І в серці стало вже натхнення загорятись,
І зір ожив, і заворушились уста,
До краю-неньки руки вже простяг
Поет і очі звів молитвенно до бога...
Та раптом — вартові спинили грізно крок
І враз курки звели, відставили вже ноги,
Готові вистрілити у перший же рядок
І зняти у фортеці бойову тривогу!

З російської переклав Іван Глиняський

Василь Лебедєв-Кумач



Нам у Шевченка є що на озброєння взяти:
Зумій, як він, до скону ненавидіти темряву,
Зумій, як він, нутром з народом брататись
І без обману служити йому.
У Шевченка — спадкоємцеві серця велич, у нього тобі — хисту розгін,
Повсякчас себе вдосконалювати,
Бути глашатаєм правди, боязнь бороти в собі, як він,
За будь-яких обставин до мети незгаслим дійти.



І там, де Шекспір з Руставелі разом,
Де Пушкін і Горький — в перших рядах,
Іде Шевченко, і світяться радість
У синіх великих, і глибоких очах.

З російської переклав Остап Лапський

Микола Некрасов

НА СМЕРТЬ ШЕВЧЕНКА

Печаль нещоденну хай розум покине:
Скоилося щось неминуче (й смерть — добром називають);
Так, волі господній послушна, вмирає
Під руським тут небом прекрасна людина.
Від першого погляду в гордім обличчі —
Снаги, надії і віри горіння,
І слово вогнисте і кров бунтівнича —
Не згасить холодне тюремне каміння.

Його не злякала тюрма петербурзька,
Ні мури тюремні, ні ввічливість ката,
Ні степ бездушно глухий оренбурзький,
І світом забутий, і богом проклятий.
В солдатській казармі зазна він недолі...
Гнобила солдата щоденна зневага;
Й хоч вмерти під палками мав він відвагу, —
Не вмер він чомусь від знуцання й сваволі...

Були йому братом російські долони:
В далекій чужині, в нещастю, в недолі,
В годину страждання і чорного болю.
Згоріло життя в злощастя полоні;
Не бачив вже цього поет хмурночолоий:
Всміхалося тут довкола.
Мов гожа днина.
І бог позавидував йому
домовини.

З російської переклав Іван Златокудр

Л. Левицький. Ілюстрація до твору Т. Шевченка «Холодний яр». Фоторепродукція В. О'лхом'яка.



Михайло Голодний

ПІСНЯ ПРО ТАРАСА

Горить весняний
Сонця вінець
Сня за Дніпром далеч:
«Великий Шевченко —
Народу співець»
У серці ми так записали.

Слава, поете, тобі,
Від народів сім'ї
За служіння людині:
Бо за неї
Хто вмер в боротьбі
У поколіннях — не загине.

Олексій Сурков

КОС-АРАЛ

...На панщину мене носила,
Бач, мати, кленучи панів:
Хай за царем режиму сила,
А правда, правда при мені.
Глуш Кос-Аралу, та ворухить
Сніги незсякле джерело,
І пісню-правду не задушать
Червоний комір, змова злоб*.
В'язниці невідладна святість,
Бо вирине з безодні дна
І понад головою ката
До людських душ дійде вона.

*. Мається на увазі червоний колір коміра
солдатської шинелі.

Олександр Жаров

ДВОЄ СЕРДЕЦЬ

Словами болю і ласки
В опівнічну височінь злітали
Їхні пісні — не рабині.
По-братерському щасно
В цих піснях
Двоє сердець народних об'єдналися
й бились.

До дня,
До світанку години
Заспів двох сердець не танув, не згас:
Одним у заспіві був Некрасов —

громадянин,
Другим був борець — Шевченко Тарас.
З російської переклав
Остап Лапський

Загальновідомий вислів Некрасова: «Поетом
можеш ты не быть, но гражданином быть
обязан».

Леонід Вишеславський

ТАРАС ШЕВЧЕНКО

Назімові Хікмету

В неволі
Я мучивсь колись.
Роки тюремної глухоти
Знедоланого додолували:
Об стіну, бач, я бився,
Солдат-в'язень-раб, як і ти.
Проте, вірив я у ту ж правду
В яку і ти вірував завжди!
Нехай же не байдуже
Рідному краєві
Твій голос, як мій, лунає
Гогоче в найгустішій імлі!
«В неволі

Мучуся, але не каюсь...»

Будуть,
будуть люди на землі!

З російської переклав
Остап Лапський

О. Кравченко. Катерина.



Ілля Рєпін



О Тарасе!
Великий страстотерпче!
Неволя і кайдани...
Таким я завжди бачу образ твій.
Хоч ти й кріпак, та став апостолом свободи;
Хоч був рабом, ти й рівноправним був,
Народу вірним другом був.
Аристократ і розуму й душі,
Поет — ти муки Прометея
Носив у грудях і співав красу України.
Безсмертний ти — і голос твій
Гучніш й гучніш уярмленим лунає!
Зростає і хвилюється знедолених юрба!
«На всіх язиках» сестри всі й брати
Вшановують тебе!
Ти — рівноправності і честі лицар!
І нині славить скрізь і пам'ятає
Увесь слов'янський світ тебе!
І пам'ятник тобі — герою —
Дарує Україна-мати!

З російської переклав Іван Гляньський

Богдан Залеський



Десь в Канівській глибі, в чорноземній,
Могилу сиру імла укрила:
Думками бреду над Дніпр буремний,
Преславна Тарасова Могило!
Тарасе, гіркий співець козачий!
Недовге ж — життя кріпацького сина:

Всєвічні — лиш гнів Твій і — біль
гарячий:

Зневага й — недоля-сиротина.

Тарасе, не спиш, замкнувши очі,
— Віддавши життя все Україні, —
Братам Заповіт свій шлещ пророчий:
— З Ляхами збратаймося віднині!

З польської переклав
Іван Златокудр

БОГДАН ДРОЗДОВСЬКИЙ ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На високому наддніпрянському березі стоїть пам'ятник Тарасові Шевченку, високий пагорб чи курган ховає тіло людини, яка своїм словом створила народ. Це єдиний випадок у світовій історії: поет — творець народу. Україну створило слово, там дійсно «на початку було слово...» Цей панцинний селянин і вільновідпущенник зробив справу нездійсненну: з'єднав в одне ціле те, що було врозсіп, дав ім'я безіменному, неясну тугу перетворив у програму. Канів є місцем полонництва народу України. Тут співаються народні пісні на слова Тараса Шевченка. Скрізь у світі народні пісні — це анонімні пісні, на Україні співають пісні поета, який сам є народом.

Двадцять сім років тому я надрукував перший професійний текст: це була стаття про Тараса Шевченка, що супроводжувалася невмілим перекладом однієї з тих його народних пісень. Це був мій дебют у пресі. Тепер вирізка з «Трибуни Роботничей» пожовкла і стала крихкою, розсипається в пальцях. Стільки років од дебюту — і ось я в місці, де розливається великий Дніпро, а місцевий хор могутньо співає «Реве та стогне Дніпр широкий». Народна пісня, національна пісня, другий гімн України, як другим нашим гімном є «Рота».

Ця подорож по Україні нічого не починає, бо зв'язки душ великих тривали віддавна, ця подорож оживлює і збуджує надію, що будемо пізнавати один одного щораз краще, розуміти глибше.

Очарування триває, зло минулого не повернеться, добре зерно Шевченка, Франка, Ожешко «та багатьох інших» принесе бажаний врожай.
1977 р.

Іван Златокудр

КОБЗАРЕВИ

Думи хмурні
Над чолом буремним і суворям.
В полум'ї очей
Схід пожеж кривавих.

Слово громовладне
вірне правді сонця,
Справедливість бурі славить.
До сокири чорнь зове.
Гніт й звіру ночі
смолоскип досвітньої зорі поборе.

Залізник

Кладе до рук борцям за волю меч
гарячий.

Рве кайдани гордий правнук.
Гонта месників веде в бій
В надії й пожеж святу годину.

Кров

Твоя
козацька, гайдамацька
Сонцем волі бродить
в жилах України!

Клим Качала

СОНЦЕ НЕ ЗАХОДИТЬ...

Незрадна щира пісня гнівно-сумно
І жаль, і сміх, і тугу вигравала;
І не боявся поет отрути глуму,
І не скорявся муштрі за Уралом.

А серце билось негмавним дзвоном:
Гриміла лють до ката і до пана,
Бриніли ніжно щиросердні тони
До тих, хто в свитці ходить — не
в жупані.

Роки промчали, а ім'я Тараса
Сія зорею волі і надії.
І пісня юна не боїться часу —
Сонце не заходить, гори не чорніють.

Taras Szweczenko



(Fragment)

Mijają dni, uchodzą noce,
Przemija lato. Zżółkły liść
Szeleści z cicha, gasną oczy,
Posnęły dumy, serce śpi.
Usnęło wszystko — i nie wiem już,
Czym żyw, czy śmierć to czyha tuż,
Czy tak, ot, włóczę się bez dróg
— Bo ży i uśmiech zabrał Bóg...
21.XII.1845



(Fragment)

Dumy moje, dumy moje.
Och, bieda mi z wami!
Po co papier zaległyście
Smutnymi rządami?

Czemu wiatry was po stepie,
Jak ten pył, nie zmiotły?
Czemu licho, jak swe dziecko,
We śnie nie przygniotło?...
1839.



(Fragment)

Wolno się wlecze dzień za dniem,
A lata strzały lotem —
Przelatują, zabierają
Z sobą wszelkie dobro.
Okradają prawe myśli
I o zimny kamień
Rozbijają serce nasze
I śpiewają — amen!
Amen wszelakiej radości
Od dziś, aż po wieki.
Porzucają na rozdrożu
Ślepego kalekę...

Z ukraińskiego przełożył
Zygmunt Rybak



I. Гадяк-Стика. Катерина.

Nina Styka

TARAS SZEWCZENKO

W 120 rocznicę śmierci Poety

Zwiastunem czasu
który objął ziemię
wymową ludu
i prawdy relikwią

światłem dla oczu
dla płuc oddechem

Цяпріан Норвід

ЗЛАГОДА

I

Отже гра нервів, отже співзахват,
Отже тотожність дотепності —
Безвідмовно еднають людей
Але без протигорства нема єднання!

porównywalny
jedynie ze sobą

I w tym mistrzostwie
i pędzla i pióra
dorósł do tego
czemu nikt nie sprostał

ciągle największy
od czasu Homera
poeta — malarz
niestrudzony siewca

Wieszcz Ukrainy
wyobraźni rzeźbiarz
Taras Szewczenko
Kobzarz lirnik pieśniarz

na zawsze został
własnością narodu
jak pozostaje
nieśmiertelność dzieła

Niesiony na ramionach
w żalobnym pochodzie
śnieg czeremchy kwiatem
okrył wieko trumny

w głębokim żalu
szedł z nim cały naród
ze czcią spełniając
słów jego testament:

„Jak umrę,
to mnie pochowajcie
na wzgórzu w mogile,
pośród stepu szerokiego
w Ukrainie mitej,

aby pola rozłożyste
i Dniepr z brzegiem stromym
można było widzieć słyszeć,
jak płynie i szumi...”

II

Вагоме з легким, в два супротивні боки
Тягнути, розчахнути людину насамперед,
Заки вона злагоди докличеться —
Насамперед штовхнути її туди, де померлих мільйони.

III

Вже краще всесвіту злагоду споглядати
Протягом багатьох самотинних років
Аніж раз в мінливих зінціях
Уздрити — що? серця розмежує...

Переклад здійснили
студенти-старшокурсники української філології ВУ

Цяпріан Норвід

ХВИЛИНА РОЗДУМІВ

(уривок)

Дарма щось знати хочемо в житті м'я,
Але, на жаль, не знаємо нічого.
Хоч ростемо ми та за нами йтиме
Дитинство наше невідступно в ногу
Ми — вічні діти, а світ — це колиска:
Бавимось тінню й боїмося тіні,
Тривога крильми блискавиці блиска,
Ми ж в незнанні, так як були — незмінні.
І тільки хрест, що простяга долоні, —
Старців за давнім звичаєм вітає,
Благословляє юнь, а сиві скроні
З хмар вихили й в очах дітей читає:
Чи їм рвучкі шляхи в житті здадуться,
Чи десь не щезнуть, чи не обірвуться?
Не щезнуть, ні! Бо доки мислю скрито,
Сміливо й тихо, а не криком, зовом
Біль заквітає — і смичком терновим
Гра на серцях нам — доти нам і жити!

З польської переклав Яків Гудемчук

Lesia Ukrainka

Z CYKLU „CHWILE”

● ● ●

Тажącego śniegu płateczki siwiutkie,
deszczuk drobniutki, wietrzyk
chlódnawy —
i w rzadziutkiej trawce przyłaszczki
cieniutkie;
czyżby przedwiośnia szczęście nad
miarę?

Głębia nieb tajemna, słońca błysk
łaskawy,
w purpurę, złoto gaje się stroją
i późnych centyfolii przekwit jaskrawy
już wieszczą jesień — czy też i moja?...
Cóż? — niechaj nadchodzi! Przedwczesna
godzina
dusznego lata cieszy mnie nawet.
Tylko przedwiośnia niech nie przypomina
deszczuk drobniutki, wietrzyk
chlódnawy...



П. Обаль. *Лєся Українка*. Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

Lesia Ukrainka

CIŚZA MORSKA

Południową letnią porą
 Popatruję w okieneczko:
 Jasne niebo, jasne morze,
 Jasne chmurki i słońeczko.
 — Pewnie to kraina światła
 Tonie w złocie i błękitcie;
 Pewno tu nie wiedzą wcale,
 Że jest tyle zła na świecie!
 Ciche morze... ledwie-ledwie
 Kołyszą się senne fale, —
 Nie wzdymają się od wiatru
 Płótna żagli białych wcale...
 Z cichym pluskiem gdzieś do brzegu
 Fala wprasza się perlista
 — Płynie ktoś czółenką małym,
 Za nim ścieżka pozłocista.

МОЯ СТЕЖКА ДО ЛЕСИ

З драматичною творчістю Лєсі Українки я зустрівся в 1949 р. Першою п'єсою була «Лісова пісня». Саме цього року я почав перекладати твори українських письменників. Взявся й за переклад драми-феєрії. Однак, швидко дійшов до висновку, що мало знати українську мову та мати деякі літературні здібності. Я зрозумів,

Маłym ktoś czółenką płynie
 — W ciszy wiosło się podnosi
 I wydaje się, że z wiosła
 Szczerze złoto w wodę rosi...
 Jakbym teraz bardzo chciała
 W czółnie usiąść za wiosłami
 I popłynąć na wschód słońca
 Złocistymi w dal szlakami!
 Na wschód słońca bym płynęła,
 A od wschodu do zachodu
 Szlakiem, który przerzuciło
 Jasne słońce poprzez wodę.
 Nie są straszne dla mnie wiatry,
 Ni podwodne ostre skały,
 W kraju, gdzie króluje promień
 O nich bym nie pomyślała...

Z MELODII



Wiosna znowu i nadzieje
 Ożywają w chorym sercu,
 Znow kołyszą mnie marzenia —
 Rozniecają sny o szczęściu...
 Wiosno cudna, sny me lubę!
 Marzenia wy me szczęśliwe!
 Kocham was, chociaż i to wiem,
 Żeście dla mnie tak zdradliwe...

CONTRA SPEM SPERO!

(Fragment)

Precz wszystkie dумы, jak jesienne
 chmury!
 Toć wiosny teraz złocista uroda!
 Czyż mają w żalu i w jękach ponurych
 Marnie przeminąć moje lata młode?
 — Nie! — Chcę i będę przez łzy się
 uśmiechać,
 A w biedzie — śpiewać piosenki podniosłe
 I bez nadziei — jednak się spodziewać;
 Żyć chcę! — Precz myśli tak smutne
 i oschłe!
 Z ukraińskiego przełożył
 Zygmunt Rybak

що не подолаю перешкод. Треба бути добрим поетом, щоб це завдання з честю виконати. Ця остання вимога відноситься — на мою думку — лише до «Лісової пісні» Лесі Українки, в якій слово високого поетичного льоту несе з собою високий філософський і моральний вантаж.

З того часу велика українська поетеса привертала все більше мою увагу. Її постать зближала до мене праця над нарисом про творчість Ольги Кобилянської (між іншим її листування і дружні взаємини з авторкою «Кассандри»), що був поміщений у перекладному мною романі «Земля» (1965).

Перебуваючи у Києві 1966 р., я купив одномітник «Вибрані твори» Л. Українки, в якому були, між іншим, п'єси «Камінний господар» та «Оргія». Появилася знов спокуса і я її скорився. Переклав тоді «Оргію». Я вирішив скористатися ритмізованим дев'ятискладовим віршем. У зв'язку з тим, що поетичні твори я пишу рідко і то «утилітарно», бо я в основному театральний критик і драматург, переклад вимагав чимало часу, але приніс мені немале задоволення. Я зацікавив цим перекладом один з Варшавських театрів. Разом з іншими перекладачами української літератури, в тому з відомим поетом, ми пробували зацікавити драматургією Л. Українки два видавництва. Однак не добилися успіху. Моя третя і, мабуть, найбільш плодоносна зустріч з Лесею Українкою відбулася 1970 р. Під час візиту в Українському товаристві дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами в Києві я розповів про моє зацікавлення творчістю Лесі Українки.

Якою же була моя радість, коли незабаром до Варшави надійшов подарунок від Українського товариства — 10-томник творів Лесі Українки! Протягом кількох тижнів я знайомився з драмами поетеси. Її постать стала мені близькою, неначе зійшла з постаменту. Полонила мене безкомпромісність і моральна сила, гуманістична глибина драм, їх гострі драматичні та емоціональні конфлікти, зударя моральних та ідейних поглядів, але над усе їх актуальність і сучасність.

На жаль, праця над перекладами українських романів займала мій час. Навіть мої професійні театральні зацікавлення сходили на дальший план. Не вистачало часу для Лесі Українки. Крім цього, мене зневолювали труднощі з публікацією її творів. Бар'єр вірша був найтрудніший для видавців, театрів, і не приховую, й для мене.

Почав я роздумувати, чи не перекласти деяких Лесиних творів прозою.

Перші спроби переконали мене, що питання версифікації не такі суттєві, що це справа скоріше графічного запису. Перекладаючи вірно текст прозою, можна отримати звичайну сценічну прозу, навіть з можливістю деякої, такої важливої для театру, конденсації діалогу.

Коли в травні 1978 р. я здав до друку переклад чергової дванадцятої повісті («Берег любові» Гончара), вирішив не підписувати жодної умови на переклад прозових творів доти, доки не перекладу декілька драм Лесі Українки. В цій моїй постанові підтримало мене кілька польських і радянських українців, знавців творчості Лесі Українки. Протягом півроку я переклав драми «Руфін і Прісцилла» та «Адвокат Мартіан». Почалися переговори з видавництвами й театрами. Режисер К. Скушанка та директор К. Деймек не знайшли можливості поставити цих п'єс. Однак К. Скушанка зацікавилася драмою «Камінний господар». Вона звернулася до Міністерства культури з пропозицією, щоб доручило мені переклад п'єси для постановки її в театрі ім. Ю. Словацького в Кракові в періоді 1980/81 театрального сезону. В березні 1980 року я переклав цю драму.

Одночасно я зацікавив п'єсами Лесі Українки доброзичливе для українського письменства Літературне видавництво у Кракові та склад йому план публікації в одномітнику таких драм: «Руфін і Прісцилла», «Адвокат Мартіан», «Камінний господар» і «Кассандра». Останню п'єсу я переклав протягом квітня 1980 р. До збірки увійде також п'єса «Оргія». Вступну статтю до вибірки п'єс Лесі Українки написав В. Кубацький, а післямову С. Козак.

Якщо все складеться швидко, 1981 рік стане у Польщі роком Лесі Українки, стане відкриттям для польського читача та театрального глядача її творчості, збагатить назавжди її надбаннями польську культуру. Вірю, що це буде початок триумфального походу творів Лесі Українки в Польщі. Станіслав Едвард Бурій



Польські та уескати́вські літератори на зустрічі 8.III 1964 р.

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ПОЕЗІЯ В ПОЛЬЩІ

(1956—1980)

Перші друковані вірші, створені поетами-представниками українського населення в Польщі, появились у серпні 1956 року в четвертому номері «Нашого слова», відразу після створення Українського суспільно-культурного товариства (червень 1956). Були це вірші Остапа Лапського «Наляже ніч», Івана Шелюка «На косовиці» та Степана Барилди «Розмова вітрів». В наступних номерах газети, а згодом на спеціально виділеній «Літературній сторінці» систематично друкуються твори десятків нових імен. Починаючи з середини 1956 до травня 1958 року на сторінках «Нашого слова» виступило зі своїми віршами біля п'ятдесяти авторів. Пливають у редакцію єдиної української газети як твори людей талановитих, добре обізнаних з українською мовою та літературою, так і початківців, які взяли за перо тільки принагідно, а нерідко й людей зовсім некваліфікованих (толерантність редакторів, зрозуміла зрештою, сприяла цій віршоманії). Отже попадають до газети і вірші, позбавлені творчої самостійності, немічні наслідування та переробки.

Не вдаючись у глибокий художній аналіз цілєї тодішньої поетичної продукції (її підсумовано досить докладно у вступній статті К. Кузика у першій українській літературній антології, що вийшла влітку 1964 року під назвою «Гомін»), хочеться підкреслити, що в усій цій творчій стихії з особливим піетизмом обожаються патріотичні мотиви — любов до батьківщини, землі дідів і прадідів, до рідної культури, традицій і звичаїв. Джерелом творчого натхнення стало також рідне слово. Вказують на це хоч би назви таких творів, як «Мова рідна» М. Яким'яка, «Я люблю тебе, рідна мово» В. Сосницького, «Наше слово» М. Бахурського, «Завітало слово» О. Пайташа, «Слово рідне» Й. Левуна, «О, рідна мово» Я. Діброви та ін.

Перший етап спонтанічного віршописання закінчився в середині 1958 року. Починаючи з травня цього року в «Нашому слові» відокремлюється як додаток літературний та популярно-науковий місячник «Наша культура». Від 1959 року постійно виходить «Український календар» (для українців у Польщі виконує він

роль літературно-наукового збірника), у яких, коли не згадувати поодинокі вірші, що з'являються в «Нашому слові», друкується весь поетичний доробок українського населення Польщі. Редактори нових видань ставлять перед творцями значно більші вимоги. Нові твори піддаються різкій оцінці, а інколи стають темою серйозних критичних виступів. Свою творчу діяльність продовжує тільки декілька осіб, між ними Остап Лапський, Яків Гудемчук (літ. псевд. Я. Мушинського), Євген Самохваленко, а з молодших поетів — Ірина Рейт та Аделя Білоус (остання виступала рідко, а в наш час замовкла зовсім). Успішно увійшли на місцевий Парнас нові поети — Іван Златокудр, Євген Беднарчук, Олександр Жабський. Більшість творів, які друкуються тепер, перевершує своїми якостями початкову продукцію, згадані автори невпинно підносять свою поетичну майстерність, витончують свої мистецькі смаки і формують творчу індивідуальність. При усій однак вимогливості, не осягнено, принаймні на початку 60-х років, належних результатів у галузі тематики. Її різновидність, яка зазначилася в першому етапі, надмірно обмежується. Цей недолік був помічений на нараді літераторів у вересні 1963 року, на якій авторитетно зазначено, що в українській поезії цього часу більше співів «про сад і квіти» ніж «про переживання людей (див. стаття М. Щирби «Відповідь авторів»), «Наша культура», 1963, № 10. Далі назви джерельних видань будуть подаватися за такими скороченнями: НК — «Наша культура», УК — «Український календар»).

Одне з чільних місць в сучасній українській поезії в Польщі займає без сумніву О. Л а п с ь к и й. Це найбільш талановитий і оригінальний поет з власним поетичним виразом. Його особлива форма естетичного освоєння світу, новаторство поетичних образів і висловів заскочили найбільш вимогливих критиків, а серед читачів «Нашої культури» викликали бурхливі суперечки, зокрема в 1965 році. С. Козак, оцінюючи поетичний доробок «Гомону», називає О. Лапського «найоригінальнішим поетом», а силу й оригінальність його творів бачить «у філософічно-емоціональному навантаженні, в семантичному багатстві» (НК, 1965, № 4). Є. Самохваленко бачить в ньому людину, яка в поезії «вперто і послідовно промощує нову течію» (НК, 1965, № 8), а В. Могильний звертає увагу на колоритність і довершеність малюнку віршів О. Лапського, на «яскраво-образну систему, яка акумулює значний смисловий заряд» (НК 1965, № 7).

Противники бачили в Лапському поета, який «збився з дороги, зійшов на манівці», а його поезію називали «чистим формалізмом» і «футуристськими ребусами» (див. С. Палій «Ребуси Остапа Лапського», НК, 1965, № 4). Іван Стасюк відкрито стверджує, що «поезія О. Лапського відпштовкує українське селянство від поезії» (НК, 1965, № 3), а Ф. Крата просто вражає її «монотонність і сум» (НК, 1965, № 3).

Оцінюючи поезію О. Лапського, треба сказати, що це поет-ерудит, який прагне, як сам стверджує, знайти в поезії своє власне русло, зв'язати «наче ругуть» у нове, цілісне і найсуттєвіше те, що збереглося з минулого («Землі моїй»), прагне створити проріз для наступників, «щоб прогалиною пробігали велетні» («Автопортрет»).

Поезія О. Лапського викликає «задумання» читачів. Цікаві у цьому відношенні схвильовані розповіді про Т. Шевченка («Кобзареві», «Шевченкові думи», «Покліні»), вірші «Землі моїй», «Київ», «Наплив пам'яті», «Автопортрет». Звертають на себе увагу своєю незвичайно витонченою системою образів акварельні «Згустки», «Бляски», «Цілеспрямованість», «Дріб'язок». Згадуючи, навіть побіжно, ліричний доробок поета, не можна не відмітити, що він засмакований в рідній мові, що його поетичне слово багате неологізмами, красивими несподіваними метафорами. Повторюючи за С. Козаком (НК, 1965, № 4), прагну підтвердити думку, що «шкодять Лапському певний філософський розгардіяш і надмірна поетична свавільність», що інколи він втрачає почуття міри і все ще шукає себе.

Зовсім протилежна поезія Я. Г у д е м ч у к а — другого найбільш плодотворного і зрілого українського поета в Польщі. Його поетичний голос здебільшого звучить на ліричній хвилі, тому цілком зрозуміло, що значне місце в його віршах посідає пейзаж. Ось для прикладу повний настрою мальюнок природи Я. Гудемчука:

На землю впали роси бірюзою
Посеред лук, розспіваних дібров
Й розсіялись озерною канвою,
Вгорнувшись щільно в зелені покров.
(«На приозер'ї»)

Але не тільки. Поет часто звертається до актуальних тем, дотримуючись девізу:
Життя це пісня гомінлива, І без кінця вона мінлива.
Почину їй нема й кінця. Хвилює душі і серця.
(«Життя», 1964)

Маючи це на увазі, він перетворює в римований твір все, що здається йому актуальним. Є в нього і піднесені образи Першотравневого походу («Першотравень»), і вірші, адресовані до косарів, які «від ранку до зорі» працюють на полях («Жнива»), і новорічний тост, в якому й'є за життя, за розум, за красу», і пісня про супутника («Космоплав»), є вірші про Попрад, над яким побував поет («Над Попрадом»), про Криницю, Паркову гору, воду «криничанку» («З Криниці»), про Ольштин («Древній Ольштин»), країну озер («В країні озер»), про Балтійське море («Балтійська рапсодія»), про Вроцлав («Вроцлавський спогад»). Є навіть вірш про киявське радіо, яке передає радіопередачі для своїх земляків за кордоном («Говорять Київ»). Інколи мотивами віршів Я. Гудемчука є відгуки на актуальні події, що їх несло з собою життя українського населення. Візьмімо хоч би вірш:

Дитячий шебет в древнім Білім Борі,
Немов пташат уранці на зорі...
Привітно в класі світлі та просторі
Крізь вікна сонце силпе янтари.

Або:

Спішать на пробу хлопці та дівчата,
Минають річку, в зелені бугор.
Ось недалечко вже знайома хата
В вінку старих, розлогіх осокор.

Поезія Я. Гудемчука йде разом з ним по краї. Подорожуючи він знаходить теми, не завжди цікаві для читача і, скажімо правду, не завжди гідні поетичного оспівування.

Зрозуміло, що Я. Гудемчук, свідомий своєї ролі, не завжди вдається до отаких прозових розповідей. Найкращі його поезії — це лірика інтимна і пейзажна. Тут пробиваються більш поглиблені мотиви, поетичні образи викликають у читача настрої, що хвилюють, радують, засмучують, турбують, одним словом те, що становить зміст духовного життя. Як зразок можна подати такі поезії, як «Лемківська мадонна», «Над картою», «Мое життя», «Асоціації».

Варто ще згадати, що поезія Я. Гудемчука за своєю формою — традиційна. Він не шукає нових для себе версифікаційних форм, нової системи віршування, а повністю користується готовими вже зразками своїх попередників.

Помітне місце в українській поезії в Польщі займає тонкий лірик старшого покоління Є. С а м о х в а л е н к о. Він, як і Я. Гудемчук, не пориває з класикою, не претендує на поетичне новаторство. З-під його пера, як тільки увійшов він у поезію, легко, без особливого зусилля випливали і вкладалися в ліричні монологи розважливі думки, ремінісценції, пісні, заспівани, привітання.

Тематика лірики Є. Самохваленка виразно еволюціонує за час його поетичної діяльності. І еволюція ця полягала в безперервному вношенні в теми ліричних віршів нових мотивів. Перш за все звертають на себе увагу вірші про Холмщину, де народився поет. Такі твори як „Perpetuum mobile", «Село на Холмщині» дають початок цим мотивам. В мережі ліричного співу поета золотою ниткою провивається тема України. Сюди відносяться такі поезії, як «Волинські акорди», «Славлю Україну», «Іван Франко», «Читаючи Кобзаря» та інші.

У ліриці Є. Самохваленка відчувається виразно вплив народної пісні. Її тематики, ритмічних, мелодійних засобів. Візьмімо на зразок хоч би такі рядки:

Це все було. І все це проминуло.
В незмірний розпач, в тугу перейшло,

Сном непробудним Холмщина заснула,
Сади й гаї, і пісня, і село.
(З поеми «Село на Холмщині»)

Чи такі виразні і свідомі асоціації:

І по цей бік зоря,
І по той бік зоря,

Поміж тими та ще й зореньками
Сяє райдуга.

Або:

Дуб на дуба похилився,
Мчав у Космос та й не вбився,

Ой деж, деж, деж,
Мчав у Космос та й не вбився.
(«Космічні залицяння»)

Хоч поет і виховувався, і жив у польськьому середовищі та чимало строф присвятив полякам, у його віршах не знаходимо полонізмів, він, як і згадані раніше поети, дуже вразливий і вимогливий до української лексики. Його словотворення, стилістичні і структурні засоби відповідно «пересіяні» і перевірені. Свої поетичні конструкції створював поет за українськими лексичними моделями, зокрема народної пісні, творів Франка, Лесі Українки, Рильського, Сосюри. Такий підхід спричинився до того, що його віршам не вистачає інколи індивідуального виразу, регіональності, неологізмів, які надавали б творам більшої оригінальності.

Під впливом польської поезії допускав іноді Є. Самохваленко вільне розташування наголосів у середині рядка та парне римування з жіночою римою. Наприклад, у вірші «Новорічне привітання» регулярно поставлені наголоси в перших чотирьох рядках явно змінюються в двох останніх, а у вірші «Патетична соната» перший чотиривірш складений на зміну з 9 і 8 складів, а другий — з 7 (перший і другий вірш), 9 і 8 складів. Втрачена отже з цього приводу ритміка і музичальність твору.

Від традиційних канонів відмовився і почав писати т. зв. «вільним віршем» інший, так само плодотворий і зрілий поет — І. Златокудр. Найпомітніша, хоч і зовсім зовнішня риса його віршів, версифікаційне експериментаторство, інколи позбавлене чіткості і ритмічної єдності. При читанні творів І. Златокудра відчувається більша дбайливість про поетичні вислови окремих рядків ніж про цілісну єдність усього вірша. Як зразок можна подати хоч би його «Автопортрет».

Факел —

огнисто-мідний
на вітрі розвіяний чуб...

Літо:

метеликів ловить в лужку
босоного хлоп'я...

Вірш позбавлений ритмічної організованості, обов'язкових ритмічних наголосів наприкінці рядків та ритмічних пауз між ними (ці ознаки з відсутністю рими не зникають, а лише певною мірою послаблюються). Нічим не сполучені в І. Златокудра і відірвані один від одного гарні поетичні вислови «Факел — огнисто-мідний» і «босоного хлоп'я». Особливості фотосфери поблизу сонячних плям не асоціюються з босоногим хлоп'ям, що ловить метелика в лужку.

У своїх перших ліричних творах, що появились на початку 60-х років І. Златокудр оспівує природу. Захоплення гармонійною красою довколишнього світу пробивається в таких поезіях як «Небо», «Малюнок з Карпат», «Замислилась осінь», «Напровесні», «Акварель», «Літо». Ліричним адресатом є і «голубе вроцлавське небо» (поет постійно мешкає у Вроцлаві, і «жовті стерні», і «бір зачарований»), і спілі «каштани».

У наступні роки тематика поезій І. Златокудра поширюється і еволюціонує в сторону громадської і політичної лірики. Сюди можемо зарахувати такі вірші, як «Тридцять років», «Ленін», «Народній Польщі», «Тридцять дев'яти», «Мир» та інші. Вони стали основою першої поетичної збірки І. Златокудра «Народній Польщі» (1975).

Тихо й непомітно увійшов в українську поезію в середині 60-х років тонкий лірик старшого покоління Є. Беднарчук. Своїми формальними засобами його поезія вписується у загальну стильову атмосферу польської лірики 60—70-х років. Як і Златокудр, він віддає перевагу верлібру, медитативному началу, ускладненому метафоризму. З ноткою песимізму і драматизму він оспівує «квітчасту» давнину свого дитинства, дає витончені сформлені образи інтимних почуттів («Ви як квіточка»), згубленого щастя («Спасибі»), тривожних передчуттів («Ще один день»,

«Хід»). З давнішими і сучасними віршами його ім'я, без сумніву, увійде в тривалий літературний доробок українського населення ПНР.

З групи старшого покоління годиться окремо згадати також О. Ж а б с ь к о г о, автора кільканадцяти ліричних віршів традиційних за формою в романтичному дусі. Захоплення гармонійною красою природи, туга за минулим і гарним далеким («Лети, моя пісню», «Випав сніг») — основні мотиви його поезій. Свої вірші він почав друкувати на початку 60-х років, а через кілька років припинив свою творчу діяльність.

З молодшого покоління поетів, які так масово виступили в 1956—1958 рр., тільки декілька продовжувало свою творчу діяльність у наступних десятиліттях. До більш активних належить І. Р е й т. Її поезія передусім спрямована і призначена для дітей. Такі вірші, як «Коліскова», «Тік-так», «Синою», «Принесли Микола!» можуть вважатися за крапкий доказ цього (сьогодні в дитячій літературі І. Рейт має найбільші успіхи). Для них характерні захоплюючий сюжет, простота і яскравість мови та різноманітність форм.

В доробку І. Рейт, коли охопити всю її творчість, відокремлюється цикл інтимної лірики, в якому глибоко й делікатно, як ніхто з її сучасників, поетеса переказує свої власні настрої, почуття і фрагменти думок. Тут, зокрема, треба згадати такі вірші як «Хтось плакав уночі», «У вагоні», «Пішуть: в Києві...», «Може так не треба...»

Поезія І. Рейт — як слушно вказував на це К. Кузик в антології «Гомін» — «акварельно прозора, привабливо ніжними поривами серця, радує і хвилює свіжими образами і метафорами», своїми формальними засобами «наближається до сучасного поетичного українського авангарду».

Слід відзначити, що творча активність поетеси спадає. Декілька віршів на рік, які з'являються на сторінках українських видань, ніяк не задовольняє читача.

Сімдесяті роки, хоч і не принесли нових кількісних змін, зміцнили сили тих поетів, які активно діяли в минулому. На сторінках українських періодичних видань, зокрема в «Нашій культурі», з'являються під назвою «З творчої робітні літераторів» окремі цикли їх віршів з біографічними даними та інформаціями про їхню творчість, друкуються конструктивні огляди та критичні статті. Тут, зокрема, хочеться нагадати статтю В. Назарука «Златокудреві пейзажі», в якій кваліфіковано підсумовано багатую творчість поета. В 1974—1975 рр. виходять у бібліотечці «Українського календаря» перші окремі збірки віршів Є. Самохваленка «Над Віслою», а 1979 р. «Паралелі», Я. Гудемчука «Балтійські чайки» та І. Златокудра «Народний Польщі». 1980 р. появилася збірка Гудемчука «Примор'я». Все це, безперечно, збагатило арсенал обговорюваної лірики, піднесло її на вищий щабель та створило нові передумови для духовного розвитку українців Польщі.

Занепокоє слабій приплив молодих кадрів. З молодших поетів, твори яких появилися на сторінках українських видань у 70-х роках хочеться відмітити тільки одного — Ст. К о л е с а р а. Неповні два десяткі його віршів в окремих виданнях «Українського календаря» вказують, що в поезію увійшов творець злібний, добре обізнаний з новітньою поетикою і не тільки українською, поет, який усвідомлює собі свою роль і старається подати в новому й свіжому ліричному освітленні громадську тему. Його мініатюрні, сповнені настрою мотиви глибокоповчаючі і оптимістичні:

Хто глибоко в землю	Бо корінь той глибокий
Пустив, заглибив корінці,	Росте, не скиглить і не просить.
Не страшні тому рицькання,	На рідній своїй ниві
Топтання не страшні,	Відновлює, буя, колосить.

З такою ж вражаючою безпосередністю і невимушеністю накреслені ліричні відчуття у поезіях «Люди на пероні», «До тебе, мріє жагуца», «Моя праця», «Мені вже не літати», рефлексії «Дорога», «Розстріляли невинного», «Про Стефанку». Не приховуємо, що в деяких творах можна відчутти ще тремтячу руку автора, недоліки в ліричній образності, нестачу самовпевненості. Дорога однак перед поетом відкрита.

Значні надбання в ділянці поетичного перекладу мають О. Лапський, І. Златокудр, Є. Самохваленко, Я. Гудемчук, В. Доманський, а також О. Петик.

Вимогливий безкомпромісний літературний критик сучасної поезії творців-представників українського населення в ПНР може, напевно знайти, в ній і багато погіршень, зокрема в галузі лексичної і стилістичної досконалості мови, ритмічної організованості, не зможе однак відмовитись від ствердження, що більша частина поетичного доробку українських поетів Польщі може задовільнити естетичні потреби і то не тільки вузького регіонального кола читачів, але й вийти на платформу позарегіональну.

Ярослав Грцишков'ян

Ангія Верба

СРІБНЕ ВЕСІЛЛЯ

Євген і Гафійка святкували срібне весілля. Запросили рідних — тещу, брата Євгена — Василя, братанка Олега, колишнього дружбу й дружок. Звичайно, мала бути й рідна дитина ювілярів — Христя. Гафійка мріяла, щоб дочка запросила якогось юнака. Адже доня переступить незабаром поріг двадцять п'ятого року життя, отримала вищу освіту, працює в банку.

Христя була вродливою, приємною дівчиною. У гуртку всі її любили. І не дивно. Дівчина гарно декламувала, не гірше співала, а й у танцях не мала рівної. — І женихів немало, але якось... — подумала мати. Роздуми над долею Христі перервав дзвінок телефону. Гафійка підняла трубку.

— Всього найкращого з нагоди срібного весілля, — вішувала подруга Віра.

— Дякую, дякую, а не прийжджеш?

— Та нема коли, праця, дім, а тут забаву у нашому гуртку влаштовують. Дочка на бал виряджаю.

— Ну то живіть здорові, — закінчила розмову Віра. Телефонна розмова з Вірою перенесла Гафійку в дитячі й дівочі роки. Разом ходили до школи, разом дівували.

Повіяли у споминах травневі надозерні вітри, закружляли в голові місячні ночі, почувся тихі пісні спід яблуні за вікном. А потім незабутній вересень. Поїхали до містечка з Вірою до усекатівської світлиці. Гурток щойно заснували. Євген був головним організатором невеличкого хору. Як тільки дівчата зайшли до світлиці, він зразу вийшов на зустріч.

— Вітаю хористок! У вас сопрано, чи альти?

— Чи я знаю? Мабуть сопрано... — відповіла несміливо Гафійка.

— То ставайте, починаємо. Василь махнув руками й полилася чарівна пісня.

Гей, на горі там жінці жнуть...

І так розпочалося. Василь провів нас того вечора додому. Потім ми ходили на проби, виїжджали разом на концерти, а в листопаді стали під вінець. Переселилася я до містечка. Тут стала жити в двох сім'ях — в рідній хаті та в гуртку. Василь усе головував. Ставили ми п'єси «Дай серцю волю», «Як ковбаса та чарка». Коли народилася Христя, притримала мене вдома, але вже трілітньою дівчинкою й вона пішла до гуртка. Читала віршики, танцювала, часом у п'єсі збирала бурхливі оплески. Тепер виросла, перебрала мою вроду, голос і хист... Хто знає, може бог дасть, незабаром тещою стану... Пора відпочити, подивитись, як інші танцюють, послухати іншого співу. Гафійка часто поверталася думками в молодість, може тому, що хотіла відвернути від себе шелест життєвої осені. На довші роздуми, звичайно, не було часу. Так і тепер господиня ще раз оглянула заставлений стіл, заглянула до кухні, поправила волосся, виглянула вікном і побачила, що Євген з Василем і Олегом та іншими гостями вже відчиняли хвіртку садиби.

Незабаром почалися вітання й побажання. Дружба приніс пляшку коньяку, дружки вишиті рушники й скатерть, а від Христі мати дістала сервіз.

Гості посідали за стіл. За чаркою полилися давні весільні пісні. На мить вважалося, що роки повернулися й все, здавалося, розпочинається від початку. Гафійка

глянула на сивий чуб чоловіка й зразу повернулася в дійсність. Осіннє сонце саме холодно блиснуло у вікно й сховалося за обрієм.



Увечері до весільників зайшов заступник голови гуртка й запросив довголітніх активістів на принагідний концерт. Хоч Христя усе влаштувала і хор, і вірші й тріосту музику, а навіть невеличке кабаре, проте офіційно господарем вечора був заступник голови. Доньці голови не випадало в такому випадку «фірмувати» вечір.

Світлиця була заповнена. Прийшли ветерани культурної діяльності в гуртку, молодь, а навіть діти.

Тріоста музика грала срібновесільникам марша. Гафійку з Євгеном посадили на почесному місці. Хор відспівав усі пісні, з якими Євген починав свою діяльність.

— Співають так, як ми колись... — шепнула Гафійка Євгенові.

— Так, повіяло ароматом молодості...

Вірші читали нові, молодих поетів. Цілком нове видавалося кабаре. Хлопці й дівчата в піснях і діалогах подавали дружні шаржі гуртківців. Членів поділяли на «крипаків» — тобто таких, що все роблять, на «балакальничків», що тільки про роботу говорять, на «запорожців», які порога світлиці не можуть перескочити, на «заочників», що їх ніхто на очі не бачив і «маланківців», які тільки приходять на «маланки».

— Ого, появилися нові категорії членів, — посміхнувся Євген.

Не без успіху кабаретна група поставила невеличку п'єску, яка звалася «Сватання в Ускативці». Дія п'єси відбувалася в гуртку, де головувала гарна дівчина. Чимало гурткових хлопців старалося здобути її серце. Оксана, однак, ставила вимагання. Товарилувала тільки з активними членами. Від одних вимагала, щоб грали на музичних інструментах, від інших, щоб співали, ще від інших, щоб ставили п'єси, читали доповіді, брали участь у народних танцях. Між поклонниками дівчини пішла чутка, що шлях до її серця веде тільки через активну працю. Тому хлопці намагалися перевершити один одного. З найкращих активістів Оксана дібрала гурткове правління. Її заступник вів хор, секретар ставив п'єси, скарбник учив танців. Всі вони були закохані в Оксану, всі мали надії, але дівчина нікому надії не давала. Зате робота в гуртку кипіла. Якщо члени правління гуртка так-би мовити не сваталися офіційно, то були такі з інших категорій членів, або прихильників УСКТ, які присидали сватів до Оксани. Одного з них свати захваляли так: гарний хлопець, ідейний, патріот. Завжди доказує, що гурток повинен замкнутися в собі, ніяких зносин з широким світом не має. Досить, як будуть андрійки, куті, маланки, веснянки й обжинки...

І батьки, і Оксана подякували за честь, але сватів того «ідеолога» відправили.

Інший легінь прислав сватів, які захваляли хлопця, що він веселий, ночі проводить по ресторанах. Обіцяли, що Оксані солодко буде з ним жити. І тим сватам дали гарбуза.

Врешті появилися такі свати, що запропонували хлопця модерного. Не читає, не вчиться, не співає, концертів не любить, але має автомашину, батька власника морга землі під склом, вілли...

— Тільки живи, — кажуть свати й по животі гладяться... — ви тут у гуртку працюйте, присвячуєтеся добру народові, а зять гроші шпаруватиме...

І той жених не сподобався Оксані. Однак дівчина не мала серця з каменя. Вона знайшла собі хлопця. Це був активіст, який на фестивалі пісні й танцю зайняв одно з перших місць.

— Еге, шибеники! — замітила Гафійка, — кешкують з нашої Христі...

Далі була ще й сімейна сміховинка. Жінка сварилася з чоловіком, що багато часу присвячує праці в ланці Товариства.

— Ти зі мною, чи з ланкою женився! — питала сердито. — Як з ланкою, то хай вона тобі варить, пере й шкарпетки штопає. Та й геть мені з хати, у ланки ночувати! Чолов'яга пояснював, благав, але жінка не поступалася:

— Я або ланка! Вибирай!

Не було іншого виходу, як намовити й жінку до дружби з ланкою.

Врешті показали травестацію відомої байки «Лебідь, Шука й Рак» під назвою «Вовк, Ведмідь і Лисичка». Згадані звірі попали в члени ревізійної комісії Лісового товариства. Коли ж прийшлося оцінювати діяльність правління, Вовк подумав, що це добра нагода, щоб обвинуватити правління у найстрашніших провинах, а потім його з'їсти. Ведмідь не мав нічого проти того, щоб пообідати членами правління, але видумав на це інший спосіб. Тут почалася сварка між Вовком і Ведмедем. Той своє, а той своє... В стані сварки дочекалися вони загальних зборів і навіть на зборах не погодилися. Лисичка ж, щоб не розгнівати Вовка й щоб не зробити собі з Ведмеда ворога — взагалі не прийшла на збори.

Хоч Вовкова комісія підвела, Лісове товариство не замерло...

На закінчення кабаретна група заспівала в'язанку жартівливих коломийок. Важко запам'ятати, але Гафійка звернула увагу на такі співанки:

Ой зацвіла синя квітка на плоті, на плоті,
Посивіло волосячко в гуртковій роботі.

Ой чого ти поскрипуєш, смерекова хато,
Нема праці в нашій ланці — сварливих багато.

Ой на горі два явори, третій похилився,
Виспівував на імпрезах, в гуртку оженився.

Ой кувала зозуленька та на зоріночку,
Посходились активісти, та п'ють горілочку.

А я гаю не рубаю через ті осики,
Дівчат з хати виганяють гурткової музики.

• • •

Після художньої частини розпочалася забава. Молоді танцювали, а старші порозідалися по кутках за столиками, пили чай і розважалися розмовою.

— Шкода, що немає між нами усіх тих, з ким починали ми роботу, — запримітив Євген. — Гнат і Феклуня, царство їм небесне, назавжди відійшли від нас, а Федір, Панас і Марта якось відбилися.

— Звичайно, — пояснив Василь, — одні відходять, інші приходять...

— Воно ніби так, але все ж жаль тих, що вийшли з гурту...

— Їх вина! — поспішив з відповіддю Василь. Панас, наприклад, думав, що у «Феротексі» достатків доб'ється. Торгував всякими дрібничками. Немало часу й ми в гуртку тому гендлярству присвятили. Іноді мало не забували, що не торгівля, а культурна діяльність наше покликання... Коли ж не стало «Феротексу» й Панас відійшов від нас. Не бачив у культурі можливостей на прибуток. Інші також зі своєї вини відійшли!

— Хто ж знає, скільки там їхньої, а скільки нашої вини? — роздумував Євген. — Не завжди ми вміємо людину вшанувати, захопити, на своє місце поставити, кожну, як слід зрозуміти. Буває, що легковажно причепимо комусь ярличок, ніби він такий — сякий, а насправді, то воно по-іншому. Пригодилося б більше великодушності, далекогозорості, віри в людей, а може кращого психологічного підходу до них...

Це ж не означає, що бешкетників треба по голівках гладити. Вони готові й чесних людей порозганяти.

І так у колі старших велася бесіда поважна, на фоні довголітнього життєвого досвіду, коли вже стає видно, що було помилкою, а що успіхом.

А молодь у цей час танцювала модно і скочно, впивалася чаром веселого настрою, жила тільки тим, що несло сьогоднішня.

— Хотілося б, — обізвалася задумано Гафійка, — щоб і вони за двадцять п'ять років могли з вдовolenням дивитись на свої досягнення...

Аялжей Васькевич

ШЛЯХОМ СВІТЛА

Проти війни дужа рука озброєна в континенті,
проти смерті ваш крок викарбований на площах, на бруку
проти смерті вся червінь.

Оце піднімаються з тих рівнин плоскість і тиша,
оце опадає з них шпіра; світає людина.
Нестримний рішучий крок новий, твій крок, Володимире,
через простори незмірні цієї планети, через її нічний горизонт.

Для нас тут всіх і для ненароджених ще
ваш крок в граніт застиглий, такий гнівний,
що вибухає континент і крушаться престולי;
над новими горизонталями падає ваш стяг.

Ваш крок на новобудовах, на ураневих шахтах,
на нових шляхах до ядра далекої планети.
Проти смерті заквітає стрімка траєкторія ракети.

З польської переклав Іван Златокудр

ВІДХИЛЕННЯ ВІД ТЕМИ В ЧАС ТРИВАННЯ ІНТЕРВАЛУ

Речу вогонь, вживаючи слова,
а воно таке безсиле — сарна уві сні поранена,
захонлена аркадією чи іншим едемом.

Є пора розквіту, є час плодозбору,
і мандрівка в коріння, де гіркота
а кість, якщо квітне, то квітне завдяки зелені.

І покидання є пора, достойна година;
отже долоня таки безсила, щоб не занепасти під словом,
але воно як граната на мить перед мяттю вибуху.

● ● ●

посеред блакиті як яма вапна зяє
діра у серпневому небі над дійсним
з дна бездонного сну явленням містом

існування важкою хмарою проходить над нами
і розхилені — над нами — губи обрїю

студений образ за собою волоче речення
з темного сну без подій причаєну поразку

дивись осліпням небом пробіг і замовк грім
в перетравлюючих ямах повітря потопаючий віддих
незаперечний доказ участі — причетності

З польської переклав Остап Ляпський

Andrzej K. Waśkiewicz

RÓWNOLEGLE

rozwarłe oczy tej bezsennej jawy
przed chwilą umilkł płacz dziecka za
państwo obłoków jeszcze nie weszło
ścianą
na niebie

ciemne światło przetacza się wolno we
i przepływa powietrze to które cię dławi
bezludne spojrzenie przechadza się obok

puls oceanu naśladuje tętno naszej krwi
naprzeciw jawy nagi i broczący krwią

wśród znaczeń wyludniony niemych
znaków luster
w bełkocie światła krystalicznie czysty
głos w nieznanym języku

Ostap Łapski

SERCE

Gdy noc nadchodzi
— ono czuwa.
Gdy dzień rozkwita
— leci w dal.

Gdzie stawem płynię
błękitna struga
pozostał w sadzie
dzieciństwa cień.

Spokoju zaznaj,
przestań już.
U kresu nieba
jest mój dom.

Z ukraińskiego przełożyli
Miroslawa Kužel i Andrzej K. Waśkiewicz

Jakub Hudemczuk

ŻNIWA

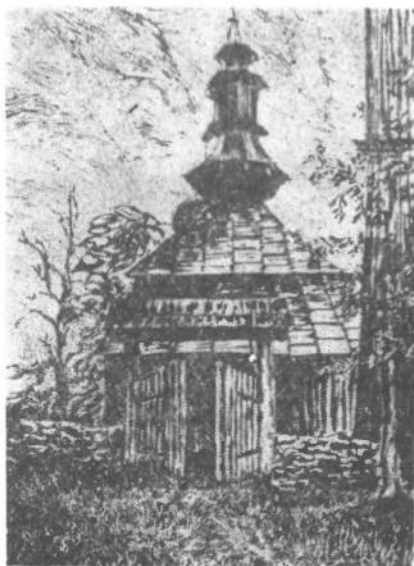
Zawarczały traktory,
Zadzwończyły kosy —
Od poranku do świtu
Idzie chór stogłosy.



M. Kostiv. «Церква в Шавнику».

M. Kostiv. «Церква в Команчі».





M. Kostiv. «Церква в Радошцях».

M. Адрущенко.



Leci pieśń kosiarzy,
Serce się weseli,
Wsluchiła się pszenica
W ten śpiew przyjacieli.

Pokłonił się żyta łan
Szumiący kłosami,
Jak zniwiarka poszła w tan,
Słońce pojaśniało.

Szybko snop za snopem
Ciężki i kłosisty,
Będzie świeży, smaczny chleb
I wiosce, i miastu.

BŁAWATKI

Rzęsiste łązki
Z chmurki niebieskiej
Gęsto na żyto
Legły porankiem,
Przerosły zboże —
Błękitnookie —
Kwitnącą kanwą
Skradne bławatki.

ROZBITE SERCA

Rozbitych serc
Witki różowe
Z zielonych łąz
Zwisają.
Urodę ich
Ludzie i słońce
Podziwiają.
A ileż serc
Ludzkich
Rozbitych
Tylko uśmiechem
Gorzkim przykrytych
I nikt nie patrzy.

Z ukraińskiego przełożyli
Mirosława Kuzel i Andrzej K. Waśkiewicz

Iryna Rejt

WIOSNA

Przybywaj, przybywaj
rusałko zielonowłosa,
hojna szafarko
dobrych serc niemądrych —
nosić słońce wczesnych

i najrańszych ros;
fiolków śpiew niesiesz...
Zaklinam: po co do obcej chaty
ciebie proszą.
Moja — nie tu, nie tu...
Na przywitanie ci „Hrycia” zaśpiewam —
nie oczekujesz tutaj takich pieśni.
nieprawdaż?
A tam woń roślin, roślinie,
jak deszcz twój pierwszy,
jak potok deszczu.

BRZÓZKA

Śniegiem zawiane niebo,
Zal na skrzypcach gra.
A po brzózki korze
Toczy się iza.
Czemu płaczesz, miła? —
Któż to zna.

Петро Галицький

МОРАЛЬНИЙ АВТОРИТЕТ

Здивує тебе, сину, цей довгий лист, що тобі пишу вже третього дня після твого виїзду з дому. Пишу, бо важко було висловити тобі все в безпосередніх розмовах так, щоб ти зміг зрозуміти і продумати зміст моїх слів, а до того, ти деколи легко-важно ставився до них. Викликало це у мене прикре занепокоєння. Я помітив, що ти старався якось остеронь проходити повз дуже важливі справи, які здавалися тобі неістотними, а без їх розуміння ти не зможеш стати таким, яким я і твоя мати хотіли б тебе бачити.

Найбільш зразила мене твоя цинічна відповідь на поради матері.

— Це дуже погано, сину, — казала вона, переглядаючи, чи є все необхідне в твоїй валізі, — втрачати час надаремно, не виповнюючи життя якимсь вартісним змістом. Старайся наполегливо досягнути визначені цілі! Ти не можеш запропастити покладаннях на тебе надій...

— Та, мамо, і без довголітнього корпіння над книжками нині можна високо зайти. Батько, так наполегливо вивчав різні науки і тепер неустанно зглиблює якісь теоретичні проблеми. А все ж таки, незважаючи на його працьовитість, безперервну громадську діяльність, всесторонні знання, чим він може рівнятися із більш значущими людьми у нашому містечку? Іздять вони дорогими машинами, мешкають у розкішних віллах, виїжджають щороку на відпочинок за кордон. А ми що?

Не знаю, чи жаргартував ти тільки так, чи казав це серйозно, однак слова твої заскочили мене, зруйнували дотеперішній світ моїх сподівань. Я протягом кількох ночей підряд не можу заснути. З цієї причини я в поганому настрої відвоявив тебе на станцію, непривітно прощався, чого і ти не міг не помітити. Я тобі не раз пригадував, сину, що не можна легко піддаватися гучним лозунгам, привабливим думкам, які, до речі, є мізерними привидами, людьми, позбавленими вищих почуттів і прагнень. Ніколи не можна запропастити себе, стати лише манекеном без власної душі і переконань! Коли б я, сину, свою життєву енергію і здібність скерував лише в напрямку здобування багатства, грошей, високі позиції в задушливій атмосфері провінційного містечка, я зайшов би може багато вище. Не робив я ніколи так, бо вже від юних літ відчував відразу до людей млявих серцем, з тісним розумом,

Чуєш час przegapiła
Kiedy wiosna przejdzie.

Z ukraińskiego przełożyli
Mirosława Kuźel i Andrzej K. Waśkiewicz

Міла Łuczak

МОВА УКРАЇНСКА

O mowo nasza ukraińska,
Taka śpiewna, dźwięczna, miła,
Taka sercu zawsze bliska,
Jak matka, która nas zrodziła.
Ja tak lubię wiersze pisać,
Urzeka mnie mowa.
Wierszami chciałabym przekazać
Dźwięczne piękno słowa.

Z ukraińskiego przełożyli
Mirosława Kuźel i Andrzej K. Waśkiewicz

найвищою метою яких є нажива, а найвищою гордістю є втіха з ситого приземного життя. Тому я такий, яким мене знаєш.

Не гнівайся, коли напишу дещо про твої взаємини зі Славкою. Мати недавно довідалася про твоє нечемне ставлення до цієї дівчини, яку ми поважаємо за її розсудливість, інтелігентність та шляхетність. Скаржилась нам недавно на твою зарозумілість та нехтування справ, які повинні вас зв'язати. Ми так втішались вісткою про ваше знайомство, про вашу спільну участь у вокально-поетичному гуртку! Недаремно в минулому році поїхали ми кількасот кілометрів до міста, де ви навчались. Виглядали ви чудово тоді! В словах, жестах, в усміху Славки вичулось велике почуття відповідальності й особистої гідності, доброта серця. Як піднесено й зворушливо читала вона тоді вірші на вечорі, присвяченому Лесі Українці... Під час розмови з нами очарувала нас своєю інтелігентністю, непідробною сердечністю й шляхетним характером.

Роби все, щоб ти не втратив цієї чудової дівчини! Продумай уважно кожне моє слово, бо в житті легко можна не помітити, або втратити найвищі вартості, що визначають цінну нашого розумного існування, без чого не можна знати ні крихітки справжнього щастя, в якому і страждання є чимсь красивим та величним.

Двадцять шість літ тому я вперше виїжджав вчитись у інститут до того самого що й ти міста. Мій покійний батько, а твій дідусь, перед світанком відвезив мене туркотливим возом на станцію, віддалену п'ятнадцять кілометрів від нашого села, загубленого між мазурськими лісами й пагорбами. Ще на світ не благословилося, як наш сивий кінь порушував природній спокій помірним стукуванням копитцями об асфальтну дорогу — тіп, топ, тіп, топ. Іхали ми мовчки, бо батько був людиною мовчазною, задумливою, в якій кожне висказане слово було чимсь важливим і рішучим, а не пущеним на вітер пустослів'ям.

— П'ять років навчатись у вищій школі — це важлива подія в житті! — озвався до мене по довшій мовчанці батько. — Я міг про таке колись мріяти, бо перед війною на це не було жодних можливостей для селянської дитини! Тільки, сину, маєш так вчитись, аби не запропастив своєї душі і не пішов поганою дорогою. Я знаю таких високовчених з задертою головою, що то навіть не хочуть признатися, з якого роду виїшли. Ти не можеш стати таким панком...

В напруженому мовчанні слухав я про пересторогу і розумів, що криється в ній не лише дбання про мою матеріальну майбутність, але й про широкі справи, пов'язані з майбуттям і сучасним. Батько любив вести зі мною змістовні поважні розмови. Він знав міжвоєнні літа, пізнав мерзеньну атмосферу гітлерівської окупації. Як солдат пройшов жахливими шляхами війни. За це я високо цінував його незаперечну мудрість, що була не раз набагато вартіснішою від теоретичних красномовних мудрощів високопоставлених книжкових авторитетів.

— Тільки не старайся стати там великим паном, — мовив батько, — таким млявим товстим хом'яком, що то втішається лише своєю ситістю. Чесній людині не годиться таким бути...

Ти, сину, не можеш ніколи забувати про тих учених у великих школах і тих, що стали високо освіченими, вивчаючи самотужки і життя, книжки, які дійсно гідні подиву і пошани. З них треба тобі брати приклад. Немало чув ти про них від мене, від діда, врешті вчився про них у школі.

— Я не раз, тату, роздумував над життям і долею лікаря з села Підладів, про якого не раз від вас чув. Він після закінчення першої світової війни, в тяжких часах не пішов робити кар'єри у місті, а всіма силами безкорисно помагав знедоленним селянам, пригнобленим хворобами та злиднями. І не тільки лікував він, але й активно включався до діяльності в рядах КПЗУ, наражуючи себе на переслідування, в'язниці, попадаючи в неласку влади. Його совість наказувала не тільки лікувати, але й боротись за світліше завтра знедоленого народу, який вивів його у світ науки. Я, тату, вважаю, що, здобуваючи знання, треба мати на увазі не лише себе, — сказав я як міг щиро, щоб вказати однодумність і підтвердити мою рішучість сповняти батькові сподівання.

Він з усміхом задоволення підтвердив кивком голови мої слова та сказав:

— Бо то, сину, ніколи не можеш бути хорошою людиною з вельми вчеюю

головою, а з нікчемним серцем та порожньою душею. Хто відвертається з легкістю плечима від батька і матері для особистої користі, той вихаує лише свою нікчемність.

Кінь підійшов під гору, а потім рясцю збіг униз, віз туркотів, в холодному ранньому повітрі нісся відгомін стукоту підкованих копит. Врешті під'їхали ми під червоний будинок станції.

— Но, сину, пора вже нам прощатись, сказав батько. Напиши чимскоріше. Може щось буде тобі потрібне. Не відмовлю нічого, тільки пам'ятай, не змарнуй ні напих, ні твоїх зусиль — пригадавав.

Опинившись уперше в гомінкому надморському місті, я швидко освоївся з новим середовищем, живився з товаришами поляками. Ніколи не приховував своєї національної приналежності, що викликало спочатку зацікавлення друзів, спричинялось до оживлення дискусії і суперечок, але не мало ніякого впливу на сердечність нашої широї дружби. Товариші мали до мене довір'я, пошану, вибрали до вузівського правління студентської організації. По якомусь часі познайомився я зі студентами-українцями, яких, тоді чимало навчалось у нашому улюбленому закладі. У вільний час читали ми книжки з України, старались всебічно пізнати історію народу, з якого походимо. обов'язкових занять було дуже багато, треба було використовувати кожну хвилину після лекції, щоб задовольнити високі вимоги професорів, але якась сильна внутрішня потреба спонукала нас до наполегливого здобування і тих, так дуже якось нам потрібних знань.

На початку літа п'ятдесят шостого року довідалися ми про заснування у Польщі українського Товариства. З великим зворушенням читали перші номери довгожданої нашої газети, виданої тоді вперше після війни. Засновано міське, потім воевідське правління Товариства. Відбулись перші, незвичайно вродисті збори. Людей прийшло так багато, що поміститись не могли в невеликому залі. У декого в очах появилсь сльози з приводу вперше прилюдно почутого рідного слова, після довгих післявоєнних років.

На зборах слово взяв прибулий з Варшави діяч, чоловік в старшому віці, з розумним відважним поглядом, рішучий та енергійний. Говорив поволі і старанно літературною українською мовою, якою мало хто тоді володів. Всі слухали з напруженою цікавістю, у піднесеному схвилюванні. Промовець у своєму виступі проявив чималий досвід у переконуванні слухачів. Всі помічали, як серйозно ставиться він до своєї ролі, як розважає зміст кожного слова.

— Треба нам діяти організовано, — говорив з емоційним піднесенням, — щоб діти наші вивчали рідну мову, щоб пізнали історію і культуру свого народу. Масмо для цього всі умови і не можемо їх запропастити. За них ми боролись разом з польськими патріотами-революціонерами во ім'я справедливого ладу, в якому не буде місця для приниження людської і національної гідності, для визиску та презирства до робочого люду. Тепер лад такий створено.

Відчувалася шляхетність і велич характеру цієї скромної людини. Довідався я потім, що був він довголітнім діячем КПЗУ, брав участь в кривавих боях у тридцять шостому році за республіканську Іспанію. Зазнав чимало переслідувань, кілька разів сидів у санаційних в'язницях, але ніколи не відмовився від боротьби за найважливіші справи. Його партійні товариші в більшості загинули в боротьбі. Він пізніше згадував про них у своїх статтях, змішуваних на сторінках «Нашої культури» й «Українського календаря», які і тсбі, сину, раджу уважно читати. Статті ті відкривали нам невідомі, а вельми цікаві факти про часи і людей. Я гордився, що і наш дідуся від молодих літ приєднався до тих нескорених борців.

Іздили ми по селах, малих містечках, скрізь, де проживали наші люди. Засновували нові гуртки Товариства, читали доповіді, співали наші пісні, декламували вірші Т. Шевченка. Не жаліли на це ні недоспаних ночей, ні труднощів, ні так дорогого нам часу! В клубі Товариства засновано маленький хор та драмгурток. Я тобі не раз згадував, як прекрасно, зворушливо співала наші пісні твоя мати. Вона дома від батьків своїх вивчала їх та носила у серці, немов дорогоцінні скарби. Знала їх незчисленну кількість, немов би прилетіла до нас просто з далекої України. Тоді вона мене очарувала. Спочатку, приховуючи мою палку любов, я тільки

мріяв про її взаємність, бо як гарна дівчина з медичного інституту знала вона не одного хлопця, що добився її прихильності.

Здійснення моєї мрії про взаємну любов прийшла несподівано, так як весною в холодний ще день несподівано прилітає ластівка, що радує вісткою про нестримний прихід довгожданої весни. Під час новорічної танцювальної вечірки посмів я підійти до твоєї матері і попросити до танцю. В танці я відважився півжартом промовити до неї.

— Чому я мушу безперервно думати про тебе, Марійко?

— Приємно мені почути такі слова, — відповіла, щиро усміхнувшись, — Але чи вони правдиві?

— Так, Марійко, це правда! Ти така хороша, як ті співані тобою пісні, такі ласкаві й теплі, немов промені весняного сонця.

— Ти так поетично думаєш, так гарно говориш, що аж мило слухати. Любиш, видно, все те, що і я змалку полюбила, — відказала незвичайно лагідно з тим самим успіхом.

Я ще декілька разів просив її до танцю і помітив її прихильність до мене. Танцювала прекрасно, легесенько!

Цього вечора ми домовились про зустріч у наступний день у парку напроти її інституту. Від того часу переживали ми чарівну красоту нашого знайомства. Ми довіряли нашій любові, яка була чимсь торжественним й величним, стояла якби понад нами.

Батьки твоєї матері радо прийняли мене. Були це люди освічені, щирі. Перед віною були змушені вийхати за працею з західноукраїнських земель у центральні райони Польщі, де чесно проживали свій вік.

Після весілля і закінчення студій прийшли ми з матір'ю до нашого теперішнього містечка, де незабаром прийшов на світ ти. Увесь свій час, енергію, серце мати присвячувала хворим людям, я — присвятив себе школі, громадським справам. Розчарувались децю, бо зустріли тут грошоробів та кар'єристів, що оманливими жестами й словами прикривали свою моральну нікчемність. Не раз я змушений був виступати проти них, захищати слушні справи, боронити несправедливо знеславлених чесних людей. Це навіть шкодило моїм справам.

Мати піклувалась кожним хворим, немов рідна, а ніколи не взяла від нікого грошей. А були такі її колеги, що не завжди чесно доробились дорогих машин, збудували розкішні вілли, потопали в багатстві, але не мали авторитету, не мали такої моральної сили, як твоя мати. Вони навіть заздрили їй високого лікарського авторитету. Як знаєш, надалі обоє беремо участь у громадській діяльності. Від самого початку праці в школі веду я театр поезії. Не буду пригадувати тобі тут його досягнень. Крім того, безперервно протягом двадцяти літ співаю в українському хорі. Переміряємо з ним великі простори, щоб виступати в найвіддаленіших закутках Польщі.

В тому довгому листі, сину, хочу пояснити глибші причини моїх побоювань про тебе, мого внутрішнього занепокоєння. Прошу тебе, продумай проникливо, з серцем все тут написано. Без цього ти не можеш правильно визначити і зрозуміти мети своїх намірів, свого існування. Ти не можеш звільнитися від обов'язку праці на користь морального авторитету, він бо має більшу вартість ніж матеріальні блага.

Тадеуш Ружевич

ЛЮЗАНЬСКА ЛПРИКА

хрест без рамен
любов без віри
поет
над водою
мертвою чистою

жде приходу
шарлатана
поезія
мов відкрита рана
останніх кровокраплин
струмінь
завмерлий
образ світу

З польської переклав Іван Златокудр

Талеуш Ружевич

ТРАВА

В стіні між цеглами
росту

там де стикається каміння
там де в'язка
там де склепіння

там проникну
кинуте вітром
сліпе насіння

в тріщинах тиші
терпляче розростуся

як стіни упадуть
і я знов проросту на землі
зелено

укрию
обличчя
і імена

З польської переклав
Іван Златокудр

Ostap Łapśkyj

BRATU NA GRÓB DALEKI

Żywym na pokrzepienie

Mgła gęsta i nagle
Świadomości a sąd ostateczny.

Umierania tajemnicę pojąć
Usiłuję na jawie i we śnie,
Który latami powstaje,
By budzić zaklętą pustkę,
Bo ciebie nie ma i nie ma —
Tylko trwa martwa cisza,
Tylko czasu kropla nieustająca
Łzę — kamieniem pamięci
Pada na grób,
Na okruch żywota twego...
O matko, zaprzestałaś modlitwy?

Przerażenie ogarnia,
Gdy dusza miast pokory wyszepce:
Nie lękam się świata ani zaświatów!

Człowiek z czasem wypowie prawdę,
Odwaga wstępuje w człowieka,
Błagajmy go, by nie gubił odwagi.

Ide a ide, bracie, z piórem w ręku,
A dal przede mną ustępuje —
„Ide po ziemi z kulą u nogi”.*

Людино, якщо життя є сугестією,
То не зневажай, то обожнюй життя!

З української переклав
автор

x. Вясловловання польського поета
Юліана Пшибося.

Ostap Łapśkyj

COGITO ERGO SUM

Не випивши, я по-тверезому творю —
І так далі...

Кризь хрестовиння вікна,
Кризь дерев віття голе
Чи ти проникнеш до дна
Світ — який очі коле?

Спробуй по грудях землі
Твердо, як по підлозі,
Ступати — пора, зумій
Ходити не злодієм.

Душа удень, мов сова,
Хай не гукає всує.
Будь рад, що є голова,
Бо у голові існуєш.

Євген Самохваленко

ВДОМА

Живем,
зростаємо,
радієм
і зорієм.
До рідних шкіл
у Польщі
спішимо,
бігме.
Плекаємо знання
і плетемо стежки
косичками,
бровами,
усміхом
у радість.
Вивчаєм
українську мову

скорописами,
сднанням.
Ми не в гостях,
ми в себе
вдома.

Євген Самохваленко

ХИТАННЯ ВІТ

Автовові Середняцькому

Ви бачили хитання віт
Напровесні у Придніпров'ї...?
А я ось тридцять майже літ
У приязній розмові
Пишаюся, дивуюся,
Де надвіслянський обрій,
Пишаюся, дивуюся
сказати б — недоречність
над Віслою я бачу світ
наш
український
чесний

Бо в тому суть,
Щоб не забуть,
Що Польщу від навали
Громила й українська рать
могутньої держави.
Бувають міжусобиці й були
А це не значить —
Мусять бути,
Якщо ми до гуманності
Орли!
Ті, що будують
краще завтра

Хитання віт
хитання віт.
Погляньте нишком в сонце
напровесні —
чудесний світ
І в засвіті віконце.

Хитання віт,
Напередодні
Весни
Пробудження
Надій...

Ув ополонку впало сонце
Аж розп'янились
Віти мрій
Напровесні,
Сднання і надій.

ДОЩ

Миколі Корольку

Ви знаєте, що таке дощ,
коли він дзвонить
в стріху,
в підвіконня
осінньої
зухвалої пори?
Ми не орли
і не орел Микола,
він тільки наш,
він холмський комуніст.
За справу нашої країни,
за наш зміст
крізь панські каземати,
ніспри
розгомін мрій
бурхлив'я вітровій,
Він мій
він твій
окрилений Микола,
ущерть роз'ятрений
палом
служить для народу.
Хто бачив
і хто чув
у сонячнім дощі
розплатані краплини
осінніх
холмських
наших підвіконь,
наших загат
після безчестя
заповідників
у тридцять восьмим
панським році?

...А наші вікна
літо й зиму
заквітчані
манливі,
осяйні,
обожені іконами
на покуті
між рупників
гаптованих
(бувало і крадькома)
дівочою
ще й материнською сльозою.
Ми тямимо —
часопис «Вікна» —
русло,
що з-під нівеччя гніту
несло у кожний дім,
у серце,

в дотик мрій
 свободу.
 Волю in extenso
 Навчилися ми тоді
 читати білі сторінки
 знаменних «Віков»
 сконфісовано
 сконфісовано
 сконфісовано...
 Там був
 наш побратим
 Микола
 Королько, наш
 осінній дощ...

ЧЕРЕВИЧОК

В гімназії
 на нашій холмській
 на землиці
 Ти Софіє
 Зося,
 милуєшся своїм
 сімнадцятилітнім
 краса
 на лекції
 не тямлю вже якій —
 ходи — кажеш,
 а то мені
 пописував черевичок.
 Ходім до майстерні
 прибий.
 Ти ніжку сколосила
 осоколила
 на звичайнісінькому
 на пенючку,
 Розгубленість лунала.
 І прибирав я цвяшками
 і прибирав
 Твій черевичок

Потім
 Ти вийшла заміж
 просто з гімназії
 в сімнадцять літ
 за Бреннера
 за адвоката
 і двох синів, як кажуть
 двох синочків
 не арийців
 Ти привела на світ
 А гітлерівці
 їх угробили
 за що?
 Чи не за те
 що ти так гарно



С. Костирко. «Дівчина і калина». Фото-репродукція В. Ольхом'яка.

Зося
 була настівувала
 під мою гітару
 «Ой у полі три криниченьки,
 любив козак три дівчиноньки»,
 В гімназії
 на нашій холмській
 на землиці
 Чи не за те...
 Проте
 пробач
 бо досі від тебе вісточки не маю.

Юзеф Тарнопольський

• • •

Скільки зими
 в погляді твоїх
 очей
 Скільки морозу
 з-за плоту
 зубів
 інтелектуальною
 усмішкою
 наголошених

падає іній
 на простягнуту долоню

а в серці
 що
 щоб взяти щось
 від тебе

З польської переклав
 Іван Златокудр

СИДИТ ПТАШОК

Лемківська народна пісня

Запис та гармонізація Ярослав Полянського

Marciale
tr

С
А

Т
Б

СОПРАНО, ТЕНОР

tr

Си - дит пта-шок на че-реш-ні,

p *Мм...*

Мм...

ТЕНОР СОЛО

tr

ей, обдзюбу-є дрибний квіт. Чо - го-сти мі, мо-я ми-ла, ей, за-вер-ну-ла

tr

СОПРАНО СОЛО

mf

младий світ? Я ти го не за вер ну ла, за вер нув єс со бі сам,

tr

tr

за три роцки до мя-с хо-див, ей, на четвертий ін-шу-с взяв.

СОПРАНО
mf
А - ни тя ся не бо - ю, а - ни за тя не пі - ду,
ТЕНОР

а - ни я тя під об-лач-ком, ей, більше че-кає не бу - ду.

Си - дит пташок на черешні об - дзюбує дриб-ний квіт.
Си - дит пташок на че-реш-ні об-дзю-бу-є квіт.
об - дзюбу-є дриб-ний квіт.



О. Кравченко. «В жалобі».

Іван Златокудр

зблідли листопадіві пожежі
винниківських лип
цвинтарних
заквітають вірші хризантемами
час припорошив серце інесем

в перстнях дерев
вік діброви
в дуплі
ніби вирване серце з грудей
глуха дзвіниця
де почами страшить пугач
звичайний
дзвонар

ПОЛЬОВІ КВІТИ

ластівчині небосині як студентське літо
теплі як твої долоні
ніжні як невимовна любов твоя
чорнобрива
непокійні як осінні зливи.

Яків Гудемчук

Хоч я колись на пенсію піду
Або подам, як кажуть, у відставку,
Чи смерть позве мене на очну ставку,
Чи я зустрінусь з нею на ходу,—

Та серця у відставку не пошлю,
Воно довічно сповнене любові,
Гарячої як промені ранкові,
Що гріють-пестять мрійливо рілля.

Бо хто любові скуштував хоч раз —
Той з серця вирвати її не зможе,
Той бурі всі житейські переможе,
Тому життя всміхається всякчас.

Зорі вже співають колискову,
Сон-приблуда крадькы сновига...
Місяця застиглого підкову
З неба горна вечір витяга...

Будуть поспіль осінь зустрічати,—
Час приходу знають бо вони.
Змінять зелень на барвисті шати,
Як в легендах давніх чаклуни...

Тільки я збагнуть не всілі й досі —
Звідки ця на скронях сивизна?..
Справжня це вже, невідклична осінь?..
А чи саме вчас прийшла вона?..

— Добрий ранок, прибалтійська зоре,
— Добрий ранок, приозерна синь!
— Чули? — казку пригадало море
Про піснями квітчану Волинь,
Про далекі і безжурні роки
Непосидьки-дзиги хлопчика,
Про його дитинство синьооке,
Що над Стиром й досі десь блука...
Про отого мрійника-хлопчину,
Що солдатом у потребі став,
Край приморський в навісну годину
Із ярма, з неволі визволяв...
Що отут, мов корабель від бурі.
Захист і пристанище знайшов...
Тільки серце вис від жажури —
За Волиню не згаса длюбов.
А чи мо про іншого хлопчину,

Що вже тут, в Примор'ї народився,
Полубив сувору що країну
Й мов дубок у ній закоренився
Та охочо слуха вечорами
Про далекий батьків отчий дім...
...Над Примор'ям день встає піснями,
Хвилі б'ють прибоєм молодим...

Яків Гудемчук

• • •

Гасне день, наче пламіль на вітрі,
Надвечір'я скрадається тіль,
На приморського неба палітрі
Відпливають чайки в далечинь...

Сивий присмерк окутав оселі,
Тихе гамір, змовкають пташки...
Огортають думки невеселі,
Неспокійні, настирні думки...

День майнув, але задуми-мрії
Не усі удалося звершити.
Від змеюги сон склеює ві,—
Прялягти б, відпочити б хоч мить...

Як збагнути що завтра віщує —
Біль чи радість воно принесе?
Головне — не прожить його всує,
А звершити задумане все!

Богдан Дроздовський

ОЗЕРО

Озеро
озеро моє ти
срібна місяцева миско
ні геть мені йти
ні волочитися тут близько

Хвиля невисока
хвиля як крик білих мев
під небом із голубої роси
і не зближує
і не відводить мене
від озера краси

Ходжу берегом
коханок терпкий
в сорочці на вітрі роздертий
іде за мною серпень
розчулився
смішний
такий

Озеро
озеро моє ти
пірнув би я твою воду
та не вмю
водою
пийсти

Лиш ноги натомлені
охолоджу у хвилі студений
що на берег набігає
серця не остуджу
нехай горить
палає

Нехай збурить серце
буревій спілої пори
я прагну в літні вечори іти
озеро моє
край
обійти

І дивитися як місяць блискучий
що рибою пливе
до мене
морщить плесо
зелений

І дивитися як цілюються очерети
над грайливих хвиль зеленими скибками
та перемішати в пальцях
намиста стрічок
з Балади про рибку

Щоб потім спитати себе
коли поетові годину північ вже б'є
навіщо та звідки взялося
озеро
озеро оце моє

З польської переклав
Іван Златокудр

ТЕ ЩО ЛЮБЛЮ

Думки бувають
як у вересні сливи спілі
вистачить дерево потрясти
над відкритою долонею
щоб сік золоторосий спивати

Але
сливи досягають в сонці
а те що я думками називаю
в тіні борозен глибоких на чолі
під скалою серця

Думаю
чому клавійні машини

так легко пульсують під пальцями
і те що думками називасмо
проникає в аркуш кепського паперу
сочиться в душу
немов вітер
мов лопоче вихор
під кривлею під непроникною
Коли стукають клавіші
чую музику
ритм
те що люблю

Нема ні пеанів ні од
в клавішів стуку

МОЖЛИВЕ

Усе можливе усе неможливе
слово стало відгомоном а відгомін
мовчанням
сонячний промінь видовженою тінню
напинає тятину самотної сосни

усе можливе усе неможливе
неправда стала законом а закон
оманою
слово стало тілом а тіло недовершене
мертвонароджене живим умирає
цінний дом для плавки патронів
яка ж блискуча гладенька зміна ролей
ще щось до цього додати
ні вже більше нічого не скажу.

ДВОЄ

Крізь гранатовість неба
зірницею
розплющеного
споглядаю
на гру метеликів райдужних
а над полем вівсяним
від вітру схвильованим

То підлітають вони
як твій білий ліфчик
то жмурять крильця
як ти плююшиш очі
коли немов розтоптані квіти

Що над нашими тривогами відкриває
далеч незкінчену чужу
як оцей метелик
що переніс наш зір
з життя
в смерть

ОДИНОКИЙ

самотній між самотніми
обертаєш лампу суспільства
мов нічний метелик осліплений
шукаєш серед криг
крихітки тепла

і хоч ти сам із криги
хитро ступаєш
підходиш до людей
прислужливо всміхасяся

Станеш просити змилювання
крихітки приятні
чиясь рука
чийсь довіря
тобі конче потрібні
і коли туга заволодіє
вже тобою
ти станеш
немов собака слухняна.

САМОТНІСТЬ

Що таке є самотність

Людина в якій сковані руки
знає втраченої руки терпіння

Придивіться однорукому
він немов дім з тріснутою стіною
яку підперти вже не можна
це самотність

Не вірте що можна бути самотнім
серед людей з іншими обличчями
Не самотній у лузі квіт
навіть тоді коли один лиш цвіте
Не самотній птах восени
навіть тоді коли вже птахи всі відлетіли

Самотня рука осиротіла
що не зможе застебнути блузи
що не зможе чоботи взути
а коли обнімає жінку
жінка нещаслива

Маю приятеля
Його права долоня мала вісімнадцять
літ
коли снаряд розірвав її як дерево.

З польської переклав
Теоділь Демчук

НІНА СТИКА

Відома нашим читачам поетеса Ніна Стика народилася 7 червня 1931 р. у містечку Ніско в районі Тарнобжега. Батько її капітан Польського Війська походив з відомої сім'ї художників Стиків. Мати, сучасна художниця, Іванна Гадяк-Стика за походженням українка. Поетеса Ніна Стика вчилася в Ягеллонському університеті на філологічному факультеті.

Поетичну творчість вона розпочала 1964 р. Чимало віршів Стика написала на тему картин своєї мами. Друкувалися вони на сторінках преси, в таких часописах як «Життя літературець», «Пшекруй», «Камена», «Ехо Кракова», «Дзєннік польскі», «Газета Полудньова», в пресових органах УСКТ та інших. Транслювалися вони також на хвиллях Польського радіо в Кракові. Однак найбільше віршів поетеса прочитала на численних зустрічах з робітниками, молоддю, вчителями, в світлицях УСКТ, бо ж немала кількість її поезій відзначається українською тематикою.

Певну кількість віршів Стики на українську мову переклали О. Лапський, Я. Гудемчук, В. Назарук, І. Рейт та Є. Самохваленко.

Відгуки про творчість Ніни Стики друкувалися на сторінках «Нашого слова», «Еха Кракова», «Новін», «Сигналів», «Глосу Новей Гути» і «Нашої культури» та записані в пам'ятних журналах поетеси. Так склалося, що на українські теми, починаючи від С. Кльоновича, а кінчаючи на Я. Івашкевича і Є. Гарасимовичу писали поети. В гурті польських поетес, Ніна Стика приділяла чи не найбільше тям темам уваги.

Бажаємо ювілярці ще кращого скріплення жіночим пером української течії в польській поезії.

А. С.

Nina Styka

KIJÓW

Szept mojego serca
Pamięci Dziadka Artemija

Przedemną Kijów
wyrasta z zorzy
jak mam opisać
jego piękno
którego świetność
słowa płoszy
i nawet w śnie
świeci jutrzeńką

Jak mam ogarnąć
Jego wielkość
kiedy przedemną
jak zamknięta
ścieśnia się przestrzeń
w moich strofach
Jak zamknąć Kijów
w obręcz wiersza?

W odmiennych słowach
go wyznają
w innych niż wszystkie
słowa dotąd
kijowskie wiosny

zimy lata
barwność jesieni
dni klejnoty

I siejesz radość
moje serce
dorzucasz topaz
żywej ziemi
przyswajasz pieśni
czyste dźwięki
i wyszywanek
barwne dzieło

Mierzysz ufnością
korale myśli
szafiry spojrzeń
scen lirycznych
uśmiech powagą
pełne racji
perły wzruszenia
i przyjaźni

I wyobraźni
wzniecasz wzory
gdy w moich oczach
Kijów widzę
odbiciem w rwących
falach Dniepru
jak światło życia
i słów poryw



I. Гадык-Стика. Ікона.

Kijowie witaj mi
na zawsze
na dziś na jutro
pełen treści
Objawiam cię
poezji znakiem
w którym się streszcza
echo serca

O. Кравченко. «Гуцульські мелодії».



POEZJA

Ukraińska poezja
motyw słów znamiennych
aurą zakorzeniona
w rodzimy krajobraz

pełna przestrzeni
nieba zadumy i słońca
łzy i uśmiech na przemian
wiara i nadzieja

Rangą trwania doniosłość
słów oddanych ziemi
wsianych przez krzyk pokoleń
i wojen ulewy

gdy wciąż mijały wiosny
i jesienie
pieczętując znaczeniem
wymowę historii

Niosę w krwi zapisany
emblem jej przeżyć
i tej idei kruszec
jak obrączkę wkładam

wynosząc ją na zewnątrz
jak słowa wyznania
poprzez siebie umacniam
ubarwiam utrwalam

ciągnie się czasu bezkres
w nim miłość zasiałam
poprzez rodowód ojca
matki pochodzeniem

Євген Беднарчук

ЦЕ Я

Сконтрастований графічно
поетичний паупер,
рисунковий бакалавр
зі шляхом
витрасованим в дитинстві
березовою різкою
на голих сідницях,
тихий трубадур степових дум
в вразливим серцем,
а тепер —
рідного слова самоук
ведений духом змін
зроджених з економічних еволюцій —
безвільний та неповалений,
позитиваний трансмісійний пас
в русі своєму
залежний
від обороту ведучого колеса.
Сокил без крил —
це я.

НЕ ЗАГЛЯДАЙ

Дивлячись у калюжу,
в нечистеє багно —
ти
не побачиш
відбиття свого.
На брудному плесі
відсунь грязь усю,
що дзеркала собою криє,
тоді

Stepan Czarniecki

IWANOWI!

Iwanie bez rodu, bez losu, bez doli,
Ileś dróg przemierzył, ileś strawił lat?
W spiekocie i chłodzie, w lesie i wśród pola
Ginąłeś — a sławę dobry sąsiad skradł.

Na serbskich stromiznach marniała twa siła,
Na poleskiej młące już osiadł twój grób
I pośród Podola stanęła mogiła,
Gdzie w dwuboju krwawym padło braci dwóch.

Gaje brzóz podolskich, pokuckie topole
Wciąż szumią po tobie, żeś tak marnie padł: —
Iwanie bez rodu, bez losu, bez doli,
Ginąłeś — a sławę dobry sąsiad skradł.

з нерушеної води
вилине
викривлене
лице твоє.
Отже пам'ятай:
в нечистеє багно
у мутку воду —
не заглядай.

ХОЧУ СЛІВ

Хочу слів
колосисто повних,
пшенично дозрілих
і ясних,
як бухан грубешівського хліба.

ДАЛЬТОНІСТ

Одного разу дальтоніст
пішов у густий ліс
гриби збирати,
та не знав він,
що слабкий зір
не дає йому розпізнати
серед грибів різного кольору
боровиків від маслюків
а маслюків від отруйних мухоморів.
Упертий був
цей дальтоніст
й не признавався
до вади свого зору
і —
замість справжніх —
збирав він мухомори.

Na gałęzi ojcu zawisnąć sądzone,
Tyś ginał inaczej: für Kaiser und Land;
lecz obu jednaką trumnę sporządzono —
Znamienny waśz symbol: Name unbekannt!

HOWERLA

Spoglądam znów na ciebie! Kibić twa bieleje
I oko moje znów po twoim zboczu goni;
Popatrzcie: słońca kula ciepłem wszędzie sieje,
Ty jednak stoisz smutna w śniegowej osłonie.

Spójrzysz jeno dokoła: Chomik zielenieje,
Już Pop-Iwan wznosił dumne czoło w mgieł koronie,
Już w dole gwarzy Prut, już letni wietrzyk wieje,
Ty tylko stoisz smutna w śniegowej osłonie.

O, góro, moja góro! Wiem jak to się dzieje...
Twój los: tkwić w śnieżnym puchu, lśnić w srebrzystym szronie,
Twa dusza tkliwa — w zimy objęciach wciąż mdleje.

Tyś ciągle w mrok spowita i lato szalone
Nad twoim szczytem ciepła nigdy nie rozleje —
Góro! Jak blisko los twój z moim spokrewniony!...

Z ukraińskiego przełożył Florian Nieuważny

Pawło Tyczyna

(27.I 1891—16.IX 1967)

JESZCZE PTASZKOWIE...

Jeszcze ptaszkanie w dzwoniących pieśniach błękitny dzień płukają,
Jeszcze płowieje pozłotą fali na słońcu ornat żyta
(A wiatry leżą, wiatry na barfie grają):

A w niebie swary zaczął ktoś. Kotara z czarno-szarych nitek
Pół nieba po cichutku zasłoniła. Cień wdziewa ziemia goła...
Jak dzikie zwierzę szukać ukrycia człek zaczyna.

— Pan Bóg podąża! — pomyślał sobie piołun.
Zapłakał deszcz... i przestał.

Zamilkła góra. I milczy też dolina.

— To boży cień — zaszeptał trwożnie piołun.

Raptem — rozdarła nawpół się kotara! — Cisza. Martwość. Szarość...
Stup ognia zawirował: rozkwitnął, rozpadł się — aż wody się wzburzyły!

I popłynęła pieśń, spełniła się ofiara.

Dymią w krąg szlaki, biegną hen... Targają wichry, niby żyły,
Rzadkie korzenie starych wierzb, co modlą się we łzach.

A trawy — nawet płakać, cicho łkać nie śmieją.

Idą potężne moce! Mrok. I strach...

... I dzwonią dzwony w wiosce.

I już trzepocą i już spokój sieją

Srebrzyste gołębie mknące pod nieba dach.

Z ukraińskiego przełożył Florian Nieuważny

Pawło Tyczyna

SIEJCIE...

Siejcie w spulchnionym czarnoziemie
z pieśnią do wtóru...
Ponad doliną, ponad ziemią —
słońce mknie górą!

Czas na robotę — ul się rozbudził.
Trzeźwieje ziemia i niwy:
od was chcę tylko wolności —
żadnych wydziwień!

Szaleni bądźcie, szlachetni — nigdy letni.
Nowi, po nowe Marsylianki!
Na prawo, na lewo klucząc,
stawiajcie krzyżyki w kluczu!

Uderzcie w spiz, chmury rozbijcie!
Wierzcie (precz łzawości!), idźcie,
niech fanfary nocą zabuczą:
krzyżyki, krzyżyki są w kluczu!

Z ukraińskiego przełożył
Florian Nieuważny

Iwan Dracz

SŁONECZNIK

Miał słonecznik ręce i nogi,
miał i ciało — szorstkie i zielone,
biegał chętnie z wichrem na wyścigi
albo wiał na śródpolne grusze
i upychał zanadrze zgniłkami,
i uwielbiał kąpiele przy młynie,
i wytarzać się w piasku też lubił
albo z procy do wróbla postrzeląc
lub na jednej nodze podskakując
po kąpieli wodę z ucha strząsać.
Aż nagle zobaczył słońce,
takie śliczne, opalone słońce
pozłociste kędziory czeszące,
w luźno wdzianej czerwonej koszuli.
na rowerze na oklep jechało
przednim kołem chmurki wymijało...
A on zastygł, skamieniał z zachwytu
widząc pojazd złocisty w błękitach.
— Stójcie, wujku, pozwólcie pojeździć,
albo chociaż na ramę mnie weźcie!
Weźcie, wujku. Nie pożałujecie.
O poezjo, słońko me pomarańczowe!
przecież każdej chwili, wciąż na nowo
ku twej krasie gna chłopczyśko dziki,
by na zawsze stać się słonecznikiem.

Iwan Dracz

PŁONIE JARZĘBINA

(Ze staroświeckiego romansu)

Płonie jarzębina na białym listowiu,
goreje na śniegu los jarzębinowy.
jasna, rozstękniona kalina-dziecina...
gore jarzębina, płonie jarzębina.

Czai się i płonie, ku oczom się wspina
rozprysnięta w śniegu jak kropelki wina,
aż krzyczy ze śmiechu, młodziutka,
niewinna,
płonie jarzębina, gore jarzębina.

Jarzębino płonąca, twój naszyjnik piękny
zerwały, rozszarpały me usta na strzępy
i w tym właśnie moja zwiariowana wina...
gore jarzębina, płonie jarzębina.

Płonie jarzębina na śniegu czerwono
jakby ktoś tu krew przelał w tę nockę
szaloną,
potem wszystko to w bandaż zamieci
owinał...
płonie jarzębina, gore jarzębina.

Płonie jarzębina, nie, to słońce płata
swoje własne grzechy po wszelakich
kątach,
a tylko usta winne, w nich wina jedyna...
Płonie ta jarzębina, gore jarzębina.

Z ukraińskiego przełożył
Aleksander Baumgarten

Dmytro Pawlyczko

ŚWIATŁOŚĆ

Zlatuje światłość jak potok ze skały
Przez niebotycznych lazurów wiszary
I zaniewidzi, kto śmiały przywary
W tarczy słonecznej wypatrzeć, zachwaly.

Kiedy na ciebie, niby ruczaj śmiały,
Płomień miłości spłynie — pelen wiary
Otwórz mu duszy twej mroczne

pieczary
I bez pruderii obnaż mu się cały.

Słońce niech szumi w tobie
wodogrzmotem.

Miłość z ufnością zespól ścistym
spłotem

I nie pokalaj jej mową obmierzłą.



Gdzieś buja ptak — moje życie.
Nie wiem — wysoko czy nisko.
Może w siwym kołuje życie,
Może czarne zionie pod nim urwisko.

Nie wiem...
Pewnie na Ukrainie
Upadnę, wierzę niezłomnie.
Do ziemi przylgnę rodzimej,
Ziemia przytuli się do mnie.

Z ukraińskiego przełożył Jerzy Litwiniuk

Олександр Завгородній народився 1940 р. в Дніпродзержинську. Закінчив філологічний факультет Дніпропетровського університету. Перша збірка його поезій «Радіо людям» вийшла у видавництва «Молодь» 1968 р.

О. Завгородній кілька років вивчав літературу й культуру Естонії. Внаслідок цього він став видним перекладачем естонської літератури, а навіть лауреатом літературної премії ЕРСР за 1975 р.

У його переклади вийшли «Естонські народні казки», романи А. Г. Тамсаєре, П. Кусьберга, М. Трата та інших.

О. Завгородній перекладає також з польської, іспанської, фінської та інших мов. Він член Спільноти письменників УРСР.

Панько Ярославенко

ТЕРМОС

Трохи вищвіла «Ниса» забрала в далеку дорогу вокальний ансамбль «Хмари». Молоді любителі співи везли українську народну пісню, вірші та скетч «Вареники зі сметаною». У замкнених валізках лежали гарно виширі народні костюми.

— Гей, гей! Були ж це часи! Літо чудове, тепло, не таке, як останніми роками... У дорозі зі співацькими горлами всіляко буває. Найчастіше хрипнуть хлопці. То оранжаду хильнуть, то пивця посмокчуть, то кока-коли ковтнуть.

Музичний керівник забороняє такі ласощі і радив підготувати термос з тепленьким чаєм.

— Ковтнете чайку перед виступом і співатимете, як соловейки, — повчав. Хлопці послухали. Купили об'ємистий термос, наповнили його в буфеті чаєм. Потягають цей чайок, дівчат і музичного керівника частують й співають дійсно як соловейки.

Публіка шаліє з захоплення, в очах глядачів блищать сльози, а й хористи мало не плачуть. А вже як дійшло до скетчу «Вареники зі сметаною», було видно, що й публіка і артисти ковтають слину. А як «Вареники зі сметаною» немає, то вільні під час виконання скетчу артисти попивають чайок з термоса.

Траплялося й таке, що наш колектив хтось з слухачів після виступу запрошував на справжні вареники з сиром, картоплею, салом і сметаною.

Тоді артисти брали винагородження за всі свої гастрольні невгоди, а господиня мусила від сусідів з усього кутка сметану позичати.

Навіть після таких вареників художній керівник не забував про термос.

— Попросіть господиню, щоб чаю у термос налила, — пригадував.

— Про термос ми пам'ятаємо, — відповідають хлопці. Добре пообідавши і наповнивши термос, артисти їхали до іншого села.

І знов виступ, знову оплески, знову зворушливий блиск очей.

Хористи співали гарно, але відразу після концерту, хлопці якимось помлявіли, якимось похрипли, а деякі по кутках дримали.

— Випийте теплого чайку, — каже керівник.

— Чому б ні, вип'ємо, бо ж у горлах засохло, — відповідають радо хористи й зразу наливають у невеликі скляночки.

Художній керівник, як то буває, бігав після концерту то сюди, то туди, допильнував, щоб хто вишиваної сорочки або червоних чобітків де не залишив, та й втомився і захотілося йому пати. Оглянувся, термос стоїть на підлозі за валізкою. Підніс. — Е ще, слава богу, трохи чайку.

Налив у подорожню кружечку, понюхав і аж відвернувся: з кружки вдарило запахом коньяку...

— Хто налив коньяку до термосу? — вигукнув обурений.

— Та то не ваш термос... — відповів найстарший хорист.

— Як не мій? Термос усіх!

— Ні, он ваш і дівчат на підвіконні стоїть, а це наш, підручний...

— Ось воно як! Тепер я вже знаю, чому вам так швидко після концерту очі соловіють...

Леопольд Стафф

WESNA
WIOSNA

Сиджу в садку
Все тут старе одвічно:
Сонце, дерева, квіти.
Тільки я — все молодий,
Ніби багато ввуків,
Бо маю їх юрбу.
Сміються з мене.
Я теж.

КРИВДА
KRZYWDA

Мій розумний песик
Прожив своє життя коротке,
Навіть не знаючи,
Що цей світ — загадка.

ПІДВАЛИНИ
PODWALINY

Я будував на піску —
Та завалилося.
Я будував на скелі —
І завалилося.
Тепер починатиму будову
Від диму з комина.

Переклад з польської
Едвард Зих

Едвард Зих
ВИЗНАННЯ
WYZNANIE

Хмарка сріблясто-сиза
підхоплена повівом синім
пище по хвилі сонцебриззі
ніби перо лебедине.

Пише блакитні визнання
до зелені до молоді
пище по хвилі
промінням
слова що й вітер не вловить.

Пише до тебе
це тихе визнання
що я у твоїх оцелях
тону неначе в цім плесі
камінь.

З польської переклав
Іван Глівський

Іван Котляревський

ЕНЕЇДА

Частива третя

(Уривки)

Eneas, smutków złych zaznawszy,
Zaledwie trochę się wżamował
I popłakawszy, poszlochawszy
Siwuszką sam się poczęstował:
Lecz jednak coś się w nim mąciło
I koło serca wciąż kręciło,
Nieboże często wzdychał szczerze.
On morza mocno się obawiał,
Na bogach nie polegał nawet
I ojcu także nie dowierzał.

A wiatry z tyłu wciąż trąbiły,
Wciąż w potylicę jego łodziom,
Co mknęły z całej swojej siły
Po czarnej zapienionej wodzie.
Wioślarze wiosła położyli
I siedząc fajki zapalili,
Nucili piosnki odpowiednie:
Kozackie, ładne zaporoskie,
A którzy znali, to beztrósco
Moskiewskie wymyślali brednie.
Lub też o Siczy starej, nowiej,
Jak pikinerów werbowali,
O Sahajdacznym tak śpiewali

Jak kozak całą noc wędrował:
Sławili szwedzkie też wypadki
I jak swojego syna matka
Odprowadzała na wyprawę.
Jak pod Benderą wojowali,
Jak bez hałuszek umierali,
Gdy rok był głodny, nielaskawy.

Nie tak to dzieje się szybkoitko,
Jak szybko baśń opowiadają.
Eneasz płynął choć przedziutko,
Nie jeden dzień mknął nie ustając.
Po morzu wciąż się wałesali,
O świecie nie wiedzieli wcale,
Nie wiedział nikt z nich i za biesa,
Że dokąd, po co się kierują
I dokąd oto tak wędrują,
Gna dokąd ich syn Anchizesa.

Tak popływawszy i niemało,
Po morzu dobrze pobłądziwszy,
Gdy ziemia wtem się ukazała,
Ujrzeni kres bied najprawdziwszy.
Do brzegu zaraz tam przybili,
Na ziemię z czółen wyskoczyli,
Zaczęli tutaj odpoczywać.
Kumejską ziemią ta się zwała,
Trojanom wraz się spodobała,
Poznała Trojan zapalczywych.

Rozgardiasz u Trojan nastał,
Wnet zapomnieli złe godziny,
Zli mają szczęście wciąż i basta,
A dobry oto musi ginąć.
I bez szacunku żyć zaczęli,
Bo wszyscy zaraz pociągnęli,
Kto czego pragnął, szukać prędzej:
Czy komu miodu albo wódki,
Czy komu zaś dzieweczki, młódki,
Oskomę aby z zębów spędzić.

Burlacy byli z nich obrotni,
Natychniast się zaznajamiali,
Jak diabeł szybcy i ochotni.
Podpuszczą oto wraz Moskala
Z wszystkimi wnet się pobratali
I zeswatali się, skumali
Jak gdyby żyli tu z urodzin.
Do czego kto miał pomysłu nek,
Po taki leciał poczęstunek,
Podnieśli rejwach starzy, młodzi.

I gdzie zabawy, wieczornice,
Lub gdzie wesele jakieś było,
Dziewczęta gdzie i mołodyce,
Rodzina komu się darzyła,
Trojanie tu się i rodzili.

Patrz tylko, jak się zakręcili
Dokoła kobiet sobie wróżył,
I mężów dobrze napoiwszy,
Z żonami gdzieś się odłączywszy,
Wnet dawaj z nimi pić najdłużej.

A którzy byli do kart chętni,
To nie siedzieli gupio tutaj:
Po nocach grali i namiętne
To w nosek, cetno-lichu, żguta,
W pamfila, wózek, kpa czereda,
Kto chciał pieniędzy, grywał tedy
Już w siedem listów przezawzięcie,
I wszyscy tam się zabawiali,
Wciąż grali, pili, flirtowali
I nikt nie siedział bez zajęcia.

Eneasz sam radości zbył się,
Niemiłym jemu wszystko było.
Mu Pluton oraz ojciec śnił się,
Do głowy piekło się wtłoczyło.
Zostawił hulać swych do woli,
Wyruszył szukać wszędzie w polu,
By ktoś świadomy, co tu mieszka,
Pokazał drogę mu do piekła,
Chciał o to pytać się zaciekle,
Bo sam do piekła nie znał ścieżki.

Tak szedł i szedł, aż mu z Kędziarów
W trzy rzędy pot na nos zakapał,
Gdy wtem zobaczył, kiedy spory,
Gęstawy bardzo las przeczłapał.
Na kurzej nóżce oto stała
Tam chatka bardzo zestarzała
I cała się kręciła w koło;
Przyszedłszy wnet do owej chaty,
Pod oknem stanął jak na czatach
I zaczął gospodarza wołać.

Частина четверта

Gdy w Lacjum pachło już swataniem
I oczekiwano tylko czwartku,
Syn Anchizesa niespodzianie
Przyplątał się ku brzegom wartko
Z trojańską całą swoją bracją.
Eneasz czasu tu nie tracił,
Przypalił oto zuchowato:
Gorzalkę, piwo, miód i brahe
Wnet postawiwszy przed watahą
Zatrąbił, żeby zebrać chwatów.

Trojaństwo, wierzaj, całe głodne
Sypnęło klusem na ten sygnał.

Jak wrony w czasie niepogodnym,
Z radosnym krzykiem każdy przyznał.
Siwuszki zaraz tu tyknęli
Po szklance, ani nawet drgnęli,
Dorwali się do potraw biegiem.
I wojsko całe tak zmiałało,
Aż za uszami im trzeszczało,
Chapali jeden przez drugiego.

Wcinali rżniętą tam kapustę
Poszatkową i ogórki
(Choć było podczas mięsopustu).
Buraczki i chrzan z kwasem ciurkiem:
Jarzabki, kaszą, salamachą —
Zniknęły — zjedli je z rozmachem,
A także suchar po sucharze,
Co tylko było, pozjadali,
Gorzalkę też powypijali,
Jak na kolację kosiarze.

Eneas z dzbanek pozostawił
Gorzalki tej na zapas sobie.
Lecz kiedy dobrze się zaprawił,
Rozszczo drzył się, jak nasi robią,
I resztą się podzielić kwapił
Do końca oto już się napić.
Pociągnął dobrze on siwuchę,
A za nim jego też hołota
Ciągnęła długo i z ochotą,
Niejeden dobrze się nadmuchał.

Baryłki, butle i dzbanuszki,
Manierki, tykwy oraz flaszki



A. Базилевич. Ілюстрація до «Енеїди»
I. Котляревського

Powysuszali do dna duszkiem,
Naczynise stłukli w drobną kaszkę.
Trojanie z chmielu się budzili,
Nudzili się, że już nie pili,
Ruszyli ujrzyć tę krajinę,
Gdzie trza osiedlać się plemieniem,
Urządzać się, budować, żenić,
I żeby poznać też Latynów.

Chodzili tam czy nie chodzili,
Gdy oto przyszli już z powrotem
I bzdur takowych naględzili,
Że był Eneas nierad potem.
Bo rzekli: „Ludzie tam mamrocza,
Językiem dziwnym nam szwargoczą.
Ich mowy nijak nie pojmiemy;
Wciąż jakieś słowa na — us cedzą,
Gdy coś powiemy im, — nie wiedzą,
Pomiędzy nimi my zginiemy”.

Eneas wpadł na myśl niegłupią,
Do diaków kazał biec za chwilkę,
Gramatykę pijarską kupić,
Modlitewników również kilka.
I wszystkim sam tu mękę zadał,
Rozkazał z sylab im układać
Łacińskie te wyrazy całe,
Trojańskie plemię się uczyło
Z tych książek, że aż się pocilo,
I po łacińsku wciąż brzęczało.

Eneas ich nie odstępował,
Napełzał wszystkich ich trójczatką,
I kto choć trochę leniuchował,
Obrywał lanie, że aż rzadko.
Za tydzień tak łacinę znali,
Że z Eneasem rozmawiali
Na -us już kończąc słowa znane,
Zwąc Eneasza Aeneusem,
I już nie panem — dominusem,
A siebie każdy zwał — troianus.

Do króla posłów wprowadzono
Z przepychem, jak to u Latynów.
Przed nimi dary ich wniesiono:
Więc pieróg długi z dwa arszyny
I krymskiej soli kawał wielki,
I różnych łachów trzy węzłki
Eneas słał Latynusowi.
Posłowie zaraz przystąpili,
Przed królem trzykroć się skłonili,
A starszy tę wygłosił mowę: kwz

„Aeneus, noster magnus panus
I Troianorum książę sławny,

Po morzu szperał jak cyganus,
Ad te, o rex! nas przysłał jawnie,
Regamus, domine Latine,
Że niech nasz caput nie zaginie
Permitte mieszkać w ziemi swojej,
Choć za pecuniae, choć gratia,
Dziękować już będziemy satis
Beneficencii onej twojej.

O rex! bądź noster Mecenatus,
I łaskam tuam nam objawiaj,
Wnet Aeneusu zrób się bratem,
O, optime! nam nie odmawiaj:
Aeneus princeps jest obrotny,
Formosus, ładny i zalotny,
In nomine sam już zobaczysz!

I kaź accipere te dary
Z łagodną twarzą i bez swarów,
Co tu przeze mnie przysłać raczył.

To cudny dywan latający,
Za czasów króla Ćwiczka tkany,
Aż pod obłoki się wznoszący,
Do gwiazd, księżycy dotrzesz na nim;
Lecz można stół też nim zaścielać,
Przed łóżkiem także rozpościerać,
I taradajkę zakryć nawet.
On również przyda się królewnie,
Najbardziej w roku tym zapewne,
Gdy zamąż przyjdzie ją wydawać.

Tu obrus śląski jest prawdziwy,
Kupiony w Lipsku, co się liczy:

П. Лінинський. Іван Котляревський.



I z tego względu osobliwy,
Że tylko nakryj nim stoliczek
I pomyśl też o jakiejś strawie,
To wszystkie zjawiają się potrawy.
Co tylko są na naszej ziemi:
Gorzałka, winko, miód wystaly,
Też ręcznik, nóż i łyżka, talerz.
Królowej go podarujemy.

To buty są, co same noszą,
Co chodził w nich już Adam drzewiej.
Musiano je dawniutko poszyć,
Jak nam dostały się, ja nie wiem,
Zapewne od tych greckich wojów,
Co nam utarli nosa w Troi,
Eneasz wie, jak było z nimi.
Tę rzecz tak starą wyjątkowo
Królowi tu Latynusowi
W podarku chętnie podnosimy”.

Królewska cała tu rodzina
Popatrywała wciąż na siebie.
Wnet z ust się potoczyła ślina,
Do siebie każdy z nich więc grzebie.
Podarki, co się im dostały.
Do swarów doszłoby bez mała,
Gdy oto posłom rzekł Latynus:
„Powiedźcie to Eneaszowi,
Że radziśmy wam wyjątkowo,
Latynus z całą swą rodziną.

Majestat cały mój się cieszy,
Że tutaj Bóg was nakierował,
Mnie miła cała wasza rzesza,
Nie puszczę was; Eneaszowi
Przekazać pokłon proszę bardzo
I chlebem, solą nie pogardzić,
Ostatnim kęsem się podzielić.
Mam oto córkę-jedynaczkę,
Gospozię dobrą, prządkę, szwaczkę,
I może się spokrewnię śmieć”.

Z ukraińskiego przetłumaczył
Piotr Kupryś

Maksym Rylskij

● ● ●
Jaskółki latają na swobodzie;
Hania kocha, bo nadchodzi czas.
Wiosną zieleń odbija się w wodzie,
Górski szczyt i młody na nim las.

W ciemnej chmurze srebrzą się gołębie,
Stare klony rzucają swój cień...

Dla błękitnoskrzydłej płynnej głębi
Wszystko porzucimy lada dzień.

Niech się kręci wokół światła co dzień
Stara ziemia, która dźwiga nas!...
Jaskółki latają na swobodzie;
Hania płacze, gdy nadchodzi czas.

Z ukraińskiego przełożył
Edward Zych

Григорій Гдаль

МОНОЛОГ НІККОЛО ПАГАНІНІ

Не вибивайте з рук у мене скрипки,
на струнах в неї спить моя снага,
осінніх стунах.
У золоті вітрів там спить печаль,
і тихий присмерк
й гіркота гордини.
І все,
що словом не скажу,
розкаже скрипка.
Тільки прошу вас
— не вибивайте з рук у мене скрипки.
Були ж і дні ясніші од роси
і подум'я на дотик не вловиме.
Ми в парі крізь весну —
з розгоноу в осінь...
Жахнутися не встиг і захиститись.
Так гостро серце шпагу відчуває,
під променем уста розтулять квітка,
і ще ніколи музика моя
не зрадила мене у цьому світі.
Не вибивайте з рук у мене скрипки.

● ● ●

З ущелин пам'яті,
із таємниць віків
пра-пра глибоких і доісторичних
корінням проросло святе зело
в стебло і колосок моєї мови.
Тяглось до сонця
через товщ віків,
і сонце, за труди його великі,
в пелюстку кожну золоте зерно
краплинами поклато сонцеликми.
Слов'янка-мати на жнивах мені
до колосочку те зерно значуще
вплела у герб і пісню вічно сушу,
як вічно сущим є її творець.

І. Боднар. «Діти-квіти». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.



ДІТЯМ

Автія Білчук

РОЗМОВА ДРУЗІВ

28 березня 1855 року в помешканні Василя Білозерського в Петербурзі офіцер Зигмунт Сераковський запросив до себе в гості Тараса Шевченка.

— Прийди, батьку, позгадуємо, поговоримо... А згадувати їм було що — недолу в пустинних степах Оренбурга й Орська за Уралом, куди обох заслано на важку воєнну службу.

Шевченкові пригадалися слова з приписки Сераковського у листі польського художника та засланиця Броніслава Залеського з червня 1856 року: «Не бійся, не забуду, Дніпро нагадає мені про тебе, батьку». У цьому листі Залеський і Сераковський сповіщали про своє звільнення з заслання. Шевченко всміхнувся під вусом, міцно стиснув руку друга й тихо відповів:

— Велике спасибі за ласку, дорогий друже Зигмунте, прийду...

• • •

Від тієї розмови не минуло багато днів, як Тарас Григорович одного вечора застукав до дверей слухача Академії генерального штабу Зигмунта Сераковського. Друзі розцілувалися й сівши у вигідних фотелях почали розмову.

— Що ж у тебе й довкола тебе діється? — поспитав Тарас.

— Цього року закінчую Академію генерального штабу. Військова підготовка пригодиться нам у годину повстання... Але це на майбутнє. Тепер організуємо гурток офіцерів. Читаємо в ньому заборонену літературу, газету Герцена «Колокол», польські газети з Парижа, Лондону...

— Звідки ж ви це все берете? — цікавився гість.

— У царській бібліотеці працює наш земляк Віктор Калиновський. Це він нам постачає літературу. Є з чого підготуватися до майбутньої революції.

— Невідкладно слід скасувати кріпацтво, — перебив Шевченко. — Треба дати волю уярмленим народам, волю Україні.

— Час завести свободу мови. На Україні в школах, установах і судах повинна



Коломийка щецїнських дітей на Шевченківському святі 1977 р.

бути українська мова. Там де більшість поляків, навчання вестиметься польською мовою, де більшість українців — українською. Студенти Київського університету матимуть право відповідати рідною мовою. Службовці на території з мішаним населенням повинні знати польську, російську й українську мови, щоб відповідати діловим відвідувачам їх рідною мовою. Уряд мусить забезпечити свободу віросповідання. Місцеве населення повинно мати доступ до посад незалежно від національностей. Не може бути панівних народів, а слід встановити, як у Швейцарії, співробітництво між народами, — виявив плани майбутніх порядків господар.

— Священні твої слова, батьку, — продовжував:

Щоб усі слов'яни стали
Добрими братами,
І синами сонця правди.

— Це правда, — сказав гість. — Усім нам треба правди. Але правди не буде, доки пани стоять над нами. Недавно я довідався, що народ у Васильківському повіті ще 1855 року відмовився йти на панщину. У Березні, Бесідці, Матюшах встановив свою владу. Цар кинув на вільних козаків кінноту й піхоту. У Березні, Корсуні, Таранчі полялася кров. Заповнилися тюрми... якби так повстали всі селяни наші, московські, польські... О так то, на волю не можна чекати, обух треба спалити...

— Мусимо й це підготувати, — говорив Сераковський.

— От тепер організуємо видавання польської газети «Слово». Будемо готувати уми до революції в Польщі. У Росії це робить вже протягом кількох років журнал «Современник» і нова газета Олександра Герцена «Колокол». На Україні вогонь революції підпалить твоє, батьку, полум'яне слово... І лях подасть братню руку козакові. А як спалахне революція в Росії, повстане Польща й Україна.

Встане Україна

Світ правди засвітить

І розвіє тьму неволі,

І помолиться на волі

Невольничі діти — процитував Сераковський з «Великого льоху» Шевченка.

Розкривала на сцені жіночі всі долі.
Три таланти, три скарби з народження
мала,
Всі таланти свої вона людям давала.

Щедре серце своє та жіночу ту вроду
Повернула у славі своєму народу.

Яків Гудемчук

ДИТЯЧА ТАЙНА

З сестрою радився Андрійко
Як свято мами вшанувати,
І потай вирішили двійко
Цей віршик продекламувати:

Щодня роками безустанку
Ти дбаєш, рідна, лиш про нас,
Ти на ногах вже від світанку
Не спиш — працюєш в пізній час

Ти нас любов'ю зігриваєш,
Любов розпалюєш в серцях,
Ти мови рідної навчаєш,
Керуєш нас на правди шлях,

Турботи, болі і скорботи
На плечі ти свої взяла,
Від непосильної роботи
Вже й зморшка на чолі лягла...

Спочинь хоч трошки, мамо, нині,
Зітри утому, усміхнись,
Поглянь: травневі дні в цвітінні. —
Рум'янцем сонця зайнялись.

У День твій, Мамо, день святковий
Цей скромний вірш від нас прийми,
А з ним — за труд — подяки слово,
Що від душі даруєм ми.
І квіти ці прийми весінні,
Пропахлі запахом полів
В здоров'ї і благовінні
Живи багато ще років!

Петро Петрович

У ЛІСІ

Пірнувши в листя похашцем,
Сорока розгубила пір'я...
Як пахне в лісі чебрецем
В червневоніжне надвечір'я.

Л. Левицький. «Цікава історія». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.





В. Вечерський. Синички.

Внизу в ліщині дзюркотить
 Вода, мов щідить хто у чашку.
 Осика мрійно шелестить,
 Джеміль заворожує ромашку...

СИНИЦЯ

Гуляє вітер по верхах,
 Морозом палить лица.
 Але співа маленький птах,
 Моя любов — синиця.

Колись при ранньому вікні
 Почув я: сіто-сіто...
 Тоді й повірилось мені,
 Що буде вічне літо.

Мій птах з дитинства прилетів
 І в старості зі мною,
 Лише почую ніжний спів —
 І маю вже весною...

Проходить вітер по верхах,
 Морозом палить лица,
 Але співа невтомний птах,
 Віщун весни — синиця.

Іван Златокудр

• • •

Дощик
 дрібносіяний —



С. Караффа-Корбут. «Сорочечку дала».
 Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

С. Гебус-Баранецька. «Дружба». Фото-
 репродукція В. Ольхом'яка.





«Коза-дереза» з Перемишля. Варшава 1963 р. Фото М. Дубенчука.

час осінній
Тишком плаче
В голубій ліщині.

Не сумуйте, діти, любі! —
Знов звеселить хащі версовосині
Дармограй мандрівний:
Вій-вітрець
вівсяночубий!

• • •

Стріляє — лунко — жолудь:
В жовтополум'ї дібровоньки!
В дуплі, в дубовім,
Куховарить
Білка.
Грибамі пропахла домівка!

Варшавські майдоліністи виступають з хором 1966 р. Фото М. Дубенчука.



● ● ●

Осінь

В святковій хустині бабуні
Поклала соняхи жовті в полив'яний
дзбанок,

що на столі у хаті.
Ще вересового меду налде до миски
Ще яблук та грушок натрусить
в квітчастий поділ.

Осінь

В святковій хустині бабуні —
Покличе вас в гості ласкаво:
— Чим хата — багата!
Сідайте, внуки, за стіл!

● ● ●

Осінь! Осінь в Верховині! —
Витчи роси на калині,
Вищий сонце на шишшині
Осінь! Осінь далечиста!
Дай мені свої намиста:
З ягідок калини
З ягідок шишшини

Осінь! Осінь далемлиста!
Дай мені свої намиста
З дощових перлинок!
З сивих павутинок.

Олесь Тимчук

МАЕСТРО ФІЛІППІ

В Італії словом «маестро» почесно величають учителя або видного діяча в різних галузях мистецтва. Наш маестро Філіппі не був італійцем, хоч у Мілані навчався, а також співав в італійських оперних театрах. Хто ж це був? Прочитайте, побачите.

● ● ●

Невисокий чоловік у попелястому сюртуку по коліна, в солом'яному капелосі йшов поволі алеєю Лазенковського парку. Його вісповате обличчя було поважне й якби сумне. Прохожі люди зупинялися і низько кланялися, а коли чоловік відійшов далі, шепотали:

— Маестро Філіппі...

Яксь молода студентка хвалилася:

— Це наш професор з Вищої музичної школи імені Шопена.

— А який це вчитель, який чудовий знавець сольного співу! — додала її товаришка.

— Він як батько, — говорила перша. — Студенти аж з Києва за ним приїхали у Варшаву.

— Кажуть, що тим, хто з нуждою покумався, після лекції делікатно вкладає гроші в кишені плащів й радіє, що студенти цієї тайни не розгадали.

ЗАГАДКА

Стукає:

Стук-стук-стук!..

Стук-стук-стук!..

Слухає:

Припавши вухом

До стовбура хворої груші...

Хто ж є славний лікар цей?..

В свитці рябій

В червонім капелосі?

(Дятел)

● ● ●

Було собі сонце

Веснянкувате та босе

Брели білі берези

В фіолет пролісковий

Розлив березень

Мрій дитинних повінь

Зеленооке

Широке

Було собі щастя

Веснянкувате

Ніби в пролісках бір

Хочеш-не-хочеш повір.

● ● ●

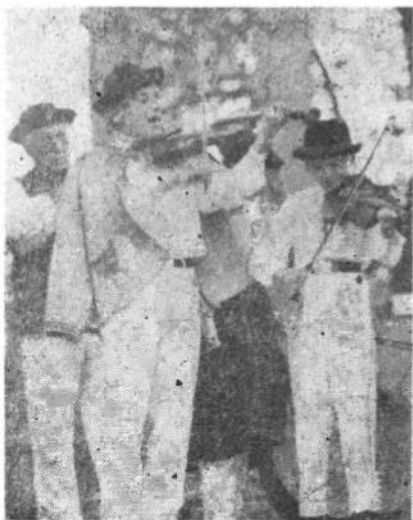
Жовті соняхи дитинства

з-над отчих стріх війною спалених

сонцеподібні

на світанні розстріляні під тином

чорний плач дитини



В. Одрехівський. О. Мишуга.

«Лемківські гудакі» на V фестивалі української пісні у Варшаві. Фото М. Петшаковського

— Андрієві послав навіть поштою відріз на пальто, але не подав адреси відправника...

Студентки присіли на лавці біля літньої жінки і продовжували розмову.

— Маєстро не має собі рівного вчителя співу...

— А який він співак! — обізвалася старша пані. — Коли співав Філіппі — Мишуга, замовкали солов'ї... Пам'ятаю, буда я ще дівчиною, як ось ви, коли в квітні 1884 року виступив він у ролі Йонтека в «Гальці» Станіслава Монюшка. Коли проспівав арію «Шумлять ялини» зал завмер. Жінки плакали, а потім знявся ураган оплесків, на сцену посипалося море квітів. Такого Йонтека ще не чули у Варшаві. Мишуга мусив повторити арію кілька разів. З того часу розпочався великий триумф маєстро. Люди стояли ночами по квітки на виступ Мишуги. Не раз поламали вікна і двері в оперному театрі. Полонив він нас і в опері «Страшний двір» Монюшка. Після арії «Мамо моя мила» люди ридали, волали «браво», кидали на сцену лаврові вінки, а над усе гукали біс! Артист повторював арію, а потім знову безупинно кричали біс! Оце був триумф митця! — хвилювалася бабуся. І так було завжди, коли виступав наш тенор-чарівник, — закінчила жінка, витираючи білою хусточкою сльози.

— І нам про це розповідали, та й ми самі в толішній пресі читали, яким володарем душ варшав'ян став наш професор, — похвалилася студентка. Дівчата радо ще гомоніли б з незнайомою, але час було поспішати на заняття. Ото ж вони чесно попрощалися і пішли.

• • •
У великому кабінеті на четвертому поверсі будинку на Краківському передмісті, 6, у вигідному фотелі сидів Олександр Мишуга — Філіппі. На стінах висіли срібнолапкові вінки подаровані митцеві в оперних театрах в Італії, Франції, Німеччині. Висіли фотографії господаря в різних оперних ролях у Львові, Києві, Кракові, Петербурзі й Варшаві. На столиках лежали дарункові речі. В кутку блищало фортепіано.

Митцеві незабаром мало сповнитися шістдесят років, і він не раз повертався думками у своє минуле. Сьогодні перед його очима став рідний дім у селі Новий Витків на Львівщині. Батько маєстро Пилип шевцовав. Мати померла ледве Олександрові стукнуло три роки. У хаті жило двоє старших братів — Федір та

Іван, сестра Палажка, що заступила дітям матір й сестра Ганна. Щоб осолодити сиротам гірку долю, батько часто співав з ними пісні, колядки, шедрівки. Сімейний хор Мишугів славився на все село. Надії на краще, однак, не було. І хоч гірко проходили роки у Виткові, проте в пам'яті залишилися зворушливі пісні, дитячий сміх, аромат квітів, запах спілих яблук у саду, чар місячних ночей над полями і радісний щebet жайворонків у весняному сонці.

Несподівано настав крутий поворот. Професор пригадав цей день, коли батько забрав його на храм до Львова. Зайшли до церкви Святого Юра. Як тільки хор заспівав, він, Олександруньо, не витримав і став підспівувати дзвінким голоском. Регент зразу почув цей голосок і після служби запропонував батькові залишити хлопця в дяківській школі. Батько послухав. З того часу він почав учитися, аж здобув звання вчителя. Але любов до співу не давала спокою. Допоміг мені професор сольного співу Валерій Висоцький, — згадує професор. І так учитель став співаком у Львові. Професор пригадав собі, як потім жадоба досконалення співу кинула його навчатися до Італії, де набідувався немало, але все-таки добрі люди допомогли. Малий Олександруньо з Виткова став славним оперним співаком, ліричним тенором. Наполеглива праця довела до мети.

Кожний вінок, кожна фотографія чи подарунок нагадували професорові шлях його мистецьких завоювань. І хоч приємні були спогади з різних міст, проте якось найсердечніше згадувалося місто юних літ Львів, чарівний Київ з його горами й Дніпром... А й Варшава пригорнула українського співака, як рідна мати. На жаль, роки співацької слави проминули. Хоч і тепер ще іноді маестро виступав на сцені, але головне віддавав увесь свій досвід талановитій молоді. Навчав уже в школі Миколи Лисенка у Києві, професорує тепер й у Варшаві.

На крилах спогадів прилетіла улюблена пісня юних літ, і професор тихо заспівав: Там на горі явір стоїть...

Хтось застукав у двері. Наполохані спогади зникли. Маестро відчинив двері. Це була студентка, яка прийшла з мамою на лекцію сольного співу.

ЛИСИЧКА І МОРОЗИВО

Було це в травні 1963 року. Перемиські уєскатівці їхали на фестиваль драматичних гуртків національних меншостей до Варшави. Мали показати дитячу оперу Миколи Лисенка „Коза-дереза”. Разом з дітьми та опікунами було нас тридцять осіб.

Увесь час я перестерігала молодих співаків, щоб не пили холодної води, тим більше не ласували морозивом.

— Розболиться у вас горло і наш виступ пропаде...

Діти кивали голівками на згоду. Видавалося, що все буде гаразд. Приїхали ми до Варшави. Розмістили нас у чудовому готелі. Після відпочинку ідемо до Палацу культури й науки на генеральну пробу. Прийшли до Палацу, оглянули великий гол і збираємося в театральний зал на пробу.

Зайчик пропав! — кажуть діти.

Оглядаємося, а Зайчика дійсно немає. Кинулися опікуни шукати, ніде не знайшли. Пропав наш „артист”. Оглянули всі кутки вниз у Палаці, вийшли на великий майдан.

Зайчика немає...

Врешті один з опікунів пішов до ліфтів. Чекає поки ліфт з'їде вниз. Врешті відчинилися двері. Виходять люди. Опікун дивиться, а в куточку стоїть перемиський Зайчик.

— То ти тут??

— Він весь час їздив вгору й вниз, — пояснює робітниця, що обслуговує ліфт. Забрав опікун чуть не за вуха Зайчика, привів до гурту. Йдемо на пробу. Проба пройшла успішно.

На другий день перед самим виступом підходить до мене Лисичка й щось хоче сказати, але видно боїться, чи не може.

— Вона захворіла, не може говорити, — виручають Лисичку діти.

— Вчора, Іпа морозиво, — додає Зайчик.

Лисичка киває тільки головою та плаче.

— Що ж тепер буде? Хто буде за тебе співати? Оскардалимо Перемишль на всю країну... У той час, як усі так журяться, що мало не плачуть, комусь прийшло на думку, щоб Лисичка на сцені робила лише жести, а за сценою хтось за неї співав.

Нічого нікому не кажучи, розпочинаємо виставу опери. Коли дійшло до Лисички, вона грає свою роль, а я співаю.

Всі, певне, думаєте, що без проби нам це не вдалося. Вдалося, ще й як!

Журі визнало, що перемиський гурток був найкращий під оглядом гри, співу та костюмів звірят.

Отримали ми премію, новеньке піаніно, на якому й донині граємо...

А Лисичка присягла, що до кінця життя перед виступом не їстиме морозива.

Ярослава Пововська

Петро Галущкий

КОСМІЧНІ МРІЇ

Ігор дуже цікавився авіацією і космонавтикою. Купував малі і великі моделі літаків та ракет ставив їх на підлозі, немов на справжньому аеродромі. З молодшим братиком Івасиком вони цілими годинами гралися в пілотів. Їх крилаті моделі кружляли високо під стелею кімнати, спадали, приземлялись. При старті роздавалось голосне гудіння, ставало слабше, коли літак летів прямим шляхом, при якомусь повітряному маневрі гуркот збільшувався. В моделях не було, зрозуміло, ніяких двигунів, то хлопці самі уміло наслідували звуки справжніх літаючих машин. Ігор не пропустив також ані одного фантастичного фільму в телебаченні про польоти людей в неосяжний космос, або про таємних космонавтів з інших планет. Безперервно мріяв про такі мандри між далекими зорями і не раз запевняв маму, що в майбутньому стане космонавтом або хоч пілотом.

— Тільки, як тобі сину ним бути, коли ти не любиш вчити математику, географію, фізику? — сумнівалась мама.

— Мамо, навіщо мені в космосі або в літаку такі речі! Там потрібна лише відвага, сміливість, треба вміти керувати апаратами. Ви ж бачили в фільмах — тільки натиснеш на кермо, а вже ракета летить уперед, покрутиш управу, а вона і завертає в той бік, відіпхнеш від себе, ось так, — тут Ігор зробив знак рукою, — а вона летить вниз.

Ой ти, мрійнику нерозумий! — сказала насмішливо мати. — Ти не знаєш, скільки треба років вивчати наполегливо чимало нелегких предметів, займатися щоденно фізкультурою, тренуванням, а не так, як ти лише граєш в кімнаті моделями, дивитися на фільми, занедаючи навчання в школі...

Хлопець не знав, що відповісти, але все таки не міг погодитися з тим, щоб для польоту в космос потрібні були знання нецікавого йому матеріалу зі шкільних підручників, де повно цифр, визначень, а мало описів про ракети, літаки, космос. Ігор не любив сидати щоденно за стіл і як передові в школі учні докладно вивчати такі маловажливі подробиці. Дратував тим маму, батька, не хотів помагати в домашніх роботах. Рідко коли прибирав кімнату, щоб по собі залишити лад і порядок. Погано відносився часом до братика Івасика, відштовхував його від себе, видирав з його рук іграшки, якими хотів сам погратися. Неохоче також помагав розв'язувати завдання з математики. Мало звертав Ігор уваги на закиди батьків про його нечемність та неслухняність. Він жив лиш мрією, буйним прагненням



О. Оброца. Стрий.

високо літати. Там високо над хмарами, а навіть ще вище, звідки землю видно такою маленькою, як футбольний м'яч, а може ще й меншою.

Одного вечора, оглянувши фільм про небуваді пригоди космонавтів, хлопець увійшов до кімнати, в якій на підлозі стояв новенький космічний екіпаж, який купив йому батько під новорічну ялинку. Екіпаж був прекрасний! Коли вкочався електричний струм, двигунчик починав гудіти, в кабіні запаловалось ясне світло, в шибках кружляли іскристі зорі. Екіпаж сам рушав з місця і кружляв безупинно по підлозі в різних напрямках. Сиділи в ньому два космонавти в чудових космічних шоломах і комбінезонах. Немов ті справжні споглядали на хлопця розумними відважними очима. Один з них навіть простяг до нього руку — не знати на привітання, чи на прощання. Того вечора Ігор почував себе втомленим і не мав охоти довше гратися. Але виключив струм, поставив апарат перед собою, сів при ньому на килим і дививсь сонними очима, поринаючи у світ своїх мрій.

Несподівано екіпаж став величезним, немов справжній. Ігор увійшов до кабіни сів перед пілотами, порушив кермо, натиснув кнопку — двигун загудів, а незабаром аеродром з моделями літаків і ракет залишився внизу, братя Івасик, мати, батько махали руками на прощання. Ігор полетів кудись далеко у блакитні простори понад полями, лісами, морями. Потім настала ніч, крутом стало темно, лише на темносиньому небосхилі мигтіли яскраві зорі. Хлопця охопив страх, він почував себе у безмежних просторах самотньо і непевно. Не знав, в яку сторону має летіти, де безпечно можна буде приземлитись. І тут, що за несподіванка! Ігор помітив, як назустріч йому летить другий екіпаж, такий самий, як на баченому нині фантастичному фільмі. Екіпаж прилетів так близько, що можна було добре бачити рухи рук його двох пілотів, які рішуче наказували летіти за ними вслід. Незабаром помітив перед собою долину посеред скелястих гір, де містилась ракетна база. Щасливо приземлився.

— Завдячуї нам, хлопче, своє спасіння від смерті, — підійшовши до екіпажа Ігоря, сповістив один з космонавтів, що зустріли його в дорозі і вказали безпечний напрямок польоту.

— Чому ж? — здивувався хлопець.

— Бо ти, мабуть, не знаєш добре тайни астрономії і географії, а вибираєшся ракетою в такі далекі простори. Ти ж летів у напрямку, де кінчається магнітна зона, а за нею сонячні промені вбивають все живе.

— За чим ти вибрався так навмання в космічні мандри? — суворо спитав старий космонавт.

— Бо я прагну літати далеко поміж зорями так, як і ви, — відповів несміливо хлопець.

— На це потрібний рішучий характер, відвага, витривалість. Без поглиблення знань і уміння загубишся в нескінченості таємного світу. Не витримаєш невідгод небезпечних шляхів.

— Я також учуся в школі, дещо прочитав у книжках, чимало бачив у фільмах. Сам навіть збудував з паперу модель ракети.

Добре, перевіримо, скільки є правди в твоїх словах! Ходімо зі мною, побачимо, до чого ти здібний, — вирішив найстарший з присутніх біля Ігоря космонавтів.

Холопець, крокуючи по дорозі дивовижної бази, помітив, що космонавти старалися не тратити надаремно ні хвилини часу — одні на спортивному майданчику вдосконалювали стрибки, інші на приладах зручно виконували важкі гімнастичні вправи, повторювали їх по декілька разів та починали знов ще краще.

— Чому вони так безупинно трудяться? Чи не краще відпочивати собі в холодку та займатись чимсь приємнішим? — спитав здивований Ігор.

— Не годиться нам надаремно витрачати час. Нашою найвищою честю і ціллю життя є безупинне вдосконалювання свого уміння, — пояснив провідник. — Покажи нам, до якої досконалості ти дійшов!

Хлопець збентежився. Він неохоче брав участь в уроках фізкультури та й небагато на них навчився.

— Ми радо побачимо спортивну спритність нашого гостя! — заохочували легкоатлети зі спортивного майданчика.

Зареготали на весь голос, коли побачили, як Ігор незграбно розігнався та стрибнув у висоту, сягаючи не вище пояса. Нічого також не вийшло з гімнастичних вправ на турніку.

Хлопець із спущеною головою пішов у напрямку дивовижних металевих хат космонавтів. В невеличких кімнатах побачив безліч різних приладів, таблиць з великими рядами чисел, букв, діаграм, формул. Космонавти мовчки включали їх, робили якісь обчислення, через телескоп вдивлялись в небо та уважно щось записували. Інші гомоніли про щось при столі, водили вказівками по розвішеній на стіні величезній різнобарвній карті, міряли на ній віддалі, рахували, немовби розв'язували важкі завдання на уроках математики. Провідник підійшов до карти і спитав Ігоря.

— Якщо ти, як кажеш, так багато знаєш, то знайди на цій карті місце, де тепер перебуваєм, а потім накресли дорогу, якою треба тобі буде вертатись. Візьми ще ось цей точний компас.

Хлопець осторопів, вдивлений в таємну гушину знаків, букв, кольорів і дивовижних назв. Зробилось йому дуже незручно, немов на уроці географії, коли він був викликаний відповідати, а нічого не знав.

— Ой поганенько ти вчивсь у школі, хлопче! — обізвався один, зайнятий обчислюваннями космонавт. Відірвавши на хвилину очі від заповнювання числами таблиць і діаграм, він суворо глянув на Ігоря.

Хлопець не міг стерпіти своєї безпомічності перед тими, якими завжди так захоплювався. Чим він там може з ними рівнятись?!

— А де ж твоя відвага, де твій добрий характер? — лунало довкола в повітрі. Ігор оглянувся — і побачив двох знайомих пластмасових космонавтів зі свого екіпажу. Вони, прилетівши сюди з ним, ожили в кабіні.

— Чому ж я не відважний? — дивувався хлопець.

— А не пам'ятаєш, як одного разу ми в'їхали під ліжку і не могли звідти виїхати, то ти боявся нас витягнути, бо думав, що там сидить миша. — Насмішливо пригадав один із космонавтів.

— І ви думаете, що і характер у мене поганий?

— Ой недобрий! Чи ж це гарно, коли мати соромиться за твої двійки і погану поведінку в школі? Зрозумілий ти, неслухняний, домашніх завдань не виконуєш. Братикові Івасикові допомогти в навчанні не хочеш, а ще й штурхаш його, коли він хоче погратися твоїми кращими моделями літаків.

Ігор дуже засоромився, почувши таке. Хотілось йому плакати на весь голос і втікати як найдалі. Але не вчинив цього, бо огорнув його страх перед небезпечною дорогою. Хлопець не вмів навіть окреслити її напрямку.

Все однак скінчилось щасливо, бо коли Ігор розплющив очі, то побачив, що перед ним надалі стояв невеликий космічний екіпаж, в його кабіні сиділи пластмасові космонавти і споглядали на нього через ілюмінатори. Хлопець, звичайно, заснув на м'якому килимі в теплій кімнаті, а його незвичайна пригода була лише дивним сном, в якому він довідався идиру правду про себе. Пригадалися йому слова матері, що хто занебуде свій обов'язок та у буйних мріях високо літає, той залишається позаду і мало в житті досягне.

Ангін Більчук

ЯЛИНКА КУРПІЧАТ

Мороз скував поле. Після осінніх оранок залишилася тільки закостеніла груда. Хоч за нею й добре було курішкам ховатися, але поживи ніякої тут не здобудеш. Тому зграйка куріпок — тато, мама й п'ятеро куріпчат — замандрувала на чималу поляну на узліссі. Тут весною посадили дубину. Поки дуби підростуть, на поляні царюють бур'яни. На сухих сірожовтих бур'янах безліч всякого насіння. Тільки ласуй! Та й куріпок не видно в цих бур'янах.

— Шкода, що наших діток аж десятеро згинуло, — сумно сказала куріпчиха.

— То дощі, то лис, а то й яструб звели зі світу наших братиків і сестричок, — додала найбільш розумна дочка курішки.

— От і тепер будете пильні, — сказав батько. — Мало ж то лиха на світі..? Собаки, браконьєри...

Куріпки замовкли й прислухалися. Навкруги було тихо. І знову стали обмолочувати насіння бур'янів.

Незабаром з неба посипався сніг.

— Ой, погано, — сказав батько, — буде наші сліди видно...

Ледве висловив цю думку, як з лісу вийшов дебелий хлопчисько з рушницею на плечах. Це був братанець лісничого, що приїхав з міста на зимові канікули. Під час неприсутності лісничого хлопець взяв рушницю й рушив на полювання. Лісничий перестерігав його, щоб не йшов сам у ліс, а тим більше з рушницею. Однак холопець не послухав дядька. Куріпки присіли в бур'янах.

— Не знати, — шепотів батько, — чи є з ним собака.

Собаки, на щастя, не було, бо не хотів іти в ліс з таким поганим мисливцем. Хлопець просто йшов на стайку.

— Кук! Кук! — тривожно скомандував батько й куріпки розбіглися в дві сторони. Батько з синами побігли вправо, а мати з дочками — наліво. Враз потреби старі вмітають пошити в дурні недосвідченого юнака. Хлопчисько помітив свіжі сліди куріпок й бебехнув з рушниці навмання. Але куріпки були вже далеко. Мисливий ішов далі. На підмогу птахам повів вітер і почав начебто мітлою замітати сліди. Замерзлий сніг смагав обличчя хлопця. Руки стали костеніти. З лісу висувалися сутінки. Хлопець знав, що мусить вертатися до лісництва, бо й дядько незабаром приїде на новорічну ялинку. Сніг тимчасом сипав неначе пир'я з роздертої перини, а холодний вітер грався в сніжки на поляні.

- У таку завірюху може засипати нас снігом, — сказав батько куріпок.
- Треба куди сховатися — відповів один з синів. Батько став скликати сім'ю.
- Кук! Кук!

Десь далеко почулося тихе: кук. Батько далі кликав... а те віддалене — кук — ставало все голосніше, аж жіноча половина сім'ї виринула з обліплених снігом бур'янів. Діти з радості аж підскакували, а мати підходила до синків неначе хотіла переконатися, чи вони справді живі й чи не поранені.

— Кук! — перервав радість батько й рушив вперед, а за ним уся зграйка. У кутку поляни виростала разложиста ялина. Її густе гілля згиналося додолу, а пухнастий сніг пригнув її до самої землі. Кругом ялини росли шишки з червоними замерзлими плодами. Під гілля ялини вітри навяли всякого насіння з поляня, а побережник сипнув якось кілька жмень ячменю. Ось сюди завів свою сім'ю батько. Під прикритим снігом гіллям ялини було тихо. Червоні плоди шишки прикрасили ялину неначе хатню ялинку в лісництві. Довгі шишки звисали з вищих гілок. Сім'я куріпки примостилася на сухій опалій ще минулого року хвої. Діти стали заїдати спочатку насіння, а на десерт — червоні плоди шишки. Надворі, як то зимою, швидко смеркало. Тому сім'я куріпок після смачної вечері лагодилася до сну. Батько звелів дітям сідати довкола ялини, хвостами до стовбура.

— Слідкуйте, — повчав, — з якого боку небезпека надходить...

Втомлені діти швидко заснули, а батьки ще довго уважно прислухалися, чи не підкрадається який ворог. Довкола було тихо. Тільки далеко задзенькали дзвінки на шнях баских коней. Це лісничий поспішав додому на новорічну ялинку. На поляні шаліла метелиця.

Олень Тямчук

НЕПРОШЕНИЙ КВАРТИРАНТ

Була вереснева місячна ніч. Кругом царила тиша. Однак ліс не спав. Хто мав добрий слух і нюх, зразу вчував, що заєць біжить до села на капусту, знав, куди поспішають миші, де пасуться олені. Тільки кажани-опівнічники безшелесно ловили комах у повітрі.

В таку пору на лісовій стежці появилася кремезний сіруватий звір. Він посувався поволі, а коли вийшов на галяву й місяць блимнув на нього ясным оком, можна було побачити білу морду з чорною латкою, а навіть щетину на хребті. Звір видав ягоди ожин, ковтав необережних мишей, мокрих жаб та ящірок. Іноді хапав жуків або робаків на стежці. Не гордував також грибами або опалими з диких дерев яблуками й грушками. Отак цей товстий ненажеря нишпорив у лісі цілу ніч, а щойно після третіх півнів попрямував до своєї господи. А господа ця була схована в недоступних хащах і пагорбах. Звір затримався, прислухався, довкола понюхав повітря й щойно тоді пірнув у підземну нору. Нора була велика, з віднірками, з передніми і бічними входами. Треба признати, що господар утримував житло охайно і чисто. Головне лігво внизу було гарно вистелене м'якою травою й листям. Верхні кімнати стояли порожні. В цій підземній садибі звір жив сам.

Згорнувшись у клубок, він ліг на своїй постелі й швидко заснув. Тепер уже можна сказати, що це був борсук. Коли борсук смачно спав і почали йому снитися великі запаси їжі з яблук, моркви, буряків, горішків, які слід було зібрати на пізню осінь до коморня, перед норою затримався ліс. Він щойно під схід сонця закінчив половання. Тепер треба було знайти затишне пристановище на денний відпочинок. Копати нору в горбку йому не хотілося. А тут перед ним, якби готель.

— Бяч яке беззаконня! — гнівався ліс. У такій хаті, певно, лише один борсук живе... — Послухав і впевнився, що дійсно один борсук сопів у лігві. Ліс обережно вліз до верхньої кімнати. Борсук проснувся. Зразу по запаху фіалок зрозумів, що це непрошений квартирант. Ліс поселився в його хаті.

— Бач ледащо! Самому не хочеться житла будувати, а на готове ласий. — Однак борсукові не хотілося переривати сон і починати з лисом сварку.

— Хай там вочує, а зранку побачимо, — подумав і знов заснув міцним сном. Під вечір, не кажучи квартирантові ні слова, борсук іншими дверима вийшов у ліс і попрямував до свого земляка, що жив також самотньо.

— Здоров, сусіде! Що чувати? — привітав гостя перед хатою господар.

— Та нічо, живеться. Тільки от цей непрошений ледар лис до мене в хату всунувся. Зовсім не знаю, що з ним робити?

— Не спіши й не хвилюйся. Хай там сидить. Побачимо, що буде далі... — заспокоював сусід.

— Добре тобі так говорити, коли не маєш у хаті нахабів. Мишей довкола вилонить, ягоди позбирає, хату мені засмітить... А ще лисицю приведе, лисичинят намножить... хоч бери та з своєї хати вибирайся...

— Ну, це все може, але не мусить бути..., заспокоював господар. — Може поки що, мисливці твого квартиранта вб'ють... Ось тепер мода на лисячі комірці й шапки. Сам якось ще напровесні бачив, як лисичиха з дочками до міста в лисячих шапках їхали.

— Ти мисливцями мене не потішай, бо їм ще й нашої щитини або жиру захочеться... Тоді мене разом з лисом уб'ють.

— Не нарікай, голубе, — сказав господар. — Мисливці знають, що наш брат користь приносить у лісовому господарстві. Краще ходім у корчі, бо голод допікає.

Гість порохкав ще щось під носом і обидва борсуки рушили на полювання але пішли кожний своєю дорогою.



Наш борсук вертався до господи на світанні. По дорозі тішився думкою, що може його квартирант знайшов собі інше приміщення. Однак швидко розчарувався. По фіалковому лисячому запаху зразу пізнав, що приبلуда вже в норі.

— А може б його зі сну розбудити кігтями?... — подумав господар. Однак після нічного ласування хотілося йому самому спати.

І. Катрушенко. «Коза-дереза». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.



— Вперше виспалося, а потім візьмуся за лиса — подумав, позіхаючи борсук і поліз до лігва.

На другий вечір лис вийшов раніше на полювання, й розправа з ним відволіклася. Жили собі разом в одній хаті; лис нагорі, а борсук униз, але вели себе так, якби один одного не помічали. Нахабному лисові навіть на думку не прийшло, щоб договоритися якось з господарем, а господар все відкладав момент розправи з лисом.

Поволі проходили дні й тижні. Якось у листопаді, коли борсук вже поважно роздумував про зимовий сон, лис не вернувся вранці. Борсук чекав годину, дві, сон склеював йому очі, але квартиранта не було.

— Дідько з ним! — сказав урешті борсук і поповз до лігва.

Увечері, як звичайно, вийшов на полювання. У лісі аж гуло. Не знати, яким шляхом розійшлася чутка про долю лиса. Принесли її, мабуть, дикі кабани, що ходили на городи збирати залишки картоплі, моркви й буряків. Вісті повторював також заєць, який тоді скакав за капустою й петрушкою майже до самих воріт селянських садиб. Отож у лісі розповідали, що лис минулої ночі ровами, бороздами та між бурянами підкрав до останнього господарства на самому краєчку села. Приліг у будяках за городом і уважно стежив, як господиня заганяла качок до хліва. Біля того хлівця лежали нові грубі дошки, які рільник привіз недавно з міста, щоб виміняти спорохнявілі бруси в стінах курника.

— Це добре, — міркував лис, — буде за чим сховатися. Господарі довго паралися на подвір'ї, потім вечеряли. Лисові аж стало холодно, але сидів тихенько в своєму сховищі. Коли ж почув запах смаженої на салі яєчні, мало не скрутився. Врешті в хаті погасло світло. Господар ще обійшов будинки, а потім уже всі полягали спати. Лис ще почекав і щойно біля півночі підійшов до курника. Підповз до спорохнявілого бруса в стіні хліва, зробив лапами дірку, проліз до середини й почав душити качки.

Перелякані птахи заквакали. Кури на сідалах також піднесли крик. Бурко, який смачно спав в ожереді соломи, проснувся й зразу винохав, як проліз злодій. Він всунув голову вдірку, але не міг пролізти до хліва, бо був значно більший від лиса. Собака не міг схопити злодія, але й злодій не мав куди втікати. Тимчасом у хаті пробудилися. Господар з дітьми оточили хлів. Спочатку господар загавив грубим брусом діру. Потім із сином і Бурком увійшли до хліва. Що там діялося — невідомо. Було тільки видно, як у хліві засвітилося світло. Чути було також тривожний крик птиці, відголос якоїсь боротьби і гавкання собаки.

За якийсь час з хліва вийшли господар з сином. Вони несли в клітці лиса. Налякані кабани щосили втікали до лісу, а кого тільки там зустрічали, всім розповідали про нещастя лиса.

Засць, хоч утік з городу, коли загавкав Бурко й нічого не бачив, довідавшись на скраю лісу про події, розповідав своїм своякам у хашах все детально, неначе б сам брав участь у розправі з лисом.

Натомість Бурко у селі перед собаками хвалявся, як викрив злодія — лиса, а потім у хліві загнав його в пусту клітку по нутрях, яку замкнув син господаря. Господар потім вирішив перенести клітку з лисом до окремого приміщення. Кабани жаліли лиса, але зайці, дрібні птахи, а особливо миші — невмименно раділи.

— Здобув врешті мій квартирант власну хату — сказав борсук і пішов збирати пізноосінні гриби.

ПРИСЛІВ'Я

Гордість виїж джаєс верхи, аповертається пішки.

У ледарів піч до спини пристала.

Менш говори — дільш почувш.

Добре роби — добре буде.

ЧОГО ПЛАЧЕ ГОРОБЕЦЬ

Слова Ірини Рейт

Музика Ярослава Поляського

Andantino
p *tr* *pp*

The musical score is written for voice and piano. It begins with a piano introduction in 4/4 time, marked *Andantino*. The piano part features a melodic line with a trill and a dynamic range from *p* to *pp*. The vocal line enters with the lyrics: "Вій-нув хо-ло - дом вітрець, пі-шло лі-то спа - ти, за-жу-рив-ся го-ро-бець, що не-ма-є ха - ти." The piano accompaniment includes chords and rhythmic patterns, with dynamics like *mf*, *f*, and *tr*. The piece concludes with a *Coda* section, marked *p* and *pp*, with the lyrics: "Чо-го пла-че го-ро-бець, чо-го пла-че він?"

Вій-нув хо-ло - дом вітрець, пі-шло лі-то спа - ти,
 за-жу-рив-ся го-ро-бець, що не-ма-є ха - ти.

Coda
p *pp*

Чо-го пла-че го-ро-бець, чо-го пла-че він?

Метелиця замете
 Снігом всі доріжки —
 Бідолаха, де знайде
 Поживи хоч трішки.

Зажурилось пташеня,
 — Що мені робити?
 Та, — подумав — не біда,
 Є ще добрі діти.

Пам'ятатимуть вони,
 Оці добрі діти,
 Що горобчики весни
 Хочуть теж дожити.
 Чого плаче горобець
 Чого плаче він?

КОБЗАРІ

Слова В. Скоморовського

Музика А. Лемішко

Povільно
p

Ра - но -
вранці на зо - рі, на Та - ра - со - вій го - рі,

cresc.

під роз - ло - го - ю вер - бо - ю по - сі - да - ли коб - за - рі,

f *dimin.*

під роз - ло - го - ю вер - бо - ю по - сі - да - ли коб - за - рі.

Рано вранці на зорі
На Тарасовій горі,
Під розлогою вербою
Посідали кобзарі.
Мовив слово кожен з них
Струн торкнувшись голосних.

І злетіла пісня вгору
Вище кленів мовчазних.
Нишком слухали її
Зачаровані гаї.
Навіть змовкли на хвилину
Невгамовні солов'ї.

Іван Златокудр

Іван Златокудр

ЗАГАДКА

КРАСВИД

Генерал білоштаний
у червонім капелюсі! —
Старійшин усіх зібрав на тайну раду
в папротниках,
де темно й — глухо —
Війною грозить лютим ордам —
мухам!..

Рідне небо намалюю:
Дім — в слов'янськiм капелюсі,
Здоблений пірцем тополі,
Тин — рушничок матусі,
Жовтий сонях біля тину,
Ніби сонце сходить в полі,
Рідне небо намалюю:
Степ в зірницях вікон синіх
Над струнким пірцем тополі —
Крутосхили ластівчині.

(Мухомор)

СПІВАВ СОЛОВЕЙКО

Для шкільного хору

Слова Уляни Кравченко

Музика Ярослава Перемшлякя

Сні-вав со-ло-вей-ко, кон-ва-лій-ка цви-ла,

як в мо-є сер-день-ко ту-га за-гос-ти - ла,

як в мо-є сер-денько ту-га за-гос-ти - ла.

Співав соловейко,
Конвалійка цвила,
Як в моє серденько
Туга загостила.

Замовк соловейко,
І квітка склонилась —
Лиш туга у серці
Досі не впинилась.

ДОЛЯ ДІТЕЙ У СВІТІ

У соціалістичних країнах усі діти вчаться й живуть щасливо. Однак не в усьому світі доля дітей однакова. Незважаючи на схвалені ООН права дитини, які забороняють дітям віком до 15 років професійно працювати, такою працею займається 52 млн. дітей на світі. З цього числа за працю 42 млн. дітей зарплату отримують їх батьки або опікуни. Є підстави гадати, що кількість працюючих дітей у світі значно більша.

У високо розвинених країнах працює 1 млн. дітей, в Африці 10 млн., у Східній Азії 9 млн., в Індії 16,5 млн., у Латинській Америці 3 млн. і т. д.

Що ж ті діти роблять?

На острові Тайвань 12-літні дівчатка лютують електричні апарати. В Пакистані діти по 72 години тижнево тчуть килими. Від такої праці чимало з них сліпне. У Колумбії хлопчики працюють по 8 годин денно навіть у шахтах. В Індії чимало дітей заробітничас у фабриках сірників. Вони починають працю о 3 годині ранку, а кінчають о 7 вечора.



Л. Левицький. «Юні натуралісти». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

В Еквадорі діти на плечах носять цеглу на будівництві. Від цієї праці вони стають горбатими. У Тайланді малі дівчатка на фабриках по 15 годин денно пакують цукерки. У Південній Америці трилітніх дітей продають багатим землевласникам, які їх замінюють у домашніх рабів і використовують для праці на плантаціях.

На світі є ще багато інших видів нещасного дитинства.

Тому діти, будьте вдячні всім, хто вам забезпечує безжурні роки й дає можливість спокійно вчитися!



ЧУТЛИВИЙ

- Це жахливе! В автобусі немає місця!..
- Ти ж сидиш, синочку.
- Так, але поглянь на цю бабусю...



СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

ЯЧМІНЬ

Ячмінь буває озимий і ярий. Врожайність його досягає з 30—40 ц і більше з 1 га. Озимий ячмінь більш урожайний, ніж ярий. Вирощування ярого ячменю вигідне тому, що він має короткий вегетаційний період (80—110 днів), менш вимогливий на вологість, тепло та якість ґрунту. У ПНР ячмінь можна сіяти в усіх районах, якщо забезпечити високу агротехніку. Ячмінь для пивоварної промисловості слід вирощувати на добрих ґрунтах. Його сіють після буряків і картоплі. Інші сорти ячменю можна сіяти після вики, гороху, кукурудзи, ріпаку й мішанок. На посівному полі слід знищити бур'яни, добре його вкрити та зборонувати. На ґрунтах з підвищеною кислотністю треба висівати вапно. Пораду в цих справах подасть гмінний рілничий інструктор. Кількість і якість мінеральних добрив залежна від призначення ячменю. Поле під пивоварний ячмінь вимагає 35 кг/га азоту. Натомість під харчовий і фуражний ячмінь висівають до 70 кг/га азоту. Після жита утнюють навіть 90 кг/га азоту. На добрих ґрунтах висівають 50 кг/га азоту перед посівом у грудні або лютому, якщо немає снігу. Азотом утнюють також пізніше, коли ячмінь вже має стебла та знов, коли появляться колоски. Добриво висівають порціями, щоб ячмінь не виляг. Крім азоту, на поле під ячмінь висівають фосфор, також порціями. Ячмінь сіють раніше — до 10 квітня. Зерно, посіяне після 20 квітня, дає менший урожай. Озимий ячмінь достигає раніше.

На пивоварний ячмінь висівають 150 кг/га насіння в рядках, віддалених на 13 см. Глибина посіву 3—4 см. Інші види ячменю сіють по 120—130 кг/га. Коли ячмінь зійде, його скородять легкими боронами. До добрих сортів посівного ячменю в ПНР належать: Арамір, Космос, Трюмор, Беац.

Український селекціонер П. Гаркавий створив зимостійкі сорти ячменю для південних земель України. В УРСР поширені такі сорти ярого ячменю: Ганна, Іллівецький 43, Носівський 2, та озимого — Одеський 17, Гіачивський 395 та інші. Ячмінна солома придатна на корми для худоби.

Я. Бакаляр



Л. Левицький. На сінокосах. Фоторепродукція В. Ольхом'яка

АГРОТЕХНІКА КУКУРУДЗИ

Кукурудза — одна з найважливіших кормових культур. Її вирощують на зелений корм, силос і зерно. Зерно кукурудзи використовують на кром тварин, а також на харчі.

Кукурудза теплолюбна і посухостійка рослина. Найкраще росте вона при середньодобовій температурі 20—23°. Температура понад 29° негативно впливає на цвітіння рослини. Сходи кукурудзи витримують заморозки до мінус 6°. Вегетаційний період 85—150 днів. Кукурудза найкраще росте на чорноземах. Кислі, заболочені ґрунти не придатні для неї. Рослина не любить близькості підґрунтових вод.

Кукурудзу сіють після озимих, картоплі, цукрових буряків. При висіянні відповідних добрив можна сіяти кукурудзу після кукурудзи протягом 3—4 років. З 1 га можна зібрати по 50—100 ц. зерна. Зерно кукурудзи містить 10,2% сирого протеїну, 4,7% олії, 66,5% екстрактивних речовин, 2,7% клітковини.

Обробіток ґрунту під кукурудзу розпочинають з лущенням стерні на глибину 6—8 см. Якщо поле засмічене осотом та іншими бур'янами, лущення повторюють, як тільки бур'яни підростуть.

На чорноземах оранку проводять на глибину 27—30 см. На інших ґрунтах мілкіше. Навесні зяб боронують і двічі культивують. Сіють кукурудзу, коли ґрунт на глибині 20 см. нагріється до 10—12°. Підгноєння ґрунту добре узгодити з місцевим агрономом. Посівне насіння добре купити в Насінній централі. Там повинні продати таке насіння, яке найкраще для даного району. Час посіву щипає на початок травня, коли цвіте порічка. На чорноземах насіння загортають на глибину 8—10 см., а в посушливу погоду до 12 см. У випадку достатнього зволоження насіння загортають мілкіше (6—8 см.), а на перезволожених ґрунтах на 5—6 см. Кукурудзу сіють за нормою 35—40 кг/га, здебільшого квадратно—гніздовим способом на відстані між рядами і гніздом в рядку 70 см. При вирощуванні на



С. Кравченко. «Телятиця».



С. Кравченко. «Косар».



Л. Левицький. «Вечірня година». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.

зелений корм сіють густіше. Догляд за посівами полягає в розпушуванні ґрунту в міжряддях, нищення бур'янів всіма доступними способами, в боротьбі з шкідниками та хворобами рослин.

До появи сходів і після сходів посіви 2—3 рази боронують. Міжряддя обробляють культиватором двічі в обох напрямках. Поле слід забезпечити також від нищення дикими кабанамі за допомогою хімічного обприскування або інших способів.

Збирати кукурудзу на зерно починають наприкінці воскової стиглості. На силос — культуру збирають з початку воскової стиглості. Кукурудза, призначена на силос, повинна мати 25—30% сухої маси.

На великих посівних площах використовують такі агротехнічні машини: кукурудзяну сівалку, кукурудзозбиральний комбайн і кукурудзяну молотарку. Для сушіння качанів будують кукурудзяні сушарні.

Ярослав Бакаляр

ГОРОДИНА ПІД ФОЛІЄЮ

Городина є важливим джерелом вітамінів для людини. Тепер кожний мешканець Польщі споживає річно коло 90 кг городини, в тому лише 1,2 кг ранніх фруктів. На жаль, споживання свіжої городини обмежується лише кількома літніми місяцями. Період споживання свіжої городини можна продовжити шляхом вирощування її в парниках, у наметах з товстої фолії або під тонкою перфорованою фолією.

Найвідповіднішим матеріалом для виконання конструкцій шатра є сталеві труби. Труби з іншого матеріалу під впливом високої температури стають гнучкими, що веде до змін конструкції. Найбільш популярних розмірів фолієвих шатер такі:

Ч.	Ширина м	Довжина м	Висота м	Загальна поверхня м	Розміри фолієвих плахт м
1.	4,50	24,00	2,25	108	8,4 × 24,6
2.	6,00	30,00	3,00	180	11,0 × 30,6
3.	9,00	30,00	3,80	270	14,8 × 30,6
4.	9,00	50,00	3,80	450	14,8 × 50,6

Подані розміри оптимальні й не слід їх продовжувати, бо погіршується тоді можливість провітрювання шатра.

Покриття конструкції фолією

Для покриття шатра і дверей беруть фолію товщиною 0,1—0,2 мм. Конструкцію дверей прикривають подвійно так, щоб труби залишились всередині двох фолій. На обох боках фолії слід виконати закладку в 10—15 см, в яку вкладаємо мотузок. Мотузок натягаємо і прив'язуємо до конструкції, щоб фолія не пересувалася. Крім цього, для доброго прикріплення фолії вздовж конструкції копаємо рівчачки глибиною і шириною до 30 см, кладемо фолію рівно по обох боках і прикриваємо 10 см верствою землі. Потім беручи фолію за кінці з обох сторін шатра, натягаємо, закладаємо кінці на насипану землю, досипаємо землі, щоб рівно прикріпити і притоптуємо.

Технологія обробки

Місце, призначене під шатро, повинно весною скоро обсихати. Земля повинна бути прониклива і багата в поживні речовини, без бур'янів. Землю під ранню го-



М. Бутович. «Чабан».



М. Бутович. «Пасічник».

родину підготовляємо вже попереднього року, угноюючи її гноєм та вапном. На легких землях, з малою кількістю гумусу, восени слід дати компост, а весною — мінеральні добрива в кількості залежній від аналізу ґрунту, зробленого хімічною станцією.

В шатрі можна з успіхом вирощувати помідори або огірки. Найкращі ефекти одержуємо, вирощуючи огірки. Термін висаджування рослин залежить від можливостей ogrivання шатра. Надто раннє висаджування рослин в неогріваних шатрах може бути ризикованим, бо фолія не охороняє рослини від довготривалого холоду.

Коли наприклад, капусту висівають 10—14 січня, глечикують 25 січня. В шатрі можна її садити 1 березня, а збирають на початку травня.

Салат, посіяний 1—4 лютого, глечикують 12 лютого, садять у шатрі 15 березня, а збирають наприкінці квітня.

Помідори, посіяні 2—5 лютого, пікірують (пересаджують) 15 лютого, глечикують 5 березня, садять у шатрі 1 квітня, а збирають у середині червня, якщо шатро догрівалося.

Коли ж огірки посіємо 15 березня, у шатрі садимо 15 квітня, а збираємо біля 15 червня, якщо шатро догрівалося.

Для одержання 1000 штук розсади треба висіяти: 25 капусти, 15 г помідорів і 40 г огірків.

Температура при парощенні капусти повинна утримуватися в межах 20—22°, натомість у шатрі вдень 14—16°, вночі 10—14°. Салат паростять при температурі 20—22°, а вирощують при температурі 16—18° (вдень), та 12—14° (вночі). Помідори паростять при температурі 22—25°, а вирощують при температурі 18—22° (вдень) і 14—16° (вночі). Огірки паростять при температурі 18—30°, а вирощують у теплом шатрі (вдень) 22—25° — (вночі) 18—20°.

Розсаду треба підготувати в малих глечиках. Це дає змогу насаджувати підрослі рослини і уникнути перерви в рості внаслідок пошкодження корінної системи під час пересаджування.

Салат

Найкраще сіяти в скриньках 4—6 д/м². По 8—10 днів салат насаджуємо до глечиків. До вирощування під фолією найкращі ранні сорти. Салат у шатрах є першою рослиною з огляду на короткий час продукції (35—40 днів). Насаджуємо її, коли температура ґрунту має 6—8° С на віддалі 20—25 см. Салат вимагає багато вологи, однак надмірна її кількість викликає хвороби. Поливати водою салат треба перед обідом, щоб рослини обсохли до вечора. Якщо салат росте на доброму ґрунті, вистачить підгодовування невеликою кількістю мінеральних добрив за вказівкою місцевого агронома.

Капуста

Через 2,5 тижня після засіву капусти пересаджуємо її до земних глечиків діаметром 7 см. Найкращі ранні сорти капусти „Тораз” і „Dittmarska”. Капусту насаджуємо при температурі землі 5—7°, на відстані 40—50 см. Дальші праці — як з салатом. Час від насаджування до збирання — коло 60 днів. Мінеральні азотні добрива вживаємо 2—3 рази.

Помідори

Насіння помідорів треба висівати в рядки. Через 2 тижні пікіруємо, а приблизно через 3 тижні пересаджуємо до глечиків. В шатрах де був уже салат, робимо це в квітні. Сорти „Venturze” і „Fireball” насаджуємо на відстані 40—70 см впоперек шатра. Коли цвітуть перші грона і коли квіти не шлять, треба застосувати гормонізацію Betoksonom, що 5—6 днів намачувати грона в розчині (5 мл препарату на 1 літр води). Угноювання мінеральними добривами залежне від родючості землі.

Огірки

Огірки не зносять пікірування і тому засіваємо їх безпосередньо до глечиків. Розсаду перед висаджуванням добре загартувати, обмежуючи поливання водою, знижуючи температуру та часто провітрюючи шатро. Рекомендуються такі сорти: Iwa, Skierniewicki, Wilanowski. Огірки найбільш вразливі на низькі температури і вже при 12° тепла гальмується їх ріст. Ранній висів (I—20.IV) можливий на валках гною шириною 60—80 см та висотою 30—40 см, присипаних шаром 5—10 см землі. Найкращий кінський гній. Рослини насаджуємо що 30—40 см. Після травня огірки можна насаджувати безпосередньо в ґрунт. Огірки під фолією вимагають інтенсивного угноювання з огляду на виполокування поживних речовин частим поливанням водою, а також з огляду на високі потреби самої рослини. Для доброго росту огірків вживають щотижня мішанину мінеральних добрив по 5—8 г на рослину.

Огірки і помідори в фолієвих шатрах вирощуються вертикально, бо тоді не затінюються. Для цього вздовж намету натягається дроти, до яких прив'язують вертикально шnurки.

Набагато дешевшим способом прискорення вирощування ранніх овочів є вирощування їх під перфорованою фолією. Спосіб цей дуже дешевий, бо не вимагає конструкції, а городину по висіянню до ґрунту прикриваємо перфорованою тонкою фолією, яка на 1 м² має біля 50 отворів. **О. Коляччук**

МІСЦЕВІ ДОБРИВА ОРГАНІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У сільському господарстві часто використовують місцеві добрива органічного походження. Найважливішим з них є гній. Він містить 0,5% азоту, 0,25% фосфору, 0,6% калію, 0,4% кальцію, а також певну кількість сірки, бору, магнію та інших речовин. Гній є джерелом корисних для рослин мікроорганізмів. Він позитивно

впливає на фізичні властивості ґрунту та його біохімічне життя. Важкі ґрунти, удобрені гноєм, стають пухкішими, краще прогріваються, а легкі піщані і супіщані набувають зв'язкості, краще затримують вологу й поживні речовини. Склад гною залежить від виду тварин, їх корму, складу підстилki, а також від способу зберігання гною.

Найкращий гній кінський, овечий і пташиний. Гній великої рогатої худоби і свиней містить більше води, менше сухої речовини, бідніший на азот. Кінський гній швидко розкладається. Він розгрівається до 60° і вище. Тому кінський гній використовують у парниках. Овечий гній близький до кінського. На підстилку найкраща солома зернових культур, торф, тирса й мох.

Гній слід зберігати в ущільнених штабелях 3—4 м завширшки і 1,5—2 м заввишки. Гній на відкритому повітрі під впливом бактерій втрачає азот. Тому треба його зберігати в призмах прикритих землею. Гній вивезений на поле відразу розкидають і приорюють восени на 15 см весною не дуже глибоко. Напівперепрілий гній використовують під картоплю, кукурудзу, озиму пшеницю, цукрові буряки, соняшник. Поле під городину навозимо що 2—3 роки.

Цінним азотно-калійним добривом є гноївка. Її слід захищати від вивітрювання амоніаку. Тому рекомендують заливати поверхню гноївки тонкою верствою нафти або відпрацьованого тракторного мастила. Зимом не слід допускати, щоб гноївка замерзла, а влітку, щоб перегрівалася. Її можна використовувати під будь-які культури, а також для компостування. Розведену в 2-3 частинах води гноївку застосовують для ранньовесняного підживлення озимих, а нерозведену для підживлення картоплі та городни. Після угноєння ґрунт загортають бороном.

Дуже цінний пташиний послід. Його використовують для компостування з торфом. Щоб зменшити втрату азоту, до пташиного посліду додають 5—6% суперфосфату. Пташиний послід добре зберігати в цементних сховищах, які прикривають шаром торфу. Це добриво корисне під усі польові й городні культури, а також для підживлення культур у період вегетації. Якщо птицю утримують на підлозі, засипають її підстилкою з торфу шаром 50—60 см. Підстилку міняють двічі на рік. При клітковому утриманні птиці послід видаляють щодня й зберігають у приміщеннях, прикритих шаром торфу або сухої перегнійної землі.

У сільському господарстві часто застосовують зелене добриво. На поле висівають бобові рослини, які за допомогою бульбочкових бактерій, що розвиваються в їх корінні, засвоюють з повітря азот.

На зелене добриво сіють люпин, сераделу, пелюшку та кінські боби. Зелене добриво добре сіяти під картоплю, технічні культури, зернові, в садах і лісах.

З давніх-давен відомим місцевим добривом є компост. Його утворюють з листя, бур'янів без насіння, качанів капусти, кукурудзи, гною, торфу, відпадків з кухні тощо. Заглиблення на компост вибирають у затіненому місці. Шар висотою 1 м заливають водою або гноївкою та обкладають торфом, землею. Посередині шару роблять рівець, щоб затримувалася вода. Слід пробити дрочком дві-три дірки, щоб вода доходила до середини призми. Раз на кілька місяців призму перемишують. Після 10—12 місяців компост можна вивозити на город чи поле. Після двох років компост використовують у парниках.

Торф, перемішаний з землею, курячим послідом і мінеральними добривами, використовують для вирощування оранжерейних культур. Його змішують також з фекаліями. Як місцеве добриво використовують озерний і ставовий мул.

НЕБЕЗПЕЧНИЙ УКУС

— Грецького філософа Діогена запитали, яка тварина, на його думку, найнебезпечніше кусається. Діоген відповів:

— З хижаків — наклепник, а з ручних звірів — облесник.

ВИНАХІДЛИВА

— Скільки тобі дає чоловік місячно?

— Три тисячі злотих.

— І вистачить тобі на витрати?

— Не дуже.

— А як думаєш собі зарадити?

— Пошукаю ще одного чоловіка.

АДРЕСИ

Zarząd Główny UTSK, ul. Czerniakowska 73/79, 00-718 Warszawa, I piętro, pokój 119, 117, 116, tel. 41-23-51, 41-30-33, 41-31-83;
Redakcja tygodnika „Nasze Słowo”, ul. Nowogrodzka 15, 00-511 Warszawa, tel. 21-37-50, 21-31-67, 31-37-55;
Zarząd Koła UTSK, ul. Armii Czerwonej 6, 75-500 Koszalin, tel. 264-70;
Zarząd Koła UTSK, ul. Dąbrowszczaków 7, 10-538 Olsztyn, tel. 225-45;
Zarząd Koła UTSK, ul. Olsztyńska 5 m. I, 14-100 Ostróda, tel. 28-20;
Zarząd Koła UTSK, ul. Długi Targ 8/1 82-828 Gdańsk, tel. 31-58-78;
Zarząd Koła UTSK, ul. Teatralna 20 m. I, 82-300 Elbląg, tel. 41-11;
Zarząd Koła UTSK, ul. Aleja Wojska Polskiego 91, 70-481 Szczecin, tel. 23-06-65;
Zarząd Koła UTSK, ul. Śluzowa 21, 72-320 Trzebieatów;
Zarząd Koła UTSK, ul. Rуска 46a, 50-079 Wrocław, tel. 43-954;
Zarząd Koła UTSK, ul. Szkolna 10, 59-200 Legnica;
Zarząd Koła UTSK, ul. Zielona 3, IIp., m. 3, 90-414 Łódź;
Zarząd Koła UTSK, ul. Okopowa 1/13, 20-022 Lublin, tel. 24-643;
Zarząd Koła UTSK, ul. Dietla 19/13, 31-070 Kraków;
Zarząd Koła UTSK, 19-520 Banie Mazurskie, woj. Suwałki;
Zarząd Koła UTSK, ul. Kościuszki 5, 37-700 Przemyśl, tel. 69-39;
Uniwersytet Warszawski, Instytut Rusycystyki, Katedra Filologii Ukraińskiej, ul. Szturmowa 3, 02-678 Warszawa, tel. 47-23-72;
Liceum Ogólnokształcące, klasy ukraińskie (z internatem), ul. Marchlewskiego 1, 11-220 Górowo Iławeckie, woj. Olsztyn;
Liceum Ogólnokształcące nr 4, plac Zawadzkiego 7a, 59-220 Legnica, tel. 221-33, Internat, ul. Chojnowska 98, tel. 245-14;
Szkoła Podstawowa nr 2 im. Tarasa Szewczenki (z internatem), 77-210 Biały Bór, woj. Koszalin;
Zbiorcza Szkoła Gminna, klasy ukraińskie, 19-520 Banie Mazurskie, woj. Suwałki;
Księgarnia „Domu Książki”, pl. Wolności 2/3, 10-102 Olsztyn;
Księgarnia „Domu Książki”, al. Wojska Polskiego 41, 70-473 Szczecin;
Księgarnia Wydawnictw Importowanych, ul. Nowy Świat 47, 00-042 Warszawa.

Хор Білобiрської школи ім. Тараса Шевченка на II фестивалі в Кентшині.



Ю. Тарнопольський: Скільки	195
Я. Полянський: Сидит пташок (пісня)	197
І. Златокудр: Зблідли	198
Вірші Я. Гудемчука	198—199
Вірші Б. Дроздовського	199—200
А. С.: Ніна Стика	201
N. Styka: Kijów, Poezja	201—202
Вірші С. Бендарчука	203
S. Szarnecki: Iwanowi, Howerla	203—204
P. Tuczyna: Jeszcze ptaszkiwie, Siejcie	204—205
I. Drac: Słonecznik, Płonie ja- rzębina	205
D. Pawlyczko: Światłość, Musze	205—206
O. Zawhorodnij: Wiersze	206—207
П. Ярославенко: Термос	207
Л. Стафф: Весна; Кривда; Підвалина	208
Е. Зих: Визнання	208
І. Котлярський: «Енеїда» у перекладі П. Купрія	208
М. Ryłski: Jaskółki	212
Г. Гдаль: Моволог Н. Паганині; З ущелин	212

О. Тимчук: Маестро Філіппі	219
Я. Поповська: Лисичка і морозиво	221
П. Галицький: Космічні мрії	222
А. Більчук: Ядинка куріпчат	225
О. Тимчук: Непрошений квартирант	226
Я. Полянський: Чого плаче горобець (пісня)	229
А. Лемішко: Кобзарі (пісня)	230
Я. Поповська: Співав соловейко (пісня) Доля літей у світі	231

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Я. Бакаляр: Ячмінь; Агротехніка куку- рудзи	233—236
О. Колячук: Городина під фольгою	236
Місцеві добрия органічного поход- ження	238
Гумор: 78, 94, 100, 103, 105, 109, 120, 147, 157, 232, 239	238
Адреси:	240

ДІТЯМ

А. Більчук: Розмова друзів	213
Ф. Малицький: Дума про С. Крушель- ницьку	215
Я. Гудемчук: Дитяча тайна	216
П. Петрович: У лісі; Синиця	216—217
Вірші І. Златокудра	217—219

Kalendarz ukraiński na rok 1981.
Wydawca: Ukraińskie Towarzystwo
Społeczno-Kulturalne, Zarząd Główny,
ul. Czerniakowska 73/79, 00-718 Warszawa,
tel. 41-23-51. Nakład 8500 egz. Cena
55 zł,—, Druk. Zakłady Graficzne
„Tamka”, Zakład nr 1, ul. Tamka 3,
00-349 Warszawa. Zam. 1060-1000-80. L-30.



С. Караффа-Корбут. «З онуками». Фоторепродукція В. Ольхом'яка.



YCKT

